

LA SENSIBILITZACIÓ EN PAISATGE

UN REpte PER AL SEGLE XXI

AWARENESS-RAISING ON LANDSCAPE

A CHALLENGE FOR THE
21ST CENTURY

Project cofinanced by EROF

L'Europe en Méditerranée
Europe in the Mediterranean

04

PAYS.MED.URBAN: SENSIBILITZACIÓ

PAYS.MED.URBAN: AWARENESS-RAISING

LA SENSIBILITZACIÓ EN PAISATGE

UN REPTE PER AL
SEGLE XXI

AWARENESS-RAISING ON LANDSCAPE

A CHALLENGE FOR THE
21ST CENTURY

La **Sensibilització** en paisatge: un repte per al segle XXI
= Awareness-raising on landscape: a challenge for the
21st century

A la portada: Pays Med Urban. – Bibliografia. – Text en
català i anglès

ISBN 9788439387879

I. Busquets i Fàbregas, Jaume II. Rubert i Tayà, Júlia
III. Pays Med Urban (Projecte) IV. Catalunya. Generalitat
V. Títol: Awareness-raising on landscape

1. Paisatge – Avaluació 2. Paisatge – Protecció 504.06

Direcció i coordinació general

Jaume Busquets i Fàbregas

Secretaria d'edició

Júlia Rubert i Tayà

Redacció

Jaume Busquets i Fàbregas

Júlia Rubert i Tayà

Suport tècnic

Josep Maria Bosch Casadevall

Il·lustracions

Miguel Herranz

Disseny gràfic i maquetació

Cammaert & Eberhardt S.C.P.

Producció

Entitat Autònoma del Diari Oficial i Publicacions

Agraïments

Judith Arruebo Gallego, Rosa M. Batllori i Obiols,
Mireia Boya Busquet, Virginie Brazzalotto, Xavier Cazorla
Clarísó, Manel Clavillé Inglés, Aleix Estradé Casals,
Xavier Fähndrich Richon, Vanessa Freixa Riba, Mireia
Garcia Bringué, Jordi Grau Oliveras, Elisabet Juncosa
Juncosa, Conxita Mayós i Servet, Josep Montasell Dorda,
Maria Ojuel Solsona, Rosa Parrilla López, Jordi Pietx
Colom, Oriol Porcel Montané, Alessandra Romeo, Quim
Rosell Gratacós, Xavier Sabaté i Rotés, Joan M. Serra
i Sala, Anna Tarragona Felip, Bet Tayà Durà, Miquel
Àngel Veny Mestre, Eva Vidal Mateu

Assessorament lingüístic

Meritxell Cucurella-Jorba

Traducció a l'anglès, el castellà i l'italià

ARUME Tradiser

© 2011, Generalitat de Catalunya

Departament de Territori i Sostenibilitat

1a edició. Barcelona, octubre de 2011

Exemplars: 300

ISBN: 978-84-393-8787-9

Dipòsit legal: B-36.822-2011

Impressió: Base G comunicació integral, S.L.

General Management and Coordination

Jaume Busquets Fàbregas

Editing Secretary

Júlia Rubert Tayà

Editorial Office

Jaume Busquets Fàbregas

Júlia Rubert Tayà

Technical Support

Josep Maria Bosch Casadevall

Illustrations

Miguel Herranz

Graphic Design and Layout

Cammaert & Eberhardt S.C.P.

Production

Autonomous Entity of the Official Journal and Publications

Acknowledgements

Judith Arruebo Gallego, Rosa M. Batllori Obiols,
Mireia Boya Busquet, Virginie Brazzalotto, Xavier Cazorla
Clarísó, Manel Clavillé Inglés, Aleix Estradé Casals, Xavier
Fähndrich Richon, Vanessa Freixa Riba, Mireia Garcia
Bringué, Jordi Grau Oliveras, Elisabet Juncosa Juncosa,
Conxita Mayós Servet, Josep Montasell Dorda, Maria
Ojuel Solsona, Rosa Parrilla López, Jordi Pietx Colom,
Oriol Porcel Montané, Alessandra Romeo, Quim Rosell
Gratacós, Xavier Sabaté Rotés, Joan M. Serra Sala, Anna
Tarragona Felip, Bet Tayà Durà, Miquel Àngel Veny Mestre,
Eva Vidal Mateu

Linguistic Proofing

Meritxell Cucurella-Jorba

Translation into English, Spanish and Italian

ARUME Tradiser

© 2011, Generalitat de Catalunya

Ministry of Territory and Sustainability

1st edition. Barcelona, October 2011

LA SENSIBILITZACIÓ
EN PAISATGE

UN REPTE PER AL
SEGLE XXI

AWARENESS-RAISING
ON LANDSCAPE

A CHALLENGE FOR THE
21ST CENTURY

ÍNDEX

Presentació	6
Pròleg	10
Introducció	18
1 Sensibilització en paisatge	24
Què s'entén per paisatge: algunes precisions	24
Què és la sensibilització?	27
Què és la sensibilització en paisatge i quines finalitats té?	30
Trets distintius de la sensibilització en paisatge	32
Etapas de la sensibilització	33
Finalitats de la sensibilització	34
2 Som sensibles envers el paisatge?	36
Què vol dir ser una persona sensible al paisatge?	36
Què vol dir ser una societat sensible al paisatge?	40
Com evoluciona la sensibilitat de les societats envers el paisatge?	41
3 Tenim drets i deures amb el paisatge?	46
Uns orígens recents	46
Paisatge i medi ambient	49
L'impuls del Conveni europeu del paisatge	51
4 Estratègies de sensibilització	54
Comunicació	54
Què és la comunicació en paisatge?	54
Comunicació i sensibilització	58
Idees clau	60
Modalitats	64
Els destinataris	70
Reptes	73
Mediació	76
Què és la mediació en paisatge?	76
Mediació i sensibilització	79
Idees clau	81
Modalitats	84
El mediador	85
Reptes	89

INDEX

Presentation	7
Prologue	11
Introduction	19
1 Raising awareness on landscape	24
What is understood by landscape: a few clarifications	24
What is raising awareness?	27
What is raising awareness, or sensitising, on landscape; what are its purposes?	30
Distinctive traits of raising awareness on landscape	32
Phases in raising awareness	33
Purposes of raising awareness	34
2 Are we sensitive to landscape?	36
What does it mean for a person to be sensitive to landscape?	36
What does it mean to be a society that is sensitive to landscape?	40
How does the sensibility towards landscape of societies evolve?	42
3 Do we have rights and obligations towards the landscape?	46
Recent origins	46
Landscape and environment	49
The drive of the European Landscape Convention	51
4 Awareness-raising strategies	54
Communication	54
What is communication on landscape?	54
Communication and raising awareness	58
Key ideas	61
Modalities	65
Targets	70
Challenges	73
Mediation	76
What is mediation on landscape?	76
Mediation and raising awareness	79
Key ideas	81
Modalities	84
The mediator	86
Challenges	89

Concertació	92	Concert	92
Què és la concertació en paisatge?	92	What is concert in matters of landscape?	92
Concertació i sensibilització	95	Reaching concert and raising awareness	95
Idees clau	96	Key ideas	96
Modalitats	101	Modalities	102
Els actors	106	The actors	106
Reptes	109	Challenges	110
Participació	112	Participation	112
Què és la participació en paisatge?	112	What is concert in matters of landscape?	112
Participació i sensibilització	116	Reaching concert and raising awareness	116
Idees clau	118	Key ideas	118
Modalitats	123	Modalities	123
L'escala participativa	126	Participative scale	126
Reptes	132	Challenges	132
Educació	134	Education	134
Què és l'educació en paisatge?	134	What is education on landscape?	134
Educació i sensibilització	137	Education and raising of awareness	137
Idees clau	140	Key ideas	140
Modalitats	143	Modalities	144
Les competències educatives	149	Educational competences	149
Reptes	153	Challenges	154
Semblances i diferències entre estratègies de sensibilització en paisatge	158	Similarities and differences between awareness-raising strategies on landscape	160
5 Com endegar un projecte de sensibilització en paisatge	162	5 How to launch an awareness-raising project on landscape	162
Fase preparatòria	163	Preparatory phase	163
Fase executiva	167	Executive phase	168
Fase de seguiment	170	Follow-up phase	170
6 Deu idees clau sobre la sensibilització en paisatge	172	6 Ten key ideas on raising awareness on landscape	172
Annexos	175	Annexes	175
I. El concepte de sensibilització en paisatge: la visió de les regions	176	I. The concept of raising awareness on landscape: the vision of the regions	178
II. Casos d'estudi aportats per les regions	180	II. Case studies contributed by the regions	181
III. Programes dels seminaris celebrats a les regions	192	III. Programmes of the seminars held in the regions	192
IV. Conveni europeu del paisatge	206	IV. European Landscape Convention	206
V. Selecció de textos relatius a la sensibilització en paisatge. Recomanació CM/Rec(2008)3	214	V. Selection of texts relative to raising awareness on landscape. CM/Rec3 Recommendation (2008)	214
VI. Bibliografia i webs d'interès	222	VI. Bibliography and Websites of interest	222
VII. Regions participants	228	VII. Participating regions	228

PRESENTACIÓ

COMPROMÍS AMB EL PAISATGE

Catalunya promou una política de paisatge basada en els objectius i les disposicions del Conveni europeu del paisatge, el tractat internacional que orienta l'acció dels poders públics europeus en aquesta matèria en el marc del desenvolupament sostenible.

En pocs anys hem desenvolupat els diversos instruments previstos per la Llei de protecció, gestió i ordenació del paisatge (els catàlegs, les directrius i les cartes del paisatge, els estudis i informes d'impacte i integració paisatgística, els instruments de sensibilització, etc.), i hem integrat el paisatge en les polítiques d'ordenació territorial i sostenibilitat. Catalunya s'ha apropiat a la pràctica dels països europeus amb una major cultura paisatgística.

Les actuacions en paisatge del Govern es desenvolupen en un context de col·laboració a escala europea mitjançant la coordinació institucional amb el Consell d'Europa, l'Observatori del Paisatge de Catalunya i la participació en projectes europeus.

Amb relació a la participació en projectes europeus vull destacar el projecte PAYS.MED.URBAN, que ha aplegat durant tres anys catorze regions mediterrànies de diferents estats (Espanya, Itàlia, Portugal i Grècia) i l'organització RECEP-ENELC entorn de l'objectiu comú de reflexionar i promoure línies d'acció destinades a facilitar la implementació del Conveni europeu del paisatge. El projecte s'ha centrat en la importància de la qualitat paisatgística com a factor de competitivitat de les àrees urbanes i periurbanes i en la generació d'instruments que contribueixin a la millora i la valorització social del paisatge.

El treball realitzat per les regions culmina amb la publicació dels resultats de les línies d'acció. Una d'aquestes publicacions és el llibre que teniu a les mans, *Sensibilització en paisatge. Un repte per al segle XXI*, elaborat i editat per la Generalitat de Catalunya, que ha coordinat la línia d'acció sobre sensibilització.

Hi ha un consens generalitzat sobre el fet que les polítiques de paisatge no es poden basar exclusivament en la normativa i la regulació, sinó que també és necessari que responguin a una aspiració i una pràctica del conjunt de la societat. Per això cal que les persones siguin sensibles al paisatge, a la necessitat de protegir-lo, de potenciar-ne els valors i de promoure'n la gestió i l'ordenació adequades.

PRESENTATION

COMMITMENT TO LANDSCAPE

Catalonia promotes a landscape policy based on the objectives and provisions of the European Landscape Convention, the international treaty that guides the actions of the European public authorities in this domain within the framework of sustainable development.

In just a few years we have developed the various instruments provided by the Landscape Protection, Management and Development Act (catalogues, guidelines and charters on landscape, studies and reports on landscape impact and integration, awareness-raising instruments, etc), and have integrated landscape into the territorial development and sustainability policies. Catalonia has closed the gap with the practices of the European countries that have a greater landscape culture.

The Government's actions on landscape are implemented in a context of European-wide collaboration through the institutional coordination with the Council of Europe, the Landscape Observatory of Catalonia and participation in European projects.

With regard to participation in European projects, I would like to highlight the PAYS.MED.URBAN project, which for three years has brought together fourteen Mediterranean regions in different nations (Spain, Italy, Portugal and Greece) and the RECEP-ENELC organisation around the common objective of reflecting on and promoting lines of action aimed at facilitating the implementation of the European Landscape Convention. The project has focused on the importance of landscape quality as a competitive factor in urban and peri-urban areas and in the generation of instruments that contribute to the improvement and social appreciation of the landscape.

The work performed by the regions culminates in the publication of the results of the lines of action. One of these publications is the book you hold in your hands, *Awareness-Raising on Landscape. A Challenge for the 21st Century*, produced and published by the Generalitat de Catalunya, which has coordinated the line of action on awareness-raising.

There is widespread consensus on the fact that landscape policies cannot be based exclusively on laws and regulations. It is also necessary that they meet the aspirations and practices of society as a whole. For this reason it is imperative that people are sensitive to landscape, to the need for protecting it, to boosting its values and to promoting suitable management and development actions for it.

El territori català, transformat profundament per l'acció humana al llarg dels segles, compta amb un valuosíssim patrimoni històric i cultural, que té en la diversitat de paisatges una de les seves millors expressions. No en va, el paisatge és un dels motors principals del turisme, i les activitats relacionades amb el gaudi de la naturalesa han assolit una importància econòmica creixent a les societats actuals.

D'altra banda, creix en la ciutadania la idea que cal incentivar modes de vida basats en els aspectes qualitatius del creixement més que no pas el fet de créixer en si mateix, la qual cosa es tradueix en el desig de promoure activitats ambientalment sostenibles i de viure en entorns harmònics, cuidats i equilibrats, per gaudir d'una major qualitat de vida.

L'interès pel paisatge ha esdevingut un indicador del grau de maduresa i de civilitat de les societats més cultes i, a més, es perfila com un actiu econòmic estratègic en el futur. Aquest interès pot ser esperonat a través de la sensibilització per tal que l'estima del paisatge s'estengui a tot el territori (als paisatges d'interès excepcional, però també als paisatges ordinaris i quotidians, rurals, urbans o periurbans). La cura del paisatge pot esdevenir un fil conductor del desenvolupament sostenible i pot obrir portes a un nou paradigma social, ambiental i econòmic.

El llibre *Sensibilització en paisatge. Un repte per al segle XXI* pretén esdevenir una eina útil per fomentar la sensibilització en paisatge. Un ventall ampli d'actors compromesos amb el paisatge (administracions locals, entitats públiques i privades, organitzacions no governamentals, comunicadors, educadors, etc.) hi trobaran conceptes bàsics exposats amb rigor i claredat i una descripció sistemàtica de diverses estratègies de sensibilització, així com pautes metodològiques i idees clau de caràcter operatiu.

La possibilitat d'intercanviar informació, compartir experiències i contrastar instruments i metodologies amb els socis del projecte PAYS.MED.URBAN ha representat una oportunitat doblement valuosa: per avaluar la pràctica pròpia de cada regió, i per generar un cos comú de coneixements que consolidin la política de paisatge i el seu arrelament social.

És voluntat del Govern de Catalunya continuar treballant dins el marc de la col·laboració europea i de mantenir ferm el compromís amb el paisatge, entès com a part del patrimoni comú dels europeus, com a component de la qualitat de vida de les persones i com a capital territorial per a un desenvolupament social i econòmic sostenible en l'Europa del segle XXI.

Lluís Recoder i Miralles

Conseller de Territori i Sostenibilitat
Generalitat de Catalunya

The Catalan territory, profoundly transformed by human action over the centuries, boasts a hugely valuable historical and cultural heritage that has one of its best expressions in landscape diversity. It is with good reason that landscape is one of the principal engines driving tourism, and activities connected with the enjoyment of nature have gained growing economic importance in today's societies.

Moreover, the idea is growing among the citizens that it is essential to create incentives for lifestyles based on the qualitative aspects of growth rather than on growth itself. This translates into the desire to promote environmentally sustainable activities and to live in harmonious, cared-for and balanced surroundings in order to enjoy a better quality of life.

Interest in landscape has become an indicator of the degree of maturity and civility of the most cultured societies and is set to become a strategic economic asset in the future. This interest can be encouraged through awareness-raising in order to extend the love for the landscape to the entire territory (to landscapes of exceptional interest but also to ordinary everyday landscapes, whether rural, urban or peri-urban). Concern for the landscape can become the guiding thread for sustainable development and can open the door to a new social, environmental and economic paradigm.

The book *Awareness-Raising on Landscape. A Challenge for the 21st Century* seeks to become a useful tool for fostering awareness on landscape. A wide range of stakeholders committed to landscape (local administrations, public and private entities, non-governmental organisations, communicators, educators, etc) will find in it a series of basic concepts set out with rigour and clarity and a systematic description of various awareness-raising strategies as well as methodological guidelines and key ideas of an operational nature.

The possibility of exchanging information, sharing experiences and comparing instruments and methodologies with the members of the PAYS.MED.URBAN project has represented a doubly valuable opportunity: in evaluating the practices implemented in each region and in generating a common body of knowledge that will consolidate a landscape policy, allowing it to take root in society.

It is the will of the Government of Catalonia to continue working within the framework of European collaboration and to maintain a firm commitment to landscape, understood as part of the common heritage of the Europeans, as a component of people's quality of life and as territorial capital for a sustainable social and economic development in Europe in the 21st century.

Lluís Recoder i Miralles

Minister for Territory and Sustainability

Government of Catalonia

PRÒLEG

El Conveni europeu del paisatge del Consell d'Europa (CEP) destaca que el paisatge desenvolupa un paper important d'interès general en el camp cultural, ecològic, mediambiental i social i, alhora, és un factor rellevant pel que fa a la qualitat de vida i al benestar individual i col·lectiu. Així mateix, aquest Conveni insisteix en el fet que el paisatge és un recurs favorable per a l'activitat econòmica, capaç de contribuir a la creació de feina. En aquest sentit, cal ressaltar especialment que la qualitat del paisatge és un actiu imprescindible per al desenvolupament turístic. Sens dubte, aquest sector té una importància especial en les economies dels països de la riba del Mediterrani, que és un dels destins geogràfics més destacats del turisme mundial. D'altra banda, la qualitat del paisatge és un factor de localització que té una importància creixent a l'hora d'atraure empreses i nous residents. Les ciutats i regions urbanes, immerses en el context de l'economia globalitzada –que es caracteritza per una competència molt forta entre territoris–, cada dia es preocupen més per oferir una imatge corporativa positiva. Sobretot les empreses dels sectors econòmics més avançats (*knowledge industry businesses*), amb quadres molt qualificats i demandes de qualitat de vida exigents, mostren preferències per les ciutats i les regions que compten amb una bona oferta, no tan sols pel que fa als clàssics factors de localització, sinó també quant als factors tous de localització (*soft location factors*) que configuren la qualitat de vida d'un lloc determinat.

Entre els factors tous de localització també hi ha la qualitat paisatgística d'un lloc, que és un capital territorial que no es pot deslocalitzar, però que pot ser banalitzat i desposseït dels seus valors culturals i naturals molt fàcilment. Només les ciutats i les regions que tinguin cura d'aquest factor seran prou atractives per a la localització d'empreses i nous residents. Per això, preservar i millorar la competitivitat i el desenvolupament sostenible de les diferents ciutats i regions urbanes requereix una atenció elevada i permanent envers el paisatge, tant pel que fa a les polítiques públiques rellevants per als tres grans eixos d'acció del Conveni europeu del paisatge (la protecció, la gestió i l'ordenació dels paisatges), com per part dels actors privats que duen a terme projectes amb impacte sobre el paisatge. Aquest requeriment per a l'acció pública i privada té una rellevància general, però adquireix un significat especial en el Mediterrani, perquè aquest constitueix el bressol històric de la

PROLOGUE

The European Landscape Convention of the Council of Europe (ELC) highlights the important role of public interest which landscape plays in cultural, ecological, environmental and social fields and which is also a key element regarding individual and social well-being and quality of life. Similarly, the Convention maintains that landscape is a resource favourable to economic activities, able to stimulate job creation. Moreover, it is worth noting that landscape is an indispensable asset for tourism development, undoubtedly a sector of particular economic importance for the countries bordering the Mediterranean, which is one of the world's leading geographical tourist destinations. Furthermore, the quality of the landscape is an increasingly important factor in attracting businesses and new residents. This means that cities and urban areas, affected by the globalised economy which is characterised by strong competition between regions, are increasingly concerned with presenting a positive corporate image; especially as companies in the most advanced economic sectors (knowledge industry businesses), with highly qualified managers who demand a high quality of life, tend to prefer cities and areas which are attractive, not only with regard to classic location factors, but also soft location factors which determine the quality of life of a particular place.

The soft location factors include the landscape quality of a site, which is a territorial capital that cannot be moved elsewhere, but which can be easily trivialised and deprived of its natural and cultural values. Only cities and urban areas which take care of this factor will be sufficiently attractive to businesses and new residents. Therefore, in order to preserve and enhance the competitiveness and sustainable development of different cities and urban areas, greater attention must consistently be paid to the landscape, both in relevant public policies covering the three major courses of action of the European Landscape Convention (landscape protection, management and planning) and by private stakeholders undertaking projects which affect the landscape. This need for public and private action is universal, but is particularly important in the Mediterranean, because it is the cradle of European urban civilization, and where the urban model of the compact city was born, which experts in urban and town planning around the world acknowledge to be the most sustainable city model.

mil·lenària civilització urbana europea, i el lloc on va sorgir una forma urbana, la ciutat compacta, que a escala mundial els experts en urbanisme i planificació territorial reconeixen com el model de ciutat més sostenible.

El paisatge d'alta qualitat com a factor clau per a la competitivitat i la sostenibilitat de les àrees urbanes mediterrànies ha estat l'objecte central del projecte PAYS.MED.URBAN. Aquest projecte, aprovat el 5 de febrer de 2009, s'ha desenvolupat en el marc del programa de cooperació territorial transnacional de la Unió Europea per a l'espai mediterrani (Programa operatiu MED 2007-2013). En el projecte hi van participar quinze socis: les comunitats autònomes d'Andalusia, Catalunya, València i Múrcia i el Consell Insular de Mallorca per part d'Espanya, les regions de Toscana, Úmbria, Basilicata, Vèneto, Lazio, Emilia-Romanya i Llobardia per part d'Itàlia; la Comissió de Coordinació i Desenvolupament Regional d'Algarve (Portugal), així com KEKANEM (Development Company of Magnesia SA) en representació de la prefectura de Magnèsia (Grècia). També hi va participar com a soci associat RECEP-ENELC, la Xarxa europea d'ens locals i regionals per a la implementació de la Convenció europea del paisatge. Andalusia va exercir, en qualitat de cap de fila del projecte, les funcions i responsabilitats de la coordinació general de PAYS.MED.URBAN.

L'objectiu del projecte va consistir a generar coneixement i eines per a les polítiques públiques de les instàncies locals, regionals i nacionals i les iniciatives privades, que fossin útils per avançar en la preservació, la gestió i la millora del paisatge de les zones urbanes i periurbanes. La cooperació en el marc del projecte es va centrar en l'intercanvi i la posada en comú de les diferents experiències regionals i l'elaboració col·lectiva de diverses activitats, inscrites en sis línies de treball que, alhora, abastaven sis camps temàtics considerats qüestions rellevants per a la qualitat del paisatge de les zones urbanes i periurbanes.

Aquests sis camps temàtics han estat els següents:

- 1) La gestió adequada dels espais lliures periurbans com a elements estructurants del paisatge amb importants funcions ambientals i d'ús social, tenint en compte especialment el paper de l'agricultura periurbana.
- 2) L'atenció a la qualitat paisatgística en la creació de les àrees d'oportunitat econòmica (parcs tecnològics, empresarials, logístics, etc.).
- 3) La qualitat visual a les carreteres d'accés i entrades als nuclis urbans.
- 4) La integració paisatgística de les noves zones residencials en l'espai periurbà.
- 5) La qualitat visual i ambiental dels límits urbans i la restauració d'espais degradats.

High-quality landscape as a key factor behind the competitiveness and sustainability of Mediterranean urban areas has been the focus of the PAYS.MED.URBAN project. This project, approved on 5 February 2009, has been developed within the framework of the European Union's transnational territorial cooperation programme for the Mediterranean space (the MED Programme 2007–2013). Fifteen partners were involved in the project, namely: the Autonomous Communities of Andalusia, Catalonia, Valencia and Murcia and the Island Council of Mallorca from Spain; the Regions of Tuscany, Umbria, Basilicata, Veneto, Lazio, Emilia-Romagna and Lombardy from Italy; the Algarve Regional Coordination and Development Commission (Portugal) and the Development Company of Magnesia (KEKANEM S.A.) representing the Prefecture of Magnesia (Greece). Also, the European Network of Local and Regional Authorities for the Implementation of the European Landscape Convention (RECEP-ENELC) was an associate partner. As the project's lead partner, Andalusia assumed the general coordination role and responsibilities for PAYS.MED.URBAN.

The project's aim is to develop knowledge and tools for local, regional and national public policies and private initiatives, which will be useful for promoting the preservation, management and enhancement of urban and peri-urban landscapes. Cooperation within the framework of the project has focused on the exchange and sharing of regional experiences and the collective development of different activities, covered in six lines of action which, in turn, address six thematic fields considered to be relevant to the landscape quality of urban and peri-urban areas.

These six thematic fields are:

- 1) The proper management of peri-urban vacant lots as structural elements of the landscape with important environmental and social functions, particularly with regard to the role of peri-urban agriculture.
- 2) Attention to landscape quality in the creation of economic opportunity areas (technological, business and logistics parks, etc.).
- 3) The visual quality from access roads and entrances to towns.
- 4) The landscape integration of new residential areas in the peri-urban space.
- 5) The visual and environmental quality of the urban periphery and restoration of derelict spaces.
- 6) Protecting the urban image and identity, paying particular attention to the external views of town centres.

For this range of issues the project partners developed six interrelated and complementary lines of action, with one particular partner in charge of coordination:

- 6) La protecció de la imatge i identitat urbana, amb una atenció especial a les vistes exteriors dels nuclis urbans.

Per a aquest espectre temàtic els socis del projecte van desenvolupar sis línies de treball que s'interrelacionen i es complementen entre si; la coordinació correspon a un dels socis:

- 1) Observatori virtual de paisatges urbans mediterranis (Andalusia)**

Aquest observatori va crear, per a una sèrie de punts d'observació en el territori de cada soci, un banc d'imatges fotogràfiques de paisatges urbans i periurbans representatives dels sis camps temàtics. Per a cada imatge s'ofereix un esquema comú de descripció i interpretació de les tendències de transformació de cada paisatge, que inclou recomanacions per a la intervenció sobre els problemes paisatgístics detectats.

- 2) Catàleg de bones pràctiques per al paisatge en àrees urbanes (Múrcia)**

Aquest catàleg és un recull de bones pràctiques per als sis camps temàtics del projecte (plans i programes, obres realitzades, experiències de sensibilització i formació, activitats de comunicació, projectes i concursos d'idees), identificades mitjançant concursos. D'aquí se seleccionen els guanyadors del III Premi Mediterrani del Paisatge (PMP).

- 3) Guia per a la gestió dels paisatges urbans mediterranis en evolució (Llombardia)**

Els socis van elaborar una guia amb orientacions (*guidelines*) per aportar als actors locals una eina operativa d'assessorament per a les seves decisions sobre el paisatge en l'àmbit dels plans urbanístics i territorials i d'altres polítiques amb incidència paisatgística.

- 4) Activitats de sensibilització (Catalunya)**

Es van dur a terme diversos tallers (*workshops*) i seminaris per debatre les característiques i els requisits de la sensibilització en paisatge, com a instrument clau per a la valorització dels paisatges urbans i periurbans a Europa. Els resultats es recullen en una guia pràctica amb reflexions i criteris generals per dur a terme les experiències de sensibilització.

- 5) Accions pilot segons l'article 6 del CEP (Emília-Romanya)**

Aquestes accions es van dur a terme en zones urbanes i periurbanes sobre els sis camps temàtics del projecte per experimentar propostes de requalificació paisatgística que involucressin la ciutadania mitjançant la participació pública.

- 6) Portal "PAYS MED – el portal dels paisatges mediterranis" (Úmbria)**

Aquest portal (www.paysmed.net), que integra els resultats tant de PAYS.MED.URBAN com del projecte anterior, "PAYS.DOC – bones pràctiques

1) Virtual Observatory of Mediterranean Urban Landscapes (Andalusia)

This observatory created a bank of photographic images of urban and peri-urban landscapes, representative of the six thematic areas, for a series of observation points in the territory of each partner. A general outline, describing and interpreting the transformation trends of each landscape, is given for each image, which includes recommendations for action on the landscape problems detected.

2) Catalogue of Good Practices for Landscapes in Urban Areas (Murcia)

This catalogue draws together good practices (plans and programmes, work undertaken, awareness raising and training schemes, communication activities, projects and tenders) for the project's six thematic fields, identified through competitive tenders and which include the winners of the III Mediterranean Landscape Prize.

3) Management guidelines for urban Mediterranean landscapes in progress (Lombardy)

The partners produced a set of guidelines to provide local stakeholders with an advocacy tool for taking landscaping decisions with regard to town and urban planning and other policies which affect the landscape.

4) Awareness raising activities (Catalonia)

Several workshops and seminars have been carried out to debate the characteristics and the requirements of awareness raising in landscape, as a key tool for the appreciation of the urban and peri-urban landscapes in Europe. The results are collected in a practical guide with reflections and general criteria to develop awareness-raising experiences.

5) Pilot projects in accordance with art. 6 of the ELC (Emilia-Romagna)

These activities were carried out in urban and peri-urban areas in the project's six thematic fields in order to test landscape reclassification proposals, involving citizens through public participation.

6) "PAYS MED – the Mediterranean landscapes portal" (Umbria)

This website (www.paysmed.net), which includes the results of both PAYS.MED.URBAN and the previous project "PAYS.DOC Good Practices for the Landscape" (INTERREG IIIB MEDOCC), acts as a publishing tool and a documentation centre for data on different types of Mediterranean landscapes, providing information on their merits, problems and challenges, giving special consideration to landscape planning and management in urban and peri-urban areas.

per al paisatge” (INTERREG IIIB MEDOCC), aporta un instrument de divulgació i és un centre de documentació dels coneixements sobre els diferents tipus de paisatges mediterranis. Així, ofereix informació sobre els seus valors, els seus problemes i els seus reptes, amb una consideració especial envers la planificació i la gestió paisatgística de les zones urbanes i periurbanes.

PAYS.MED.URBAN ha tingut resultats positius. Aquests resultats han estat possibles gràcies a l'esforç i a la cooperació eficaç dels socis, però també van ser propiciats pel fet que aquest projecte va poder capitalitzar els resultats que s'havien aconseguit en el projecte anterior: PAYS.DOC. Això es reflecteix, sobretot, en la metodologia (quatre de les sis línies de treball provenen de PAYS.DOC), l'organització de la feina (secretariat tècnic, coordinadors temàtics) i la continuïtat dins de PAYS.MED.URBAN de la major part dels socis del projecte anterior.

Entre els resultats cal ressaltar, en primer lloc, el rigor tècnic i la qualitat formal de les publicacions, que posen el coneixement generat pel projecte a disposició dels actors públics i privats que pretenguin intervenir sobre el paisatge a les zones urbanes i periurbanes. En segon lloc, destaca el fet que el portal PAYS.MED. representa el node d'informació més complet que hi ha actualment a la xarxa sobre paisatges mediterranis. En tercer lloc, cal remarcar que aquest projecte ha suposat la consolidació definitiva del Premi Mediterrani del Paisatge, que després de tres convocatòries (2000, 2006 i 2010) ha adquirit una reputació creixent. Així mateix, aquest premi va ser tingut com a referent pel Consell d'Europa a l'hora de dissenyar el Premi del Paisatge del Consell d'Europa. Per tot plegat, PAYS.MED.URBAN ha significat una aportació notable de la iniciativa i la cooperació d'ens locals i regionals per promoure l'aplicació efectiva del Conveni europeu del paisatge del Consell d'Europa. Així mateix, ha contribuït al desenvolupament de les previsions sobre els paisatges culturals i els paisatges urbans, establertes per la Unió Europea en l'Agenda territorial europea i la Carta de Leipzig sobre ciutats europees sostenibles, aprovades el 2007.

Gloria Vega González

Secretària general d'Ordenació del Territori i Urbanisme
Junta d'Andalusia

PAYS.MED.URBAN has achieved positive results. These have been achieved through the effort and effective cooperation of the partners, but also because this project was able to capitalise on the results produced by the previous project, PAYS.DOC. This is reflected, above all, in the methodology (four of the six lines of action have been taken from PAYS.DOC), the schedule of work (Technical Secretariat, thematic field coordinators) and the participation in PAYS.MED.URBAN of the majority of the partners from the previous project.

Worthy of note amongst the results is, firstly, the technical rigor and quality of the publications, which make the data generated by the project available to public and private stakeholders looking to intervene in the landscapes of urban and peri-urban areas. Secondly, the fact that the PAYS.MED. portal is the most comprehensive nexus of data currently available on the Internet on Mediterranean landscapes. Thirdly, it should be highlighted that this project aims to definitively consolidate the Mediterranean Landscape Prize, as after being held three times (2000, 2006 and 2010) it is acquiring a growing reputation and was used as a reference by the Council of Europe when designing the Landscape Award of the Council of Europe. In short, PAYS.MED.URBAN represents a significant contribution in terms of initiative and cooperation from local and regional authorities to promote the effective implementation of the European Landscape Convention of the Council of Europe. It has also helped to develop cultural and urban landscape forecasts, established by the European Union in its Territorial Agenda and the Leipzig Charter on Sustainable European Cities, adopted in 2007.

Gloria Vega González

Secretary General of Town and Urban Planning
Andalusia Region

INTRODUCCIÓ

La publicació *Sensibilització en paisatge: un repte per al segle XXI* que presentem aquí és el resultat del treball desenvolupat en una de les línies d'acció del projecte **PAYS.MED.URBAN**, inscrit en el programa de cooperació territorial de la Unió Europea per a l'espai mediterrani. Aquest projecte s'ha desenvolupat entre els anys 2009 i 2011 amb la participació de catorze regions mediterrànies i la presència de la xarxa RECEP-ENELC (Xarxa europea d'autoritats locals i regionals per a la implementació del Conveni europeu del paisatge) en qualitat d'entitat observadora.

El projecte es concreta a través de diferents línies de treball, que han estat coordinades per les regions integrants del secretariat tècnic, i que en part suposen la continuïtat de les quatre línies iniciades en el projecte PAYS.DOC i el desenvolupament de dues noves línies d'acció relatives a les accions pilot i a la sensibilització. Així, doncs, les línies de treball del projecte són les següents: la creació d'un observatori virtual de paisatges urbans i periurbans mediterranis; l'establiment de criteris de caràcter operatiu en una guia per a la gestió del paisatge de les àrees urbanes; l'elaboració d'un catàleg de bones pràctiques per al paisatge i l'atorgament del II Premi Mediterrani del Paisatge; el desenvolupament de processos de participació pública associats a accions pilot per a la gestió dels paisatges urbans i periurbans en evolució; el desenvolupament d'una proposta per a la promoció de la sensibilització en paisatge, i la creació d'un portal temàtic dels paisatges mediterranis.

Catalunya, com a regió integrant del secretariat tècnic del projecte, ha coordinat la línia d'acció 6, "Activitats de sensibilització", que tenia com a objectiu el desenvolupament d'una proposta conceptual i metodològica per a la promoció de la sensibilització en paisatge, com una de les mesures concretes establertes pel Conveni europeu del paisatge (CEP).

El CEP, en el seu capítol II, estableix que cada país "es compromet a incrementar la sensibilització en paisatge de la societat civil, les organitzacions privades i les autoritats públiques pel que fa al valor dels paisatges, el paper que tenen i la seva transformació". Així mateix, l'any 2008, les **Recomanacions del Comitè de Ministres als Estats membres sobre les directrius per a l'aplicació del Conveni europeu del paisatge** (annex 5) formulen com un dels principals reptes la necessitat

INTRODUCTION

The publication “Awareness-Raising on Landscape: a challenge for the 21st Century” we are here presenting is the result of the work undertaken in one of the lines of action of the project **PAYS.MED.URBAN** that forms part of the territorial cooperation programme of the European Union for the Mediterranean space. This project was undertaken between the years 2009 and 2011 with the participation of 14 Mediterranean regions and the presence of the RECEP-ENELC network (European Network of Local and Regional Authorities for the Implementation of the European Landscape Convention) in its capacity as an observer entity.

The project took shape through different lines of work, which have been coordinated by the regions comprised within the Technical Secretariat and which in part represent the continuity of the four lines launched in the Pays.doc project and the development of two new lines of action relative to the pilot actions and to awareness-raising. The project’s lines of work are therefore the following: the creation of a virtual observatory of urban and peri-urban Mediterranean landscapes; the establishment of criteria of an operational nature in a guide for managing the landscape in urban areas; the drafting of a catalogue of good practices for the landscape and the awarding of the 2nd Mediterranean Landscape Award; the development of public participation processes associated with pilot actions for managing evolving urban and peri-urban landscapes; the development of a proposal for promoting awareness on landscape, and the creation of a themed portal for Mediterranean landscapes.

Catalonia, as a member region of the project’s Technical Secretariat, has coordinated Line of Action 6, “Awareness-Raising Activities”, which had the objective of developing a conceptual and methodological proposal for promoting awareness on landscape as one of the concrete measures established by the European Landscape Convention (ELC).

The ELC, in its chapter II, establishes that each country *engages to increase awareness on landscape in civil society, private organisations and public authorities in regard to the value of landscapes, the role they play and their transformation*. Thus, in the year 2008, the **Recommendations of the Ministers’ Committee in the Member States on the guidelines for the application of the European Landscape Convention** (annex 5) formulated as one of the principal challenges the need to promote

de promoure la sensibilització en paisatge, entesa com “el fet que el coneixement especialitzat sigui accessible a tothom. És a dir, que sigui fàcilment accessible, estructurat i presentat d’una manera que pugui ser comprès fins i tot per persones no especialitzades”.

Les Recomanacions esmentades, en desenvolupar els criteris i instruments de les polítiques de paisatge, precisen que “la sensibilització s’ha d’entendre com un procés de transmissió de coneixements que s’exerceix en totes les direccions, des dels que fan les polítiques fins a la població local, i a l’inrevés”. I en les recomanacions relatives a la planificació paisatgística, estableixen que els plans o estudis de paisatge “també haurien d’incloure disposicions relatives a la sensibilització, la formació i la informació de la població i dels diferents agents les activitats dels quals afectin el paisatge (economistes, tècnics, administradors, etc.)”.

Així, doncs, els dos principals documents de referència que guien l’aplicació de les polítiques de paisatge en els països europeus consideren la sensibilització en paisatge com un dels reptes de futur destacats. Tanmateix, no existeix, a hores d’ara, un corpus teòric que estructurari els conceptes que s’hi associen i no es fàcil disposar de propostes que n’articulin unes línies mestres d’acció. En aquest sentit, el treball desenvolupat en el context del projecte PAYS.MED.URBAN, que pren cos en aquesta publicació, pretén ser una contribució a l’impuls de la sensibilització en paisatge.

El treball sobre sensibilització que ha coordinat Catalunya al llarg de projecte ha constatat de les tres fases de treball següents:

- 1) Elaboració dels formularis per al registre dels **casos d’estudi** seleccionats per les regions sòcies; plantejament del contingut dels **seminaris monogràfics** sobre sensibilització en paisatge organitzats per cada regió; i recull de les dades obtingudes.
- 2) Anàlisi de la informació i recerca d’altres referents; **elaboració d’una proposta conceptual i metodològica sobre sensibilització en paisatge** dirigida a facilitar l’aplicació dels objectius del CEP; **concepció de la publicació**, amb la consegüent definició d’objectius i estructura; i redacció de continguts i elaboració d’il·lustracions intencionades.
- 3) **Materialització de la publicació** a partir del disseny gràfic; impressió i distribució; i organització del conjunt de materials perquè siguin inserits al portal del projecte.

Ha estat una voluntat deliberada ultrapassar un treball de compilació sistemàtica de casos més o menys exemplars d’experiències de sensibilització. Ens ha estimulat la idea d’elaborar un **esquema de caràcter propositiu** que analitzés i definís conceptes, caracteritzés les estratègies bàsiques de sensibilització en paisatge i aportés idees clau i pautes senzilles però útils per endegar projectes de sensibilització. Els resultats d’aquest procés de treball s’expressen en aquesta publicació i estan

awareness on landscape, understood as *a drive to make specialised knowledge available to everyone. That is to say, to make it easily accessible, structured and presented in a way that allows it to be understood even by non-specialists.*

The above-mentioned Recommendations, by developing the criteria and instruments of landscape policies, specify that *awareness-raising has to be understood as a process for transmitting knowledge pursued in all directions, from those who make the policies to the local population and the other way around.* And in the recommendations relative to landscape planning, they establish that plans or studies on landscape *should also include provisions on awareness-raising, training and information from the population and the different agents whose activities affect the landscape (economists, technicians, administrators, etc).*

The two principal landmark documents that guide the application of policies on landscape in European countries thus consider awareness-raising one of the prominent challenges for the future. Nevertheless, to date there is no corpus of theory that structures the concepts associated with it, and it is not easy to avail oneself of proposals that articulate any master lines of action on this topic. In this regard, the work undertaken within the context of the PAYS.MED.URBAN project, which is embodied in this publication, seeks to act as a contribution to the drive towards awareness-raising on landscape.

The work on awareness-raising coordinated by Catalonia throughout the project has consisted of the following three work phases:

- 1) Drafting of forms for registering the **case studies** selected by the member regions; assessment of the content of the **monographic seminars** on awareness-raising on landscape organised by each region; collecting the data obtained.
- 2) Analysis of the information and research on other points of reference; **drafting of a conceptual and methodological proposal on awareness-raising on landscape** aimed at facilitating the application of the ELC's objectives; **conception of the publication**, with the consequent definition of objectives and structure; drafting of contents and the production of bespoke illustrations.
- 3) **Materialisation of the publication** through graphic design; printing and distribution; organisation of the set of materials for posting on the project's portal.

It has been a deliberate drive to excel in a work of systematic compilation of more or less exemplary cases of awareness-raising experiences. It has stimulated in us the idea of drafting a scheme of a propositional nature that would analyse and define concepts, would characterise the basic awareness-raising strategies on landscape and would contribute key ideas and simple yet useful guidelines for launching awareness-

disponibles a la pàgina web del projecte (www.paysmed.net), on també és accessible tota la informació associada als casos d'estudi i als seminaris monogràfics.

Els primers capítols del llibre (I, II i III) tenen un enfocament més aviat epistemològic, **defineixen el concepte de sensibilització en paisatge** i reflexionen sobre la gestació i l'evolució de la sensibilitat paisatgística tant en l'àmbit individual com en l'àmbit social i legal.

El capítol IV, que constitueix el cos central del llibre, **descriu i caracteritza cinc estratègies de sensibilització** que, fruit de la recerca, s'han considerat com a bàsiques: la comunicació, la mediació, la concertació, la participació i l'educació. Entre d'altres qüestions, s'hi descriu la naturalesa de cada estratègia, la seva relació amb la sensibilització, les principals modalitats existents i algunes idees clau per facilitar-ne l'aplicació.

El capítol V exposa, d'una forma concisa, la **seqüència metodològica** per endegar un procés de sensibilització, i els objectius i els criteris fonamentals que cal considerar en cada fase.

Finalment, el capítol VI presenta deu **idees clau** o reflexions essencials de la sensibilització en paisatge.

La publicació inclou un apartat d'**annexos** que conté les definicions de sensibilització, els programes dels seminaris monogràfics i les referències dels casos d'estudi aportats per les regions, bibliografia i webgrafia d'interès, el text íntegre del CEP i les referències a la sensibilització extretes de les Recomanacions esmentades, així com la relació completa de les regions participants en el projecte.

Des del punt de vista formal, s'ha optat per una publicació sòbria, que prioritzi la llegibilitat de cada edició bilingüe (català-anglès, castellà-anglès i italià-anglès), que faciliti la identificació dels apartats del text i que suggerís qüestions exposades mitjançant dibuixos al·legòrics.

Per concloure aquesta introducció al llibre és apropiat fer esment de la bona entesa existent al llarg del projecte entre els socis de les regions, que ha fet possible que la informació circulés amb fluïdesa mitjançant el treball en xarxa. Així mateix, cal referir-se al treball meticulós dels redactors de la publicació i al suport de tot l'equip tècnic de paisatge del Departament de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya, que en bona part ha significat obrir una via de reflexió innovadora i arriscada en el camp de la sensibilització en paisatge, i que de ben segur serà útil per avançar en l'assoliment d'un dels objectius principals del CEP.

Eduard Rosell Mir

Subdirector general de Planificació Territorial i Paisatge
Generalitat de Catalunya

raising projects. The results of this working process are expressed in this publication and are available on the project's webpage (www.paysmed.net), which also provides access to all the information associated with the case studies and the monographic seminars.

The first chapters of the book – I, II and III – have a more epistemological approach, **define the concept of awareness-raising on landscape** and reflect on the inception and evolution of landscape awareness at both individual level and at social and legal level.

Chapter IV, which constitutes the central body of the book, **describes and characterises five awareness-raising strategies** that, as a result of the research, have been considered basic: communication, mediation, concert, participation and education. Among other issues, it describes the nature of each one, their relationship with awareness-raising, the principal existing modalities and some key ideas – for facilitating their application.

Chapter V sets out, in concise fashion, the **methodological sequence** for launching an awareness-raising project, the central objectives and criteria that must be considered in each phase.

Finally, chapter VI presents ten **key ideas** or essential thoughts on raising awareness on landscape.

The publication includes a section of **annexes** containing the definitions of awareness-raising, the programmes of the monographic seminars and the references to the case studies contributed by the regions, bibliography and webgraphy of interest, the integral text of the ELC, references to awareness-raising extracted from the above-mentioned Recommendations and the complete list of regions participating in the project.

From a formal point of view, a restrained type of publication has been chosen that gives priority to the legibility of each bilingual edition (Catalan-English, Spanish-English and Italian-English), that facilitates the identification of the sections of the text and that suggests questions presented through allegorical drawings.

To conclude this introduction to the book, it is appropriate to mention the good understanding that has bound the members of the regions together throughout the project and which has made it possible for the information to circulate fluidly through web-based work. We would also like to acknowledge the meticulous work performed by the editors of the publication and the support received from the entire technical landscape team of the Territory and Sustainability Department of the Generalitat de Catalunya, which to a great extent has meant opening up a bold and innovative line of reflection in the field of awareness-raising on landscape and which will surely be useful in advancing towards the achievement of one of the ELC's principal objectives.

Eduard Rosell Mir

Deputy Director-General for Territorial Planning and Landscape
Government of Catalonia

1

SENSIBILITZACIÓ EN PAISATGE

Què s'entén per paisatge: algunes precisions

En els àmbits científic i acadèmic, hi ha múltiples definicions de paisatge associades a disciplines i escoles de pensament diverses, cadascuna de les quals s'esforça per definir-lo de manera molt precisa, posant l'atenció en uns components o altres i buscant una explicació o una altra.

En la vida quotidiana, el paisatge és un concepte d'ús estès i col·loquial i també de significat vague i polisèmic. Es fa servir amb significats diferents i sovint es confon amb altres conceptes pròxims, en especial amb el de territori o el de medi ambient, per això, a efectes dels objectius d'aquesta publicació, convé establir les diferències entre aquestes tres idees:

- El concepte de **territori** es refereix al conjunt d'elements, tant estàtics com dinàmics, disposats d'una manera determinada (configuració territorial), que formen el **marc físic** en el qual es desenvolupen les activitats humanes.

RAISING AWARENESS ON LANDSCAPE

What is understood by landscape: a few clarifications

In the scientific and academic spheres, there are multiple definitions of landscape associated with different disciplines and schools of thought, each one of which strives to define it in a highly precise manner, focusing on one or another component and searching for one or another type of explanation.

In everyday life, landscape is a widespread and colloquial concept of use and also one with a vague and polysemic significance. It is used with different meanings by people and is often taken for other closely related concepts, especially for territory or environment, which is why, for the purposes of this publication, it is advisable to establish the differences between these three ideas:

- The concept of **territory** refers to a suite of both static and dynamic elements arranged in a particular way (territorial configuration), which form the **physical framework** in which human activities take place.

- El concepte de **medi ambient** es refereix al **sistema** d'elements naturals interrelacionats, i modificats per l'acció humana que condiciona i configura el marc de vida dels éssers vius. Per tant, està format pel conjunt de components físicoquímics, biològics i socioeconòmics que interaccionen i existeixen en un lloc i un moment concret.
- El concepte de **paisatge** es refereix a la **fesomia** que mostra un territori determinat, com a resultat de les interaccions que es produeixen entre els diversos components, i a la manera com és percebut per la població.

El focus d'atenció dels tres conceptes és el marc físic en el qual es desenvolupa la vida amb tots els seus components. Ara bé, quan es parla de paisatge es fa referència a la percepció de l'entorn amb els sentits, a com s'interpreta amb els coneixements i també a com aquest *se sent* i com *es viu* sota la influència de les emocions personals i de la cultura en la qual hom està immers. Tant si parlem de percepció personal com social, el paisatge és una noció carregada de significats, que cada persona o societat veu amb la seva pròpia òptica i que, tot i així, presenta trets i connotacions compartides.

- The concept of **environment** refers to the **system** of natural interconnected elements, modified by human action, that condition and configure the framework of life for living beings. It is thus formed by a suite of physicochemical, biological and socioeconomic components that interact and exist in a specific place and time.
- The concept of **landscape** refers to the **features** displayed by a particular territory as a result of the interactions that take place between the various components and the way in which it is perceived by the population.

The focus of attention of the three concepts is the physical framework in which life takes place, with all of its components, but when speaking of landscape we are referring to the perception of the surroundings through the senses, to how they are interpreted through knowledge and also of how it is *felt* and how it is *lived* under the influence of the personal emotions and the culture in which we are immersed. Whether we speak of personal or social perception, the landscape is a notion charged with significance that each person or society sees through its own optic and that nevertheless presents shared traits and connotations.

CONVENI EUROPEU DEL PAISATGE (CEP)

Article 1.a.

El terme **paisatge** designa una part del territori tal com la percep la població, el caràcter de la qual resulta de l'acció dels factors naturals i/o humans i de les relacions que s'estableixen entre ells.

Sense excloure la pertinència, utilitat i valor d'altres conceptualitzacions del paisatge, en aquesta publicació es parteix de la definició de paisatge del CEP.

Com a trets especialment rellevants cal destacar que és una definició:

- **Consensuada**, que gaudeix del màxim reconeixement a escala europea.
- **Contemporània**, resultat de l'evolució progressiva del terme des del seu naixement (quan s'associava bàsicament a paisatges excel·sos i de bellesa excepcional) fins als nostres dies (quan es considera que tot entorn –en tant que entorn percebut–, mereix ser considerat com a paisatge).
- **Operativa**, inserida en un instrument –el CEP– que té per objectiu contribuir a l'evolució harmònica dels paisatges al llarg del temps.
- **Dinàmica**, que no persegueix la fixació del paisatge en un estat determinat, sinó, sobretot, que l'evolució inherent a la seva condició canviant tingui lloc de manera conscient i harmònica.
- **Perceptiva**, basada en la consideració que el paisatge no existeix en tant que entitat independent, sinó com a resultat de la percepció per part d'un espectador.
- **Social**, que inclou com a component essencial del paisatge la societat i els efectes de les seves actuacions. Què és la sensibilització?

EUROPEAN LANDSCAPE CONVENTION (ELC)

Article 1.a.

The term **landscape** designates a part of the territory as it is perceived by the population, the character of which results from the action of natural and/or human factors and of the relations established between them.

Without excluding the pertinence, usefulness and value of other conceptualisations of the landscape, this publication uses as its basis the ELC's definition of landscape.

As particularly relevant traits, we must emphasise that this definition is:

- **Agreed**, enjoying a maximum of recognition across Europe
- **Contemporary**, the result of the gradual evolution of the term since its inception (when it was basically associated with sublime, exceptionally beautiful landscapes) until the present day (when it is considered that any environment – insofar as it is perceived – deserved to be considered a landscape).
- **Operative**, part of an instrument – the ELC – that has the goal of contributing to the harmonious evolution of landscapes over time.
- **Dynamic**, one that does not pursue fixing the landscape in a particular state but, above all, that the evolution inherent to its changing condition occurs in a conscious and harmonious manner.
- **Perceptive**, based on the consideration that landscape does not exist as an independent entity but as the result of a spectator's perception.
- **Social**, which includes society and the effects of its actions as an essential component of the landscape.

Què és la sensibilització?

La paraula *sensibilització* s'utilitza amb freqüència en molts àmbits diferents (entre ells el del paisatge) per referir-se a la noció general de “desvetllar l'interès envers alguna determinada qüestió”. Es tracta d'un mot de significat ampli i difús que sovint es fa servir amb matisos diferents. Amb tot, hi ha tres aspectes comuns i, d'una forma general, la sensibilització s'associa a:

- una qüestió **necessària i positiva**, però no gaire útil ni efectiva;
- una relació amb **elements intangibles** com les percepcions, les emocions o les idees;
- un procés, una **transició entre estats** diferents.

Etimològicament, la sensibilització és el procés de dotar algú de sensibilitat, és a dir, el procés pel qual algú passa a percebre pels sentits una determinada realitat o bé adquireix coneixements a través de l'activitat sensorial o intel·lectual.

What is raising awareness?

The words *raising awareness* are often used in many different spheres (among them landscape) to refer to the general notion of “awakening interest in a particular issue”. These words have a wide-ranging and diffuse meaning and are often used with different nuances. There are nevertheless three common aspects and, in a general way, raising awareness is associated with:

- a **necessary and positive** issue, but not a very useful or effective one
- a relationship with **intangible elements** such as perceptions, emotions or ideas
- a process, a **transition between different states**.

Etymologically, raising awareness, or sensitising, is the process of endowing someone with sensitivity, that is, the process through which someone comes to perceive a specific reality through the senses or acquires knowledge through a sensorial or intellectual activity.

ETIMOLOGIA

Sensibilització

- Acció de fer sensible.

Sensible

- Capaç de ser **percebut** pels sentits.
- Que fàcilment es deixa dur pels **sentiments**.
- Que es modifica segons els agents o **les influències exteriors**.
- Dotat de **sensibilitat**.

Sensibilitat

- Facultat de **sentir**, de percebre pels sentits.
- Àmbit del **coneixement** determinat per l'activitat sensorial o intel·lectual.
- Facilitat a ser afectat per les menors **impressions físiques o morals**.
- Facilitat a deixar-se emportar pels **sentiments de compassió, de tendresa**.
- Facilitat d'una cosa a ser **modificada per un agent natural**, una influència física, etc.

La sensibilització és la **revelació d'una realitat** que fins a un moment determinat no es percebia, és a dir, l'adopció d'un punt de vista diferent que permet descobrir noves perspectives. Tothom ha experimentat la manera com un esdeveniment o una informació puntual poden canviar la percepció de la realitat sense que aquesta s'hagi vist modificada. És el que passa, per exemple, quan algú es trenca la cama i de sobte percep que hi ha molta gent amb problemes de mobilitat i s'adona de la presència d'innombrables obstacles arquitectònics

ETYMOLOGY

To sensitise

- Action of making sensitive.

Sensitive

- Capable of being perceived through the senses.
- One who is easily led by feelings.
- One that is modified according to exterior agents or influences.
- Endowed with sensitivity.

Sensitivity

- The faculty of feeling, of perceiving through the senses.
- Sphere of knowledge determined by sensorial or intellectual activity.
- Ease of being affected by the smallest physical or moral impressions.
- Ease of being transported by feelings of compassion, of tenderness.
- The susceptibility of something to being modified by a natural agent, a physical influence, etc.

Sensitising is the **revelation of a reality** that up to a certain moment had not been perceived, the adoption of a different point of view that allows us to discover new perspectives. Everyone has experienced the manner in which a sporadic event or information can change the perception of reality without it having been modified. This is what happens, for example, when one breaks a leg and suddenly perceives many people with problems of mobility and becomes aware of the presence of innumerable architectural obstacles that had hitherto gone unnoticed.

que fins llavors li havien passat inadvertits.

La sensibilització és un procés similar a l'**aprenentatge** perquè, gràcies a l'experiència i a la influència de les altres persones, descobreix realitats desconegudes fins al moment. Aquest procés té lloc tota la vida de manera espontània: a mesura que la personalitat es desenvolupa, s'adquireixen coneixements i la percepció del món es modifica. La sensibilitat és, doncs, un tret en evolució permanent al llarg de la vida de les persones.

Ara bé, quan es planteja que el procés de sensibilització tingui lloc d'una manera conscient i dirigida, aquesta esdevé una qüestió complexa i delicada. Complexa perquè depèn de múltiples factors interrelacionats i perquè no respon a un mecanisme universal, unívoc i unidireccional. I delicada perquè té una dimensió ètica, que l'allunya de la manipulació o l'adoctrinament.

Sensitising is a process similar to **learning** because, thanks to experience and the influence of other people, one discovers hitherto unknown realities. This process takes place throughout life in a spontaneous manner: as a person's personality develops, they acquire knowledge and the perception of the world is modified. Sensitivity is therefore a permanently evolving trait throughout the life of a person.

Nevertheless, when we set out on a sensitising process that takes place in a conscious and directed manner, it turns into a complex and delicate issue. Complex because it depends on multiple interrelated factors and because it does not respond to a universal, univocal and unidirectional mechanism. And delicate because it has an ethical dimension that distances it from manipulation or indoctrination.

Què és la sensibilització en paisatge i quines finalitats té?

Com s'ha posat de manifest, la sensibilització té una relació estreta amb la **percepció**. Quan es parla de sensibilització en paisatge, aquesta relació és doblement intensa, perquè el paisatge té una dimensió individual i perceptiva en si mateix.

En el cas del paisatge, la *matèria* sobre la qual es focalitzen els sentits no és una realitat totalment tangible i objectivable, sinó que presenta components intangibles i subjectius associats a cada persona (com les emocions, els valors o els interessos que desperta en cadascú). D'altra banda, el paisatge és percebut de manera diferent al llarg de la vida d'una persona, tant individualment com socialment, i amb el temps, adquireix i perd significats, guanya i perd implicacions emocionals, passa o es posa de moda. En l'àmbit social, un mateix paisatge –uns aiguamolls, per exemple– s'ha percebut, segons les èpoques,

What is raising awareness, or sensitising, in landscape; what are its purposes?

As we have established, sensitising has a close relationship with **perception**. When we speak of raising awareness, or sensitising, on landscape, this relationship is doubly intense because landscape has in itself an individual and perceptive dimension.

In the case of landscape, the *matter* on which the senses focus is thus not a totally tangible and objectivable reality but rather presents intangible and subjective components associated with each person (like the emotions, values or interests it awakens in each one of us). Moreover, landscape is perceived differently in the course of a person's life, both individually and socially, and over time acquires and loses significance, gains and loses emotional implications, goes in and out of fashion. At a social level the same landscape, a marsh, for example,

com un espai inhòspit, com un lloc a colonitzar o com un paradís natural.

La sensibilització en paisatge, doncs, no es pot concebre com un simple transvasament de coneixements que revelen allò que *és*, sinó com un **procés obert i interactiu** que millora la disposició de les persones a percebre els diversos estímuls procedents d'aquest paisatge i que proporciona elements de reflexió que ajuden a comprendre'l.

La sensibilització en paisatge mobilitza elements irracionals i racionals simultàniament i està inevitablement lligada als objectius que es persegueixen en cada cas.

Els **objectius** d'un procés de sensibilització poden tenir un abast molt variable: poden dirigir-se al paisatge de forma genèrica o a un de concret; poden pretendre uns resultats generals o bé uns d'específics; així mateix, poden aspirar a arribar al conjunt de la població o només a un segment.

En tots els processos de sensibilització hi ha el reconeixement d'una situació de partida, establerta sobre la base d'una anàlisi rigorosa i honesta dels pensaments i les actituds de les persones envers el paisatge, i hi ha la voluntat decidida de posar en marxa un conjunt coherent d'accions que permetin millorar la situació inicial. És important que aquest procés es porti a terme respectant la varietat de sensibilitats individuals i d'interessos existents.

La sensibilització en paisatge requereix una actitud creativa i innovadora, capaç d'atraure l'atenció i de suscitar reaccions en les persones que promoguin la reflexió, creïn nous vincles i empenyin a canviar d'actituds. Es pot dirigir a totes les edats, si bé cal modelar les estratègies, els recursos expressius i el llenguatge per a cada franja. En el cas dels infants i els adolescents, l'escola és un marc idoni de sensibilització, perquè es pot associar de forma natural a la resta d'aprenentatges, però això no exclouen les

has been perceived, depending on the era, as an inhospitable space, as a place to be colonised or as a natural haven.

Raising awareness on landscape can thus not be conceived as a simple transfer of knowledge that reveals what *is* but as an **open and interactive process** that improves the disposition of people in perceiving the various stimuli from the landscape and which provides food for thought that helps to understand it.

Raising awareness on landscape simultaneously mobilises irrational and rational elements and is inevitably linked to the objectives pursued in each case.

The **objectives** of an awareness-raising process can have a highly variable reach: they can be aimed at landscape generically or at a particular landscape; they can pursue general results or specific ones; equally, they can aspire to reach the population as a whole or a segment of it.

Nevertheless, in all awareness-raising processes there is the recognition of a starting situation, established through a rigorous and honest analysis of people's thoughts on and attitudes towards the landscape, and there is the decided will to launch a coherent set of actions that lead to improving the initial situation. And this process has to be undertaken while respecting the variety of existing individual sensibilities and interests.

Raising awareness on landscape requires a creative and innovative attitude that is able to attract attention and elicit reactions in people that promote reflection, create new links and promote a change of attitude and can target all ages, though it requires adapting the strategies, expressive resources and language to each age bracket. In the case of children and adolescents, school is the ideal framework for raising awareness, because it can be naturally associated to the rest of the learning process, but this does not exclude the opportunities offered by other

oportunitats que ofereixen els altres contextos socials (la vida familiar, les activitats de lleure, els serveis culturals, etc.).

Trets distintius de la sensibilització en paisatge

El procés de sensibilització en paisatge ha de tenir en compte els criteris generals següents:

- Adoptar una **visió holística**, atès que el paisatge és una realitat complexa que no es pot reduir a una sola dimensió sense que se'n desvirtui la seva naturalesa.
- Adoptar en una **visió dinàmica**, perquè –tot i que l'atenció sovint només capta els elements estàtics– el paisatge és una realitat canviant. I perquè també canvien les relacions que les persones i les societats hi estableixen.
- Considerar l'existència de **subjectes diversos**, amb una disposició, uns coneixements i uns interessos diferents, fins i tot quan es dirigeix a un grup amb un perfil homogeni.
- Tenir una **vocació universal**, encara que es dirigeixi a un grup específic de població, perquè aspira a exercir una influència positiva en la percepció i en les actituds envers el paisatge del conjunt de la ciutadania.
- Tenir una voluntat de **projecció temporal**, ja que actua sobre qüestions que no es modelen de manera immediata, sinó que requereixen un procés lent

social contexts (family life, leisure activities, cultural services, etc.).

Distinctive traits of raising awareness on landscape

The process of raising awareness on landscape has to take into account the following general criteria:

- Taking as the basis a **holistic vision** of landscape, given that this is a complex reality that cannot be reduced to a single dimension without distorting its nature.
- Basing ourselves on a **dynamic vision** of landscape, because (even though our attention is often only captured by the static elements) landscape is a changing reality. And because the relations that people and societies establish in it also change.
- Considering the existence of a **variety of individuals**, with differing dispositions, knowledge and interests, even when addressed at a group with a heterogeneous profile.
- Having a **universal vocation**, even when addressed at a specific population group, because it aspires to exert a positive influence on the perception and attitudes towards the landscape of the citizenry as a whole.
- Having the determination to **project it over time**, as it acts on issues that are not modelled immediately but require a slow apprehending and adapting process by each individual.

d'aprehensió i adaptació per part de cada individu.

- Recórrer preferentment a l'**experiència personal** d'interrelació de les persones amb el paisatge, tant si aquesta és directa com indirecta, perquè l'activació de la sensibilitat requereix preferiblement que les experiències siguin viscudes.
- Partir d'un **enfocament didàctic**, articulat al voltant d'un conjunt de conceptes clau i de procediments que estimulin un procés interactiu de diàleg de les persones amb el paisatge, en el qual aquestes es plantegen preguntes i busquen respostes.
- Utilitzar una gamma de **recursos expressius** àmplia (per aplicar els més adients a les particularitats de cada franja d'edat, de cada grup social o d'uns objectius específics) i un **llenguatge apropiat**. La comunicació és un element clau en la sensibilització, i si falla hi ha poques possibilitats que sigui eficaç.

Etales de la sensibilització

Com en qualsevol procés, la sensibilització en paisatge té lloc a través d'una sèrie d'etales que emergeixen de manera successiva a mesura que creix la implicació personal:

1. Desvetllar l'**interès** pel paisatge.
2. Descobrir el **rol actiu** en la transformació del paisatge.
3. Prendre **consciència** del dret al paisatge (i dels deures conseqüents).

- Preferentially basing ourselves on **people's experiences** of interrelating with the landscape, whether directly or indirectly, because the activation of their sensibilities preferably requires that experiences are lived.
- Adopting a **didactic approach**, articulated around a set of key concepts and procedures that stimulate an interactive process of dialogue between people and the landscape, in which the former ask questions and seek answers.
- Using a wide range of **expressive resources** (in order to apply the most suitable ones to the particularities of each age bracket, social group or specific objectives) and an **appropriate language**. Communication is a key element in raising awareness, and if it fails there are few possibilities of achieving effectiveness.

Phases in raising awareness

As in any process, raising awareness occurs through a series of phases that ideally emerge successively in a growing process of personal involvement:

1. Awakening **interest** in the landscape.
2. Discovering an **active role** in the transformation of the landscape.
3. Becoming **aware** of the right to landscape as a citizen (and of its attendant obligations).
4. Adopting a **positive** attitude towards the relationship with the landscape.

4. Adoptar una **actitud** positiva envers la relació amb el paisatge.
5. Adquirir una **pràctica** responsable en les accions i les decisions que afecten el paisatge.

Tot i que és molt difícil destriar una etapa d'una l'altra, perquè poden ser simultànies, a l'hora de projectar un procés de sensibilització cal tenir present que la superació de cada esglaó és la **condició necessària** perquè es produeixin els següents. És possible que en un procés determinat, en funció de les seves especificitats, no es passi per totes les etapes, però en tot cas sí que es mantindrà la seqüència lògica entre elles.

Finalitats de la sensibilització

Malgrat que cada projecte persegueix uns objectius particulars, totes les experiències de sensibilització en paisatge pretenen influir positivament en els valors i en les actituds de les persones envers el paisatge i, indirectament, en la millora del seu estat. D'una forma genèrica, les finalitats principals de la sensibilització són:

- Incentivar o desvetllar l'**interès pel paisatge** de les persones, de manera que n'augmenti el nivell de coneixements.
- Generar valors que es tradueixin en l'establiment de **vincles positius** amb el paisatge, basats en l'apreciació i el respecte al patrimoni natural i humà.
- Difondre els **drets i deures** en relació amb el paisatge a través del foment de conductes responsables i constructives,

5. Acquiring responsible **practices** in the actions and decisions that affect the landscape.

Even though in reality it is very difficult to distinguish one phase from another, because they may occur simultaneously, when it comes to projecting an awareness-raising process we must keep in mind that completing each phase is a **necessary condition** for passing on to the next. It is possible that in a particular process, depending on its specificities, not all phases occur, but in any case the logical sequence between them will be maintained.

Purposes of raising awareness

Even though each awareness-raising project pursues its own objectives, all landscape-related awareness-raising experiences seek to have a positive influence on people's values and attitudes towards the landscape and, indirectly, on improving the state of landscapes. In

tant en l'àmbit personal com en el professional o social.

- Enfortir la **cohesió social** mitjançant la capacitat que té el paisatge de crear o expressar significats compartits i de contribuir a crear sentit de comunitat.
- Afavorir l'**evolució harmònica** dels paisatges a mesura que l'interès de la ciutadania pel seu estat augmenta i que també creix el seu nivell d'exigència i de responsabilitat.
- Millorar la **qualitat de vida** de les persones; i és que gaudir de paisatges cuidats i ordenats té beneficis sobre la salut i la qualitat de vida dels ciutadans.
- Enfortir les **pràctiques democràtiques** i la tolerància mitjançant la implicació de les persones en processos col·lectius de participació, de mediació i de concertació social.
- Implicar el conjunt del **teixit social** (la ciutadania en general, els tècnics o experts, les entitats socials públiques i privades, les institucions polítiques, etc.) en els processos de protecció, gestió i ordenació del paisatge.

generic terms, the main purposes of raising awareness are:

- To stimulate or awaken **interest in landscape** among people to increase their level of knowledge on it.
- To generate values that translate into the establishment of **positive links** with the landscape, based on appreciation and respect for the natural and human heritage.
- To disseminate **rights and obligations** in regard to landscape through fostering a responsible and constructive conduct, both in the personal and in the professional or social sphere.
- To strengthen **social cohesion** through the landscape's capacity to create or express shared meanings and to contribute to the creation of a sense of community.
- To favour the **harmonious evolution** of landscapes as citizens' interest in the state of landscapes increases together with their level of demand and responsibility.
- To improve people's **quality of life**. Enjoying cared-for and orderly landscapes has benefits for citizens' health and quality of life.
- To strengthen **democratic practices** and tolerance through involving people in collective participation, mediation and social concert processes.
- To involve the **social fabric** as a whole (citizens in general, technicians or experts, public and private social entities, political institutions, etc) in the processes of landscape protection, management and development.

2

SOM SENSIBLES ENVERS EL PAISATGE?

Què vol dir ser una persona sensible al paisatge?

El paisatge és a tot arreu. Estem envoltats de paisatge, tant si vivim al camp o a la ciutat, a muntanya o arran de mar, en un barri històric o en un de nova planta. El paisatge sempre està a tocar, al nostre voltant, hi estem immersos. Per això, és una **experiència directa i quotidiana**.

A més, a part dels paisatges de l'entorn, entrem en contacte amb altres de llunyans, i fins i tot exòtics, a través dels mitjans de comunicació i d'entreteniment –la premsa, la televisió, el cinema, etc.–, de la publicitat i de les tecnologies de la informació i la comunicació –les xarxes d'Internet i les telecomunicacions, principalment. Per totes aquestes vies, gairebé ubiqües en la societat actual, també rebem una gran quantitat d'**imatges i models** que ens queden impresos a la retina i a la memòria.

Els paisatges, tant els de més a prop com els més allunyats, tant els que experimentem directament com els que contemplem a través de les noves tecnologies, generen tota mena de sensacions: ens criden l'atenció o ens passen desapercebuts, ens complauen o ens desagraden, ens estimulen o ens avorreixen. Admirarem la bellesa d'uns paisatges determinats i deplorem la lletjor d'uns altres.

ARE WE SENSITIVE TO LANDSCAPE?

What does it mean for a person to be sensitive to landscape?

Landscape is everywhere, we are surrounded by landscape whether we live in the country or in the city, on a mountain or by the sea, in a historic district or in a newly-built one. Landscape is always within hand's reach, around us, we are immersed in it, it is a **direct and quotidian experience**.

Furthermore, besides the nearby landscapes, we enter into contact with faraway and even exotic landscapes through the news and entertainment media – press, television, films, etc, through advertising and information and communication technologies – principally internet and telecommunications networks. Through all these practically ubiquitous routes in today's society, we also receive a large quantity of **images and models** that remain imprinted on our mind's eye and our memories.

Landscapes, both near and far ones, both those experienced directly and those viewed through new technologies, generate all kinds of sensations: they attract attention or go unnoticed, please or displease us, stimulate or bore us ... We admire the beauty of certain landscapes and deplore the ugliness of others.

Podem ser més o menys conscients d'aquestes sensacions i d'aquestes preferències, però difícilment en podem escapar. Com a éssers dotats de sentits, absorbim els estímuls sensorials que transmet l'entorn. I aquests estímuls ens afecten, per molt que en gran part processem aquesta informació d'una manera automàtica, per molt que de vegades potser ni siguem conscients de l'efecte que tenen. Algunes de les reaccions són purament fisiològiques, i unes altres són respostes apreses. Algunes són operatives i comporten acció, unes altres són emocionals i no es trasllueixen exteriorment. Algunes passen al pla conscient, moltes resten en l'inconscient. Però, en qualsevol cas, si hi parem atenció veiem com som receptius a l'entorn. És a dir, que som sensibles envers el paisatge. Estar en un lloc amb la música a tot volum provoca mal de cap (o anima), passejar per la natura apaivaga (o avorreix), mirar el mar relaxa (o provoca melangia), tornar al lloc de vacances de la infantesa ens commou (o ens posa en tensió).

Es podria seguir fent una llarga llista d'exemples del que significa ser sensible

al paisatge. Triem la destinació de vacances atrets per l'atracció que exerceixen uns paisatges determinats, mentre que en descartem una altra perquè els seus paisatges no susciten cap interès. Hi ha indrets que ens transmeten serenitat i calma, o neguit i tristor, perquè estan lligats a determinats moments i situacions de la nostra vida. Agafem automàticament els

We may be more or less aware of these sensations and preferences, but it is difficult to escape them. As beings endowed with senses, we absorb the sensorial stimuli transmitted by our surroundings. And these stimuli affect us, no matter that to a large extent we process this information automatically, no matter that sometimes we are not aware of their effect. Some of the reactions are purely physiological; others are learnt responses. Some are operative and entail action; others are emotional and are not revealed externally. Some pass to the conscious plane; many remain in the unconscious. But in any case, if we pay attention we see how we are receptive to the surroundings; how ultimately we are sensitive to landscape. If we are in a place with loud music we get a headache (or heartache); strolling in the countryside calms us (or bores us); gazing at the sea relaxes us (or makes us melancholic); returning to the place where we holidayed as children moves us (or makes us tense).

carrers que trobem més agradables o estimulants quan tenim una estona per passejar o anar a comprar i defugim llocs que ens resulten angoixants o anodins.

La sensibilitat cap al paisatge, doncs, és la **relació personal**, única, gairebé íntima, que cadascú estableix amb els paisatges del seu entorn físic i cultural. És a dir, és una determinada **actitud i capacitat** de veure'ls i de viure'ls: d'apreciar-ne els components i els matisos, de detectar-ne l'estat i les tendències, de gaudir-ne, d'ignorar-los i menystenir-los o –fins i tot– de maltractar-los. És la capacitat innata de percebre l'entorn, desenvolupada al llarg del temps, a partir de les vivències, les experiències i els coneixements. Així, en primer lloc, augmenta l'atenció i la intensitat de percepció i, en segon lloc, s'estableixen vincles racionals i emocionals amb la realitat percebuda.

Es pot dir que una persona és sensible al paisatge quan mostra una actitud curiosa, interessada i oberta cap a aquest, quan li atribueix valors i quan hi actua amb responsabilitat. És a dir, quan el paisatge és una part constituent de la seva experiència vital i de la seva cultura. Ara bé, com s'ha dit, la sensibilitat personal envers el paisatge no és una qualitat intemporal ni invariable, sinó que evoluciona i canvia al llarg de la vida de cadascú.

We could continue with a long list of examples of what it means to be sensitive to landscape. We choose a holiday destination attracted by the pull of certain landscapes, while ruling out other places because their landscapes generate no interest in us. There are certain places that transmit serenity and calm, or anxiety and sadness, because they are tied to certain moments and situations of our lives. We automatically take the streets we find more pleasant or stimulating when we want to take time for a stroll or go shopping, and avoid places that are alarming or bland.

Sensitivity towards the landscape is therefore the **personal**, unique, almost intimate **relationship** that each one of us establishes with the landscapes of our physical and cultural environment. That is to say, it is a specific **attitude and capacity** to see and experience them: of appreciating their components and nuances, of detecting their state and tendencies, of enjoying them, ignoring them and undervaluing them or – even – mistreating them. It is the innate capacity to perceive our surroundings, developed over time and through our experiences and knowledge, in such a way that, first, we increase our perceptive attention and intensity and, second, we establish rational and emotional links with perceived reality, such reality thus becoming landscape.

It can be said that a person is sensitive to landscape when they demonstrate a curious, interested and open attitude towards landscapes, when they attribute values to them and when they act responsibly towards them. That is to say, when the landscape is a constituent part of their life experience and their culture. Nevertheless, as we have stated, personal sensitivity towards landscape is not a timeless or invariable quality but one that evolves and changes in the course of everyone's life.

TRETS PRINCIPALS DE LA SENSIBILITAT ENVERS EL PAISATGE

La sensibilitat de les persones pel que fa al paisatge es caracteritza principalment per:

- Estar basada en **estímul sensorials** primaris, que es perceben a través dels òrgans dels sentits, amb una preeminència especial de la vista.
- Fer referència tant a **experiències reals** (el paisatge del poble o de la ciutat, de la infantesa, del trajecte a la feina, de les vacances) com **virtuals** (el paisatge dels somnis, dels records, de les lectures, de la publicitat, del viatge d'un amic).
- Incloure **components conscients** (com els judicis de valor i les creences) i **inconscients** (com les vivències oblidades o les convencions socials).
- Implicar **mecanismes fisiològics** (com l'agudesia visual o la reacció corporal a la temperatura) i **processos culturals** variables (com les modes, els cànons i els corrents estètics i artístics).
- Modular-se segons **coneixements racionals** (adquirits a través de la formació acadèmica, la família o les experiències) i **factors emocionals** (per exemple, l'estat d'ànim, la personalitat o l'impacte de vivències passades).
- Constituir un **tret dinàmic** que evoluciona al llarg de la vida en funció de diversos elements individuals, contextuals i socials.
- Dependre del **grau d'atenció**, tant la que es presta a la percepció dels paisatges a través dels sentits com la que es dirigeix a interpretar-los i a valorar-los mitjançant els processos i les pautes que s'han esmentat.

Aquests darrers dos punts tenen una importància crucial en el marc d'aquesta publicació perquè signifiquen que la sensibilitat envers el paisatge no és una qüestió donada ni una invariant personal, sinó que és susceptible de ser desenvolupada.

PRINCIPAL TRAITS OF SENSIBILITY TOWARDS LANDSCAPE

People's sensibility towards landscape is mainly characterised by:

- Being based on primary **sensorial stimuli**, perceived through the senses, with vision adopting special preeminence.
- Making reference to both **real** (the landscape of the village or the city, of childhood, of our daily commute, of our holidays) and **virtual experiences** (landscapes of our dreams, memories, readings, adverts, of a friend's trip).
- Involving **conscious** (such as value judgements and beliefs) and **unconscious components** (such as forgotten experiences or social conventions).
- Involving **physiological mechanisms** (such as visual sharpness or the body's reaction to temperature) and variable **cultural processes** (such as fashion, canons and aesthetic and artistic currents).
- Being modulated by **rational knowledge** (acquired through academic or family education or through experiences) and **emotional factors** (for example mood, personality or the impact of past experiences).
- Constituting a **dynamic trait** that evolves over one's lifetime depending on the various individual, contextual and social elements.
- Depending on the **degree of attention** that we pay to both the perception of landscapes through the senses and that which we channel into interpreting and appraising them through the above-mentioned processes and norms of behaviour.

These last two points acquire crucial importance in this publication because they signify that sensibility towards the landscape is not a given or a personal invariant but is susceptible of being developed.

Què vol dir ser una societat sensible al paisatge?

Les societats, com les persones, estableixen relacions diverses amb els paisatges. Al llarg de la història, algunes societats han creat paisatges excel·sos, resultat d'una sensibilitat especial per copsar i interpretar la naturalesa, per establir-hi relacions harmòniques i per crear bellesa. Avui es valoren aquests paisatges, que esdevenen referents identitaris i poden arribar a ser protegits com a part del patrimoni de la humanitat. Per contra, hi ha societats que han establert una relació molt menys estreta i equilibrada amb el seu entorn, que han depredat els recursos naturals i han descuidat l'efecte de les seves actuacions; és a dir, han creat paisatges degradats, que en termes generals no s'aprecien i que produeixen malestar.

Els exemples que aporta la història tenen el seu paral·lel en l'acció contemporània de les societats sobre el paisatge. Es cuiden uns entorns i es restauren uns paratges, alhora que es degraden altres espais o es creen llocs adotzenats o banals. L'acció sobre el paisatge com a societat és heterogènia i sovint contradictòria, perquè està feta d'una multiplicitat d'accions interrelacionades que acaben configurant els paisatges actuals.

Aquest procés no té lloc per una mera juxtaposició; és a dir, els paisatges finals no constitueixen l'agregació simple de moltes accions puntuals impulsades per individus, agents i ens diversos, sinó que responen a dinàmiques més complexes. És un procés més propi de sistemes amb múltiples elements interrelacionats en què el resultat global és més que la suma de les parts. Per això es pot dir que cada paisatge és el reflex d'una societat determinada, el mirall en el qual es forma

What does it mean to be a society that is sensitive to landscape?

Societies, like people, establish different relationships with landscapes. Throughout history, some societies have created sublime landscapes, the result of a special sensibility for capturing and interpreting nature, for establishing harmonious relations with it and for creating beauty. Today we value such landscapes, which have become hallmarks of our identity and can even be protected as a world heritage site. Other societies have established a far less close and balanced relationship with their environment; they have preyed on the natural resources and neglected the effect of their actions, creating degraded landscapes that in general terms go unperceived and make us miserable.

The examples provided by history find their parallel in the contemporary action of societies on the landscape. We care for certain environments and restore certain spots while degrading other spaces or creating ordinary or banal places. As a society, our action on the landscape is heterogeneous and often contradictory, made up of a multiplicity of interrelated actions that eventually configure today's landscapes.

This process does not occur through mere juxtaposition. The resulting landscapes do not constitute the simple aggregation of a multitude of sporadic actions promoted by different individuals, agents and entities but are produced by more complex dynamics. The system is more typical of systems with multiple interrelated elements where the global result is more than the sum of its parts. This is why we can say that each landscape is the reflection of a particular society, the mirror that shows the synthetic image that

una imatge sintètica resultant d'unes accions que tenen lloc individualment i col·lectivament.

Les accions individuals i les col·lectives (que estan influïdes per uns models, uns valors i unes actituds) modifiquen a poc a poc la fesomia natural del territori per conformar un paisatge que és el resultat d'una societat, d'un temps i d'una cultura, i que expressa una sensibilitat paisatgística concreta.

Podem dir que una societat és sensible al paisatge quan aquest és percebut individualment i col·lectivament com a part del seu **patrimoni comú** i quan és objecte d'una **atenció especial** que en garanteix la conservació dels trets essencials. Aquest tipus de percepció pot ser més o menys conscient i explícita, però ha d'impregnar la cultura i les pautes d'actuació del conjunt de membres de la societat.

Val a dir, però, que en general no es pot parlar de societats sensibles al paisatge, sinó de societats sensibles en un determinat **moment històric** i en unes **circumstàncies concretes**, les quals, si varien, poden connotar canvis en la sensibilitat paisatgística.

Com evoluciona la sensibilitat de les societats envers el paisatge?

Els **codis culturals vigents** en un moment determinat mediatitzen la percepció personal i social de la realitat física percebuda i fins i tot poden alterar la percepció mateixa del paisatge.

Per exemple, la longitud d'ona reflectida pels objectes és un fenomen físic i les gammes de color existents són complexes i similars arreu, però no tothom veu els

results from its actions, which take place individually and collectively.

The individual and collective actions (influenced by certain models, values and attitudes) slowly modify the territory's natural features to shape a landscape that expresses a society, a time and a culture, and which expresses a particular landscape sensibility.

We can say that a society is sensitive to landscape when it is perceived individually and collectively as a part of that society's **common heritage** and when it is the object of **special attention** that guarantees the conservation of its essential traits. This type of perception may be more or less conscious and explicit, but it has to impregnate the culture and guidelines of action of that society's members as a whole.

Yet it is valid to state that in general we cannot speak of societies that are sensitive to landscape, but of societies that are sensitive at a given **historic moment** and in **specific circumstances** which, when varied, may connote changes in landscape sensibility.

mateixos colors: segons la cultura de la qual es forma part s'està predisposat a percebre més o menys tonalitats. Un altre exemple: les intensitats de llum i el joc d'ombres que percep un fotògraf professional en una escena passen inadvertits per a la majoria de persones. O allà on un geòleg distingeix una diversitat d'estrats de coloracions, orígens i composicions diverses, els ulls d'un profà només hi veuen *roques*.

Són exemples senzills que posen de manifest com les variables culturals i la formació individual arriben a influir en la percepció de l'entorn. En aquest sentit, és coneguda la influència determinant que ha exercit l'**art** –en particular la pintura– en la formació de la idea de paisatge i en la seva percepció. A través de la pintura (i més recentment de la fotografia i el cinema) les persones han après a *veure* els paisatges d'una manera determinada i a atorgar-los valor com a societat.

Transcendeix l'objectiu d'aquesta publicació analitzar com ha evolucionat el concepte de paisatge des del seu naixement. La qüestió ha estat objecte de nombrosos treballs profunds i especialitzats, però podem afirmar que, d'una manera o altra, la cultura *crea* la natura i que no veiem els paisatges només amb els ulls, sinó a través del filtre de la cultura. La sensibilitat al paisatge depèn tant de l'agudesia visual personal com de l'agudesia (o miopia) cultural.

El **procés de creació de codis culturals** (patrons formals, escales de valors, significats col·lectius) fa que variï al llarg del temps si es veuen amb ulls més o menys agradosos uns paisatges determinats. No és un procés lineal, progressiu, pausat i constant. Sol estar marcat per punts d'inflexió, trencaments, èpoques estàtiques i èpoques convulses. L'**evolució de les sensibilitats** es produeix quan a partir dels codis vigents es busquen nous significats i es transmeten percepcions

How does the sensibility towards landscape of societies evolve?

The **cultural codes** that are **current** at a given time influence the personal and social perception of the perceived physical reality and may even alter the very perception of the landscape.

For example, the wavelength reflected by objects is a physical phenomenon and the existing colour ranges are complex and similar everywhere, but not everyone sees the same colours: depending on the culture to which we belong, we are predisposed to perceive more or fewer hues. And the intensities of light and play of shadows that a professional photographer perceives go unnoticed by most people. Or at a spot where a geologist distinguishes a diversity of strata of colourings, origins and compositions, the eyes of a layman will only see *rocks*.

These are simple examples that reveal how cultural variables and individual education can come to influence our perception of the environment. In this regard, the compelling influence exerted by **art** – in particular painting – on the forming of our idea of landscape and on our perception of it is well known. Through painting (and more recently photography and films) people have learnt to “see” landscapes in a particular way and to place a value on them as a society.

Analysing how the concept of landscape has evolved since its inception is beyond the scope of this publication, and the issue has been dealt with in numerous in-depth and specialised works, but we can state that to some extent culture “creates” nature and that we do not look at landscapes only through our eyes but through the filter of culture. Sensitivity to

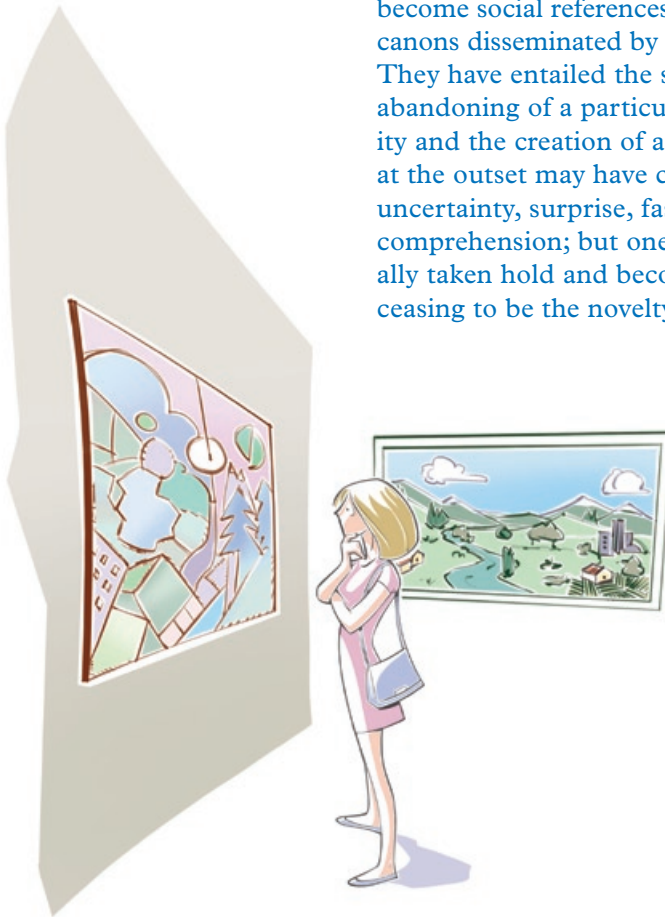
noves. Aquesta ha estat, tradicionalment, una recerca de l'art pictòric.

De forma genèrica es pot afirmar que els grans paradigmes en paisatge han esdevingut referents socials a partir dels cànons difosos pels **estils pictòrics**. Estils que han suposat la superació i l'abandonament d'una determinada mirada sobre la realitat i la creació d'una nova mirada, que al principi ha provocat rebuig, desconcert, sorpresa, fascinació, incomprensió, però que a poc a poc s'ha sedimentat, s'ha acceptat i ha deixat de ser l'excepció innovadora per esdevenir el corrent normalitzat. Fins que ha sorgit s'ha generalitzat una nova visió trencadora.

landscape depends as much on personal visual sharpness as on cultural farsightedness (or myopia).

The **process of creating cultural codes** (formal standards, value scales, collective meanings) makes it vary over time if we look at certain landscapes through more or less appreciative eyes. It is not a lineal, progressive, unhurried or constant process. It tends to be marked by turning points, breaks, static periods and tumultuous times. The **evolution of sensibilities** occurs when new significances are sought and new perceptions are transmitted on the basis of the codes in force. This has traditionally been a quest of pictorial art.

In generic terms we can state that the major paradigms in landscape have become social references through the canons disseminated by **pictorial styles**. They have entailed the surmounting and abandoning of a particular view of reality and the creation of a new view that at the outset may have caused rejection, uncertainty, surprise, fascination, incomprehension; but one that has gradually taken hold and become accepted, ceasing to be the novelty exception to

En les darreres dècades, la creació de nous cànons estètics es produeix també per altres mitjans (la publicitat, el cinema, la realitat virtual, etc.) que generen imatges que de vegades agafen cos, esdevenen referents i icones i reformulen la percepció que les persones tenen sobre els seus paisatges. Tanmateix, l'empremta de la pintura en la percepció i la valoració del paisatge encara és molt vigent i està en l'arrel d'algunes **constants** que s'han mantingut pràcticament inalterades des de l'aparició del concepte de paisatge a Europa, com ara l'apreci pels paisatges verds i oberts propis de països de latituds temperades (símbols de fecunditat i de riquesa) o la valoració de les grans perspectives que permeten passejar la mirada d'un element a l'altre sense obstacles visuals (símbols del control i del domini).

Però hi ha moltes altres qüestions que han sofert **canvis** notables a cavall d'altres canvis culturals. Els suburbis, que eren el paradigma de l'*american way of life* impregnat de llibertat, independència i èxit, un cop trasplantats i multiplicats sobre el constrenyit territori europeu, han començat a percebre's com a paisatges clònics i mancats de civilitat. Els paisatges industrials, que simbolitzaven la riquesa i el progrés, avui s'associen més aviat al passat i a la degradació del medi (en alguns casos, els projectes de restauració d'aquests espais els han fet viure una segona modernitat). Les perifèries urbanes, que s'han associat històricament a la despersonalització de la ciutat, en les darreres dècades s'han percebut com a llocs suggerents i plens d'oportunitats.

Així, doncs, la percepció i la valoració del paisatge estan sotmeses als canvis culturals i a la substitució d'uns patrons culturals per uns altres. Evolucionen segons una **pauta irregular**, feta de pics i altiplans, com els progressos en ciència o la difusió dels modes de vida. Depenen

become part of the mainstream. With its emergence a new groundbreaking vision has become widespread.

In recent decades, the creation of new aesthetic canons has also occurred through other mediums (advertising, film, virtual reality, etc), generating images that sometimes grow in importance, turn into standards and icons and reformulate people's perception of their landscapes. Nevertheless, the mark left by painting on the perception and appraisal of landscape is still very much current and is at the root of certain **constants** that have remained virtually unaltered since the appearance of the concept of landscape in Europe, such as the appreciation of the green and open landscapes of countries in temperate latitudes (symbols of fecundity and wealth) or the appreciation of the wide perspectives that allow us to sweep our gaze from one element to another without visual obstacles (symbols of control and domination).

But there are many other issues that have experienced notable **changes** on the back of other cultural changes. The suburbs, which were the paradigm of the *American Way of Life* imbued in freedom, independence and success, once transplanted to the constrained European territory have begun to be perceived as clonal landscapes lacking in civility. Industrial landscapes, which symbolised wealth and progress, are today far more associated with the past and the breakdown of the environment (in some cases, the restoration projects of such spaces make them live a second modernity). The urban periphery, historically associated with the city's depersonalisation, have in recent decades been perceived as suggestive places filled with opportunity.

This means that the perception and appraisal of the landscape is subjected to cultural change and the substitution of certain cultural templates by others.

del sorgiment d'elements innovadors i del fet que trobin unes condicions favorables per difondre's i generalitzar-se.

Des del punt de vista cultural, l'aprovació del **CEP** l'any 2000 va representar una innovació, una petita sacsejada als paradigmes dominants sobre el paisatge, predominantment disciplinaris. El CEP va establir i difondre una definició de paisatge de caràcter integrador però que situava en el centre del debat teòric i pràctic el protagonisme actiu de la població.

Després de més de deu anys, s'ha difós lentament en els àmbits de les administracions públiques i dels experts, però la seva penetració en el cos social encara és escassa. D'altra banda, vivim un moment en què els canvis objectivables en l'entorn i en els paisatges són intensos, i en què la crisi ecològica global posa de manifest unes disfuncions i uns desequilibris insostenibles a mig termini. En aquest context, els objectius i les directrius del CEP sembla que encara han de desenvolupar una funció destacada que contribueixi a consolidar una sensibilitat renovada envers el paisatge.

They evolve according to an **irregular pattern**, made up of peaks and troughs, like progress in science or the dissemination of ways of life. And they depend on the emergence of innovative elements and on finding favourable conditions to become widespread.

From the cultural point of view, the ratification of the **ELC** in the year 2000 represented an innovation, a small shakeup in the dominant paradigms on landscape, which were predominantly disciplinary. The ELC established and disseminated an integrating definition of landscape, but one that situated the population's active central role at the centre of the theoretical and practical debate.

After more than 10 years, it has slowly spread to the spheres of the public administrations and of the experts, but its penetration of the social body is still scant. Moreover, this is a time in which objectivable change in the environment and in the landscape is intense, and one in which the global environmental crisis throws up a series of unsustainable dysfunctions and imbalances in the medium term. In this context, it appears that the ELC's objectives and directives have yet to develop an important function that will contribute to the consolidation of a renewed sensibility towards the landscape.

3

TENIM DRETS I DEURES AMB EL PAISATGE?

Uns orígens recents

La idea de *dret al paisatge* és una noció molt recent, encara poc consolidada i que resulta sorprenent per a algunes persones. Així que es formula aquest concepte sorgeixen un seguit de qüestions que no tenen una resposta fàcil, com per exemple: Qui té dret al paisatge? A quina mena de paisatge es té dret? Com s'exerceix aquest dret?

La idea de dret al paisatge va prenent cos d'una forma molt tímida els darrers anys, sobretot a partir de la formulació del valor patrimonial del paisatge en el CEP i del seu caràcter com a element fonamental del benestar individual i social i de la qualitat de vida de les poblacions. Aquesta formulació obre el camí a reconèixer el dret al paisatge en textos legals fonamentals.

DO WE HAVE RIGHTS AND OBLIGATIONS TOWARDS THE LANDSCAPE?

Recent origins

The idea of having a *right to the landscape* is a very recent notion, as yet unconsolidated and surprising for some people. As soon as this concept is formulated, a series of questions arise that have no easy answer, as for example: who has a right to the landscape? what sort of landscape are we entitled to? or, how is this right exercised?

The idea of having a right to the landscape has very timidly taken hold in recent years, particularly after the formulation of the heritage value of landscape by the ELC and of its character as a fundamental element in a population's individual and social wellbeing and quality of life. This formulation opens the door to recognising our right to the landscape in critical legal texts.

ESTATUT D'AUTONOMIA DE CATALUNYA

Títol I. Drets, deures i principis rectors

Capítol I. Drets i deures de l'àmbit civil i social

Article 27. Drets i deures amb relació al medi ambient

- 1 Totes les persones tenen dret a viure en un medi equilibrat, sostenible i respectuós amb la salut, d'acord amb els estàndards i els nivells de protecció que determinen les lleis. També tenen dret a gaudir dels recursos naturals i del paisatge en condicions d'igualtat, i tenen el deure de fer-ne un ús responsable i evitar-ne el malbaratament.

STATUTE OF AUTONOMY OF CATALONIA

Title I. Rights, obligations and governing principles

Chapter I. Rights and obligations in the civil and social sphere

Article 27. Rights and obligations in regard to the environment

- 1 All persons have the right to live in a balanced, sustainable and health-promoting environment, in accordance with the standards and levels of protection established by the law. They also have the right to enjoy natural and landscape resources in conditions of equality, and have the obligation of making a responsible use of them and of preventing them from being squandered.

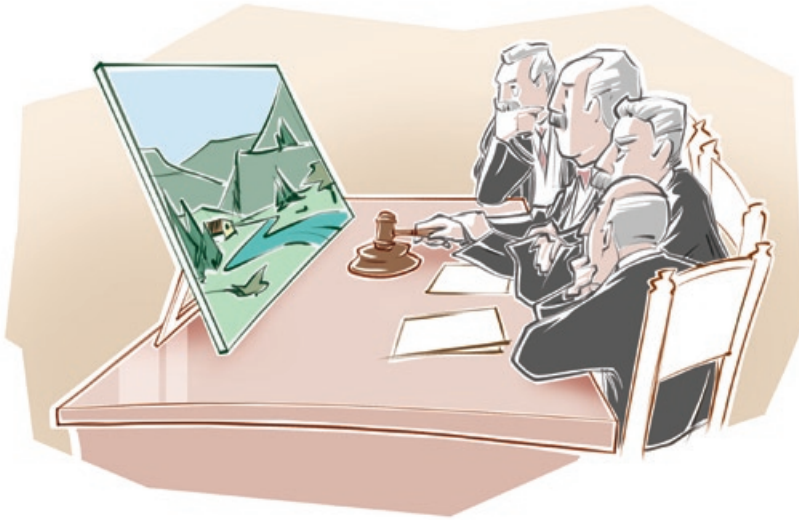
D'altra banda, com a **objecte de dret**, el paisatge s'ha anat integrant progressivament en els textos legals, sobretot per tractar de protegir o regular l'ús d'indrets excepcionals o de gran interès. Fins ben entrat el segle XX, la idea de paisatge està molt lligada a la visió i es relaciona especialment amb escenaris naturals de gran bellesa i singularitat o bé amb espais amb una forta empremta històrica o artística. D'aquesta manera, apareixen figures de protecció nacionals i internacionals com els parcs nacionals, els paisatges pintorescos, els jardins històrics o els paisatges culturals.

No és fins a les darreres dècades (quan el concepte de paisatge s'expandeix i s'entén com el marc de vida quotidiana de

Moreover, as an **object of law**, landscape has gradually become integrated into legal texts, especially in order to seek to protect or regulate the use of exceptional landscapes or those of major interest. Until well into the 20th century, the idea of landscape was closely linked with viewing and is especially connected with natural spaces of great beauty or uniqueness or with spaces with a strong historical or artistic connection. This has given rise to national and international spaces deserving of protection, such as national parks, picturesque landscapes, historic gardens or cultural landscapes.

It was not until recent decades (when the concept of landscape expanded and

les persones) que el paisatge assoleix una presència més gran en textos jurídics de diversos països.

El paisatge ha deixat de circumscriure's a uns indrets privilegiats per veure's com un atribut de tot el territori. Ha deixat de ser considerat un *estat*, un element immòbil, per començar a ser copsat com un element dinàmic. El paisatge ja no és vist com una qualitat independent del territori, sinó que es mostra com un element que reflecteix la interacció entre els diversos components i processos existents. En definitiva, ha deixat de tractar-se com una realitat externa aliena a les persones per integrar l'acció humana com un dels seus components principals, tant de la seva gènesi com de la seva percepció i gaudi.

Aquesta extensió del concepte de paisatge significa, d'una banda, que no n'hi ha prou amb dotar-lo d'un **reconeixement jurídic** restringit a uns àmbits, sinó que ha de tenir un caràcter **transversal** i **general**; d'altra banda, implica que els ciutadans i les ciutadanes, mitjançant la seva participació personal i social en els òrgans polítics, puguin exercir el dret al paisatge i, en contrapartida, hi adquireixin també uns deures. És a dir, reconèixer que el paisatge produeix uns efectes (positius o negatius) sobre les persones

was understood as the framework for people's everyday lives) that landscape acquired a greater presence in the legal texts of several countries.

Landscape has ceased to be limited to certain privileged spots and is now seen as an attribute of the entire territory. It has ceased to be considered as a *state*, an immobile element, and has begun to be apprehended as a dynamic element. It has ceased to be considered as an independent quality of the territory to become an element that reflects the interaction between the various existing components and processes. It has ultimately ceased to be treated as an external reality, alien to people, to become integrated into human actions as one of their principal components, both of their inception and of their perception and enjoyment.

This extension of the concept of landscape means, on one hand, that it is not sufficient to endow it with **legal recognition** restricted to certain spheres but must assume a **cross-sectional** and **general** character, and on the other, it implies that the citizens, through their personal and social participation in the political organs, can exercise the right to landscape while, in compensation, they also acquire obligations towards it.

implica que aquestes poden reclamar uns **drets** a mantenir-lo en bona qualitat i han de tenir accés a les institucions perquè així sigui. Però alhora, assumir que el paisatge es veu modificat per l'acció (positiva o negativa) de les persones implica que aquestes han de respectar uns **deures**.

La sensibilització en paisatge pot desenvolupar un paper molt important en la difusió del coneixement dels drets i deures de les persones, en el foment de conductes responsables i constructives i en la implicació ciutadana en els processos de protecció, gestió i ordenació del paisatge.

Paisatge i medi ambient

La sensibilització en paisatge té un antecedent immediat amb el qual està estretament relacionada: el corrent de **sensibilització ambiental** desenvolupat en les darreres dècades en el context de la crisi ecològica global. La sensibilització tant de la població infantil com de la població adulta ha tingut uns efectes directes i tangibles en molts àmbits, que han canviat la percepció social de l'entorn i hàbits arrelats que semblaven difícilment modificables. La recollida selectiva, l'estalvi d'aigua o la reducció del consum energètic són temes dels quals molt poca gent parlava fa una generació i avui dia són qüestions que preocupen qualsevol ciutadà. No s'han limitat a situar-se a l'agenda política, no són només qüestions teòriques que debaten els experts, sinó que han comportat canvis a escala individual i domèstica.

No hi ha dubte que la sensibilitat actual envers el paisatge deu molt al **canvi de mentalitat** que s'ha registrat en relació amb el medi ambient. Ara bé, la societat encara no ha interioritzat alguns

That is to say, recognising that landscape produces effects (positive or negative) on people implies that they can claim the **right** to maintain it in good condition and to have access to the institutions to make this happen. But at the same time, assuming that landscape is modified by people's actions (positive or negative) implies that they have to fulfil a set of **obligations** towards it.

Raising awareness on landscape can play an important role in the dissemination of knowledge of the rights and obligations on landscape, in fostering a responsible and constructive conduct regarding it and in involving the citizens in the processes of landscape protection, management and development.

Landscape and environment

Raising awareness on landscape has an immediate antecedent, to which it is closely linked: the current of **environmental awareness** that has swept over us in recent decades in the context of the global environmental crisis. Raising awareness both among the child population and the adult population has had direct and tangible effects on many spheres, which have changed the social perception of our surroundings as well as deep-rooted habits that seemed almost impossible to modify. Aspects such as selective waste collection, a reduction in the use of water and energy consumption are topics of which very few people spoke a generation ago, yet today are issues that concern any citizen. They have not just been limited to being placed on the political agenda; they are not just theoretical issues debated by experts; they have brought change on an individual and domestic scale.

conceptes paisatgístics bàsics i sovint no se sent directament implicada en la cura de l'entorn.

El paisatge tot just ha començat a formar part de les polítiques nacionals (amb intents més tímids o més fermes, segons els països) i forma part de l'activitat dels experts en els àmbits científics i professionals, però encara no figura com un element que ocupa un lloc important en els interessos polítics i les preocupacions de la ciutadania. Com a societat, ens trobem al principi del camí cap a la consciència del dret (i del deure) al paisatge. El progrés en aquest camí topa, com a obstacles principals, amb els prejudicis i el desconeixement.

La sensibilització en paisatge pot desenvolupar un paper molt important per desvetllar l'interès envers els paisatges i, per tant, també és un instrument de sensibilització mediambiental que

There is no doubt that current awareness of the landscape owes a big debt to the **change in mentality** registered in regard to the environment. Nonetheless, society has still not internalised certain basic landscape-related concepts and often does not feel directly involved in caring for the landscape.

The landscape is only just beginning to form part of national policies (with more timid or firmer intentions, depending on the country) and is a part of the activity of the experts in scientific and professional spheres, but does not as yet figure as an element occupying an important place in the citizens' political interests and concerns. As a society, we are just starting on the road towards awareness of the right to (and obligation towards) the landscape. Progress made along this road encounters the major obstacles of prejudice and ignorance.

adquireix ple sentit en el paradigma de la sostenibilitat.

L'impuls del Conveni europeu del paisatge

La primera referència directa i oficial a la sensibilització en paisatge es troba en el **CEP**. Entre les mesures que han d'impulsar els països que el ratifiquen, la **sensibilització** és la primera de les qüestions enunciatades. Malgrat que l'ordre de les mesures no estableix cap jerarquia ni cap seqüència temporal, esmentar la sensibilització en primer lloc és molt coherent amb la visió del paisatge que promou el CEP, que supera la visió del paisatge com a espai privilegiat singular i l'estén a tots els àmbits. El corol·lari d'aquest canvi és que cal replantejar la relació de la població amb el seu entorn i que els ciutadans han d'adoptar un paper actiu, no de mers espectadors dels canvis. La segona de les mesures específiques prevista pel conveni és la **formació** i l'**educació**. És tracta de dos conceptes estretament vinculats a la sensibilització que cal impulsar de manera simultània i coherent.

Les recomanacions del Comitè dels ministres dels estats membres sobre les orientacions per a l'aplicació del CEP, de l'any 2008, remarquen que les persones són sensibles a la qualitat del seu marc de vida, que cal estendre la consideració dels entorns quotidians com a paisatges i que les activitats que desenvolupa cada actor tenen una incidència sobre aquests entorns. Es tracta d'un procés de difusió en totes direccions que hauria d'implicar tant les poblacions locals com els polítics, l'administració, les empreses, les ONG, la

Raising awareness on landscape can play an important role in awakening interest in landscapes and can therefore also become an instrument for environmental awareness, acquiring its full sense in the paradigm of sustainability.

The drive of the European Landscape Convention

The first direct and official reference to raising awareness on landscape is found in the **ELC**. Among the measures that must be driven forward by the countries that ratify it, **raising awareness** is the first of the enunciated issues. Even though the order of measures does not establish a hierarchy or sequence in time, placing awareness first is very much consistent with the vision of landscape promoted by the ELC, which goes beyond the vision of landscape as a unique, privileged space and extends it to all spheres. The corollary of this change is that we must rethink the population's relationship with its surroundings and that the citizens have to adopt an active role, not just one of mere spectators of change. The second of the specific measures foreseen by the Convention is **training** and **education**. These two concepts are closely linked to the awareness that must be simultaneously and consistently promoted.

The recommendations of the Committee of ministers of the member states on the guidelines for the application of the ELC of the year 2008 emphasise that people are sensitive to the quality of their framework of life, that the consideration of everyday surroundings as landscapes must be extended as well as the awareness that the activities performed by each

LA SENSIBILITZACIÓ EN EL CONVENI EUROPEU DEL PAISATGE

El CEP estableix en el capítol 2. **Mesures nacionals** una sèrie de mesures concretes que han d'impulsar els països que el ratifiquen.

L'article 5 inclou les mesures generals i l'article 6, les mesures específiques, encapçalades per la sensibilització i la formació.

L'apartat 6.A. **Sensibilització**, diu: "Cada part es compromet a incrementar la **sensibilització** de la societat civil, les organitzacions privades i les autoritats públiques respecte del valor dels paisatges, el seu paper i la seva transformació."

L'apartat 6.B. **Formació i educació** preveu que cada part es compromet a promoure:

- a. formació d'especialistes que coneguin els paisatges i que hi puguin intervenir;
- b. programes pluridisciplinaris de formació sobre política, protecció, gestió i ordenació del paisatge adreçats als professionals del sector privat i del públic i a les associacions vinculades;
- c. formació específica a les escoles i a les universitats que tracti, per mitjà de les disciplines vinculades, els valors associats al paisatge i a les qüestions relatives a protegir-lo, gestionar-lo i planificar-lo.

RAISING AWARENESS IN THE EUROPEAN LANDSCAPE CONVENTION

The ELC establishes in Chapter 2. **National Measures** a series of concrete measures that must be promoted by the countries that ratify it.

Article 5 includes general measures and Article 6 specific measures, headed by awareness-raising and education.

Section 6.A. **Raising Awareness**, says: "each party undertakes to raise **awareness** in civil society, private organisations and public authorities on the value of landscapes, their role and their transformation".

Section 6.B. **Training and Education** foresees that each party engages to promote:

- a. the training of specialists who know the landscapes and can intervene in them;
- b. multidisciplinary training programmes on politics, protection, management and development of the landscape, targeting professionals from the private and public sector and related associations;
- c. specific training in schools and universities dealing, through related disciplines, with values associated with landscape and issues relative to protecting, managing and planning it.

comunitat científica i tècnica i, fins i tot, els artistes. Entre els mitjans de sensibilització possibles, s'esmenten les publicacions, les exposicions, els audiovisuals, les simulacions, les intervencions d'artistes i fotògrafs, les emissions de televisió i les visites comentades. S'indica que es poden organitzar de manera puntual o periòdica, que es poden dur a terme a escala nacional, regional o local i que l'ús d'eines de simulació i representació tridimensional del paisatge poden facilitar la comprensió de la població i la discussió amb els actors implicats.

Les recomanacions del Consell d'Europa també posen èmfasi en la necessitat de fomentar estratègies concordants com la participació i l'educació dels infants. Pel que fa a la participació, indica que cal tenir en consideració tant els coneixements experts com els sabers locals, i que cal considerar la diversitat de sistemes de valors i no-valors com un enriquiment dels processos de presa de decisions. Quant a l'educació, observa que els ensenyaments en paisatge es poden vehicular mitjançant disciplines diverses (geografia, història, ciències naturals, economia, literatura, art, etc.) i que també són un mitjà per arribar a les famílies.

actor have an effect on these environments. This is a process of dissemination in every direction that should involve both the local population and the politicians, administrations, businesses, NGOs, the scientific and technical community and even the artists. Among the possible vehicles for raising awareness it mentions publications, exhibitions, audiovisuals, simulations, interventions by artists and photographers, television broadcasts and guided tours. It indicates that they can be organised sporadically or periodically, that they can be implemented at national, regional or local level and that the use of simulation and 3D representation tools of the landscape can facilitate the population's comprehension and discussion between the actors involved.

The recommendations of the European Council also emphasise the need to foster concordant strategies such as participation in children's education. With regard to participation, it indicates that both expert knowledge and local wisdom should be taken into consideration, viewing the diversity of value and non-value systems as an enrichment of the decision-making processes. As for education, it observes that teaching on landscape can be channelled through different disciplines (geography, history, natural sciences, economy, literature, art, etc) and that it constitutes a vehicle through which to reach the families as well.

4

ESTRATÈGIES DE SENSIBILITZACIÓ

Comunicació

Què és la comunicació en paisatge?

Comunicar és l'acte de transmetre, de **fer conèixer** alguna cosa a algú. També és **fer que algú altre participi** d'allò que poseïm (fer-ho comú a ell i a nosaltres), així com **entrar en relació** d'idees, d'interessos, d'objectius, etc., amb una persona o un col·lectiu.

La comunicació implica l'existència d'un emissor, d'un receptor, d'un mitjà i d'un missatge. L'**emissor** pensa, genera i emet el missatge. El **receptor** el rep, el processa i l'interpreta. El **mitjà** és el canal utilitzat per transmetre'l. I, finalment, el **missatge** és allò que es pretén comunicar, la informació que es vol transmetre.

Sovint es diu que la nostra és la societat de la informació i també que ens trobem a l'era de la comunicació de masses. Informació i comunicació són dos conceptes relacionats, però no són sinònims. La **informació** són dades codificades de manera que poden ser desxifrades, apreheses. La **comunicació** només té lloc quan, efectivament, això succeeix, quan hi ha una transmissió de coneixement entre les persones o les coses que entren en contacte.

La comunicació és un **procés**, requereix un temps i un desenvolupament.

AWARENESS-RAISING STRATEGIES

Communication

What is communication on landscape?

Communicating is the act of transmitting, of **making known** something to someone. It is also **making someone else participate** in that which we possess (making it common to them and to ourselves) as well as **establishing relationships** of ideas, interests, objectives, etc, with someone.

Communication implies the existence of an emitter, a recipient, a medium and a message. The **emitter** thinks up, generates and emits the message. The **recipient** receives, processes and interprets the message. The **medium** is the channel used for transmitting it. And, finally, the **message** is that which one wishes to communicate, the information one wishes to transmit.

It is often said that ours is the information society and also that we are in the era of mass communication. Information and communication are two related concepts, but they are not synonymous. **Information** is data coded in such a way that it can be deciphered, apprehended. **Communication** only occurs when this actually happens, when there is a transmission of knowledge between people or things that come into contact.

L'element de partida d'aquest procés és la informació que es vol transmetre, però de seguida hi entren en joc altres factors. La comunicació adopta formes diferents en funció de factors intrínsecs i subjectius (segons l'emissor i el receptor: les seves preferències, les seves capacitats, els seus desitjos, etc.) i segons factors extrínsecs (segons el mitjà: els seus condicionants, les seves potencialitats, les seves limitacions, etc.). Al llarg de la història, la tecnologia disponible ha permès experimentar en cada moment noves formes de comunicació. Hi ha variants tradicionals i atemporals com la paraula, l'escriptura o l'art. D'altres de més modernes com els materials impresos, els recursos gràfics o els elements audiovisuals. I, per últim, mitjans propis de l'era de la globalització i de les noves tecnologies com el telèfon mòbil, els dispositius electrònics personals, els ordinadors i Internet.

Avui dia la gamma de mitjans disponibles és extensíssima i el volum d'informació que es transmet és ingent. De fet, vivim de manera permanent sotmesos als

Communication is a **process**, it requires time and development. The starting element in this process is the information that one wishes to transmit, but very quickly other factors come into play. Communication adopts different forms depending on intrinsic and subjective factors (the emitter and the recipient, their preferences, abilities, desires, etc) and depending on extrinsic factors (the medium: its conditioning factors, potentialities, limitations, etc). Throughout history, the available technology has allowed us to experience new forms of communication at any given time. There are traditional and timeless variants such as words, writing or art. Others are more modern, such as printed material, graphic resources or audiovisual elements. And, lastly, there are media inherent to the era of globalisation and of new technologies such as the mobile phone, personal electronic devices, computers and the internet.

Currently the range of available media is vast and the volume of information transmitted prodigious. In fact we live

estímuls d'una gran quantitat de missatges. Tot el que succeeix és susceptible de ser comunicat, de manera que la informació tendeix a multiplicar-se. Tanmateix, aquesta proliferació de mitjans i de missatges no implica necessàriament una efectivitat superior a l'hora de comunicar.

La pressió que exerceix en les persones l'**abundància de missatges**, la sobreestimulació que comporta i l'ansietat que pot provocar han estat definits com una nova patologia: la *infoxicació*. La gran quantitat d'informació transmesa pot arribar a generar una saturació dels receptors i una pèrdua d'eficàcia de l'acte de comunicació, de manera que els missatges no arriben als destinataris, ho fan de forma desdibuixada o bloquegen la seva capacitat d'anàlisi i processament.

En el context de la **societat de la informació i de la comunicació** s'imposa com una urgència la necessitat imperiosa de dotar la ciutadania de criteris i de recursos per canalitzar positivament, seleccionar i interpretar l'allau de missatges que reben a través dels mitjans de comunicació. És important considerar les premisses anteriors si es vol evitar que els missatges destinats a sensibilitzar les persones envers el paisatge esdevinguin

permanently subjected to the stimuli of huge numbers of messages. Everything that happens is susceptible of being communicated so that information tends to multiply itself. Nevertheless, this proliferation of media and messages does not necessarily imply greater effectiveness when it comes to communicating.

The pressure exerted on people by the **abundance of messages**, the over-stimulation this entails and the anxiety it may come to cause have been defined as a new pathology, *infoxication*. The huge amount of information transmitted may come to generate saturation in the recipients and a loss of efficiency in the act of communicating, so that messages do not reach the recipients, do so in a blurred manner or block their analysing and processing capacity.

In the context of the **information and communication society** the urgent and imperious need has arisen of endowing citizens with criteria and resources to

un soroll mediàtic més. Això significa que cal definir amb nitidesa els objectius de la comunicació i crear les condicions òptimes perquè aquesta sigui al més efectiva possible.

En l'àmbit del paisatge, les estratègies de comunicació persegueixen l'**objectiu** de transmetre i compartir informació que contribueixi a desvetllar en cada persona l'interès envers el paisatge i a reforçar els vincles personals i col·lectius que hi estableix. Segons el tipus d'informació transmesa es poden establir cinc tipus d'objectius més concrets:

- Donar a conèixer iniciatives i accions, promogudes per agents públics o privats, dirigides a la protecció, la gestió i l'ordenació del paisatge.
- Difondre informació sobre els valors d'un paisatge determinat i incentivar-ne l'apreciació i el coneixement directe.
- Promoure l'adopció de pautes de conducta cíviques i responsables envers el paisatge.
- Implicar els ciutadans en esdeveniments o projectes col·lectius relacionats amb el gaudi o la valoració del paisatge.
- Aconseguir la col·laboració en accions que requereixen un suport per part de la ciutadania.

La comunicació en paisatge és una estratègia **proactiva**, és a dir, que respon a la iniciativa voluntària d'un subjecte o d'una organització d'actuar de forma creativa a favor del paisatge i que es porta a terme d'una manera conscient i responsable. Pot assolir nivells de complexitat i sofisticació elevats, però no necessàriament requereix de mitjans i coneixements especialitzats. Amb el coneixement de la realitat paisatgística que es vol comunicar

positivament, seleccionar i interpretar l'avalanche de missatges que reben a través dels mitjans. És important considerar les dades anteriors si volem prevenir els missatges que tenen per objectiu augmentar la consciència de la població respecte al paisatge evitant que aquest es converteixi en un soroll mediàtic. Això significa que cal definir amb nitidesa els objectius de la comunicació i crear les condicions òptimes perquè aquesta sigui al més efectiva possible.

En el **esfera del paisatge**, les estratègies de comunicació persegueixen l'**objectiu** de transmetre i compartir informació que contribueixi a despertar en cada persona l'interès envers el paisatge i a reforçar els vincles personals i col·lectius que hi estableix. Segons el tipus d'informació transmesa es poden establir cinc tipus d'objectius més concrets:

- Donar a conèixer iniciatives i accions, promogudes per agents públics o privats, dirigides a la protecció, la gestió i l'ordenació del paisatge.
- Difondre informació sobre els valors d'un paisatge determinat i incentivar-ne l'apreciació i el coneixement directe.
- Promoure l'adopció de pautes de conducta cíviques i responsables envers el paisatge.
- Implicar els ciutadans en esdeveniments o projectes col·lectius relacionats amb el gaudi o la valoració del paisatge.
- Aconseguir la col·laboració en accions que requereixen un suport per part de la ciutadania.

La comunicació en paisatge és una estratègia **proactiva**, és a dir, que respon a la iniciativa voluntària d'un subjecte o d'una organització d'actuar de forma creativa a favor del paisatge i que es porta a terme d'una manera conscient i responsable. Pot assolir nivells de complexitat i sofisticació elevats, però no necessàriament requereix de mitjans i coneixements especialitzats. Amb el coneixement de la realitat paisatgística que es vol comunicar

i el desig de fer-ho n'hi ha prou. Ara bé, l'abast i l'èxit de la comunicació dependran de la qualitat de la comunicació i d'altres factors, que es tracten als epígrafs següents.

Comunicació i sensibilització

La comunicació ofereix moltes possibilitats per a la sensibilització en paisatge, perquè el seu objectiu principal –transmetre informació– satisfà un dels requisits fonamentals de la sensibilització –l'adquisició de coneixements– i perquè té un abast molt ampli i es pot dirigir tant a grups de característiques específiques com al conjunt de la societat.

És a través del mecanisme de comunicació, establert primer entre l'obra d'art i l'espectador (pintura), i més tard entre l'obra d'art i el lector (literatura), que es gesta progressivament el concepte de paisatge. La **comunicació a través de la creació artística** es troba, doncs, a l'origen mateix del paisatge: la interacció a través de la mirada o de la lectura han creat la sensibilitat paisatgística, és a dir, la capacitat de percebre unes determinades realitats com a paisatges, i de vincular-los als sentiments i de crear, així, un imaginari col·lectiu d'imatges, símbols, valors i preferències (Castiglioni, 2009).

D'ençà del Renaixement que la noció i la percepció social del paisatge han estat estretament lligades a la pintura i a altres formes de comunicació artística. Es pot pensar, per exemple, en com contribueix l'art a conformar els patrons interpretatius, els gustos per uns llocs determinats o la reproducció de models. Es pot pensar en el poder de la literatura, de la fotografia, del cinema o de la publicitat en la difusió d'alguns paisatges, en la creació d'estereotips paisatgístics o en la seva influència en les preferències paisatgístiques. La comunicació no solament ha servit

manner in favour of the landscape and is undertaken in an aware and responsible way. It may achieve high levels of complexity and sophistication, but does not necessarily require specialised mediums and knowledge. Knowledge of the landscape reality one wants to communicate and the desire to do so are sufficient.

Nevertheless the reach and success of communication will depend on its quality and on other factors, which are dealt with in the next sections.

Communication and raising awareness

Communication offers many possibilities for raising awareness about landscape, because its principal objective – transmitting information – will meet one of the crucial requisites of awareness-raising – the acquisition of knowledge – and because it has a very wide-ranging reach and can target groups with specific characteristics as well as society as a whole.

It is through the mechanism of communication that was established between the work of art and the viewer (painting) and later between the work of art and

per difondre el paisatge, sinó que ha *creat* paisatge, ha contribuït a consolidar una *cultura paisatgística* dins de cada societat.

Els **mitjans de comunicació** tradicionals (televisió, ràdio, premsa) i les noves tecnologies (Internet, correu electrònic, blocs, xats) no només contribueixen a crear cànons paisatgístics, sinó que també generalitzen opinions, sobreentesos, tòpics i altres qüestions relacionades amb el paisatge que influeixen sobre els valors i les actituds de la ciutadania. En els darrers anys, a aquests mitjans tradicionals s'hi han sumat nous mitjans i formes de comunicació, com ara la realitat virtual, que tindran uns efectes encara poc coneguts sobre la relació dels ciutadans amb els paisatges.

En definitiva, la comunicació, a través de la creació artística i d'una forma general, es manifesta com un recurs molt poderós per influir en les persones, en la seva noció de paisatge i en la seva sensibilitat paisatgística. Així mateix, popularitza i consolida missatges sobre els paisatges que esdevenen dominants en la societat.

A priori, si ens atenem al potencial que ha manifestat històricament, la comunicació en paisatge sembla un procés directe i unidireccional: es comunica un missatge que té per objectiu sensibilitzar i es produeix aquest efecte sobre els receptors. Però l'èxit de la comunicació depèn de més factors i no sempre la informació transmesa produeix els efectes desitjats. Es pot parlar de **comunicació efectiva com a estratègia de sensibilització** si s'assoleixen tots o alguns dels següents resultats:

- Es produeix una millora dels **coneixements** que situa les persones en condicions de decidir i d'actuar envers el paisatge amb una llibertat més àmplia.
- Es desvetlla l'**interès** pel paisatge i el desig de tenir-ne més informació.

the reader (literature) that the concept of landscape was gradually engendered.

Communication through artistic creation is thus at the very root of landscape: interaction through gazing or reading has created sensitivity towards the landscape, that is, the ability to perceive a specific reality as a landscape, to link landscapes to feelings and to create a collective imaginary of images, symbols, values and preferences (Castiglioni, 2009).

Ever since the Renaissance, the notion and social perception of landscape has been closely linked to painting and other forms of artistic communication. Think, for example, of how art contributes to shape interpretative guidelines, the taste for certain places or the reproduction of models. Think of the power of literature, of photography, of film or of advertising in disseminating certain landscapes, in creating landscape stereotypes or their influence on landscape preferences. Communication has not only served to disseminate landscape but has *created* landscape, has contributed to consolidating a certain *landscape culture* within each society.

The traditional **media** (television, radio, press) and new technologies (the internet, electronic mail, blogs, chats) do not just contribute to creating landscape canons but also spread opinions, implicit meanings, clichés, etc in regard to landscape that influence citizens' values and attitudes. In recent years, these traditional media have been augmented with new media and forms of communication such as virtual reality, which will have as yet little-known effects on the citizens' relationship with landscapes.

Ultimately communication, through artistic creation and in a general way, reveals itself to be a powerful resource for influencing people, their notion of what landscape is and their sensibility in regard to landscape; popularises and

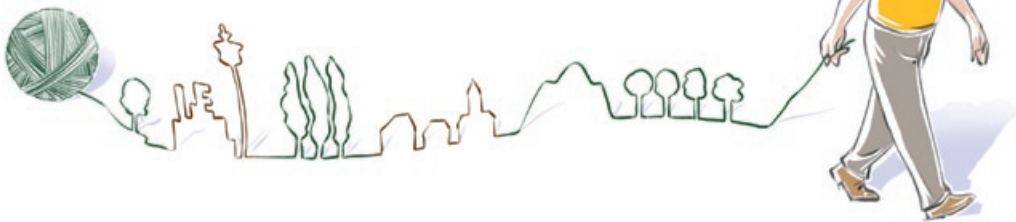
- S'enforceixen els **vincles** amb el paisatge, cosa que es tradueix en un apropament i en una major responsabilitat personal i col·lectiva envers ell.

La comunicació té **punts en comú amb altres estratègies de sensibilització**, especialment amb la participació i amb l'educació. Amb la primera comparteix la voluntat de difondre informació d'interès per a la ciutadania; i amb la segona, la d'incidir en els valors i en les actituds de les persones. La diferència principal radica, respectivament, en el fet que la comunicació respon principalment a la voluntat de transmetre informació, mentre que la participació persegueix obtenir aportacions ciutadanes com a resposta a la informació rebuda. Pel que fa a l'educació, té un component formatiu molt important, que atorga un protagonisme destacat a la transmissió de valors i a la generació d'actituds.

consolidates messages on landscapes that come to dominate society.

In principle, if we judge from the potential it has historically manifested, communication in landscape appears to be a direct and unidirectional process: a message is communicated that has the goal of raising awareness and produces such an effect on recipients. But the success of communication depends on more factors and the transmitted information does not always produce the desired effects. We could speak of **effective communication as an awareness-raising strategy** if all or some of the following results are attained:

- An improvement in **knowledge** is achieved that enables people to decide and act with greater freedom in regard to landscape.
- It awakens **interest** in the landscape and the desire to acquire more information on it.

Idees clau

- **La comunicació ha de captar l'atenció, és a dir, ha de generar un impacte en el receptor**

Si aquest no experimenta una reacció al missatge rebut (que pot tenir components racionals i també emocionals), el més probable és que l'oblidi immediatament. Amb tot, cal tenir en compte que la resposta o la reacció a un missatge

- It strengthens the **links** with the landscape, something that translates to a rapprochement and greater personal and collective responsibility towards it.

Communication has **points in common with other awareness-raising strategies**, especially through participation and education. With the former it has in common the will to disseminate information of interest for the citizens, and with

no és sempre immediata ni s'exterioritza d'una manera evident, sinó que pot ser imperceptible. En aquest cas pot significar que el missatge ha incidit sobre la dimensió subjectiva i emotiva de l'individu –que és la més profunda i difícil d'activar– i que deixarà una major empremta.

- **La comunicació no ha de transmetre dogmes, sinó informació**

El fet que la noció de paisatge tingui components subjectius i variables no legitima el seu tractament esbiaixat. La comunicació es distingeix de l'adoctrinament perquè es basa en el rigor, en el respecte per la diversitat de punts de vista i perquè no imposa una visió unívoca i exclusiva, sinó que promou el contrast, la reflexió i la formació d'una opinió pròpia. El desig legítim de defensar unes opinions determinades i uns punts de vista personals o col·lectius mai no ha d'anar en detriment d'una informació rica, exacta i veraç.

- **Convé seleccionar recursos expressius adaptats a les característiques dels receptors**

Els últims anys la diversitat de recursos expressius no ha parat d'augmentar, s'han incorporat nous recursos (*renders*, realitat virtual, etc.) als ja tradicionals (fotografies, mapes, diagrames, etc.) i ofereix noves oportunitats a la comunicació en paisatge. Com a principi general, és bo optar pels que s'entenen més intuïtivament i reservar els més complexos per a públics amb coneixements tècnics o especialitzats.

- **Cal emprar un registre lingüístic que faciliti la comprensió**

Els missatges de sensibilització dirigits a la població en general s'han de formular en un registre planer i entenedor i un lèxic desproveït de tecnicismes que

the latter that of affecting people's values and attitudes. The principal difference lies, respectively, in the fact that communication is mainly a response to the will to transmit information, while participation seeks to obtain contributions from the citizens in answer to received information, and education has an important formative component that places the transmission of values and the generation of attitudes centre stage.

Key ideas

- **Communication has to capture attention, that is, generate an impact in the recipient**

If he or she does not experience a reaction to the received message (which may have rational as well as emotional components), he or she will most likely forget it immediately. Yet the response or reaction to a message is not always immediate, nor is it externalised in an evident manner; rather, it may be imperceptible. In this case it may mean that the message has affected an individual's subjective and emotive dimension – the deepest and the hardest to activate – and will make a greater mark.

- **Communication must not transmit dogmas but information**

The fact that the notion of landscape has subjective and variable components does not legitimise a biased treatment. Communication is differentiated from indoctrination because it is based on rigour, on respect for diversity in points of view and because it does not impose a univocal and exclusive vision but promotes contrast, reflection and the forming of one's own opinion. The legitimate wish to defend certain personal or collective opinions and points of view must

permeti presentar la informació de la manera més límpida possible. L'ús d'un estil senzill i directe és compatible amb el rigor en la comunicació, alhora que facilita la comprensió dels missatges. S'ha de tenir present que només es pot valorar el que es coneix, i entendre sempre ajuda a conèixer millor.

- **La comunicació ha d'apel·lar a la intel·ligència dels receptors**

Els missatges destinats a sensibilitzar no han de ser pretensiosament sofisticats ni complexos, però en cap cas han de ser obvis ni banals. És bo que tinguin una dimensió imaginativa i que indueixin a la reflexió i a la imaginació dels receptors. En sentir-se valorades, les persones estableixen una relació empàtica amb

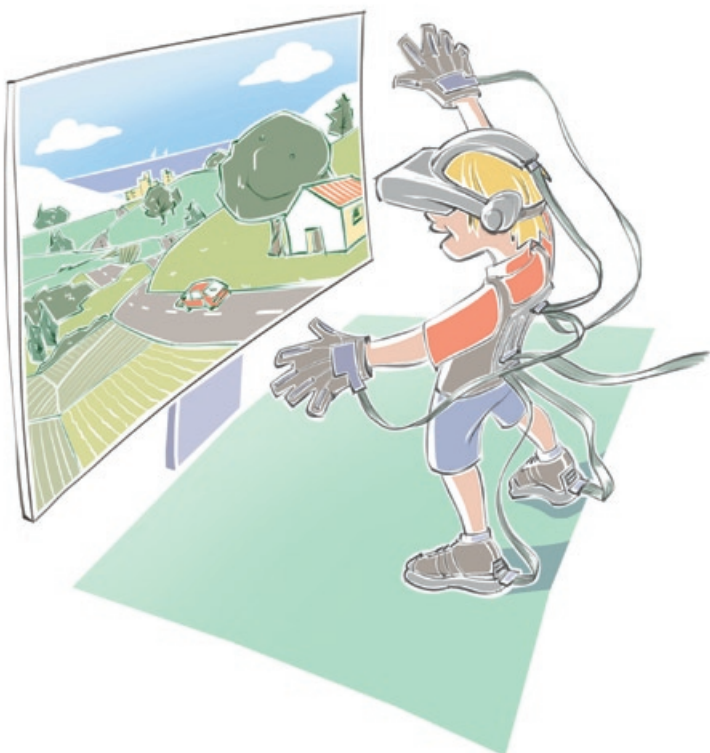
never go in detriment of ample, exact and truthful information.

- **It is advisable to choose expressive resources adapted to the characteristics of the recipients**

In recent years the diversity of expressive resources has not ceased to increase; new resources (*renders*, virtual reality, etc) have been incorporated to the now traditional ones (photographs, maps, diagrams, etc) to offer new opportunities for communication in landscape. As a general principle it is good to choose those that are more intuitively understood and reserve the more complex ones for a public with technical or specialised knowledge.

- **One should employ a linguistic register that facilitates comprehension**

Awareness-raising messages aimed at the general population should be

MISSATGES IMPACTANTS

Les experiències de comunicació més eficaces són les que generen un impacte emocional superior. Quan els missatges tenen un efecte sobre les emocions es desencadena una implicació psicològica dels individus i es genera una reacció automàtica. En aquest sentit, la comunicació d'experiències catastròfiques o negatives acostuma a tenir un impacte momentani superior sobre els receptors. Ara bé, els missatges negatius s'han de fer servir amb molta mesura, perquè el sentiment d'impotència i frustració no causi un efecte contrari al desitjat i portin al bloqueig o a la desmotivació. Com a criteri general, és preferible estimular i provocar un impacte a través de visions positives i constructives, cosa que no exclou una visió crítica de la realitat.

l'emissor dels missatges i mostren un major interès pel contingut d'aquests.

- **La comunicació sintètica és més eficaç**

Qualsevol tema o problemàtica, sigui del tema que sigui, es pot abordar des d'angles diferents i des d'òptiques diverses, i pot ser objecte d'un tractament complex i exhaustiu. En comunicació, però, no sempre *més* informació és sinònim de *millor* informació. De fet, part de l'èxit d'una bona comunicació rau en la capacitat de síntesi, és a dir, de seleccionar entre un ventall de possibilitats i de triar aquella amb una major capacitat de crear impacte, d'articular una idea o una argumentació coherent. Això, que és una constatació en termes generals, ho és encara més en el cas del paisatge, concepte que si no s'acota es podria estendre de forma il·limitada.

COMPELLING MESSAGES

The most effective communication experiences are those that generate a superior emotional impact. When messages have an effect on emotions, the individual's psychological involvement is unchained and an automatic reaction is generated. In this regard, the communication of catastrophic or negative experiences tends to have a superior momentary impact on recipients. Nevertheless, negative messages should be used with considerable restraint to prevent the feeling of impotence and frustration causing an opposite effect to the desired one and leading to the freezing or loss of motivation. In general terms, it is preferable to stimulate and cause an impact through positive and constructive visions, something that does not exclude a critical view of reality.

formulated in a plain and understandable register and in a vocabulary devoid of technical terms that allows us to present the information in the most lucid manner. The use of a simple and direct style is compatible with rigour in communication while facilitating the comprehension of the messages. It should be kept in mind that one can only evaluate what one knows, and understanding always helps towards greater knowledge.

- **Communication has to appeal to the recipient's intelligence**

Messages that are meant to raise awareness must not be pretentiously sophisticated or complex, but in no case should they be obvious and banal. It is good that they have an imaginative dimension and induce reflection in and awaken the imagination of the recipients. When they

- **La difusió és una part del procés de comunicació**

Les experiències de comunicació tenen per objectiu arribar a la ciutadania. Cal assegurar que els missatges arribaran a les persones potencialment interessades. Això vol dir que s'ha de prestar una atenció especial als canals, als moments i a la periodicitat amb què s'anuncia o es difon la informació. Sovint l'ús complementari dels diversos mitjans permet arribar a un major nombre de persones, però cal tenir present que una difusió selectiva ben dirigida és millor que una difusió massiva indiscriminada. Els mitjans electrònics (correu digital, llistes de distribució, portals web, xarxes socials, etc.) abarateixen les despeses alhora que arriben a molta gent, però convé no descartar de forma sistemàtica els mitjans convencionals (tríptics, premsa, televisió, etc.).

- **Evitar que la informació sobre paisatge es deformi en esdevenir notícia**

Els mitjans de comunicació són aliats potencials de la sensibilització en paisatge, però els professionals que hi treballen no tenen perquè ser experts en paisatge. En aquest sentit, cal facilitar el diàleg i proporcionar materials de suport adients que contribueixin a no distorsionar els missatges a l'hora de redactar-los en forma de notícia.

Modalitats

La comunicació en paisatge adopta modalitats molt diverses (Crespo de Nogueira, 2011). Els continguts, els objectius i els destinataris de la comunicació són els factors principals a l'hora d'escollir-les i de dissenyar-les.

Les modalitats de comunicació que s'exposen a continuació no corresponen

feel valued, people establish an empathetic relationship with the emitter of the messages and show greater interest in their contents.

- **Synthetic communication is the most efficient one**

Any topic or problem, whatever the subject, can be tackled from different angles and from varying viewpoints and can be the subject of complex and exhaustive treatment. However, in communication, more information is not always synonymous with better information. In fact, part of the success of good communication lies in the capacity to synthesise, that is, to select from a range of possibilities and chose the one with the greatest capacity for creating an impact, for articulating a coherent idea or argument. This, which is an ascertainment in general terms, is even more true in the case of landscape, a concept that could be extended limitlessly unless it is delimited.

- **Diffusion is part of the communication process**

Communication experiences have the objective of reaching out to citizens. We should ensure that messages reach potentially interested people. This means that special attention must be paid to the channels, the timing and the periodicity with which the information is announced or disseminated. Often the complementary use of a variety of media allows us to reach a higher number of people, but it must be kept in mind that selective, well-aimed dissemination is better than indiscriminate mass diffusion. Electronic media (digital mail, distribution lists, web portals, social networks, etc) reduce expenses while reaching many people, but conventional mediums (tríptics, press, television, etc) should not be systematically ruled out.

a tipologies rígides ni excloents, sinó que tenen l'objectiu de mostrar un panorama bàsic de la gran diversitat de mitjans disponibles i els seus avantatges i inconvenients en relació amb la sensibilització en paisatge.

Comunicació oral (conferències, jornades, cicles, sessions informatives, etc.)

La paraula és el mitjà de comunicació més primitiu i es caracteritza per ser el més bàsic i alhora el més complex. L'èxit dels missatges transmesos oralment depèn de manera crucial de les habilitats comunicatives i del domini de l'oratoría de les persones responsables de l'experiència.

Avantatges: permet transmetre emocions, coneixements i vivències de manera directa, efectiva i de vegades impactant. Permet la interacció entre les persones. S'adapta fàcilment als interessos i inquietuds dels receptors i pot enriquir-se amb les aportacions col·lectives. Es pot complementar amb altres mitjans

- **Avoid deforming the information on landscape when it becomes a news item**

The media are potential allies in raising awareness on the landscape, but the professionals who work in them do not necessarily have to be experts on landscape. In this regard, we should facilitate dialogue and provide the right supporting materials that will help to avoid distortion in the messages when drafting them into a news item.

Modalities

Communication on landscape adopts highly diverse modalities (Crespo de Nogueira, 2011). The contents, objectives and recipients of the communication are the principal factors when it comes to choosing and designing them.

The communication modalities listed below do not correspond to rigid or exclusive typologies; they have the goal of showcasing a basic overview of the great diversity of available mediums and their

(enregistrament, retransmissió en directe, transcripció, etc.).

Inconvenients: comporta l'exigència de mantenir fixada l'atenció dels receptors, és a dir, que sàpiguen escoltar i que els susciti interès. Depèn tant de l'interès dels missatges com de les habilitats dels oradors; una cosa sense l'altra no ofereix garantia d'una comunicació eficaç. Té un abast limitat quant a destinataris. Ha de ser directa: l'aparició d'intermediaris i el boca-orella distorsionen ràpidament la qualitat de la informació.

Comunicació escrita (notícies, reportatges, tríptics, publicacions divulgatives o especialitzades com ara guies, inventaris, catàlegs o atles de paisatge, manifestos, etc.)

Els materials on predomina la paraula (sigui en format analògic o digital) són instruments de comunicació tradicionals i de gran eficàcia. La seva versatilitat és tan àmplia com el seu potencial, i segueixen tenint una vigència indiscutible malgrat l'expansió dels mitjans digitals.

Avantatges: són perdurables i reutilitzables. No requereixen habilitats especials per accedir-hi, només saber llegir. Poden tenir un abast ampli i arribar a públics extensos. La varietat de formats permet adaptar-los a molts objectius. Permeten diferents nivells d'obtenció de la informació (lectura ràpida, lectura analítica, memorització, etc.). Compten amb una tradició llarga tant d'elaboració com de distribució i d'ús.

Inconvenients: no es processen de manera ràpida ni intuïtiva, requereixen disposar de temps i de capacitat de concentració. La disponibilitat creixent de textos tant en paper com digitals pot saturar el lector, de manera que cal dedicar la mateixa atenció a elaborar-los que a divulgar-los i a suscitar l'interès dels lectors potencials.

advantages and drawbacks when it comes to raising awareness on landscape.

Oral communication (conferences, symposia, cycles, information sessions, etc)

The word is the most primitive medium for communication and is characterised by being the most basic yet most complex one. The success of orally transmitted messages crucially depends on the communication skills and the command of oratory of the people who are responsible for the experience.

Advantages: it permits transmitting emotions, knowledge and experiences in a direct, effective and often forceful way. It permits interaction between people. It easily adapts to the interests and concerns of the recipients and can be enriched through collective contributions. It can be complemented with other mediums (recording, live broadcasting, transcription, etc).

Drawbacks: it entails the requirement of securing the recipients' attention, that is, that they know how to listen and that their interest is awakened. It depends on both the interest of the messages and on the orators' skills; one thing without the other does not ensure efficient communication. It has a limited reach among recipients. It has to be direct; the emergence of intermediaries and mouth-to-mouth quickly distort the quality of the information.

Written communication (news items, reportage, triptychs, divulgative or specialised publications such as guides, inventories, catalogues or landscape atlases, manifestos, etc)

Mediums where the spoken word predominates (whether in an analogue or digital format) are traditional and highly efficient

Comunicació audiovisual (programes de televisió, pel·lícules, documentals, etc.)

El format audiovisual avui ja no és singularment innovador, però encara permet explorar possibilitats noves. De fet, fins i tot es pot dir que està en ple procés d'evolució tant en l'aspecte tècnic –apareixen avenços tecnològics periòdicament– com en el conceptual –nous plantejaments que procedeixen tant de

l'art i el cinema, com del periodisme o la didàctica.

Avantatges: és molt útil per tractar una realitat sensorial com el paisatge, ja que permet incloure informació visual i auditiva. Té una difusió àmplia i independent de les variables de lloc i moment. La combinació d'imatges i so té un gran potencial d'atracció. Així mateix, compta amb una àmplia difusió i amb una presència gairebé ubíqua.

Inconvenients: l'elaboració és relativament complexa i requereix coneixements i recursos adequats. No es pot adaptar als interessos ni permet nivells de visionat diferent (han de ser reproduïts linealment). Els costos de producció solen ser elevats.

communication instruments. Their versatility is as great as their potential, and they continue to be indisputably valid despite the expansion of digital mediums.

Advantages: They are long-lasting and reusable. They do not require special abilities to access them; it suffices to be able to read. They can be far-reaching and target extensive kinds of public. The variety of formats allows us to adapt them to many objectives. They permit various levels for obtaining the information (quick reading, analytical reading, memorising, etc). They enjoy a lengthy tradition, both in their drafting and in their distribution and use.

Drawbacks: They are not processed rapidly and intuitively; they require time and the ability to concentrate. The growing availability of both paper and digital texts can overwhelm the reader, and so the same degree of attention must be paid to disseminating them and to arousing the interest of potential readers.

Audiovisual communication (television programmes, films, documentaries, etc)

The audiovisual format is no longer uniquely new today but still permits exploring new possibilities. In fact, we could even say that it is fully immersed in a process of evolution at both a technical level – technological advances periodically appear – and a conceptual level – new approaches are found both in art and cinema and in journalism and teaching.

Advantages: It is highly useful for treating a sensorial reality such as landscape as it permits including visual and aural information. It is widely disseminated, regardless of the variables of place and time. The combination of images and sound has a high power of attraction. It is widely disseminated and its presence is virtually ubiquitous.

Comunicació experiencial (tallers, actes socials, esdeveniments lúdics, visites guiades, mostres, etc.)

Apel·len a la dimensió bàsica de les persones com a éssers dotats de sentits i socials. Aporten experiències que, a més de la raó, involucren la percepció, la intuïció i els sentiments. Són el mecanisme primari d'aprenentatge, que es manté vigent tota la vida i està a la base de l'evolució.

Avantatges: és especialment efectiva i sol deixar una empremta més profunda que experiències de comunicació que no impliquen un contacte amb la realitat. Redueix l'esforç de concentració perquè els estímuls són directes. Facilita un aprenentatge lúdic. Permet la interacció entre els participants a l'experiència i l'adaptació d'aquesta als seus interessos.

Drawbacks: It is relatively complex to create and requires suitable knowledge and resources. It cannot be adapted to interests and does not allow different viewing levels (they have to be played linearly). Production costs tend to be high.

On-site communication (workshops, citizens' events, recreational events, guided tours, trade shows, etc)

They appeal to the basic dimension of people as beings endowed with a social sense. They provide experiences that, in addition to reason, involve perception, intuition and feelings. They are the primary learning mechanism, one which remains valid throughout life and is at the core of evolution.

Advantages: It is especially effective and tends to make a deeper mark than communication experiences that do not

Inconvenients: té un abast de públic limitat. Es produeix de manera puntual i requereix el desplaçament, l'assistència dels ciutadans i el desplegament d'un operatiu personal. Cal dirigir-la de manera adequada per assolir l'equilibri entre la seva dimensió lúdica i la informativa.

Comunicació virtual (blocs, xats, fòrums d'Internet, xarxes socials, etc.)

Agrupa les modalitats més recents i que es troben en ple procés d'expansió i popularització, cosa que significa que encara tenen un potencial per descobrir.

Avantatges: gran immediatesa i accessibilitat, especialment per als joves. El domini de les eines permet combinar molts tipus d'informació i també personalitzar-la. Ofereix nivells d'aprofundiment diferents segons els interessos, i una interactivitat notable. Així mateix, permet experimentar formes noves de sensibilització.

Inconvenients: hi ha risc d'exclusió de determinats col·lectius per la fractura digital. S'està produint una saturació deguda al creixement exponencial de la informació disponible.

Comunicació museogràfica (museus, centres d'interpretació, camps d'aprenentatge, instal·lacions, exposicions, etc.)

Els últims anys la museografia i els equipaments museogràfics han experimentat una evolució molt notable que ha tendit a potenciar-ne el caràcter interactiu i la dimensió social. Els equipaments museogràfics poden tenir un caràcter permanent (museus, centres d'interpretació, etc.) o temporals (instal·lacions, exposicions, etc.).

Avantatges: poden ser reutilitzables i adaptables als interessos o circumstàncies. Permeten un enfocament lúdic,

involve contact with reality. Reduces effort of concentration because the stimuli are more direct. Facilitates learning through play. Permits interaction between participants to experience and adapt it to their interests.

Drawbacks: Has a limited public reach. Occurs sporadically and requires travel, the attendance of the citizens and the deployment of a personal operative. Must be suitably directed to achieve a balance between its playful and informative dimensions.

Virtual communication (blogs, chats, internet forums, social networks, etc)

It groups together the most recent modalities and those immersed in a process of expansion and popularisation, which means they have the potential to be discovered.

Advantages: Highly immediate and accessible, especially for young people. Command of the tools permits combining many types of information and also personalising it. It allows different degrees of investigative depth depending on interests and is notably interactive. It permits experimenting with new ways of raising awareness.

Drawbacks: There is the risk of excluding certain collectives through digital fracture. Saturation point is being reached owing to the exponential growth of available information.

Museographic communication (museums, interpretation centres, learning camps, installations, exhibitions, etc)

Museography and museographic facilities have experienced a considerable degree of evolution in recent years that has tended to boost their interactive character and their social dimension. Museographic

experimental i interactiu. Són versàtils i poden adaptar-se a molts continguts.

Inconvenients: requereixen una inversió econòmica important. Comporten recursos tècnics especialitzats, tant humans com materials. Cal un nombre d'usuaris suficient perquè tinguin sentit i es puguin finançar.

Els destinataris

Ja s'ha posat de manifest la conveniència que la comunicació en paisatge no tingui un caràcter massiu ni indiscriminat, sinó que –per assolir una major eficàcia– sigui selectiva i es dirigeixi a sectors concrets de la població, amb característiques, interessos i necessitats específiques. Això no exclou que, si escau, les estratègies de comunicació es puguin dirigir al conjunt de la població. A continuació s'esbossen les característiques dels sectors de major importància estratègica en l'àmbit del paisatge.

Els experts

El sector dels experts està format per persones amb coneixements especialitzats sobre el paisatge, que poden formar part d'associacions científiques, acadèmiques o professionals. La seva formació i especialització els proporciona un coneixement molt profund d'uns temes determinats, però mantenen una visió global de tots els aspectes que, d'una manera o altra, incideixen en l'estat i en l'evolució dels paisatges. La comunicació adreçada a sensibilitzar els experts ha de promoure la seva **vinculació amb el teixit social i la socialització del coneixement**. No hi ha cap coneixement que no es pugui socialitzar ni cap concepte que no es pugui transmetre, ni explicar d'una manera o altra perquè resulti assequible.

facilities may be permanent in nature (museums, interpretation centres, etc) or temporary (installations, exhibitions, etc).

Advantages: They can be reusable and adaptable to interests or circumstances. They permit a playful, experimental and interactive approach. They are versatile and can adapt to wide-ranging content.

Drawbacks: Require important financial investment. Require specialised technical resources, both human and material. They require sufficient numbers of users to make sense and to finance themselves.

Targets

It has already become clear that it is advisable for communication on landscape not to have a mass or indiscriminate character. Rather – and in order to achieve greater efficiency – it should be selective and target concrete population sectors with specific characteristics, interests and needs. This does not exclude any communication strategies that may target the population as a whole, should they be necessary. Below we outline the characteristics of the sectors with greatest strategic importance in the sphere of landscape.

The experts

The sector of experts comprises people with specialised knowledge on landscape who can form part of scientific, academic or professional associations. Their training and specialisation provides them with high in-depth knowledge of certain topics, but they maintain a global vision of all the aspects that in one way or another affect the status and evolution of landscapes. Communication aimed at raising awareness among experts has to promote their **connection with the social fabric and the socialisation of knowledge**. There is

Els professionals

El sector dels professionals està format per persones que exerceixen la seva professió en alguns dels àmbits directament o indirectament relacionats amb la protecció, la gestió o l'ordenació del paisatge. Solen estar vinculades a associacions i entitats, com els col·legis professionals, que promouen la seva feina i defensen els seus interessos davant la societat. Aquest sector és especialment receptiu a tota la informació sobre paisatge perquè està immers en el mercat del treball i, per tant, ha d'estar al corrent tant de les necessitats socials com de les innovacions procedents del món acadèmic i de la recerca i dels canvis tecnològics, administratius, legals i d'una altra índole. La comunicació adreçada a sensibilitzar els professionals ha de promoure la **transferència dels seus coneixements experts cap a la societat**.

no knowledge that cannot be socialised and no concept that cannot be transmitted, explained in one way or another to make it accessible.

The professionals

The sector of the professionals comprises people who practise their profession in one of the fields directly or indirectly connected with the protection, management and development of the landscape. They tend to be linked to associations and entities, such as professional associations, that promote their work and champion their interests before society. This sector is especially receptive to all information on landscape because it is immersed in the labour market and must therefore keep abreast of both social needs and innovations in the academic and research world as well as of technological, administrative,

Les associacions i entitats no governamentals

Les societats madures es caracteritzen per l'existència d'un teixit social ric i divers, format per associacions i entitats no governamentals de naturalesa molt diversa que reuneixen la ciutadania, de forma voluntària, al voltant d'un determinat centre d'interès. Sovint aquestes entitats formen part d'una xarxa més extensa que agrupa entitats similars del propi país o internacionals. Els darrers anys han aparegut associacions que tenen en el paisatge el seu *leitmotiv* i que exerceixen una tasca de sensibilització molt important, ja sigui perquè es mobilitzen per a la defensa o la promoció d'un determinat espai, perquè participen activament en la millora dels paisatges en general o perquè contribueixen a la difusió d'informació i a la creació de la cultura del paisatge. La comunicació adreçada a sensibilitzar les associacions i les entitats ha de **potenciar l'intercanvi d'experiències** i ha de **fomentar la col·laboració** entre elles. En alguns casos també pot servir per superar concepcions del paisatge com a realitat estàtica que cal protegir i congelar.

Les administracions públiques

La incorporació del paisatge a les administracions públiques és relativament tardana i, si bé ha experimentat un impuls amb l'aprovació del CEP, encara es troba en una fase incipient. A la pràctica, això es posa de manifest en una transversalitat encara escassa de les polítiques de paisatge a les diverses unitats de l'administració tant a nivell horitzontal com vertical, de manera que a escala local sovint no s'aprecien les línies estratègiques generals. La sensibilització en paisatge de les administracions a través de la comunicació s'ha de dirigir, principalment, a **reforçar la transversalitat de la política de paisatge** i a **promoure la implicació de tots**

legal and other changes. Communication aimed at raising awareness among professionals must promote the **transfer of their expert knowledge to society**.

Non-governmental associations and entities

Mature societies are characterised by a rich and diverse social fabric, comprising non-governmental associations and entities of widely differing nature that voluntarily bring people together around a specific point of interest. Such entities often form part of a more extensive network that groups together similar entities from their own country or international ones. In recent years associations have appeared that find their *leitmotif* in landscape and which perform an important task in raising awareness, whether because they mobilise to champion or promote a particular landscape, actively participate in the improvement of landscapes in general or contribute to disseminating information and creating a culture of landscape. Communication aimed at raising the awareness of associations and entities must **boost the exchange of experiences** and must **foster collaboration** between them. In certain cases it can also serve to combat conceptions of the landscape as a static reality that must be protected and frozen in time.

The public administrations

The incorporation of landscape into the public administrations has been relatively late in coming and, while it has experienced a boost through the passing of the European Landscape Convention, it is still at an incipient stage. In practice this reveals the still scarce cross-sectional nature of the landscape policies in the different units of the administration, both horizontal and vertical, meaning that on a

els nivells administratius en la seva cura i gestió.

Els sectors productius

Al llarg de la història, les activitats productives han estat les grans transformadores del medi i han configurat la fesomia actual dels paisatges. L'agricultura i la ramaderia han afaiçonat la matriu agroforestal secular que encara caracteritza la majoria de territoris, i la indústria, la construcció i el transport han esdevingut components essencials de la majoria de paisatges contemporanis. Les activitats productives han creat paisatges d'una gran bellesa –que són objecte d'admiració i que han esdevingut patrimoni de la humanitat– i també n'han malmès i deteriorat, de vegades de manera irreversible, uns altres. La comunicació adreçada a sensibilitzar els sectors productius ha de tenir com a objectius principals el **fortament de la responsabilitat corporativa** envers el paisatge i l'**establiment d'aliances puntuals o estables** que permetin promoure accions o campanyes a favor del paisatge.

Reptes

Evitar la banalització del concepte de paisatge

Cal evitar que el paisatge esdevingui un concepte comodí i una paraula buida de significat. En ser un terme que resulta proper a les persones i d'ús col·loquial, es corre el risc que se'n faci un abús i que sigui una simple *etiqueta* de moda.

Comunicar fonamentadament

Tota comunicació en paisatge requereix un plantejament rigorós, que parteixi d'un marc conceptual coherent, que ajudi

local scale the general strategic lines can often not be perceived. Raising awareness on landscape in the administrations through communication has to be principally aimed at **reinforcing the cross-sectional nature of landscape policy** and at **promoting the involvement of all administrative levels** in the conservation and management of the landscape.

The productive sectors

Throughout history, productive activities have been the major transforming forces of the environment and have configured the current features of the landscapes. Agriculture and animal husbandry have fashioned the secular agroforestry mould that still characterises the majority of territories, while industry, construction and transportation have become essential components of the majority of contemporary landscapes. The productive activities have created landscapes of great beauty that are the object of admiration and have become world heritage sites, but have also damaged and degraded landscapes, often irreversibly. Communication aimed at raising awareness among the productive sectors must have as principal objectives the **fostering of corporate responsibility** towards the landscape and the **establishment of occasional or stable alliances** that will permit promoting pro-landscape actions or campaigns.

Challenges

Preventing the trivialising of the concept of landscape

We must prevent landscape becoming a catchall concept and a word empty of all meaning. As it is a term that is close to people and widely used, there is the risk that it will be abused and will become just a fashion *label*.

a superar visions parcials o esbiaixades, que contribueixi a superar tòpics i que proporcioni elements per a la generació d'una cultura social del paisatge.

Atendre a la diversitat

El paisatge és una realitat viscuda de forma molt diferent per les persones i pels diferents grups socials. La comunicació en paisatge ha de reflectir aquesta diversitat i respectar-la, alhora que ha de fer que els vincles comuns de les persones amb els paisatges emergeixin i permetin la consolidació d'uns valors comuns compartits.

Communicating with substance

Any communication on landscape requires a rigorous approach based on a coherent conceptual framework that will help us to overcome partial or biased visions, that will contribute to overcoming clichés and that will provide us with elements for generating a social culture of landscape.

Attending to diversity

Landscape is a reality experienced very differently by people and by the various social groups. Communication on landscape has to reflect this diversity and respect it while causing the common links of people with landscapes to emerge and to permit the consolidation of shared common values.

Potenciar la difusió de la informació sobre paisatge

L'accés lliure a la informació és un senyal de progrés humà i un dels trets més destacats que distingeix les societats lliures de les obscurantistes o totalitàries. La difusió i l'accés a la informació sobre paisatge, aprofitant els diversos mitjans disponibles, és un requisit fonamental per estendre la sensibilització en paisatge.

Aprofitar el potencial de les noves tecnologies

Els mitjans de comunicació són un dels dominis que s'ha estès més i a una velocitat més gran gràcies als avenços tecnològics de les darreres dècades. Cal aprofitar el potencial de difusió i d'intercanvi d'informació que tenen, tant a través dels canals i les xarxes existents, com dels de nova creació.

Boosting the diffusion of information on landscape

Free access to information is a sign of human progress and of the most outstanding traits that distinguish free societies from obscurantist or totalitarian ones. The diffusion of and access to information on landscape, making the most of the available mediums, is a crucial requisite for raising the levels of awareness on landscape.

Making the most of the potential of new technologies

The media are one of the domains that has spread the most and at greatest speed thanks to the technological advances of recent decades. We must take advantage of the potential for diffusion and exchange of information they have, both through existing channels and networks and through newly created ones.

Mediació

Què és la mediació en paisatge?

D'una manera genèrica, el concepte de **mediació** s'associa a la idea de resolució amistosa de conflictes o divergències mitjançant la intervenció d'una tercera persona, neutral. Una aproximació més precisa al concepte es refereix a la mediació com “un procés de resolució de conflictes privat, confidencial i voluntari, que permet que les parts implicades puguin comunicar-se entre si, expressant, entre d'altres, els seus punts de vista, arguments, interessos, necessitats o expectatives i arribar, en el seu cas, a acords mútuament consentits, acompanyades d'un tercer imparcial, la persona mediadora, que actua com a facilitadora del procés i que vetlla pel seu funcionament legítim, creant així un espai de diàleg en el qual prevalgui l'equitat comunicativa, la seguretat, la llibertat, i la igualtat entre les parts” (Farré, 2006).

Mediation

What is mediation in landscape?

In a generic way, the concept of **mediation** is associated with the idea of the friendly resolution of conflict or divergence through the intervention of a neutral third party. A more precise approximation to the concept refers to mediation as “a private, confidential and voluntary process of conflict resolution that allows the parties involved to communicate amongst themselves, expressing, among others, their points of view, arguments, interests, needs or expectations and to reach, where appropriate, mutually approved agreements accompanied by an impartial third party, the mediating person, who acts as a facilitator of the process and watches over its legitimate operation, thus creating a space for dialogue in which communication equity, security, freedom and equality between the parties prevails” (Farré, 2006).

En els darrers anys, el recurs a la mediació com a mitjà per a la resolució de conflictes ha assolit un protagonisme destacat en nombrosos àmbits socials (les relacions personals, el món del treball, la política internacional, el comerç i el consum, etc.), la qual cosa ha donat lloc a un nou perfil professional: el mediador. Els avantatges de la mediació enfront dels mitjans convencionals (les vies arbitrals o judicials) n'han eixamplat el camp d'actuació i actualment s'utilitza gairebé en tots els contextos on s'ha generat o és a punt de generar-se una situació conflictiva.

Si bé en la nostra societat la noció de **conflicte** està més aviat impregnada de connotacions negatives perquè s'associa sovint a les idees de confrontació i de violència, no és menys cert que històricament el conflicte ha estat un motor de canvi. La mediació treballa per conduir les energies implicades en els conflictes cap a l'obertura de vies d'entesa, busca la manera que les posicions enfrontades no comportin un bloqueig negatiu i tracta que les parts enfrontades arribin a un reajustament positiu de les diferents posicions i necessitats.

Quan el conflicte ha emergit, la tasca consisteix a reunir les parts implicades i a trobar una solució satisfactòria per a totes dues. Quan el conflicte és potencial o previsible, la tasca de la mediació té un caràcter preventiu dirigit a establir ponts de diàleg i a articular punts de contacte i de consens entre les parts.

Els processos de **protecció, gestió o ordenació del paisatge**, atesa la seva dimensió social, no estan exempts de situacions de conflicte i, per tant, també poden ser objecte de processos de mediació i de la intervenció d'un mediador.

Com que el paisatge és una realitat complexa, les actuacions que l'afecten són potencialment susceptibles de generar controvèrsia, conflicte i, en el pitjor dels casos, enfrontaments. En l'última dècada,

In recent years, resorting to mediation as a means to resolve conflicts has been playing an outstanding role in numerous social spheres (personal relations, the workplace, international politics, commerce and consumption, etc), something that has given rise to a new professional profile, the mediator. The advantages of mediation over conventional means (arbitration or legal routes) have widened the field of action with regard to these and currently encompasses virtually all contexts in which a conflicting situation has been generated or is about to be generated.

While in our society the notion of **conflict** is quite permeated with negative connotations because it is often associated with ideas of confrontation and violence, it is no less true that historically conflict has been a force for change. Mediation works by leading the energies involved in conflicts towards the opening up of channels for understanding, seeking to find a way to prevent conflicting positions that create a negative blockage and looking for ways to lead the conflicting parties towards a positive readjustment of the different positions and needs.

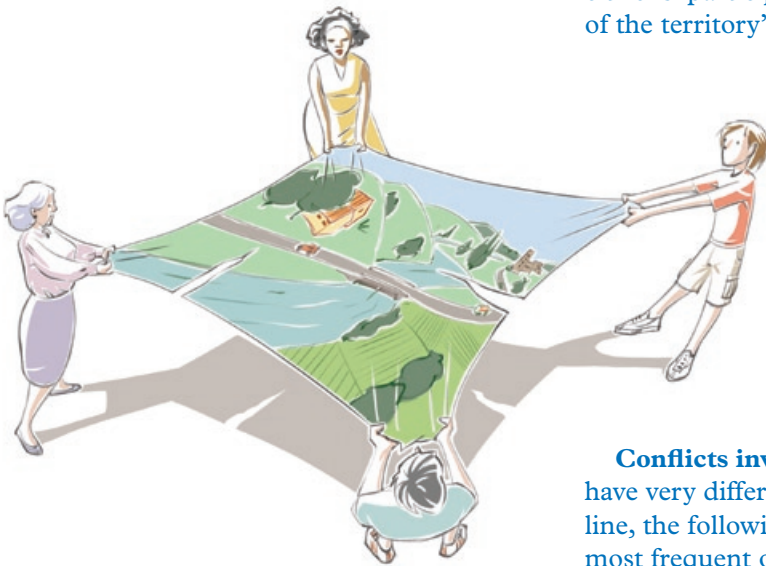
When the conflict has emerged, the task consists of bringing together the parties involved and succeeding in finding a satisfactory solution for both of them. When the conflict is potential or foreseeable, the role of mediation is preventive, aimed at establishing bridges for dialogue and at articulating points of contact and consensus between the parties.

The **processes of protection, management or development of the landscape**, given its social dimension, are not exempt from situations of conflict and can consequently also be subjected to mediation processes and to the intervention of a mediator.

Certainly, because landscape is a complex reality, the actions that affect

el nombre de processos relacionats directament o indirecta amb el paisatge abordats des de l'òptica de la mediació han augmentat de manera substancial com a alternativa a procediments reglats sovint més llargs i menys eficaços. “D'aquí que es parli sovint de *cultura mediatora* com una expressió, al seu torn, de la *cultura del pacte territorial*, en virtut de la qual s'enalteix el poder de la comunicació i el diàleg social com a formes pacífiques de resoldre els conflictes o com a vehicle de participació ciutadana en l'ordenació del territori” (Cortina, 2009).

it are potentially susceptible of generating controversy, conflict and, in a worst-case scenario, confrontation. In the past decade the number of proceedings directly or indirectly connected with the landscape dealt with through the optic of mediation has been substantially on the increase as an alternative to regulated procedures that are often longer and less efficacious. “Hence the frequent talk of *mediating culture* as an expression, in turn, of *the culture of territorial pact*, in virtue of which the power of communication and social dialogue is intensified as a peaceful way of resolving conflict or as a vehicle for citizens' participation in the development of the territory” (Cortina, 2009).

Els conflictes al voltant del paisatge poden tenir orígens molt diversos. A tall indicatiu, a continuació s'assenyalen els més freqüents:

- La defensa d'interessos diferents vinculats als beneficis o perjudicis derivats de transformacions potencials del paisatge.
- La manifestació de punts de vista contraposats sobre els valors d'un

Conflicts involving landscape can have very different sources. As a guideline, the following are pointed out as the most frequent ones:

- The defence of different interests connected with benefits or disadvantages derived from potential transformations of the landscape.
- Manifesting opposing points of view on the values of a particular landscape or of some of its components.
- The defence of different evolving scenarios when it comes to imagining and proposing how the landscape has to change over time.

- paisatge determinat o d'alguns dels seus components.
- La defensa d'escenaris evolutius diferents a l'hora d'imaginar i proposar com ha de canviar el paisatge en el temps.
- L'existència de discrepàncies sobre els nivells de protecció d'un paisatge determinat o d'alguns dels seus components.
- L'oposició a iniciatives legislatives o que impliquin algun tipus de regulació o restricció promogudes per les administracions públiques.
- L'oposició a projectes concrets (urbanització, infraestructures, equipaments, actuacions estratègiques, etc.) amb repercussions paisatgístiques significatives.

En tots els conflictes al voltant del paisatge, la mediació és una estratègia que permet assolir consensos o acostaments, a partir del diàleg entre visions inicialment enfrontades o aparentment incompatibles.

Mediació i sensibilització

L'èxit dels processos de mediació en paisatge es basa en l'assoliment d'una obertura, d'un acostament i d'una flexibilització de posicions entre les diferents parts implicades. És una acció que **estimula la tolerància i promou la flexibilitat** a l'hora d'entendre i acceptar les visions de cadascú sobre el paisatge del seu entorn. En aquest sentit, és evident que la mediació esdevé un instrument de sensibilització important i efectiu.

Durant els processos de mediació, els esforços de comprensió i d'acceptació de l'*altre* fan possible modificar la visió personal del paisatge, adonar-se de la seva complexitat i copsar-ne els valors.

- The existence of discrepancies on the levels of protection accorded to a particular landscape or to some of its components.
- Opposition to legislative initiatives or others involving some kind of regulation or restriction promoted by the public administrations.
- Opposition to specific projects (development, infrastructures, facilities, strategic actions, etc) with significant repercussions on the landscape.

In all conflict involving landscape, mediation is a strategy that permits reaching consensus or rapprochement through a dialogue between initially confronted or apparently incompatible visions.

Mediation and raising awareness

The success of mediation processes in landscape is based on achieving an opening up or a rapprochement of positions and a more flexible attitude between the different parties involved. It is an action that **stimulates tolerance and promotes flexibility** when it comes to understanding and accepting each party's vision on the landscape that surrounds them. In this regard, it is obvious that mediation becomes a useful, important and effective instrument for raising awareness.

During the mediation processes, the efforts made to understand and accept the *other* make it possible to modify the personal vision of landscape, realising its complexity and capturing its values. Orienting the resolution of conflicts towards a mediating action often makes compromise emerge in the processes of evolution of the everyday environment that were initially unthinkable. This change in mentality cannot be understood without

Orientar la resolució dels conflictes amb una mirada mediadora sovint fa aparèixer actituds compromeses amb els processos d'evolució de l'entorn quotidià del tot impensables inicialment. Aquest canvi de mentalitat no s'entén sense considerar que, simultàniament, durant el procés de mediació, se'n produeix un altre de sensibilització.

Els processos de mediació en paisatge, per tant, són alhora un **recurs per a la recerca de solucions** a problemes concrets i un mitjà **per promoure la sensibilitat i per generar actituds positives envers el paisatge**.

A causa del caràcter vivencial i emocional del paisatge, aquest sol ser un catalitzador de molts conflictes territorials. Qüestions d'índole urbanística o mediambientals, per exemple, es manifesten sovint en clau de conflictes paisatgístics perquè resulten més comprensibles per a la majoria de persones. D'altres vegades, el paisatge esdevé el protagonista principal dels conflictes quan el que està en joc és el manteniment d'uns trets paisatgístics reconeguts com a patrimoni d'una comunitat determinada o del conjunt de la societat.

Sigui quin sigui l'origen dels conflictes paisatgístics, la mediació és un recurs útil per avançar en el camí de resoldre'ls.

La mediació té **punts en comú amb altres estratègies de sensibilització**, especialment amb la participació, però se'n diferencia pel fet que no és oberta, sinó que està restringida a persones o col·lectius amb interessos reals en la temàtica abordada i pel fet que té uns objectius més definits *a priori*: arribar a acords i compromisos entre les parts. També té punts comuns amb la concertació, ara bé, la principal diferència és que la concertació no es basa en l'existència d'un conflicte previ, sinó que es dirigeix directament a assolir acords i a promoure sinergies entre actors diversos.

considering that, simultaneously, during the mediation process, another kind of awareness-raising has occurred.

Mediation processes on landscape are therefore a **resource for finding solutions** to specific problems and a **means to promoting awareness and to generating positive attitudes towards the landscape**.

Because of the experience-based and emotional nature of the landscape, it tends to be a catalyst for many territorial conflicts. Urbanistic or environmental issues, for example, are often presented under the guise of landscape conflicts because they are more comprehensible for the majority of people. Other times the landscape becomes the main player in a conflict when what is at stake is retaining one of the landscape traits recognised as the heritage of a particular community or by society as a whole.

Whatever the origin of landscape conflicts, mediation is a useful resource for moving towards their resolution.

Mediation has **points in common with other awareness-raising strategies**, especially with participation, but is differentiated by the fact that it is not open but restricted instead to people or collectives with real interests in the issue in question and by the fact that it has a better-defined *prior* set of objectives: reaching

Idees clau

- **Es dirigeix a trobar una solució satisfactòria per a tothom**

La mediació en paisatge no consisteix a trobar una solució de compromís a mig camí entre els diferents interessos, sinó a trobar una solució millor que satisfaci les parts. El punt mig el constitueix la persona que fa de mitjancer, que no es decanta per cap de les parts. La mediació no implica cedir fins a arribar a una solució mitjanament acceptable –ideal–, sinó que busca trobar noves solucions imaginatives que siguin positives per a tothom. En els temes paisatgístics, sovint el punt mig no existeix, l'origen del conflicte simplement es troba en visions, valors o prioritats diferents. Per tant, és més eficaç compartir els punts de vista, debatre i col·laborar per trobar solucions complexes que aportin beneficis compartits.

- **S'ha de basar en el respecte**

El reconeixement dels altres interlocutors com a legítims i l'acceptació del diàleg són requisits *sine qua non* per iniciar el procés de mediació. Així mateix, el diàleg s'ha de basar en el respecte als punts de vista de l'altre. En aquest sentit, no s'han de

agreements and compromise between the parties. It also has points in common with concert but is mainly differentiated because concert is not necessarily based on the prior existence of conflict but is directly aimed at reaching agreements and promoting synergies between the various actors.

Key ideas

- **It is aimed at finding a satisfactory solution for everyone**

Mediation in landscape does not consist of finding a compromise solution halfway between the different interests but of succeeding in finding a better solution that will satisfy the parties. The middle point is constituted by the person who acts as the go-between, one who does not take sides. Mediation does not consist of giving way until an averagely acceptable solution is reached. Ideally it consists of finding new imaginative solutions that will be positive for everyone. In matters involving landscape there is often no middle point. The source of the conflict simply lies in different visions, values or priorities. It is therefore more efficient to share points of view, to debate and to collaborate in finding complex solutions that will provide shared benefits.

discriminar les opinions segons de qui provinguin, del saber expert o del profà, dels actors institucionals o socials.

- **Ha de ser un procés obert**

És imprescindible deixar marge a l'espontaneïtat, perquè les solucions no estan predefinides i sorgeixen al llarg dels processos. Malgrat tot, és bo comptar amb un guió de les reunions, amb unes pautes i amb propostes de discussió perquè el procés no avanci a la deriva.

- **Cal valorar la implicació de l'administració**

Els processos de mediació liderats per administracions o organismes oficials, en ser percebuts com a ingerència, poden topar amb una menor implicació inicial i amb actituds a la defensiva. Com a contrapartida, compten amb una presumpció positiva d'imparcialitat i defensa de l'interès públic. En cada cas cal valorar els possibles avantatges i els inconvenients de la implicació de l'administració pública.

- **Comporta una definició clara i compartida del problema**

La solució depèn sempre de la pregunta; per tant, definir el problema, delimitar el seu abast i acordar-ne els elements de discussió són els primers passos en la direcció de l'acord. Contràriament, si se salta d'un tema a l'altre sense delimitar el terreny de joc, o sigui, què queda dins i què queda fora de la discussió, es fa molt difícil avançar.

- **Requereix l'elecció de l'escala adequada**

L'elecció d'una escala adequada en els processos de mediació és cabdal perquè la mediació sigui profitosa. Com a principi general, l'escala local resulta més adient que escales més grans perquè

- **It has to be based on respect**

Recognising the legitimacy of the other interlocutors and accepting dialogue is an indispensable *prerequisite* of launching the mediation process. Equally, dialogue must be based on respect for the points of view of the other party. In this regard, opinions must not be discriminated against on the basis of whom they emanate from: expert or layman, institutional or social actors.

- **It must be an open process**

It is indispensable to leave a margin for spontaneity in the processes, because solutions are not predefined and emerge throughout the process. It is nevertheless advisable to have a script for the meetings, with guidelines and discussion proposals to prevent the process from running adrift.

- **The involvement of the administration must be appraised**

Mediation processes headed by administrations or official organisms may encounter less involvement at the start and more defensive attitudes, as they are perceived as interference. In contrast, they may enjoy a positive presumption of impartiality and defence of the public interest. In each case we must evaluate the possible advantages and drawbacks of the public administration's involvement.

- **It entails a clear and shared definition of the problem**

The solution always depends on the question; consequently, defining the problem, setting its scope and agreeing on the elements for discussion are the first steps towards reaching agreement. Contrariwise, if we jump from one topic to another without delimiting the playing field, in other words, defining what

hi ha una major homogeneïtat paisatgística, perquè és més fàcil determinar quins són els actors implicats i perquè tant els problemes com les oportunitats són, *a priori*, més evidents.

- **Convé disposar d'una documentació de base rigorosa i completa**

Els recels sobre la fiabilitat de la documentació de partida poden agreujar el conflicte abans de començar el procés de mediació. Per això, si es proporcionen materials de discussió a les parts, cal seleccionar curosament

is left out of the discussion, it is very difficult to make headway.

- **It requires choosing the appropriate scale**

The choice of an appropriate scale in mediation processes is essential for mediation to be beneficial. As a general principle, the local scale is more suitable than larger scales because landscape aspects are more homogeneous, because it is easier to determine which are the actors involved and because both the

la informació i procurar que s'hi vegin reflectides totes les posicions.

- **És preferible establir un nombre acotat d'actors**

El nombre i la mida de les parts en conflicte condicionen el desenvolupament de les experiències. Un nombre acotat de col·lectius permet agilitzar i fer més operatives les reunions. D'altra banda, com més gran i difús és cada un dels grups, més difícil és assolir acords. I és que és difícil que els grups en conflicte heterogenis expressin amb una veu única la seva posició.

problems and the opportunities are, *in principle*, more evident.

- **It is advisable to have documentation with a rigorous and comprehensive base**

Distrust of the reliability of the base documentation may deepen the conflict before the mediation process starts. Hence, if discussion materials are provided for the parties, we must carefully select the information and make sure that they reflect the different positions.

Modalitats

Des del punt de vista dels processos vinculats amb el paisatge, és especialment interessant distingir la classificació de les experiències de mediació, que es basa en el moment i l'objectiu principal del procés de mediació, i que estableix dues grans categories:

Mediació resolutiva o conciliadora

Es defineix principalment perquè és posterior a l'aparició del conflicte. Acostuma a ser dirigida per subjectes tercers professionals –siguin ens públics o consultors privats– per conciliar els interessos confrontats o divergents. L'inconvenient principal és que sovint els rols de les posicions antagoniques estan clarament definits i s'ha creat un clima de tensió i confrontació. En els temes paisatgístics sol ser el cas més habitual: quan el conflicte ha emergit es veu la necessitat de buscar solucions consensuades que permetin tirar endavant les actuacions previstes (Riera i Rovira, 2007). Tanmateix, el desgast i la inèrcia produïts per la gestació del conflicte dificulten iniciar el procés amb la predisposició i l'actitud idònies.

Pot ser necessària una aproximació prèvia a cadascuna de les parts per suscitar l'interès i la bona disposició d'aquestes envers el procés de mediació. Per aconseguir una actitud de partida constructiva és convenient mostrar exemples d'altres experiències de mediació en les quals s'han aconseguit resultats positius i transmetre la idea que no es tracta d'un procés dirigit a cedir, sinó a trobar punts de convergència que permetin definir solucions imaginatives diferents a les plantejades en l'escenari actual. Això fa que les parts no percebin la seva participació en el procés de mediació com una amenaça als seus interessos. També és

- **It is preferable to establish a limited number of actors**

The number and measure of the parties in conflict condition the development of the experience. A limited number of collectives expedites the meetings and makes them more operative. Moreover, the larger and more diffuse each one of the groups, the more difficult it is to reach agreements because heterogeneous groups in conflict find it difficult to express their position with a single voice.

Modalities

From the point of view of the processes connected with the landscape, it is particularly desirable to distinguish the classification of the mediation experiences, which is based on the moment and the principal objective of the mediation process, which establishes two major categories:

Resolutive or conciliating mediation

It is mainly defined by the fact that it emerges after the conflict has appeared. It tends to be directed by professional third parties, whether public ones or private consultants, in order to conciliate conflicting or diverging interests. The main drawback is that often the roles of the conflicting positions are clearly defined and a climate of tension and confrontation has arisen. In matters of landscape, it tends to be the most commonplace case: once the conflict has emerged, the need arises to seek consensual solutions that allow the planned actions to be implemented (Riera and Rovira, 2007). Nevertheless, the erosion and inertia produced by the development of the conflict hinder the start-up of the process with the right predisposition and attitude.

fonamental aportar garanties que els esforços de consens seran tinguts en compte i implementats de manera efectiva. Si no es fa així, es pot generar un descrèdit i un desgast que alimenten la conflictivitat o minven la implicació en el futur.

Mediació preventiva o participativa

És prèvia al sorgiment de divergències significatives, i es pot impulsar quan és previsible que apareguin. Atès que les visions i els interessos que conflueixen sobre el paisatge solen ser variats i dispars, anticipar iniciatives de mediació preventiva és una actuació estratègica. És molt útil per generar sinèrgies positives entre antagonistes potencials i per trobar solucions més fàcilment que quan les posicions estan enrocades.

És recomanable partir d'una base objectiva d'informació (és a dir, presentar la situació de partida i la informació disponible per garantir que té lloc un debat ben informat). Així mateix, convé afavorir la confrontació de punts de vista abans que es fixin rols inflexibles, i això s'aconsegueix exposant des de bon principi les diferents posicions, interessos i opinions sobre el tema paisatgístic objecte de discussió, de manera franca i transparent, per no crear recels entre els actors. Finalment, convé comptar amb el suport tècnic necessari per prefigurar un repertori de solucions que puguin orientar el diàleg. Els experts poden detectar els potencials punts comuns entre els actors implicats i facilitar el disseny d'acords satisfactoris per a tothom.

El mediador

El mediador és un element clau en tots els processos de mediació. La responsabilitat sobre l'assoliment d'acords recau sobre totes les parts, però els

It may be necessary to first approach each one of the parties to call forth their interest and willingness to enter the mediation process. To achieve a constructive attitude at the outset, it is advisable to show examples of other mediation experiences that have led to positive results and to transmit the idea that the process is not aimed at giving way but at finding points of convergence that will permit defining different and imaginative solutions to those set out in the current scenario. This helps the parties to not perceive their participation in the mediation process as a threat to their interests. It is also crucial to provide guarantees that the efforts aimed at reaching consensus will be taken into account and effectively implemented. Otherwise discredit and attrition may be generated, feeding conflict or reducing involvement in the future.

Preventive or participative mediation

It precedes the emergence of significant divergences, and can be activated when their appearance may be anticipated. Given that the visions and interests that converge on landscape tend to be varied and disparate, anticipating preventive mediation initiatives is a strategic action. It is particularly useful for generating positive synergies between potential antagonists and for finding solutions more easily than when the positions are unyielding.

It is recommendable to start from an objective base of information (presenting the starting situation and available information to ensure that a well-informed debate takes place). It is equally advisable to favour the confrontation of points of view before inflexible roles become fixed. This is achieved by exposing right from the start the different positions, interests and opinions on the landscape topic that is being discussed, in a frank and transparent manner so that no distrust

coneixements i les habilitats del mediador són un factor determinant per a l'èxit dels processos.

Entre les principals **qualitats que ha de reunir el mediador** (Bortolotti, 2006) destaquen:

- **La imparcialitat**

El mediador no ha d'imposar una solució ni decantar-se per una de les parts. No es tracta d'un jutge ni d'un àrbitre, sinó d'un col·laborador neutral del procés, equidistant de tots els interessos en joc. El mediador ha de ser, també, una persona amb un tarannà dialogant i alhora ha de tenir fermesa per conduir els processos.

is created between the actors. Finally it is advisable to have the necessary technical support to anticipate a range of solutions that direct the dialogue. Experts can detect potential points in common among the actors involved and facilitate the design of satisfactory agreements for everyone.

The mediator

The mediator is a key element in any mediation process. Responsibility for achieving agreement falls on all the parties but the knowledge and skills of the mediator are a crucial factor in the success of a process.

Among the principal **qualities that a mediator must have** (Bortolotti, 2006) are:

- **L'expertesa professional**

De vegades el mediador sorgeix espontàniament, hi ha persones amb un tarannà facilitador innat, però com a criteri general cal seleccionar-lo expressament (en els darrers anys s'han anat creant programes de formació en aquest camp). Sens dubte, els coneixements específics de les tècniques i les actituds que faciliten els processos de mediació són positius, tot i que no són imprescindibles.

- **Els coneixements específics del cas**

Generalment s'advoca perquè el mediador no sigui un actor local o vinculat al conflicte per no comprometre la seva neutralitat o generar recels entre les parts. Ara bé, de vegades això no és possible, o fins i tot convé seleccionar una persona amb una relació estreta amb el paisatge concernit pels seus coneixements. En tot cas, el mediador ha de tenir els coneixements bàsics de les principals variables que intervenen en el cas, sigui per la seva experiència directa, sigui perquè s'ha documentat suficientment a l'inici del procés.

La tasca del mediador abasta un ampli ventall de funcions, que van des de l'organització del procés i la previsió de tots els aspectes pràctics, fins a la intervenció a les reunions mitjançant estratègies adequades perquè els esforços conjunts i el treball aplicat acabi materialitzant-se en solucions viables. Simplificadament, es poden distingir tres funcions principals del mediador (Diputació de Barcelona i AEP Desenvolupament Comunitari, 2008):

- **La facilitació**

Quan la mediació inclou entrevistes unilaterals, el mediador recull les posicions expressades i les presenta de manera equànime i positiva a les altres parts per iniciar la convergència en un

- **Impartiality**

The mediator must not impose a solution or take the side of one of the parties. A mediator is not a judge or an arbitrator but a neutral collaborator in the process, equidistant from all the interests at stake. The mediator must also be someone with a willingness to enter into dialogue, yet firm enough to direct the processes.

- **Professional expertise**

Sometimes the mediator emerges spontaneously; there are people who are innate facilitators. But as a general rule, they must be expressly selected (in recent years there has been a gradual emergence of training programmes in this field). Specific knowledge of the techniques and attitudes that facilitate the mediation process are undoubtedly positive though not indispensable.

- **Specific knowledge of the case**

It is generally advocated that the mediator not be a local actor or one connected with the conflict so that their neutrality is not compromised and distrust is not generated between the parties. However, sometimes this is not possible or it may even be advisable to select someone with close ties to the landscape in question owing to their knowledge. In any case, the mediator must have basic knowledge of the principal variables intervening in the case, whether through their direct experience or because they have done their research at the start of the process.

The mediator's task encompasses a wide range of functions that include from organising the process and anticipating every practical aspect to intervening in meetings through suitable strategies so that the joint effort and work applied succeeds in giving rise to viable solutions.

camí compartit. En fòrums compartits, garanteix la possibilitat d'expressar totes les opinions, equilibra el pes de les diferents parts, modera el debat, detecta malentesos, ajuda a matisar o a aclarir punts foscos i, en definitiva, contribueix a crear un ambient distès i cordial que faciliti l'entesa.

- **El desbloqueig**

Quan els conflictes ja han emergit, el mediador té un paper molt actiu en el desenvolupament del procés, basat en el coneixement de com percep el paisatge cada part i quins són els seus interessos. També ha de ser prou hàbil per presentar el conflicte sota una òptica positiva i per conciliar les posicions. Sense que intervingui de manera activa en la definició de solucions i la configuració d'acords, el mediador ha d'aconseguir promoure una actitud dialogant i flexible de les parts i formular i concretar els punts de contacte a mesura que es van definint.

- **La transformació**

L'objectiu més actiu, complex i ambiciós del mediador és impulsar un procés que vagi més enllà de la simple atenuació o superació del conflicte. Això significa que ha de buscar punts en comú entre les parts i focalitzar l'atenció en els punts de contacte, i no en els punts de conflicte, per promoure la construcció de visions compartides que vagin més enllà de l'escenari de partida. Ha de tenir capacitat de motivar i implicar les parts en una recerca activa i creativa de solucions. D'aquesta manera el conflicte desapareix com a centre d'interès i es crea una dinàmica positiva que condueix a establir noves relacions i vincles compartits entre els actors prèviament enfrontats. El paisatge té un component fonamental de percepció subjectiva i els conflictes augmenten o s'atenuen

In simplified terms, three principal functions of the mediator can be distinguished (see Diputació de Barcelona and AEP Desenvolupament Comunitari, 2008):

- **Facilitation**

When mediation includes unilateral interviews, the mediator musters the positions expressed and presents them in an unbiased and positive manner to the other parties to set out towards convergence on a shared path. In shared forums, it guarantees the possibility of expressing all positions, balances out the weight of the different parties, moderates the debate, detects misunderstandings, helps to qualify or clarify obscure points and ultimately contributes to the creation of a relaxed and cordial atmosphere that will facilitate understanding.

- **Breaking the deadlock**

When conflict has already emerged, the mediator plays a very active role in the development of the process, based on the knowledge of how each party perceives the landscape and which are their interests. They must also be sufficiently skilful to present the conflict through a positive optic and to conciliate postures. Without actively intervening in the definition of solutions and the configuration of agreements, the mediator has to succeed in promoting an attitude among the parties that is open to dialogue and flexible and must set the points of contact as they are defined.

- **The transformation**

The most active, complex and ambitious objective of the mediator is to drive forward a process that goes beyond the simple attenuation or surmounting of the conflict. This means that they must seek out points in common between the parties and focus attention on the points of contact

en bona part a partir de factors inter-subjectius i relacionals. El treball de mediació també està condicionat per la psicologia i l'actitud de les persones, ja que incideix de manera fonamental en la manera com es veuen i es viuen els conflictes. En treballar l'acostament de percepcions i valors, els processos de mediació transformadors transformen, en primer lloc, la sensibilitat dels actors implicats.

Reptes

Augmentar el compromís polític i la credibilitat del procés

Les administracions públiques que participen en processos de mediació o que els promouen, assumeixen una responsabilitat i un compromís polític importants. Si no volen veure compromesa la seva credibilitat i frustrar les aspiracions ciutadanes, han de satisfer les expectatives generades. Un dels principals reptes dels processos de mediació en paisatge és precisament assolir la credibilitat i el prestigi al si de la societat. En aquest sentit, és fonamental que en cada procés es formulin amb claredat els objectius, les regles del joc i els límits. Cada part té unes possibilitats i uns límits diferents i el seu coneixement i la seva explicitació no s'han d'interpretar com a inconvenients, sinó com a requisits per arribar a superar conflictes o per obrir noves alternatives.

Superar la "cultura del no"

El que s'ha denominat com a *cultura del no*, associada a la idea de rebuig i de conflicte, està donant pas a l'adopció per part dels col·lectius socials de la *cultura del com*, en què l'accent és posa en el debat, les alternatives i l'acostament de posicions. Com a entorn vivencial amb un component subjectiu i emocional molt fort, el

rather than on the points of conflict in order to promote the construction of shared visions that go beyond the starting point scenario. They must have the skill to motivate and involve the parties in an active and creative search for solutions. Conflict thus disappears as the centre of interest and a positive dynamic is created that leads to establishing new relations and shared links between actors that were previously at loggerheads. Landscape has a crucial component of subjective perception and conflicts are to a great extent intensified or mitigated by inter-subjective and relational factors. The task of mediation is also conditioned by the psychology and attitude of the people, as it critically affects the way in which conflict is viewed and experienced. By working on bringing perceptions and values closer, transforming mediation processes firstly transform the sensibilities of the actors involved.

Challenges

Political commitment and credibility

The public administrations that participate in mediation processes or promote them acquire important responsibilities and political commitment. If they do not want to compromise their credibility and frustrate citizens' aspirations, they have to satisfy the expectations generated. One of the principal challenges in landscape mediation processes is in fact that of achieving credibility and prestige within society. In this regard, it is crucial that objectives, game rules and limits be clearly formulated in each process. Each party has different possibilities and limits and their knowledge and explicitation must not be interpreted as drawbacks but as requirements in order to succeed

paisatge catalitza fàcilment reaccions a la defensiva i inamovibles. Aquest tipus d'actituds poden ser el primer estadi de la presa de consciència del seu valor per part de la ciutadania. Perquè evolucioni cap a posicions més madures, complexes i eficaces, cal promoure la utilització de mecanismes de debat i d'assoliment d'acords; la mediació, en aquest sentit, pot desenvolupar una funció important.

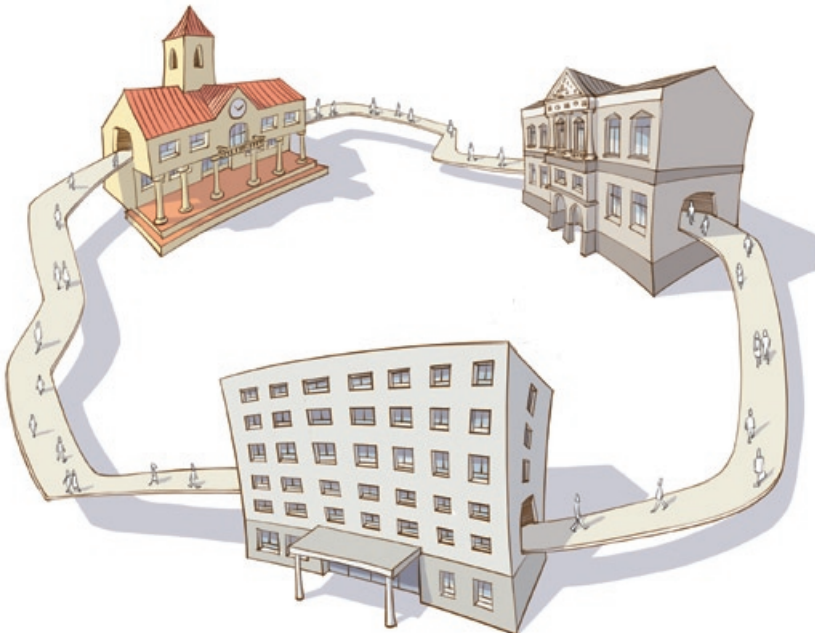
Potenciar la coordinació administrativa interna i externa

Sens dubte, la manca de coordinació interna (al si d'una mateixa administració) o externa (entre administracions diferents) és un dels principals reptes en una matèria transversal com el paisatge. Per superar els desavantatges i les disfuncions derivades d'aquesta descoordinació, la mediació apareix com un procediment

in overcoming conflict or in opening up new alternatives.

Internal and external administrative coordination

Undoubtedly the lack of coordination, whether internal (within a single administration) or external (between different administrations) is one of the principal challenges in a cross-sectional matter such as landscape. In overcoming the disadvantages and dysfunctions derived from this lack of coordination, mediation presents itself as a useful procedure, for it enables mechanisms for attaining agreements when contradictions are detected and prevents situations where the decisions that correspond to each decision-making sphere enter into dissent with others and require an effort to adjust them at a later date.

útil, perquè permet habilitar mecanismes per assolir acords quan es detecten contradiccions, i evita que les decisions que corresponen a cada esfera de decisió entrin en contradicció amb d'altres i requereixin un esforç posterior d'ajustament.

Fomentar la solidaritat

En moltes esferes de la vida quotidiana cada cop més les persones actuen com a consumidors (drets sense obligacions i exigències sense compromisos) i no com a ciutadans (persones responsables) i s'imposen patrons d'actuació que tendeixen a ser més individuals i menys socials. La cultura del pacte que promou la mediació pot contribuir a reforçar una conducta ciutadana més cívica, és a dir, més solidària, en la qual els ciutadans són part integrant del paisatge com a individus, però també com a membres d'una comunitat.

Overcoming the “no culture”

What has been described as the *no culture* associated with the idea of rejection and conflict is giving way to the adoption by social collectives of the *how culture*, where the accent is on debate, alternatives and the rapprochement of postures. As an experience-based environment with a strong subjective and emotional component, the landscape easily catalyses defensive and immovable reactions. This type of attitude may be the first stage in gaining awareness of its value on the part of the citizens. For it to evolve towards more mature, complex and effective postures, we must promote the use of debating and agreement-reaching mechanisms; mediation, in this regard, can perform an important function.

Fostering solidarity

In many spheres of daily life, people are increasingly acting as consumers (rights without obligations and demands without commitment) and not as citizens (co-responsible people), and more individual, less social behavioural patterns are tending to become prevalent. The culture of the pact promoted by mediation can contribute to reinforcing a more civic-minded behaviour among citizens, that is, a more supportive one in which citizens are an integral part of the landscape, both as individuals and as members of a community.

Concertació

Què és la concertació en paisatge?

La concertació és l'acció de posar-se d'acord, dues o més persones, sobre alguna cosa (una acció, un pla, un projecte, etc.). També és arranjar o coordinar les parts que integren quelcom complex (un programa, un conjunt). Concertar és gairebé sinònim de pactar o de conciliar, però sense que pressuposi l'existència d'un conflicte o d'una disputa prèvia.

La concertació es basa en la **voluntarietat**, en una **actitud oberta** de les parts implicades, en la **negociació** com a mitjà que facilita l'acostament, i en una **relació en pla d'igualtat entre les parts**. Per això és un terme socialment carregat de connotacions positives.

La concertació és una **estratègia proactiva**, pròpia de qui no adopta una actitud acomodaticia i espera l'arribada de problemes per reaccionar, sinó de qui s'avança a l'aparició d'aquests i impulsa la recerca de millores i adaptacions. És, per tant, una estratègia d'**anticipació** i d'**innovació**.

En el context del món actual –cada vegada més globalitzat, canviant i competitiu– la concertació pot esdevenir una estratègia òptima per adaptar-se positivament als canvis i no anar a cavall de les circumstàncies. D'altra banda, la capacitat d'actuació individual per afrontar la magnitud dels reptes contemporanis sol ser insuficient, cosa que deixa més clar que cal apostar per la col·laboració, el resultat de la qual no és la suma lineal d'esforços, sinó la seva multiplicació.

Des del punt de vista institucional, l'acció reguladora i redistributiva de l'estat i de les institucions tradicionals mostra les seves limitacions davant del

Concert

What is concert in matters of landscape?

Concert is the action of two or more persons agreeing on something (an action, a plan, a project, etc). It is also arranging or coordinating among them the parts that integrate something complex (a programme, a group). Concert is virtually synonymous with making a pact or agreeing, but without presupposing the existence of a prior conflict or dispute.

Concert is based on **voluntary work**, on an **open attitude** in the parties involved in the **negotiation** as a means to facilitating rapprochement, and in a **relationship of equality between the parties**. This is why this term is socially charged with positive connotations.

Concert is a **proactive strategy**, typical of a person who does not adopt a compliant attitude of waiting for problems before reacting, but anticipates them and drives forward the search for improvements and adaptations. It is therefore a strategy of **anticipation** and **innovation**.

In the context of today's world – increasingly globalised, changing and competitive – concert may become an optimal strategy for adapting in a positive way to changes and to not remain at the mercy of circumstance. Moreover, the capacity for individual action when confronting contemporary challenges tends to be insufficient. We must opt for collaboration, the result of which is not the lineal sum of efforts but its multiplication.

From the institutional point of view, the regulating and redistributive action of the traditional state and institutions demonstrates its limitations when faced with the growing weight of the major business corporations and market inertia. In this

pes creixent de les grans corporacions empresarials i de la inèrcia del mercat. En aquest sentit, la concertació pot esdevenir una estratègia de reequilibri social i de **reforçament de la democràcia participativa**.

En l'àmbit del **paisatge**, les estratègies de concertació tenen per finalitat, principalment, assolir tres **objectius**: 1) establir acords entre els agents interessats a impulsar accions de millora del paisatge; 2) crear vincles i afavorir l'establiment de sinergies entre actors públics i/o privats a favor del paisatge; i 3) dissenyar mecanismes de col·laboració compartits entre actors implicats en els processos de protecció, gestió i ordenació del paisatge.

La **diversitat d'actors** (administracions, empreses, associacions, organitzacions socials, ciutadans a títol individual, etc.) i la **multiplicitat d'interessos** (públics, corporatius, privats, etc.) són dues característiques definidores de l'acció humana en el paisatge, i també són inherents als processos de concertació en paisatge. A través de l'establiment d'acords, l'amalgama d'interessos –sovint contraposats– i de relacions diverses entre els actors han d'anar convergint cap a

regard, concert may become a strategy for social rebalancing and for **reinforcing participative democracy**.

In the **sphere of landscape**, strategies aimed at reaching concert have the main purpose of achieving three **objectives**: 1) establishing agreements between the interested agents and driving forward actions for improving the landscape, 2) creating links and favouring the establishment of synergies between public and/or private actors, and 3) designing collaboration mechanisms shared among the actors involved in the processes of protection, management and development of the landscape.

The **diversity of actors** (administrations, businesses, associations, social organisations, individual citizens, etc) and the **multiplicity of interests** (public, corporate, private, etc) are two defining characteristics of human action on the landscape and are also inherent to the processes of reaching concert on the landscape. Through establishing agreements, the amalgam of often opposing

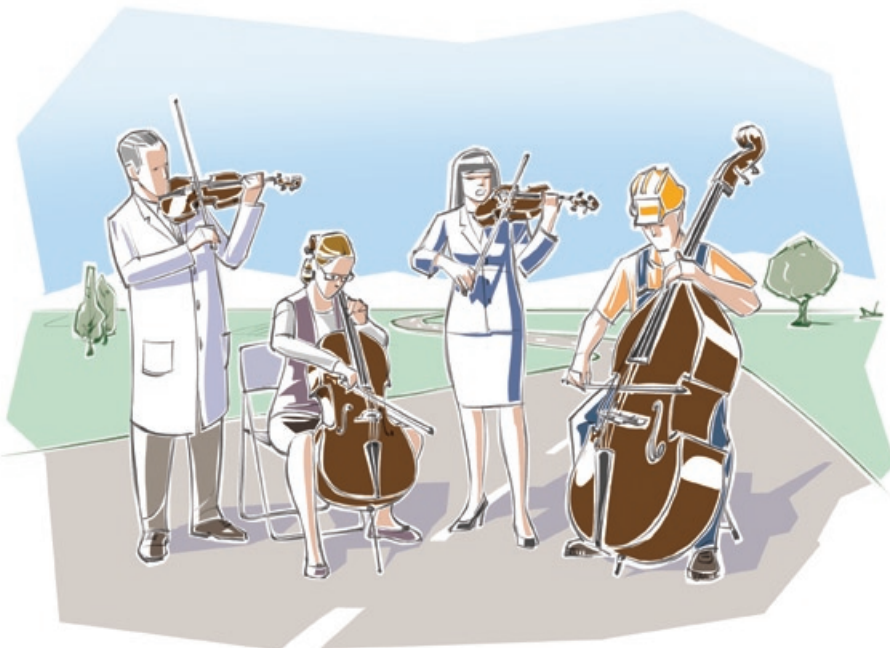
una direcció comuna i cap a una acció coherent que redundi en un benefici conjunt i en una millora de la relació que les persones tenen amb el seu entorn.

En el món de la música *concertar* significa 'posar d'acord' les diferents veus o instruments. Un concert, doncs, és el resultat de l'acció conjunta i concordant de diferents intèrprets musicals. Aquesta concepció resulta singularment reveladora interpretada en clau paisatgística, perquè el sentit de concordança entre intèrprets hi té un paral·lelisme clar: en l'actualitat, l'acció de la societat (de les persones i dels col·lectius) és el principal motor evolutiu del paisatge i, segons el grau de coherència de les seves accions, la plasmarció de l'acció humana en un paisatge determinat és més o menys harmònica i equilibrada.

interests and differing relations between actors has to gradually converge on a common direction and a coherent action that will produce a joint benefit and an improvement in people's relationship with the landscape.

In the world of music, *concert* means to harmonise the different voices or instruments. A concert, therefore, is the result of a joint and concordant action between different musical performers. This meaning is uniquely revealing when interpreted in a landscape key, for the sense of concordance among performers has here a clear parallel: currently, the action of society (of people and collectives) is the principal evolutionary force behind the landscape and, depending on the degree of coherence of its actions, the concretion of human action on the landscape is more or less harmonious and balanced.

In the processes of reaching concert on the landscape, exchange and cooperation mechanisms are established in order to achieve a shared goal or goals that provide benefits to each one of the parties. Cooperative exchange (of information,

En els processos de concertació en paisatge s'estableixen mecanismes d'intercanvi i de cooperació per assolir un objectiu o una colla d'objectius compartits que aporten beneficis a cada una de les parts. L'intercanvi cooperatiu (d'informació, d'idees, de recursos) proporciona **beneficis directes** i indirectes. Els beneficis directes es relacionen amb l'assoliment dels objectius compartits, els quals seran més efectius gràcies a la sinergia de la col·laboració i permetran impulsar actuacions a favor del paisatge amb una major eficàcia i eficiència gràcies a l'acció conjunta. Els **beneficis indirectes** es relacionen amb l'establiment de vincles i de pautes de relació social nous, que contribuiran a l'adopció de valors compartits i a la formació d'una cultura del paisatge.

Concertació i sensibilització

Els darrers anys, la concertació ha esdevingut una estratègia útil per sensibilitzar les persones envers el paisatge i, en particular, per motivar aquells actors no necessàriament sensibles però que hi tenen una incidència real o potencial.

Durant el desenvolupament del procés de concertació és important que es generi un clima de confiança que faciliti una **obertura dels punts de vista** i un **enriquiment de la informació de partida**, de manera que cada part percebi que ha ampliat els seus coneixements i que es troba més capacitada per adoptar decisions fonamentades. El contacte amb percepcions, interessos i valors diferents als propis predisposa els actors a entendre els punts de vista dels altres, a flexibilitzar les seves posicions, a adoptar noves mirades cap al paisatge i a sentir-se'n corresponsable. Si al final d'un procés de concertació s'han produït canvis significatius en aquestes variables o, fins i tot,

of ideas, of resources) provides direct and indirect benefits. The **direct benefits** are connected with the attainment of shared objectives, which will be more effective thanks to the synergy of collaboration and will permit driving forward actions in favour of the landscape with greater effectiveness and efficiency thanks to the joint action. The **indirect benefits** are connected with the establishment of new social relationship links and guidelines that will contribute to adopting shared values and to forming a culture of landscape.

Reaching concert and raising awareness

In recent years, concert has become a useful strategy for raising awareness on landscape among people and, in particular, for motivating actors who are not necessarily aware but have a real or potential capacity to affect it.

During the process of reaching concert it is important to generate a climate of trust that will facilitate an **opening up of points of view** and an **enrichment of the starting information**, so that each party will perceive that they have expanded

s'ha arribat a l'establiment d'acords, es pot afirmar que s'ha produït un procés de sensibilització en paisatge.

La concertació presenta **punts en comú amb altres estratègies de sensibilització**, principalment amb la mediació. Totes dues es basen en el fet de promoure l'acceptació de punts de vista diferents i en el treball dirigit a assolir acords beneficiosos per al conjunt d'actors. Ara bé, com s'ha dit, la concertació es desenvolupa en absència de conflicte. El conflicte pot aparèixer al llarg del procés, i és normal que sigui així (des del moment que es reuneixen actors amb visions i interessos diferents sobre el paisatge), però no n'és mai el motor principal.

D'altra banda, la concertació es pot confondre amb la participació –que també implica actors diversos i interessos contraposats– però, a diferència d'aquesta, no està oberta a tothom, sinó que es dirigeix a actors amb possibilitat de comprometre's i amb capacitat d'incidir en l'evolució del paisatge.

Idees clau

- **El tret distintiu de la concertació és l'existència d'un acord efectiu o potencial**

La concertació és un plantejament en positiu, que no sorgeix per resoldre conflictes com passa amb la mediació, sinó per construir ponts de diàleg, buscar convergències i impulsar accions comunes a través d'un acord que afavoreixi el conjunt d'actors implicats i del paisatge que comparteixen.

- **És un instrument complementari, no substitutiu de les polítiques públiques**

Cal evitar la pretensió de regular totes les qüestions i confiar en el poder de convicció i en la implicació ciutadana com a instruments efectius per assolir

their knowledge and are more enabled to adopt substantiated decisions. Contact with perceptions, interests and values that differ from ours predisposes the actors to understanding the points of view of others, to making their positions more flexible, to adopting new viewpoints on the landscape and to feeling co-responsible for it. If at the end of the process of reaching concert significant changes have occurred in these variables or agreements have even been reached, it can be said that a raising of awareness has occurred in regard to landscape.

Concert presents **points in common with other awareness-raising strategies**, principally with mediation. Both are based on promoting the acceptance of different points of view and on work aimed at attaining beneficial agreements by the actors as a whole but, as stated above, concert develops in the absence of conflict. Conflict may appear throughout the process, and it is normal that this should be so (from the moment that actors with different visions and interests of the landscape come together) but nevertheless it is never the principal driving force.

Moreover, concert may be taken for participation, which also involves different actors and opposing interests, but the difference lies in that it is not open to everyone but is aimed at actors with the possibility of committing themselves and with the ability to affect the evolution of the landscape.

Key ideas

- **The distinctive trait of concert is the existence of an effective or potential agreement**

Concert is a positive approach that does not emerge to resolve conflicts as occurs in mediation but to build bridges of dialogue, search for convergence and drive

la millora del paisatge, sense detriment que l'administració assumeixi les seves responsabilitats.

- **És un procés complex, que generalment està marcat per diverses etapes**
  - **Inici:** presa de contacte entre els actors.
  - **Desenvolupament:** negociació dels acords i concreció dels mecanismes col·laboratius.
  - **Implementació:** materialització efectiva dels acords i els mecanismes pactats.
  - **Seguiment:** garantia que el procés no cau en l'oblit o es deixa de banda un cop finalitzat.

forward common actions through an agreement that will benefit the involved actors as a whole and the landscape they share.

- **It is a complementary instrument, not a replacement for public policies**
We must avoid the pretension of regulating all issues and trust in the power of conviction and in the involvement of the citizens as effective instruments for achieving the improvement of the landscape, without detriment to the administration assuming its responsibilities.
- **It is a complex process that is generally marked by different phases**
  - **Start:** first contact between the actors.
  - **Development:** negotiation of agreements and setting of collaborative mechanisms.
  - **Implementation:** effective materialisation of the negotiated agreements and mechanisms.

- **És important que l'establiment d'un marc de voluntats comunes es produeixi al principi dels processos de definició de les actuacions**

Assolir consensos quan les decisions estan en fases molt avançades té menys credibilitat, topa amb més recels i, sobretot, és menys operativa.

- **Es basa en la voluntarietat de les parts i en la disposició a assolir acords lliurement**

El punt de partida és sempre un acte voluntari i els acords assolits són lliures i negociables, adaptats a cada situació concreta. Poden arribar tan lluny com la predisposició i les possibilitats dels participants permetin en cada cas. La concertació és una estratègia idònia per implicar la societat civil i els sectors econòmics i socials en la millora dels paisatges i, per tant, depèn fonamentalment de la seva convicció i de les seves possibilitats d'actuació.

- **És indispensable comptar amb un lideratge clar del procés, amb algú que en sigui el promotor i l'interlocutor principal**

Si és una administració la que impulsa el procés, en principi l'estabilitat de la iniciativa estarà més garantida. Si està vinculat a algun col·lectiu determinat

– **Follow-up:** guarantee that the process does not sink into oblivion or is set aside once completed.

- **It is important that establishing a framework of common wills occurs at the beginning of the defining processes of actions**

Achieving consensus when the decisions are in highly advanced stages has less credibility, encounters more distrust and, above all, is less operative.

- **It is based on voluntary work by the parties and on a readiness to freely reach agreements**

The starting point is always a voluntary act and the agreements reached are free and negotiable, adapted to each concrete situation. And they can go as far as the predisposition and possibilities allowed by the participants in each case. Concert is an ideal strategy for involving civil society and the economic and social sectors in the improvement of landscapes and, consequently, crucially depends on their conviction and their possibilities of action.

(empresaris, professionals, associacions, etc.) sol ser un procés menys reglat, però convé que no estigui mancat de rigor. En aquest cas pot tenir una flexibilitat superior per adaptar-se a les circumstàncies, però, amb tot, convé designar un responsable clar del procés per evitar que s'abandoni, es reorienti reiteradament o sigui entorpit per la descoordinació.

- **És un procés que requereix disposar del temps necessari, ni menys, ni més**

El temps suficient per crear els vincles i sinergies entre les persones, per consensuar punts de vista i per acordar propostes no és pot escurçar, de la mateixa manera que no és convenient que es dilati innecessàriament.

- **Abans d'iniciar el procés és fonamental disposar d'un mapa d'actors exhaustiu per seleccionar els participants**

Convé implicar aquells que *a priori* tenen una vinculació directa o indirecta amb el tipus d'accions o de dinàmiques que es volen impulsar i no incloure'ls a tots sense criteri. Si alguns dels actors no tenen la predisposició adequada és convenient dedicar un temps raonable, abans de l'inici del procés, a mostrar-los el sentit i els avantatges de participar-hi.

- **La concertació no s'acaba quan s'han assolit uns acords, s'han definit uns canals de col·laboració o s'ha consensuat una posició comuna**

L'objectiu del procés no és tant arribar a molts acords com garantir que els que s'assoleixen es facin realitat. Amb la finalitat de fer un seguiment efectiu és molt aconsellable comptar amb un responsable, que pot ser una persona, un ens ja existent o una unitat específica de nova creació, segons la complexitat del cas.

- **It is indispensable to have clear leadership in the process, someone who acts as the main promoter and interlocutor**

If it is an administration driving the process forward, the stability of the initiative is in principle more than guaranteed. If it is connected to a specific collective (businesspeople, professionals, associations, etc) it tends to be a less regulated process, but it is important that it does not lack rigour. In this case it may have superior flexibility to adapt to the circumstances, but it is essential to assign clear responsibility for the process to prevent it from being abandoned, repeatedly redirected or hindered by lack of coordination.

- **It is a process that requires the necessary time, neither more nor less**

The time required to create links and synergies between people, to reach consensus on points of view and to agree on proposals cannot be shortened, just as it is not advisable to extend it unnecessarily.

- **Before starting the process it is crucial to have an exhaustive map of actors from which to select the participants**

It is essential to involve those who *in principle* have a direct or indirect link to the types of actions or dynamics that need to be driven forward and to not include them all indiscriminately. If some of the actors are not suitably predisposed, it is advisable to dedicate a reasonable amount of time, before the start of the process, to showing them the sense and advantages of taking part in it.

- **Concert is not over once agreements have been reached, collaboration channels have been defined or**

- **És necessari establir uns objectius potencials de partida**

Cal definir uns objectius potencials i genèrics que es puguin assolir perquè entren dins de les competències i de les capacitats d'actuació dels actors implicats. Convé que aquests objectius es puguin contrastar i redefinir a partir dels resultats aportats per una diagnosi que hi estigui estretament vinculada.

- **Cal garantir que el procés de concertació es basa en una diagnosi del paisatge rigorosa i alhora aplicada**

És a dir, ha de ser una diagnosi fonamentada i executada per experts, però no ha de ser una diagnosi teòrica, omni-comprehensiva i extensa, sinó que s'ha de centrar en els aspectes paisatgístics que són d'interès (en funció dels objectius de cada procés en particular o de la capacitat d'influència dels actors). En cas contrari, resulta poc útil, es poden desmotivar els actors implicats i el procés de concertació es pot frustrar.

- **És convenient fer partícips els diversos actors del procés de diagnosi**

Els actors no han de substituir el coneixement dels experts, però la possibilitat de conèixer l'evolució dels treballs de diagnosi i de debatre els seus resultats sovint facilita que els acords sobre els temes importants emergeixin de manera espontània i gradual: quins són els valors del paisatge afectats per les actuacions de cadascú, quines són les dinàmiques de funcionament que convé canviar o potenciar, on i com caldria que cadascú actués per millorar-lo, etc.

- **La comunicació és una eina bàsica dels processos de concertació**

Una comunicació fluida i eficaç permet que les opinions de cada actor s'expressin sense traves, siguin enteses i valorades i puguin contribuir a definir punts

consensus is reached on a common position

The objective of the process is not so much reaching agreements as guaranteeing that those that are reached are made effective. In order to introduce an effective follow-up, it is highly advisable to appoint a responsible body, which may be a person, an existing body or a specific, newly created unit, depending on the complexity of the case.

- **It is necessary to establish potential objectives right at the start**

It is important to define a set of potential and generic objectives that are achievable so that they fall within the competencies and capacities for action of the actors involved. And it is essential that these objectives can be checked and redefined against the results provided by a diagnosis that is closely linked to it.

- **It is important to ensure that the process of reaching concert is based on a rigorous diagnosis of the landscape, which is then applied**

That is to say, it has to be a substantiated diagnosis executed by experts, but it must not be a theoretical, all-encompassing and extensive diagnosis but should centre on the landscape aspects that are of interest (depending on the objectives of each process in particular or on the actors' ability to exert influence). Otherwise its usefulness is limited, the actors involved may lose motivation and the process of reaching concert may be thwarted.

- **It is advisable to involve the various actors in the diagnostic process**

The actors must not replace expert knowledge, but the possibility of recognising the evolution of the diagnostic tasks and of debating their results often leads to agreements on important topics

en comú i acords. En aquest sentit, la claredat –però també la honestedat i el respecte en l’expressió de les opinions– contribueixen a apropar punts de vista, mentre que l’opacitat i l’arrogància creen fronteres entre els interlocutors i allunyen les possibilitats d’acord.

Modalitats

Hi ha diverses possibilitats a l’hora d’articular processos de concertació. L’ajustament de les característiques i els mètodes s’ha de fer a partir de la situació de partida de cada procés i dels objectius que es persegueixen. En qualsevol cas, però, és indispensable establir uns espais de trobada i uns procediments que facilitin la discussió entre els actors implicats: poden ser des d’assemblees presencials a fòrums virtuals, des de grups de treball específics a sessions de pluja d’idees, i es poden alternar i complementar al llarg de tot el procés.

emerging spontaneously and gradually: which are the landscape values affected by each one’s actions, which are the operating dynamics that it is advisable to change or boost, where and how should each one act to improve the landscape, etc.

- **Communication is a basic tool in the processes of reaching concert**
Fluid and efficient communication allows each actor’s opinions to be expressed freely, to be understood and valued and to contribute to the definition of points in common and agreements. In this regard, clarity – but also honesty and respect in expressing opinions – contribute to bringing viewpoints nearer, while obscurity and arrogance create barriers between interlocutors and hinder the possibility of agreeing.

A mode orientatiu, a continuació es descriuen les característiques dels processos de concertació segons l'**objectiu** i segons el tipus d'**actors implicats**.

Segons l'objectiu principal es poden establir dues grans categories:

Concertació dirigida a impulsar un projecte concret

Permet anticipar-se a problemes d'oposició i rebuig i evita el solapament amb actuacions similars, contràries o incoherents. Es tracta d'una modalitat similar a la mediació preventiva, és a dir, la que es dirigeix a prevenir l'aparició de conflictes. En la concertació, la diferència és que el projecte potencialment conflictiu és molt incipient, és a dir, gairebé no està definit: pot haver-hi un esbós inicial o una idea de partida. La concertació serveix per validar el plantejament inicial i per donar-li forma.

Concertació orientada a definir accions comunes

Quan hi ha grups d'interès o actors amb objectius similars que es coneixen poc entre si o que no cooperen de forma estable, la concertació serveix per incentivar el treball en xarxa i acordar la realització d'actuacions d'interès comú i de línies d'acció concordants.

Segons el tipus d'actors involucrats es poden diferenciar tres categories principals:

Concertació administrativa

Té lloc entre administracions diferents o entre òrgans diferents d'una mateixa administració i es dirigeix a assolir la coordinació entre ells i a definir objectius unitaris i coherents. Com que el paisatge és una matèria en què conflueixen polítiques múltiples, la concertació

Modalities

There are various possibilities when it comes to articulating processes for reaching concert. Adjusting the characteristics and methods must be based on the starting premises of each process and on the objectives being pursued. In any case, however, it is indispensable to establish meeting spaces and procedures that facilitate discussion among the actors involved: these may be from on-site assemblies in virtual forums and specific work groups to brainstorming sessions, and can be alternated and complemented throughout the process period.

For guidance only, below we describe the characteristics of the processes for reaching concert by **objective** and by type of **actors involved**.

Depending on the principal objective, two major categories can be established:

Concert aimed at driving forward a specific project

Permits anticipating problems of opposition and rejection and prevents overlapping with similar, opposing or inconsistent actions. This modality is similar to preventive mediation, that is, one aimed at preventing the appearance of conflict. In the process of reaching concert, the difference is that the potentially controversial project is at a highly incipient stage; it is still virtually undefined: there may be an initial outline or a starting idea. Concert serves to validate the initial approach and to give it shape.

Concert aimed at defining common actions

When there are groups of interest or actors with similar objectives that do not know each other well or do not cooperate in a stable manner, concert serves to

CARTES DEL PAISATGE

Les cartes del paisatge són instruments de concertació d'estratègies entre els agents públics i els privats per accomplir actuacions de protecció, gestió i ordenació del paisatge que tinguin per objectiu mantenir-ne o augmentar-ne els valors. Són instruments basats en la concertació voluntària d'acords que donen resposta a la pregunta: "Què podem fer i què ens comprometem a fer els actors d'una determinada comunitat a favor del paisatge?" (Busquets, 2010). A través de l'adhesió a una carta del paisatge, els actors del territori (administracions, actors econòmics, entitats i associacions, etc.) es comprometen davant la societat a formar part d'un projecte col·lectiu i a treballar per assolir la materialització dels acords signats. L'objectiu principal de les cartes és comprometre's públicament a favor del paisatge; altres objectius inherents al procés són el foment de la participació de la societat en la gestió responsable del paisatge i el reforçament de la identitat territorial. Les cartes del paisatge s'inicien amb una diagnosi de l'estat i de les tendències del paisatge, es desenvolupen a través de l'establiment d'uns objectius de qualitat consensuats i s'expressen en la definició d'un programa d'actuacions concretes orientades a la millora del paisatge i a l'afavoriment del desenvolupament econòmic local. El seguiment posterior de les actuacions concertades és un requisit indispensable perquè aquestes s'assoleixin efectivament.

LANDSCAPE CHARTERS

Landscape charters are instruments for the strategic acting in concert between public and private agents in order to accomplish landscape protection, management and development actions that seek to maintain or increase its values. They are instruments based on the voluntary reaching of agreements that answer the question: "What can we do and what do we engage to do in favour of landscape as actors in a specific community?" (Busquets, 2010). Through the adherence to a landscape charter, the territory's actors (administrations, economic actors, entities and associations, etc) commit before society to form part of a collective project and to work on achieving the realisation of the agreements signed. The principal objective of the charters is to publicly commit in favour of the landscape; other objectives inherent to the process are fostering society's participation in the responsible management of the landscape and reinforcing territorial identity. Landscape charters begin with a diagnosis of the state and tendencies of the landscape, develop through the establishment of agreed quality objectives and find expression in the definition of a programme of concrete actions aimed at improving the landscape and at favouring local economic development. The follow-up at a later stage of the agreed actions is an indispensable requirement for them to be effectively accomplished.

CUSTÒDIA DEL TERRITORI

Són “un conjunt d’estratègies i instruments que pretenen implicar els propietaris i els usuaris del territori en la conservació i el bon ús dels valors i els recursos naturals, culturals i paisatgístics” (Pietx i Basora, 2009). La seva filosofia es basa en l’entesa entre entitats sense ànim de lucre i propietaris de terrenys o usuaris d’aquests (com per exemple pagesos, pastors i ramaders, silvicultors, societats de caça i pesca, etc.). Utilitza com a instrument principal els “acords de custòdia”, que solen ser documents escrits en els quals s’estableixen el conjunt de compromisos i pautes de col·laboració que assumeix l’entitat de custòdia i el propietari o usuari concernit. Són accions programades a mig i llarg termini i dirigides fonamentalment a la protecció. Segons el grau d’implicació i compromís que vulguin assolir els participants, hi ha tres tipus d’acords: 1) el propietari gestiona la finca assumint determinats compromisos de conservació a canvi de rebre assessorament o suport material de l’entitat de custòdia; 2) es transfereix la gestió de la finca a l’entitat de custòdia, que la gestiona d’acord amb els objectius de conservació fixats; i 3) es transmet la propietat a l’entitat de custòdia en el cas que la finca tingui valors molt rellevants i aquesta disposi de recursos suficients.

GUARDIANSHIP OF THE TERRITORY

This consists of a “set of strategies and instruments that seek to involve the owners and users of the territory in the conservation and proper use of the natural, cultural and landscape-related values and resources” (Pietx and Basora, 2009). Its philosophy is based on the accord reached between not-for-profit entities and owners of the lands with values to be conserved or upgraded or their users (as for example farmers, shepherds and livestock farmers, foresters, hunting and fishing associations, etc). It uses as its principal instrument the “guardianship agreements”, which are usually written documents establishing the suite of collaboration commitments and guidelines adopted and followed by the guardian entity and the owner or user concerned. These actions are usually designed for the medium and long term and are crucially aimed at protection. Depending on the degree of involvement and commitment that the participants wish to achieve, there are three types of agreements: 1. the owner manages the estate, entering into specific conservation commitments in exchange for receiving advice or material support from the guardian entity, 2. the management of the estate is transferred to the guardian entity, which manages it in accordance with the established conservation objectives and 3. The property is transferred to the guardian entity in cases where the estate has highly relevant values and sufficient resources.

intraadministrativa i interadministrativa resulta beneficiosa tant des del punt de vista de l'eficiència interna com del crèdit social que projecten les administracions públiques.

Concertació comunitària

Té lloc entre ens organitzats de la societat civil, fora del circuit institucional, i es dirigeix a impulsar iniciatives que complementen o van més enllà de les possibilitats de l'acció pública sobre el paisatge. Pot incloure entitats de caràcter econòmic i social, organitzacions sense ànim de lucre o de qualsevol altra índole vinculada al paisatge i a la temàtica objecte d'interès.

Concertació mixta

Implica tant representants de l'administració com de les entitats socials i econòmiques. És la modalitat més habitual, ja que generalment es veu com una manera més efectiva d'executar iniciatives per

encourage networking and to agree on actions of common interest and converging lines of action.

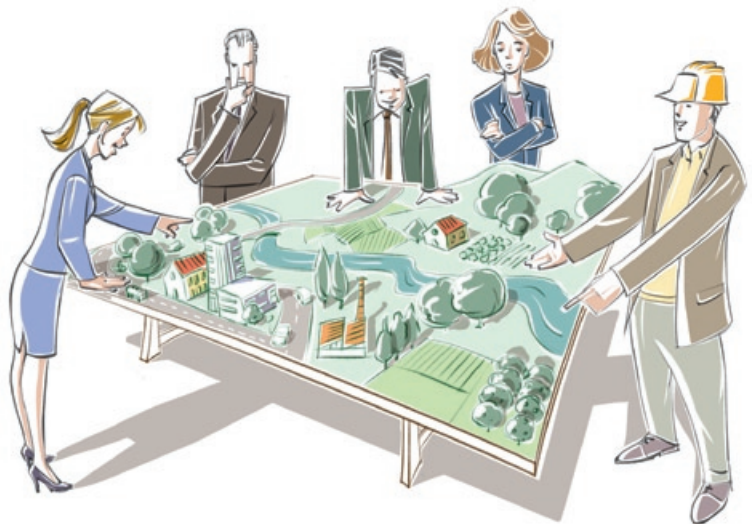
Depending on the type of actors involved, three main categories may be differentiated:

Administrative concert

Occurs between different administrations or between different organs in the same administration and is aimed at achieving coordination among them and at defining unitary and coherent objectives. Given that landscape is a subject on which multiple policies converge, intra-administrative and inter-administrative concert is beneficial from both the point of view of internal efficiency and from that of the social credit projected by the public administrations.

Community concert

Occurs between organised bodies from civil society, outside the institutional

millorar el paisatge. Reforça els vincles entre els actors i expandeix el sentit de corresponsabilitat al conjunt de la societat, dels administradors i de la ciutadania.

Els actors

El paisatge és un gresol de sensibilitats, interessos i expectatives personals i socials. Els diferents actors vinculats tenen objectius i motivacions diferents. A l'hora d'impulsar iniciatives de concertació social sobre temes paisatgístics és fonamental identificar els principals grups concernits i conèixer quines en són les característiques, el tipus de vinculació amb el paisatge i els interessos.

Els principals actors involucrats en processos d'interès paisatgístic solen ser:

Les administracions locals

L'escala local és un nivell estratègic de concertació d'acords perquè, d'una banda, inclou paisatges d'escala humana –abastables i coneguts per la gent– i de

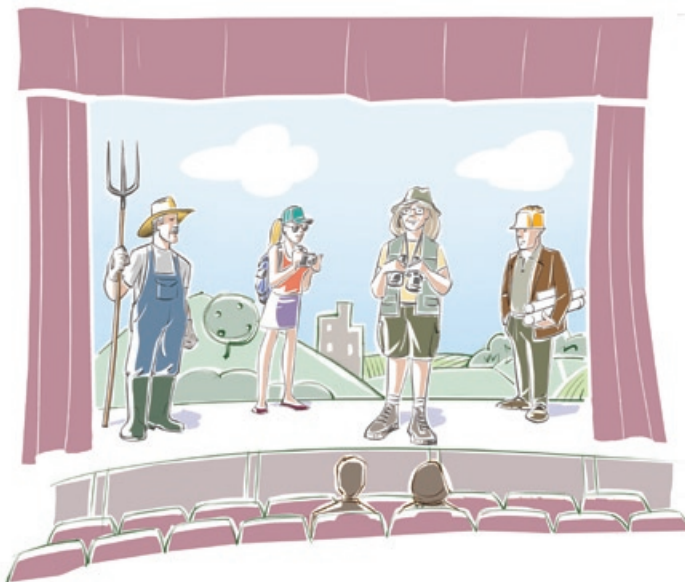
circuit, and is aimed at driving forward initiatives that complement or go beyond the possibilities of public action on the landscape. It may include entities of an economic and social nature, not-for-profit organisations or others of any other nature linked to the landscape and to the topic of interest.

Mixed concert

Involves both representatives from the administration and from social and economic entities. It is the most widespread modality, as it is generally seen as the most effective way of executing initiatives that favour the landscape. Reinforces the links between actors and expands the sense of co-responsibility to the whole of society, administrators and citizens.

The actors

The landscape is a crucible of sensibilities, interests and expectations, both personal and social. The different actors involved have different objectives and

L'altra, implica persones, actors i institucions que es coneixen entre ells i parteixen d'una xarxa relacional prèvia que facilita la interacció. En aquest sentit, que les administracions locals (ajuntament, mancomunitats, consorcis, etc.) estiguin implicades en els processos de concertació és un requisit no imprescindible, però sí clarament positiu.

Administracions i institucions supralocals

La transversalitat i la complexitat dels processos que afecten els paisatges i la seva transformació sovint requereix implicar nivells administratius supralocals i òrgans administratius amb competències sobre territoris amplis i matèries molt variades, així com institucions d'índole diversa. És fonamental conèixer les unitats administratives implicades en les principals actuacions i les polítiques que afecten un territori per poder-les convidar a participar, si escau.

Empreses, gremis i agrupacions empresarials

Les activitats econòmiques són agents d'importància fonamental en la transformació del paisatge i sovint són els grans absents en els processos de concertació paisatgística. Això s'explica, en part, perquè no solen tenir com a objectiu ni prioritat la cura pel paisatge, però de vegades també es deu a un error d'apreciació dels impulsors del procés, que no són conscients del lligam estret i determinant que hi pot haver entre el desenvolupament econòmic d'un territori i la qualitat del seu paisatge. És molt convenient implicar representants del món empresarial en els processos de definició de les aspiracions d'una col·lectivitat en matèria de paisatge i en la definició de les actuacions de millora paisatgística.

motivations. When it comes to driving forward social concert initiatives on landscape topics it is crucial to identify the principal groups concerned and to know their characteristics, the type of link to the landscape and their interests.

The principal actors involved in processes of landscape interest tend to be:

The local administrations

The local scale is a strategic level for reaching agreements because, on one hand, it includes landscapes on a human scale – within reach of people and known by them – and on the other, it involves people, actors and institutions that know each other and share a previous relationship network that facilitates interaction. In this regard, the fact that local administrations (city hall, communities, consortiums, etc) are involved in the processes of reaching concert is not an indispensable requirement but certainly a positive one.

Supra-local administrations and institutions

The cross-sectional nature and complexity of the processes that affect landscapes and their transformation often require the involvement of supra-local administrative levels and administrative organs with competence over wide-ranging territories and highly varied matters, as well as institutions of very different kinds. It is crucial to know the administrative units involved in the principal actions and policies that affect a territory in order to be able to ask them to participate if necessary.

Businesses, guilds and business associations

Economic activities are agents of crucial importance in the transformation of

Entitats i associacions

Són formes relativament permanents d'organització de la societat civil, que es constitueixen amb objectius diversos que poden estar directament o indirectament vinculats al paisatge (protecció de la natura, foment d'activitats lúdiques, esportives o de coneixement del territori, divulgació de les tradicions, el patrimoni i els elements locals característics, etc.). Aquelles que tenen una vocació i una activitat vinculada al paisatge han de ser tingudes en compte en els processos de concertació, tant perquè aglutinen persones amb un interès en relació amb el tema, com perquè tenen una estructura i una dinàmica de funcionament que pot facilitar la implementació dels acords assolits.

Moviments socials

Els moviments socials, com ara les plataformes de defensa del territori, solen ser fenòmens transitoris i reactius, que es formen com a conseqüència del plantejament d'una actuació que afecta el paisatge o d'algun altre afer concret. Acostumen a ser autònoms i a utilitzar mitjans de comunicació i formes d'acció col·lectiva. Sovint s'han caracteritzat pel fenomen NIMBY (*not in my backyard*), però també solen tenir contrapropostes interessants. En qualsevol cas, constitueixen formes d'organització de la societat civil que convé implicar en els processos de concertació d'estratègies per canalitzar de manera constructiva l'energia i la motivació que denoten.

Persones significatives del territori

Malgrat que les iniciatives de concertació, per ser operatives, acostumen a partir de l'establiment de contacte i d'acords entre col·lectius, cal considerar la possibilitat d'involucrar persones amb un perfil, una

the landscape and are often the major absentees in the processes of landscape concert. This partly explains why they do not usually have the care of the landscape among their objectives or priorities, but sometimes this is also due to an error of appreciation of the prime movers in the process, who are not aware of the close and decisive ties that there may be between the economic development of a territory and the quality of its landscape. It is most desirable to involve representatives from the business world in the processes of defining the aspirations of a collective when it comes to landscape, and in the definition of landscape improvement actions.

Entities and associations

These are relatively permanent forms of organisation in civil society, incorporated with a variety of objectives that may be directly or indirectly linked to the landscape (protection of nature, fostering recreational and sports activities or those linked to learning about the territory, the divulging of traditions, the heritage and local characteristic elements, etc). Those that have a vocation and an activity linked to the landscape must be taken into account in the processes of reaching concert, both because they unite people with an interest in the subject and because they have a structure and operating dynamic that may facilitate the implementation of the agreements reached.

Social movements

Social movements such as platforms for the defence of the territory tend to be transitory and reactive phenomena that form as a consequence of undertaking an action that affects the landscape or another specific affair. They tend to

trajectòria i una vinculació especial al territori. Aquestes poden aportar coneixements especialitzats, donar prestigi i crèdit a la iniciativa i també fer de pont entre els diferents interessos a contrastar.

Reptes

Estimular el sentiment de corresponsabilitat i una cultura propositiva entre la ciutadania

Combatre la posició passiva que reclama la intervenció de l'administració davant els problemes que afecten el paisatge i la posició reactiva que es limita a participar en els processos de presa de decisió predefinitos. La pregunta "què puc fer pel paisatge?" és el motor d'una actitud que pot permetre crear noves i efectives modalitats d'intervenció i d'influència sobre l'entorn.

be autonomous and use the media and forms of collective action. They have often been described as a NIMBY (*not in my backyard*) phenomenon but also tend to have interesting counterproposals. In any case, they constitute forms of organisation in civil society that it is advisable to involve in the processes of reaching concert on strategies in order to constructively channel the energy and motivation they denote.

Significant persons in the territory

Despite the fact that initiatives aimed at reaching concert, to be operative, tend to be based on the establishment of contacts and agreements between collectives, the possibility must be considered of involving people with a special profile, trajectory and link to the territory. They may contribute specialised knowledge, bring prestige and credit to the initiative and also act as a bridge between the different interests involved.

Enfortir la concertació intra i interadministrativa

La multiplicitat de nivells administratius propicia la manca d'informació transversal i la descoordinació. L'existència d'iniciatives –de vegades contradictòries– promogudes per òrgans o ens diferents només crea ineficiència, confusió i descrèdit en la ciutadania. L'acció pública sobre el paisatge ha de ser exemplar si s'aspira a conscienciar altres organismes i els ciutadans i ciutadanes. Això implica, d'una banda sensibilitzar els tècnics i càrrecs electes sobre la importància de mantenir paisatges de qualitat i, de l'altra, articular mecanismes per acordar estratègies i actuacions entre diferents instàncies administratives.

Promoure el diàleg entre diferents interlocutors socials i econòmics

Sovint la manca de col·laboració entre actors amb una incidència significativa sobre el paisatge no es deu a una decisió activa ni a una concepció tancada, sinó al desconeixement mutu. Tal com passa en tants àmbits de la vida social i econòmica, el simple fet d'entrar en contacte pot generar sinergies positives i enriquidores.

Garantir uns mecanismes de seguiment del compliment i de la implementació dels acords

Un problema generalitzat, que no se circumscriu a l'àmbit del paisatge ni a les estratègies de concertació, és la falta de seguiment de les actuacions dissenyades a mig i llarg termini. La concertació en paisatge és un procés que no finalitza una vegada ha cristal·litzat en l'assoliment d'una sèrie d'acords, sinó que *comença* aleshores. És imprescindible dissenyar mecanismes per assegurar els recursos humans, materials i econòmics necessaris

Challenges

To stimulate the feeling of co-responsibility and a propositional culture among the citizens

To combat the kind of passive posture that demands the administration's intervention in problems affecting the landscape and the reactive posture that limits itself to participating in predefined decision-taking processes. The question "what can I do for the landscape?" is the driving force behind an attitude that may lead to creating new and effective forms of intervention and influence on the environment.

To strengthen intra- and inter-administrative concert

The multiplicity of administrative levels propitiates the lack of cross-sectional information and coordination. Often contradictory initiatives promoted by different organisms or bodies merely create inefficiency, confusion and discredit among the citizens. Public action on the landscape has to be exemplary if we aspire to raise awareness among other organisms and also among the citizens. This requires, on one hand, to raise awareness among elected technicians and officials on the importance of maintaining quality landscapes and, on the other, articulating mechanisms to agree on strategies and actions among the different administrative authorities.

To promote dialogue between different social and economic interlocutors

Often the lack of collaboration between actors with a significant influence on the landscape is not attributable to an active decision or a close-minded conception but to mere mutual incomprehension. It may happen, as occurs in so many

per garantir l'impuls, el seguiment i l'execució de les accions acordades. Si no, es corre el risc que el procés s'aturi i la implementació dels acords fracassi.

Estimular la creativitat i la innovació, sempre partint d'una visió realista

Per evitar la frustració que produeixen els processos que queden encallats, que no arriben a bon port o que topen amb obstacles insalvables, cal fixar un nombre limitat d'objectius a assolir, definir-los bé i assegurar que és possible assolir-los amb els mitjans disponibles. Ara bé, la necessitat d'adoptar una posició realista no ha de suposar un temor a innovar en els processos de concertació perquè això comporta una pèrdua d'oportunitats.

areas of social and economic life, that the simple fact of establishing contact will generate positive and enriching synergies.

To guarantee follow-up mechanisms for the compliance with and implementation of agreements

A widespread problem not circumscribed to the sphere of landscape or to the strategies for reaching concert is the lack of tracking mechanisms of the actions designed for the medium and long term. The process of reaching concert over landscape is one that does not end once it has crystallised in a series of agreements but rather *one that begins* at that time. It is indispensable to design mechanisms for securing the necessary human, material and economic resources to guarantee the impulsion, follow-up and execution of the agreed actions. Otherwise we run the risk of the process coming to a halt and the agreements failing.

To stimulate creativity and innovation, always on the basis of a realistic vision

To prevent the frustration caused by processes that run aground, that are not properly completed or that come up against insurmountable obstacles, we must set a limited number of objectives to be attained, define them properly and ensure that it is possible to achieve them with the means available. Nevertheless, the need to adopt a realistic position does not need to lead to a fear of innovating in the processes of reaching concert because this brings with it a loss of opportunities.

Participació

Què és la participació en paisatge?

La participació és l'acció de *prendre part* en alguna cosa. L'element clau de qualsevol procés de participació és, precisament, el fet de ser-ne una *part*. Aquesta circumstància implica l'existència d'altres *parts*, les quals poden ser persones o entitats que s'involucren en el procés, en condicions d'igualtat o no, amb major o menor poder d'influència, al llarg de tota la durada del procés o només durant un temps determinat. Participar no implica tenir la capacitat de decidir ni la seguretat d'assolir els resultats esperats, però sí que garanteix la possibilitat d'incidir-hi d'alguna manera o altra.

Socialment, la participació és un terme amb connotacions positives, perquè en general s'associa a una actitud constructiva i altruista. Participar implica aportar, intervenir, contribuir a forjar alguna cosa al costat d'una col·lectivitat.

En el context del paisatgisme, de l'urbanisme, del medi ambient o de la gestió pública, la participació ha estat caracteritzada com "els procediments que permeten a una societat implicar-se o incidir en la presa de decisions sobre polítiques, plans i actuacions que li concerneixen" (Fernández Muñoz, 2011).

En les darreres dècades, la **participació ciutadana o participació pública** ha esdevingut una pràctica habitual en molts processos de presa de decisió públics, fins al punt que la normativa l'ha recollida de manera creixent com un dret de la ciutadania. En aquest sentit, s'afirma que s'ha evolucionat d'una **democràcia representativa**, en què els ciutadans trien els seus representants perquè prenguin decisions sobre les matèries que els afecten, a una

Participation

What is participation in landscape?

Participation is the action of *taking part* in something. The key element in any participation process is in fact the act of being *part* of it. This circumstance implies the existence of other *parties*, which may be persons or entities who are involved in the process in conditions of equality or not, with greater or lesser power of influence, throughout the process or only for a certain period of time. Participating does not imply the capacity to decide or the assurance of achieving the expected results, but it does guarantee the possibility of affecting it in one way or another.

Socially, participation is a term with positive connotations, because in general it is associated with a constructive and altruistic attitude. Participating implies contributing, intervening, helping to forge something side by side with others.

In the context of landscape development, urbanism, the environment or public management, participation has been described as "procedures that allow a society to become involved or affect the decision making on policies, plans and actions that concern it" (Fernández Muñoz, 2011).

In recent decades **citizens' participation or public participation** has become a habitual practice in many public decision-making processes, to the point that the regulations have increasingly incorporated it as a citizen's right. In this regard, it is stated that we have evolved from a **representative democracy** in which the citizens choose their representatives to take decisions on issues that affect them to a **participative democracy** where

democràcia participativa, en què els ciutadans s'involucren i expressen la seva opinió sobre molts altres afers.

La participació és, doncs, un mecanisme democràtic que reforça el principi de representació. No és una acció substitutiva de la representativitat o de la responsabilitat dels poders públics en la presa de decisions, però si el procés té èxit els aporta una major legitimitat. Des del punt de vista del ciutadà, la participació el vincula amb les institucions de govern democràtiques perquè li permet expressar la seva opinió i que aquesta sigui tinguda en compte. Des del punt de vista col·lectiu, enforteix el teixit social perquè vincula individus entre si i amb els ens socials que els representen. Des del punt de vista de les institucions, orienta i millora la presa de decisions, augmenta la utilitat social de les polítiques públiques i optimitza els recursos públics, alhora que acosta l'àmbit en què es formen les aspiracions a l'àmbit en què es prenen les decisions. A més a més, la interacció i el diàleg entre l'esfera ciutadana i l'esfera pública –si es fa amb transparència, rigor i honestat– genera complicitats i sinergies col·laterals que s'estenen més enllà del procés en si.

citizens become involved and express their opinion on many other affairs.

Participation is therefore a democratic mechanism that reinforces the principle of representation. It is not a substitutive mechanism for the representativeness or responsibility of the public authorities in decision making, but if the process is successful it brings greater legitimacy to it. From the citizens' point of view, participation connects them to the democratic governing institutions because it allows them to express an opinion that will be taken into account. From the collective point of view, it strengthens the social fabric because it connects individuals to each other and to the social bodies that represent them. From the point of view of the institutions, it directs and improves decision making, boosts the social usefulness of public policies and optimises public resources while bringing the world in which aspirations are formed closer to the world in which decisions are taken. Furthermore, interaction and dialogue between the citizens' and the public spheres, when implemented with transparency, rigour and honesty, generates collateral complicity and synergies that extend beyond the process itself.

La participació permet que emergeixin punts de vista i percepcions diferents mitjançant la **comparació** i la **confrontació constructiva**. També permet establir el diàleg entre saber expert i saber experiencial, trencar la incomunicació i la jerarquizació de coneixements i, per últim, passar d'un diàleg entre dalt i baix a un diàleg entre els uns i els altres. La participació augmenta la **implicació activa** de la societat en les qüestions tractades i potencia la **corresponsabilitat** en la presa de decisions. En comptes d'alentir els processos, com es pot pensar d'entrada, la participació disminueix el grau de conflicte i augmenta l'acceptació de les actuacions i la col·laboració de la població en la seva execució i el seu manteniment. En el cas de les transformacions del paisatge, això és especialment important, perquè, al cap i a la fi, són el resultat de l'acció de les persones i del conjunt de la societat.

Encara que de manera menys sistemàtica i menys reglada, la participació

Participation permits the emergence of different points of view and perceptions through **comparison** and **constructive confrontation**. It permits establishing a dialogue between expert knowledge and experiential knowledge, setting a hierarchy of knowledge and going from a top-down dialogue to one between one group and another. It increases society's **active involvement** in the issues being dealt with and boosts **co-responsibility** in decision taking. Instead of slowing down the processes, as one might initially think, participation reduces the level of conflict and increases the acceptance of actions and the population's collaboration in their execution and maintenance. In the case of landscape transformations, this aspect is especially important because ultimately landscapes are the result of the actions of people and of society as a whole.

també s'ha estès més enllà de l'esfera pública. Institucions, organitzacions i associacions de tot tipus han començat a desenvolupar en els últims anys experiències de participació dels seus membres en les decisions que els afecten. En menor mesura, les empreses també introdueixen canals per recollir les inquietuds

Though in a less systematic and less regulated manner, participation has also extended beyond the public sphere. Institutions, organisations and associations of all kinds have in recent years begun to develop participation experiences of their members in decisions that affect them. To a lesser extent, businesses are

i demandes dels empleats i, fins i tot, dels consumidors.

Paradoxalment, una època de desafecció política creixent, de desconfiança respecte les institucions i d'individualisme es caracteritza per la proliferació de mecanismes de participació que permeten a la ciutadania –almenys de manera potencial– prendre part activa en els afers de la comunitat. Segurament, és una conseqüència dels canvis accelerats que experimenta la societat: els ciutadans, davant les transformacions que constaten i el recel que senten envers els responsables institucionals, aprofiten cada vegada més els mecanismes –oficials o espontanis– per expressar la seva opinió.

En l'àmbit del paisatge la participació ciutadana s'aplica a assolir tres objectius principals: 1) millorar l'anàlisi i la caracterització dels paisatges, ja que permet completar el saber acadèmic, tècnic o especialitzat amb el *sentir* local; és a dir, complementar l'expertesa teòrica o reglada d'uns amb l'expertesa pràctica i vivencial dels altres; 2) definir les polítiques, les estratègies, els instruments i les actuacions amb incidència sobre el paisatge, tant si són promogudes per ens públics com si són de promoció privada, tenint en compte les preferències i les aspiracions de la població; i 3) avaluar plans i projectes que afecten els paisatges, ja que permet incorporar a la decisió final (si més no, parcialment) les preferències i les crítiques ciutadanes.

D'altra banda, en els processos reglats la participació en paisatge es pot preveure en diferents **moments del cicle de presa de decisions** polítiques i administratives: 1) en la identificació dels temes o problemes a abordar; 2) en l'anàlisi i la diagnosi tècnica i política; 3) en la definició de les respostes, actuacions i solucions; 4) en la implementació d'aquestes respostes, actuacions i solucions; i 5) en el seguiment i l'avaluació del procés. Ara bé,

also introducing channels to gather the concerns and demands of their employees and even of consumers.

Paradoxically, a time of growing political disaffection, of distrust in the institutions and of individualism is characterised by the proliferation of participation mechanisms that allow citizens – at least potentially – to take an active part in community affairs. It is probably a consequence of the fast-paced changes that society is experiencing: citizens, faced with the transformations they are seeing and the mistrust they feel towards institutional managers, are increasingly taking advantage of the mechanisms available – whether official or spontaneous – to express their opinion.

In the **domain of landscape**, citizens' participation is applied to achieving three main objectives: 1) improving the analysis and characterisation of landscapes, given that it allows enhancing academic, technical or specialised knowledge with local *feeling*, complementing the theoretical or regulated expertise of one set of people with the practical and experience-related expertise of others, 2) defining the policies, strategies, instruments and actions that affect the landscape, whether they are promoted by public entities or by private enterprise, taking into account the population's preferences and aspirations, and 3) evaluating plans and projects that affect landscapes, as it permits incorporating the citizens' preferences and criticisms into the final decision (even if only partially).

Moreover, in regulated processes, participation in landscape can be foreseen at different **times of the political and administrative decision-taking cycle**: 1) in the identification of the topics or problems that have to be dealt with, 2) in technical and political analysis and diagnosis, 3) in the definition of responses, actions and solutions, 4) in their implementation,

independentment del moment del cicle en què es produeixi la participació, hi ha d'haver prou marge de maniobra per incorporar-ne el resultat; si no, és contraproductiu impulsar un procés participatiu.

En matèria de participació paisatgística, el CEP constitueix un punt d'inflexió, ja que, a més a més de reconèixer-lo com un dret dels ciutadans i com una obligació dels estats, defineix els objectius de qualitat paisatgística com "la plasmació de les aspiracions de la població respecte les característiques del seu entorn". Per tant, des del moment que les polítiques públiques que incideixen sobre el paisatge han de satisfer la voluntat de la ciutadania, la participació dels ciutadans i ciutadanes en la definició de programes i actuacions és un requisit ineludible i prioritari.

Participació i sensibilització

Hi ha una relació bidireccional entre participació i sensibilització. La sensibilització en paisatge és un requisit previ que potencia la participació en els afers de caire paisatgístic i viceversa, la participació augmenta la sensibilització envers el paisatge.

and 5) in the follow-up and appraisal of the process. Nevertheless, and regardless of the moment in the cycle when participation occurs, there must be sufficient margin for manoeuvre for the result to be incorporated; otherwise it will be counterproductive to drive forward a participative process.

In the matter of landscape participation, the European Landscape Convention constitutes a turning point given that, besides recognising it as a citizens' right and as an obligation of nations, it defines the objectives of landscape quality as "the consecution of the population's aspirations regarding the characteristics of its environment". This means that from the moment public policies that affect the landscape have to be able to satisfy the will of the citizens, their participation in the definition of programmes and actions becomes an unavoidable and urgent requirement.

Participation and raising awareness

There is a two-directional relationship between participation and raising awareness; raising awareness about landscape is a prior requirement that boosts

Participar en processos que tenen una dimensió paisatgística generalment significa que es parteix d'una certa sensibilització sobre el tema, perquè altrament no es produeix cap implicació. Si no hi ha una base social suficientment motivada pot ser necessària una sensibilització prèvia o, com a mínim, una acció de comunicació que apel·li a les qüestions més directes i comprensibles per als ciutadans i que els mostri l'interès i la importància de sumar-se al procés. Contràriament, la participació té el risc d'esdevenir *endogàmica*, d'implicar sempre els mateixos sectors i les mateixes persones, i en pot disminuir la utilitat i la representativitat.

Per assolir uns resultats satisfactoris, és important que la participació no es planegi com a producte autònom, com una experiència independent dels projectes de paisatge, sinó que estigui plenament integrada en el treball en equip dels professionals i dels actors que hi intervenen.

La relació entre participació i sensibilització és molt estreta perquè al llarg del procés participatiu es produeix un intercanvi d'informació i de punts de vista, es viuen emocions i es produeix una obertura cap a altres visions subjectives. Participar implica adquirir i transmetre coneixements, expressar vivències pròpies i esdevenir més receptiu a les percepcions, emocions i valors dels altres. La participació, per tant, està impregnada de sensibilització, perquè contribueix a augmentar el coneixement, a millorar la consciència i a corresponsabilitzar-se en la presa de decisions.

La participació té **punts en comú amb altres estratègies de sensibilització**, com la mediació i la concertació, però se'n diferencia principalment perquè és oberta i es dirigeix a tota la població, mentre que la mediació i la concertació es dirigeixen a grups predefinitos o més restringits. També té punts en comú amb la comunicació perquè el primer estadi

participation in landscape issues and, vice versa, participation increases awareness about the landscape.

Participating in processes with a landscape dimension generally means that there is already some awareness of it, because otherwise no involvement occurs. If there is no sufficiently motivated social base, a prior raising of awareness may be necessary, or at least a communication action that appeals to the more direct and comprehensible issues for the citizens and one that will show them the interest and importance of joining the process. Otherwise, participation runs the risk of becoming *inbred*, of always involving the same sectors and the same people, and can diminish its usefulness and representativeness.

In order to achieve satisfactory results, it is important that participation is not put across as an autonomous product, as an experience that is independent of landscape projects, but as something fully integrated into the teamwork of the professionals and actors that intervene in it.

The connection between participation and raising awareness is quite close because throughout the participative process an exchange of information and points of view occurs, emotions are experienced and other subjective visions are opened up. Participating implies acquiring and transmitting knowledge, expressing our own experiences and becoming more receptive to others' perceptions, emotions and values. Participation is consequently impregnated with awareness, because it contributes to increasing knowledge, to improving awareness and to taking co-responsibility in decision making.

Participation has **points in common with other awareness-raising strategies** such as mediation or concert, but mainly differs from them in that it is open and targets the entire population. It also has

de la participació consisteix, de manera necessària, a aportar informació, és a dir, a comunicar. Ara bé, es diferencia de la comunicació perquè es basa en la retroalimentació i un cop transmesa la informació cal obtenir l'opinió i les aportacions de la població implicada sobre la qüestió sotmesa a debat.

Idees clau

- **La participació no ha de substituir la visió dels experts sinó complementar-la, millorar-la o posar-la en crisi**

La noció de paisatge és tan familiar i col·loquial que pot semblar que no tingui una base objectiva i científica, i que tothom se senti legitimat per sentir-se un expert en la matèria. Això té l'avantatge que permet implicar i aglutinar fàcilment la població i té l'inconvenient que es fa més difícil transmetre un punt de vista rigorós i convincent, basat en el coneixement científic, perquè sovint es concep el paisatge a partir de prejudicis o d'esquemes mentals preexistents. En qualsevol cas, la participació té per objectiu anar més enllà de la visió científicotècnica i millorar la qualitat dels processos de presa de decisió. D'altra banda, el paisatge és un concepte que pot vehicular eficaçment la implicació ciutadana.

- **En la majoria dels casos la participació es porta a terme mitjançant un procés reglat**

Les administracions impulsen la participació com una etapa obligatòria en el moment de definir polítiques públiques, d'aprovar normativa, d'elaborar documents o de dissenyar actuacions. La possibilitat de participar en els processos i les actuacions que incideixen sobre la transformació del paisatge sol estar

points in common with communication because the first stage in participation necessarily consists of contributing information, that is to say, of communicating. But it differs from it in that it is based on feedback and, once the information is obtained, the opinion and contributions of the population in question must be obtained on the issue under debate.

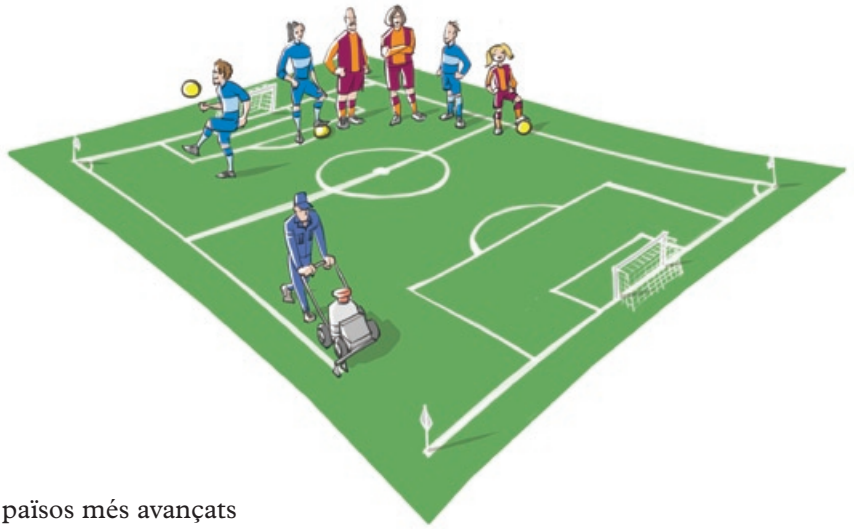
Key ideas

- **Participation must not replace the vision of the experts; rather, it must complement it, improve it or question it**

The notion of landscape is so familiar and colloquial that it may appear to have no objective and scientific basis and may make everyone feel legitimated as an expert on the subject. This has the advantage that it easily allows the population to be involved and brought together and the drawback that it is more difficult to transmit a rigorous and convincing point of view based on scientific knowledge, because often landscape is conceived through existing prejudice or mental frameworks. In any case, participation has the objective of going beyond the scientifico-technical vision and of improving the quality of the decision-making processes, and landscape is a concept that can efficiently act as a vehicle for citizens' involvement.

- **In the majority of cases participation is undertaken through a regulated process**

The administrations promote participation as a compulsory phase when it comes to defining public policies, approving regulations, drafting documents or designing actions. The possibility of participating in processes and actions that affect the transformation of

garantida en els països més avançats en aquesta matèria. Els resultats, però, no acostumen a ser vinculants.

- **Definir les regles del joc a l'inici del procés, és a dir, concretar quins són els temes a debat, el paper dels participants, el calendari i els procediments utilitzats**

S'ha d'informar els participants, sobre els objectius i l'abast del procés de manera explícita i, en particular, del seu paper en el procés de participació, és a dir, cal que siguin conscients de les possibilitats i els límits de la seva influència en la presa de decisions. Si no és així, es poden generar malentesos que dificultin el procés i que generin frustració entre els participants.

- **Involucrar una mostra prou diversa de la població del lloc**

Atès que tota la població es podria considerar afectada per les transformacions del paisatge, es tracta d'identificar els individus i els col·lectius implicats més directament i fer-los participar de manera preferent. Sense excloure per principi la participació de ningú, és preferible involucrar persones o grups que puguin aportar coneixements rellevants, així com aquells que gaudeixin de credibilitat i que tinguin capacitat de

the landscape tends to be guaranteed in countries that are more advanced in this matter. Its results, however, tend not to be binding.

- **Defining game rules at the outset of the process, that is, setting the topics for debate, the role of participants, the schedule and the procedures to be used**

Participants must be explicitly informed on the objectives and scope of the process and, in particular, on their role in the participation process; that is, they must be aware of the possibilities and limits of their influence on the decision taking. Otherwise misunderstandings may be generated that will hinder the process and lead to frustration among the participants.

- **Involving a sufficiently diverse sample of the local population**

Given that the entire population could be considered to be affected by landscape transformations, it is a question of identifying the most directly involved individuals and collectives and to make

crear opinió entre la ciutadania, perquè d'aquesta manera puguin catalitzar un procés d'implicació i de suport extens.

- **Comptar amb la direcció d'un equip d'especialistes o professionals amb experiència en processos de participació**

Els experts han de ser fonamentalment *facilitadors* del procés, és a dir, han de tenir habilitats comunicatives per transmetre amb claredat la informació de partida, adoptar els mètodes de treball més adients en cada cas, i sintetitzar les aportacions. També han de tenir flexibilitat per adaptar-se a públics amb nivells de coneixement i sensibilització prèvia diferents. Dins de cada equip hi ha d'haver persones formades en paisatge o assessors competents.

- **Proporcionar els processos participatius a la dimensió territorial i als objectius perseguits**

Perquè els processos siguin operatius, cal tendir a la màxima simplicitat i a concentrar les accions de participació en el temps i l'espai. L'objectiu principal no és experimentar formes de participació ni recopilar opinions i suggeriments de tot tipus, sinó obtenir aportacions valuoses, realistes i consensuades al màxim amb el menor esforç possible per part dels participants.

- **Partir d'una base d'informació objectiva i contrastada que reflecteixi les diferents opcions de partida i els diferents elements a debat**

Cal aportar als participants elements de comprensió i de judici que els permetin formar-se una opinió dels temes a tractar. Òbviament, s'ha d'evitar qualsevol manipulació intencionada i, quan es faci difícil abordar les dimensions subjectives i intangibles del paisatge, s'ha d'extremar l'atenció i el rigor amb què

them participate in a preferential manner. Without excluding anyone's participation on principle, it is preferable to involve people or groups that can contribute relevant knowledge as well as those who enjoy credibility and have the ability to create opinion among the citizens so that they can catalyse an extensive process of involvement and support.

- **Relying on the direction of a team of specialists or professionals with experience in participation processes**

Crucially, experts must be *facilitators* of the process, that is, they have to have communication skills to clearly transmit the starting information, adopt the most suitable working methods for each case and synthesise the contributions as well as exhibit flexibility in adapting to a public with differing levels of prior knowledge and awareness. Within the teams, we should be able to rely on people trained on landscape matters or on competent advisors.

- **Accommodating participative processes to the territorial dimension and to the objectives pursued**

For the processes to be operative, a maximum of simplicity should be sought and participative actions should be concentrated in time and space. The principal objective is not to experiment with forms of participation or to compile opinions and suggestions of all kinds but to obtain valuable and realistic contributions with the greatest possible degree of consensus and the least possible effort on the part of the participants.

- **Starting out from an objective and verified basis of information that reflects the different starting options and the various elements under debate**

VARIABLES PAISATGÍSTIQUES EN ELS PROCESSOS PARTICIPATIUS

La població que habita o coneix els llocs és la que pot proporcionar informació amb més coneixement de causa i profunditat. A continuació es destaquen una sèrie de variables paisatgístiques especialment abordables en processos participatius (Fernández Muñoz, 2011):

- **Dimensió identitària:** elements característics i valors propis dels paisatges, en un context d'uniformització paisatgística creixent.
- **Dimensió dinàmica:** processos negatius i positius en curs, agents implicats i factors responsables.
- **Aspectes visuals:** escenes i fites visuals especialment valorades, així com itineraris i miradors de contemplació del paisatge.
- **Aspiracions paisatgístiques:** paisatges apreciats i desitjats per la població.
- **Dimensió propositiva:** estratègies, línies d'actuació i projectes concrets necessaris o que serien valorats de manera positiva.

es formula la informació de base per no caure en biaixos involuntaris.

- **Utilitzar un lèxic rigorós però comprensible, sense abusar de tecnicismes que distancien o desconcertin els participants**

La riquesa de dimensions i valors paisatgístics es reflecteix en la diversitat de llenguatges amb què pot ser abordat

LANDSCAPE-RELATED VARIABLES IN PARTICIPATIVE PROCESSES

The population that inhabits or knows the places is the one that can provide information with fuller awareness and depth. Below we highlight a series of landscape-related variables that are especially approachable in participative processes (Fernández Muñoz, 2011):

- **The dimension of identity:** characteristic elements and values inherent to landscapes, in the context of a growing trend towards landscape uniformity.
- **Dynamic dimension:** negative and positive ongoing processes and factors responsible for them.
- **Visual aspects:** especially valued scenery and visual landmarks, together with itineraries and vantage points for viewing the landscape.
- **Landscape-related aspirations:** landscapes that are appreciated and desired by the population.
- **Propositional dimension:** strategies, lines of action and specific projects that are necessary or would be given a positive reception.

Participants must be provided with elements for understanding and judgement that will allow them to form an opinion on the topics to be dealt with. Obviously, any intentional manipulation must be avoided and, when it becomes difficult to tackle the subjective and intangible dimensions of the landscape, strict attention and rigour must be applied when formulating

(tècnic, científic, poètic, literari, divulgatiu, etc.). Ara bé, el llenguatge pot contribuir tant a allunyar com a apropar els participants; en tot cas, la comunicació ha de ser clara, s'ha de compartir el mateix lèxic i s'ha d'utilitzar un registre tan natural, objectiu i comprensible com sigui possible.

- **Potenciar les formes de transmissió d'informació més immediates i intuïtives**

Les presentacions visuals –com fotomuntatges i simulacions– permeten una comprensió més ràpida que mitjans expressius de tipus tècnic –com plànols i mapes. En les etapes de discussió i reflexió conjunta també és positiu experimentar amb mètodes interactius que involucrin de manera activa els participants, perquè tant la creativitat com l'actitud constructiva es potencien en situacions lúdiques. També convé valorar la possibilitat d'incloure experiències directes de camp que permetin presentar i entendre les qüestions *in situ*.

- **Promoure l'honestedat i garantir el rigor en el diàleg**

Una actitud honesta, és a dir, una exposició clara dels punts de vista i dels interessos propis no és un obstacle per a l'èxit dels processos participatius, sinó

the basic information to prevent any involuntary bias.

- **Using a rigorous yet comprehensible language, without overusing technical terms that will distance or disconcert the participants**

The richness of landscape-related dimensions and values is reflected in the diversity of languages through which it can be tackled. (technical, scientific, poetic, literary, informational, etc). Nevertheless, language can contribute to both distance the participants and to bring them closer; in any case, communication must be clear, must share the same language and use as natural, objective and comprehensible a register as possible.

- **Enhancing the most immediate and intuitive forms of information transmission**

Visual presentations such as photomontages and simulations lead to a quicker comprehension than technical means of expression such as plans and maps.

més aviat un requisit essencial. D'altra banda, aquesta exposició s'ha de fer des d'una actitud receptiva i de respecte als altres punts de vista i interessos. Per la seva part, els professionals que dirigeixen els processos participatius s'han d'esforçar per garantir el rigor metodològic en el diàleg, que ha de contribuir a superar idees preconcebudes i a crear, per tant, una nova sensibilitat envers el paisatge.

Modalitats

En el marc d'aquesta publicació no es pot aprofundir en l'àmplia gamma d'instruments de participació existents (Tamburini, 2009 i Nogué, Sala i Bretcha, 2010). Amb tot, a continuació es descriuen breument els tres grans grups de tècniques en les quals es basen:

Quantitatives o distributives

Busquen el coneixement rigorós de l'objecte d'interès –en aquest cas el paisatge– i es basen en la definició de variables essencials i en la recopilació i en l'anàlisi sistemàtica de les dades. Utilitzen qüestionaris estructurats o semiestructurats, amb preguntes i respostes relativament predefinides. La representativitat estadística de la mostra determina si es tracta de veritables enquestes, amb resultats extrapolables, o estudis d'opinió i consultes, amb valor estrictament indicatiu.

L'avantatge principal d'aquestes tècniques en relació amb el paisatge és que permeten arribar a un gran nombre de persones i col·lectius, que d'una altra manera potser no se n'assabentarien o no participarien en l'experiència. Per tant, poden aportar dades significatives sobre la percepció i l'opinió mitjana de la població pel que fa als temes paisatgístics i no sofrir el biaix de les tècniques que

In the joint discussion and reflection stages it is also constructive to experiment with interactive methods that actively involve the participants, because a relaxed atmosphere boosts both creativity and a constructive attitude. It is also advisable to evaluate the possibility of including direct field experiences that will permit presenting and understanding the issues *in situ*.

- **Promoting honesty and ensuring rigour in dialogue**

An honest attitude, that is, a clear setting out of our own points of view and interests, is not an obstacle to the success of participative processes but an essential requisite. Moreover, this way of setting them out demands a receptive and respectful attitude towards other points of view and interests. The professionals who direct the participative processes, in turn, have to strive to guarantee methodological rigour in the dialogue, which has to help to overcome preconceived ideas and therefore to create a new awareness of the landscape.

Modalities

The framework of this publication does not permit an in-depth examination of the wide range of available participation instruments (Tamburini, 2009 and Nogué, Sala and Bretcha, 2010). Nevertheless, below we briefly describe the three major groups of techniques on which they are based:

Quantitative or distributive

They pursue a rigorous knowledge of the subject of interest – in this case the landscape – and are based on the definition of essential variables and on the

atreuen les persones que ja estan motivades per la qüestió. L'inconvenient principal és que, en basar-se en qüestionaris bastant tancats, no capten amb precisió els matisos i els components personals i vivencials i no permeten l'aportació d'informació espontània i específica per part dels participants, aspectes que en el paisatge solen adquirir una importància marcada.

Qualitatives o estructurals

Persegueixen el coneixement subjectiu de la realitat, és a dir, es basen en l'anàlisi de materials no sistematitzats (converses, escrits, entrevistes, etc.) per obtenir informació sobre aspectes qualitius. La mostra busca incloure els corrents d'opinió, grups o individus amb un discurs propi considerat d'interès.

En relació amb el paisatge, aquestes tècniques permeten generar hipòtesis de treball i obtenir idees sobre els aspectes intangibles del paisatge: valors, prioritats, actituds, sentiments, opinions o creences. A diferència de les anteriors, doncs, copren els components vivencials, emocionals i individuals amb una precisió més gran i aprofundeixen molt més en els temes. Ara bé, requereixen més temps per efectuar una anàlisi correcta dels materials, i,

systematic compilation and analysis of data. They use structured or semi-structured questionnaires, with relatively predefined questions and answers. The statistical representativeness of the sample determines whether they are true surveys, with results that can be extrapolated, or opinion studies and consultations with a strictly indicative value.

The main advantage of such techniques in regard to landscape is that they allow us to reach a large number of people and collectives that might otherwise not be aware of or would not participate in the experience. They can therefore provide significant data on the population's average perception and opinion on landscape-related topics and will not therefore be subjected to the bias of techniques that attract people who are already especially motivated by the issue. The main drawback is that, because they are based on fairly closed questionnaires, they do not precisely capture the personal and experience-based nuances and components of the participants' spontaneous and specific information, issues that in landscape matters tend to acquire marked importance.

Qualitative or structural

They pursue the subjective knowledge of reality, that is, they are based on the analysis of non-systematised materials (conversations, writings, interviews, etc) to obtain information on qualitative aspects. The sample seeks to include currents of opinion, groups or individuals with their own discourse considered to be of interest.

With regard to landscape, these techniques allow us to generate working hypotheses and to obtain ideas on intangible aspects of the landscape: values, priorities, attitudes, feelings, opinions or beliefs. In contrast to the above, then,

d'altra banda, per les seves característiques, no poden arribar a un nombre de persones gaire elevat.

Deliberatives

Persegueixen l'obtenció d'informació i coneixement a partir de la interacció i el diàleg entre participants diversos. Aquests poden ser grups oberts o predefinitos, més o menys representatius, i permeten obtenir una mostra de la diversitat d'opinions i promoure, també, una convergència en les actituds i els discursos.

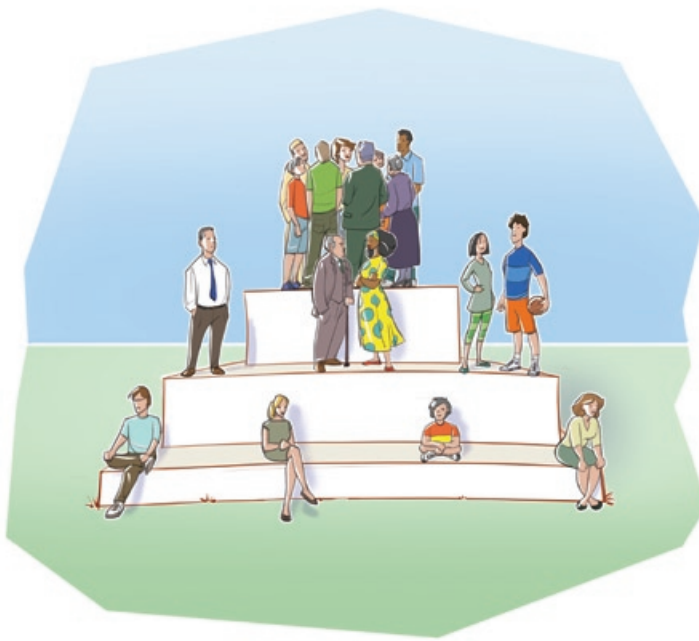
En relació amb el paisatge, són tècniques que permeten obtenir informació tant sobre aspectes objectius com subjectius, de diversos participants alhora. Així mateix, permeten que la interacció entre ells les faci evolucionar i es puguin buscar opcions, solucions o visions de consens. En aquest sentit, potencien la participació de la societat de manera autònoma perquè són les úniques que permeten el treball conjunt per arribar a posicions comunes. Són les tècniques més fecundes de cara a la sensibilització, ja que generen intercanvis d'idees i són més riques en possibilitats. L'inconvenient principal és que per ser operatives no es poden aplicar a grups gaire extensos i, per tant, com que el paisatge és una realitat transversal, es fa difícil incloure-hi tots els perfils i grups d'interès. També hi ha

they capture experience-based, emotional and individual components far more precisely and examine the topics in far more depth, but require far more time for a proper analysis of the materials and owing to their characteristics, cannot reach a very high number of people.

Deliberative

They seek to obtain information and knowledge from the interaction and dialogue between a variety of participants. These may be open or predefined and more or less representative groups, and permit obtaining both a sample of the diversity of opinions and promoting convergence in attitudes and discourses.

With regard to landscape, these are techniques that allow us to obtain information, both on objective and on subjective aspects, from a variety of participants at the same time and that simultaneously lead to their evolution through the interaction between them and to a search for options, solutions or visions of consensus. In this regard they enhance society's participation in an independent manner, as they are the only ones that permit joint work for arriving at common positions. They are the most fruitful techniques with a view to raising awareness, as they generate the exchange of ideas and are the richest ones in possibilities.

el risc, en tractar-se de grups segmentats, que els resultats siguin esbiaixats, i que es converteixin en fòrums on sobretot s'hi manifesten queixes i reclamacions.

L'escala participativa

L'anomenada *escala de la participació* mesura la influència de la participació de la ciutadania sobre els processos de presa de decisió d'una manera gradual, des de les formes més simples, limitades i unidireccionals fins a les formes més complexes, profundes i sofisticades.

Dins del *continuum* de possibilitats que representa l'escala participativa, es defineixen nivells diferents segons els autors. En el context d'aquesta publicació interessa distingir tres nivells bàsics (Sabaté, Romero-Lengua, Huguet i Basora, 2009), cadascun dels quals engloba i implica un pas més en relació amb l'anterior:

Informació

És el nivell més bàsic. Per si sol no implica participació, però la participació

The main drawback is that, because they are operative, they cannot be applied to very extensive groups and, given that landscape is a cross-sectional reality, it tends to be difficult to include all profiles and groups of interest. There is also the risk of bias in the results given that the groups are segmented, and of turning into forums where mainly complaints and claims are aired.

Participative scale

The so-called *participation scale* refers to the influence of citizens' participation on decision-making processes in the form of gradation, from the simplest, most limited and unidirectional forms to the most complex, thorough and sophisticated ones.

Within the *continuum* of possibilities represented by the participative scale, different levels are defined depending on the author. In the context of this publication, it is of interest to distinguish three basic levels (Sabaté, Romero-Lengua, Huguet and Basora, 2009),

PROCESSOS ESPONTANIS VERSUS PROCESSOS INDUÏTS

Si el procés participatiu s'ha originat espontàniament es caracteritza per ser més obert i enriquidor, però també és més imprevisible i hi ha menys possibilitats de dirigir-lo i de controlar si és factible d'aplicar-ne els resultats. Un procés induït o reglat té una estructura i un desenvolupament més pautat, però, en contrapartida, pot donar lloc a un resultat esbiaixat si no desperta l'interès del públic objectiu.

SPONTANEOUS PROCESSES VERSUS INDUCED PROCESSES

If the participative process has emerged spontaneously, it is usually characterised by being more open and enriching, but it is also more unpredictable and there are fewer possibilities of directing it and of controlling whether it is feasible to apply the results to it. An induced or regulated process has a more guided structure and development but, in contrast, it may give rise to a biased result if it does not elicit the interest of the target public.

PROCESSOS VIRTUALS VERSUS PROCESSOS PRESENCIALS

Si els processos participatius es basen en l'ús de canals virtuals, el seu abast es pot ampliar i el seu cost, disminuir. El tractament de les dades suposa menys esforç i l'anonimat dona més llibertat als participants. Per contra, presenten risc d'exclusió d'una part de la població per la fractura digital. Els canals presencials són més rics, més fiables, més compromesos, més pròxims i més humans, però suposen un esforç i un compromís superior tant per als organitzadors com per als participants.

VIRTUAL PROCESSES VERSUS PRESENCE-REQUIRING PROCESSES

While participative processes are based on the use of virtual channels, their reach can be expanded and their cost reduced. The treatment of data requires less effort and anonymity gives participants more freedom. In contrast, they present a risk of exclusion of a part of the population owing to digital fracture. Presence-requiring channels are richer, more reliable, more engaged, nearer and more human but entail a greater effort and commitment from both the organisers and the participants.

n'és un dels requisits imprescindibles. La publicació de les lleis, els plans urbanístics i els instruments de paisatge reglats, generalitzada en els nostres països, n'és una mostra. La informació sobre els plans i projectes que poden afectar el paisatge és cada cop més accessible, però sovint no tracta específicament les repercussions paisatgístiques. A més a més, com que el paisatge és una realitat complexa en la qual incideixen de manera transversal un

each one of which encompasses and involves a further step up from the previous one:

Information

This is the most basic level, which in itself does not involve participation but of which it is one of the indispensable requisites. The passing of laws, urbanistic plans and regulated landscape instruments,

gran nombre de polítiques i actuacions, el més habitual és que la informació sobre paisatge no estigui centralitzada.

Encara queda, doncs, un llarg recorregut per fer en aquest nivell. El fet que la informació territorial i paisatgística sigui progressivament accessible contribuirà a augmentar més ràpidament i significativament la sensibilitat del conjunt de la població.

Consulta

És la modalitat més estesa en les polítiques públiques territorials, urbanístiques i sectorials que afecten actualment el paisatge, ja que l'administració, com a garant de l'interès públic, es reserva la competència sobre la decisió final. La consulta es porta a terme aportant informació als ciutadans i demanant-los crítiques i suggeriments. Després, aquests són tinguts en compte –tot i que no incorporats necessàriament–, però la decisió final recau sobre l'ens promotor.

La consulta pot incloure des de formes tradicionals, com la presentació d'al·legacions, fins a formes més interactives, com ara els òrgans col·legiats consultius, els fòrums de participació o els referèndums i les enquestes. En l'actualitat, es tendeix a passar d'unes consultes puntuals i relativament autònomes a unes de caràcter més global i integral. De vegades, aquest procés s'acompanya d'un reconeixement reglat, que comença a establir de manera preceptiva que la normativa i els instruments de planificació i gestió del paisatge s'acompanyin d'aquest tipus d'instruments participatius.

Decisió o acció conjunta

Aquesta modalitat implica la informació i la consulta a la ciutadania i comporta que la presa de decisions es faci de manera conjunta entre els impulsors de

which are widespread in our countries, is an example of this. The information on plans and projects that may affect the landscape is increasingly accessible, but often does not specifically deal with repercussions on the landscape. Furthermore, because landscape is a complex reality widely affected by a large number of policies and actions, information on landscape is mostly not centralised.

There is consequently still ground to be covered at this level. The fact that territorial and landscape-related information becomes gradually accessible will contribute to increase awareness more rapidly and significantly among the population as a whole.

Consultation

It is the most widespread modality in the public territorial, urbanistic and sectorial policies that currently affect the landscape, as the administration, acting as the guarantor of the public interest, reserves competence on the final decision. Consultation is undertaken by providing the citizens with information and asking for criticism and suggestions from them. These are later taken into account but not necessarily incorporated, with the final decision falling to the promoting entity.

Consultation may include from traditional forms such as presentation of allegations to more interactive forms such as consultative collegiate bodies, participation forums or referendums and polls. Currently the tendency is to go from sporadic and relatively autonomous consultations to other more global and integral ones. This process is on occasion accompanied by a regulated recognition that begins to mandatorily establish that regulations and planning and management instruments on landscape be accompanied by this type of participative instrument.

la iniciativa i els ciutadans. Les decisions adoptades esdevenen vinculants, la qual cosa implica que en el procés de participació s'han de concertar interessos múltiples. També inclou la possibilitat que els ciutadans no s'impliquin únicament en l'adopció de la decisió, sinó que participin en l'execució d'aquesta al llarg del temps, de manera que comparteixin la responsabilitat i la implicació amb l'ens promotor.

En l'àmbit del paisatge, aquesta modalitat s'utilitza fonamentalment per concertar actuacions voluntàries entre agents diversos o quan el consens amb els agents del territori és preceptiu. La responsabilitat compartida pot facilitar la presa de decisió, ja que els ciutadans han d'adoptar, per força, posicions realistes i compromeses. Ara bé, també es pot produir un bloqueig del procés si no s'assoleix l'acord, i per això encara és una modalitat minoritària i que requereix que la ciutadania tingui un grau de sensibilització elevat.

Joint decision or action

This modality involves information to and consultation of citizens and requires decision-making to be performed jointly between the driving forces behind the initiative and the citizens. The decisions adopted become binding so that multiple interests have to be agreed on in the participation process. It also includes the possibility that the citizens do not become involved only in the adoption of the decision but also participate in its execution over time, thus sharing responsibility and involvement with the promoting entity.

In the sphere of landscape, this modality is essentially used to agree on voluntary actions between a variety of agents or when consensus with the territory's agents is mandatory. Shared responsibility can facilitate decision making, as the citizens must necessarily adopt realistic and engaged positions. Nevertheless, if no agreement is reached this may also lead to blocking the process and for this reason tends to still be a little-used modality requiring a high degree of awareness among the citizens.

VARIABLES METODOLÒGIQUES EN PROCESSOS DE PARTICIPACIÓ EN PAISATGE

- **Escala territorial:** com més petit és l'àmbit, més proper i conegut és per als participants i, per tant, més concretes i informades poden ser les aportacions. Per contra, les qüestions que es poden abordar des de les competències municipals són més limitades i el risc d'inhibició dels participants per la influència del teixit social és més gran.
- **Context:** si es fa en un clima de conflicte, el procés pot ser infructuós i es pot convertir en un fòrum on mostrar-hi el rebuig o activar-hi la confrontació. Alhora, en aquest cas, l'interès que desperta i la representativitat que assoleix el procés són superiors i, si finalment aporta resultats positius, la satisfacció i la coresponsabilització de la població són màximes.
- **Definició del grup de participants:** cal implicar els individus i grups clau, que han de ser identificats prèviament en funció dels objectius del procés (segons escaigui, es pot definir una mostra de tota la societat o una mostra de persones vinculades especialment amb els temes paisatgístics). Tot i així, en funció del nombre potencial de participants, es poden dissenyar modalitats diferenciades en grups reduïts que permetin ser més àgils i efectius. És important identificar persones que tinguin capacitat propositiva i una actitud constructiva.
- **Gestió del temps:** els processos que afecten el paisatge tenen escales temporals molt diverses i, per tant, el desenvolupament de l'experiència de participació pot ser puntual, concentrada en un període concret o molt dilatat. En

METHODOLOGICAL VARIABLES IN PARTICIPATION PROCESSES ON LANDSCAPE

- **Territorial scale:** the smaller the sphere, the nearer and better known to the participants and therefore the more specific and informed the contributions can be. In contrast, issues that can be tackled by municipal competences are more limited, leading to a greater risk of participants refraining due to the influence of the social fabric.
- **Context:** if done in a climate of conflict, the process can be unsuccessful and become a forum in which to demonstrate rejection or activate confrontation. At the same time, in this case the interest it elicits and the representativeness the process achieves are greater and, if it ultimately provides positive results, the population's satisfaction and sense of co-responsibility attain their highest degree.
- **Definition of the group of participants:** we must involve key individuals and groups, which have to be previously identified according to the objectives of the process (where applicable, a sample of the entire society can be defined, or a sample of people with special links to landscape-related topics). Nevertheless, depending on the potential number of participants, differentiated modalities can be designed in reduced groups that permit greater dispatch and effectiveness. It is important to identify people with the ability to make proposals and who have a constructive attitude.
- **Time management:** the processes that affect landscape have a wide variety of timescales and consequently the experience of participation may be sporadic, concentrated over a specific

qualsevol cas, el calendari ha d'estar clar des de bon principi, l'horari ha de ser compatible amb la dinàmica laboral i el desenvolupament de les sessions ha de ser àgil per evitar el cansament i l'abandó dels participants.

- **Retorn al públic i avaluació de l'experiència:**

si escau, cal preveure la continuïtat dels processos de participació en el temps. En el cas del paisatge, això és especialment important perquè, com que és una realitat complexa i canviant, pot ser necessari mantenir canals de participació que permetin adaptar-se periòdicament als canvis, tant de la realitat física com de les preferències de la població. Així mateix, es fa necessari avaluar els resultats obtinguts. Això permet que els participants comprovin la utilitat de les seves aportacions i que els promotors valorin l'èxit del procés i adaptin la metodologia per a futures ocasions. Es poden establir llindars d'èxit i de fracàs que permetin valorar l'experiència, però, en qualsevol cas, és imprescindible fer un resum i un balanç del procés i fer-lo arribar als participants.

period or cover a lengthy period. In any case, the schedule has to be clear right from the start, the timetable has to be compatible with the working dynamic and the sessions must be expeditious to prevent participants from becoming tired and thus withdrawing.

- **Handing back to the public and appraisal of the experience:**

if appropriate, we must foresee the continuity of participation processes over time. In the case of landscape this is particularly important since, given its complex and changing reality, it may be necessary to retain participation channels that will allow us to periodically adapt to changes, both of the physical reality and of the population's preferences. It becomes equally necessary to appraise the results obtained. This allows participants to check on the usefulness of their contributions and the promoters to appraise the success of the process and adapt the methodology on future occasions. Success and failure thresholds can be established that permit the appraisal of the experience, but in any case it is indispensable to sum up and take stock of the process and transmit it to the participants.

Reptes

Garantir l'impacte real de la participació

Si els processos de participació no influeixen en la presa de decisions, soscaven la confiança dels ciutadans en els seus representants i les institucions. Cal que la participació tingui un enfocament realista i que es materialitzin les actuacions previstes.

Assegurar el retorn als participants

Els processos participatius s'han d'acabar sempre amb un balanç que exposi la situació de partida, els objectius i els límits del procés de participació i, sobretot, els fruits que s'han obtingut i els que s'esperen obtenir. Així, no es genera una actitud d'apatia en nous processos participatius.

Evitar la fatiga participativa

S'han d'integrar les diferents escales de participació (local, regional, estatal), s'han d'unificar les consultes relatives a matèries relacionades entre si, s'han de programar sessions àgils i curtes i, per acabar, s'han d'utilitzar modalitats amenes, que poden incloure visites de camp. En aquest sentit, es poden experimentar noves eines i instruments per fer que els processos participatius siguin més diligents i eficaços. En tot cas, els processos participatius s'han d'acotar en el temps.

Fomentar una cultura participativa dins de la societat i dins de l'administració

Per part de la societat, això significa assumir la responsabilitat individual en relació amb el paisatge i passar d'una posició passiva i de queixa a una posició activa i propositiva. Per part de l'administració, requereix superar la visió de la participació com a tràmit –en comptes

Challenges

Guaranteeing the real impact of participation

If participation processes do not influence the decision making, they undermine citizens' confidence in their representatives and in the institutions. Participation must take a realistic approach to realise the foreseen actions.

Ensuring a return for participants

Participation processes must always close with a stock-taking that encompasses the start situation, the objectives and limits of the participation process and, above all, the results obtained and expected to be obtained, so that they do not generate apathy towards new participative processes.

Preventing participative fatigue

Integrate the different scales of participation (local, regional, national), unify consultations on interrelated matters, schedule expeditious and short sessions and use straightforward modalities that may include field visits. In this regard, new participative tools and instruments can be experimented with in order to speed up participative processes and make them more effective. In all cases, participative processes must be delimited in time.

Fostering a participative culture in society and within the administration

On the part of society, this means assuming individual responsibility towards the landscape and going from a passive position of complaint to an active and propositional position. On the part of the administration, it requires overcoming the vision of participation as

de recurs– i de les associacions i les plataformes ciutadanes com a obstacle –en comptes d’aliat potencial.

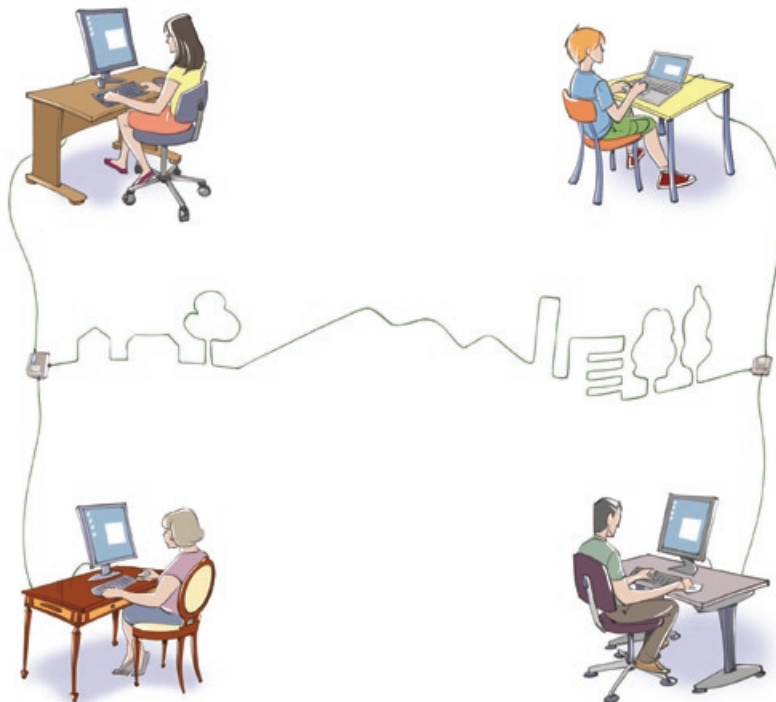
Aprofitar el potencial de les noves tecnologies de la informació i la comunicació i de les xarxes socials

Les possibilitats que ofereixen aquests mitjans són immenses. Aplicades al paisatge tenen un alt potencial (permeten visites no presencials al territori, simulacions virtuals d’actuacions, difusió immediata de convocatòries i novetats, aportacions de comentaris a distància, treball comunitari de documents en xarxa, etc.). No es tracta de saturar la ciutadania amb les moltes possibilitats existents, sinó d’investigar i posar al servei de la participació les que siguin més efectives.

procedure – rather than resource – and of citizens’ associations and platforms as obstacle – rather than potential ally.

Making the most of the potential of new information and communication technologies and of social networks

The possibilities these mediums offer are immense. Applied to landscape they have a great deal of potential (permit offsite visits to the territory, virtual simulations of actions, immediate diffusion of meeting notices and news, remote comment contributions, joint web-based work on documents, etc). The aim is not to flood citizens with the multitude of available possibilities but to investigate the most effective ones and place them at the service of participation.

Educació

Què és l'educació en paisatge?

L'educació és l'acció de transmetre a algú coneixements, actituds, valors o formes de cultura i d'ajudar-lo a desenvolupar les seves facultats físiques, morals i intel·lectuals. Etimològicament, *educar* prové del llatí *educere*, compost per la preposició *ex* (que vol dir 'des de, a partir de, cap enfora') i el verb *ducere* (que significa 'dur, encaminar, guiar'). Per tant, l'educació és el procés de guiar algú (ensenyament) en el camí de superació constant de la ignorància (aprenentatge), d'encaminar-lo cap al ple desenvolupament de les seves possibilitats.

A través de la interacció que es produeix entre l'ensenyament i l'aprenentatge, l'educació permet desenvolupar el **potencial personal** de cada individu (és a dir, incentivar el seu desenvolupament autònom) i generar valors ètics (o sigui, promoure la convivència). L'educació és un procés **social** (perquè porta implícit l'acompanyament d'altres persones) i **cultural** (perquè es produeix en el si d'un context cultural determinat) que resulta determinant per la sociabilització dels individus.

Les etapes de **la infantesa i l'adolescència** són especialment crítiques, perquè es produeix la maduració física i psíquica de les persones. De tota manera, l'educació és un **procés continu**, que pot durar tota la vida. D'altra banda, si bé durant les primeres etapes de l'existència és fonamental el paper de l'escola i de la família en l'educació, al llarg de **tota la vida** és essencial la influència de l'entorn (les amistats, la feina, els mitjans de comunicació, etc.).

Com a escenari i alhora com a expressió de la vida social de les persones i de la relació d'aquestes amb l'entorn, el

Education

What is education in landscape?

Education is the action of transmitting knowledge, attitudes, values and forms of culture to someone and helping them to develop their physical, moral and intellectual faculties. Etymologically, to educate comes from the Latin *educere*, composed of the prefix *ex* (meaning of, from, beyond) and the verb *ducere* (meaning to convey, lead, guide). Education is therefore the process of guiding someone (teaching) on the road to the ongoing overcoming of ignorance (learning), leading them towards the full development of their possibilities.

Through the interaction that occurs between teaching and learning, education permits developing the **personal potential** of each individual (that is, creating the incentive for their self-governing development) and generating ethical values (in other words, promoting coexistence). Education is a **social** process (because it implies the company of other people) and a **cultural** process (because it occurs within a specific cultural context) that is decisive for socialising an individual).

The phases of **childhood and adolescence** are particularly critical, because it is then that people mature physically and emotionally. Nevertheless, education is an **ongoing process** that can last a lifetime. Moreover, while in the first phases of life the role of the school and the family is crucial in education, over a **lifetime** the influence of the environment (friends, work, media, etc) is essential.

As a backdrop as well as the expression of people's social life and their relationship with the environment, the landscape becomes a substantial educational component the knowledge of which provides

paisatge esdevé un component educatiu substancial el coneixement del qual proporciona claus interpretatives que ajuden a comprendre la pròpia societat.

Tradicionalment, l'ensenyament i l'aprenentatge del paisatge a l'escola s'ha centrat en el seu estudi des d'una òptica disciplinar, és a dir, orientada a l'anàlisi dels diversos components naturals i humans que el formen. En l'actualitat, el paisatge es tracta a les àrees de coneixement del medi natural i del medi social des d'una òptica més global, però encara cal aprofundir en l'estudi del paisatge des d'un enfocament integral, és a dir, dins del marc conceptual adoptat pel CEP.

Entre els objectius de l'educació en paisatge, a part dels coneixements relatius als components que l'integren i a les seves interaccions, el CEP planteja la necessitat de promoure la **sensibilitat envers el paisatge**.

Durant gran part de la història, les innovacions tecnològiques i els canvis socials s'han succeït a un ritme més pausat que l'actual, raó per la qual les transformacions del medi i dels paisatges s'han produït d'una manera lenta i progressiva. En les etapes en què els canvis tecnològics i socials s'han produït lentament, les

the key to interpretations that help us understand society itself.

Traditionally, teaching and learning about landscape in school has focused on studying it through a disciplinary optic, that is, oriented towards analysing the various natural and human components that comprise it. Currently landscape, in areas of knowledge of the natural and social environment, is treated from a more global viewpoint, but the study of the landscape must still be explored further through an integral approach and as part of the conceptual framework adopted by the ELC.

Among the objectives of education on landscape, besides the knowledge on landscape and its interactions, the ELC sets out the need to promote **awareness of the landscape**.

During a large part of history, technological innovations and social changes have succeeded each other at a slower rate than now, the reason why the transformation of the environment and the landscapes have occurred in a slow and gradual way. In the phases where technological and social change has occurred slowly, societies have been able to generate a **landscape culture**, in other words, create a body of knowledge, of values and

societats han pogut generar una **cultura paisatgística**, o sigui, crear un cos de coneixements, de valors i de pautes d'actuació que han guiat la seva relació amb l'entorn i que s'han transmès de generació en generació. En les etapes en què els canvis s'han accelerat, s'ha produït una ruptura cultural i les transformacions del medi i del paisatge han estat molt intenses i, de vegades, irreversibles.

Mai com en l'actualitat, però, el potencial de transformació i els canvis del medi havien estat tan grans, ràpids, profunds i globals. La constatació d'aquesta capacitat i la manifestació dels seus efectes –que també s'expressen en les transformacions del paisatge– han plantejat el repte social d'assolir la **sostenibilitat ambiental**, és a dir, d'aprofitar els recursos naturals sense comprometre'n el futur i d'adoptar unes pautes de comportament social i individual coherents amb aquesta idea. L'educació en paisatge s'inscriu dins de la cultura de la sostenibilitat ambiental i en comparteix l'objectiu de corresponsabilitzar les persones i el conjunt de la societat envers la seva acció sobre el medi i els recursos naturals.

guidelines of action that have guided their relationship with the environment and which have been transmitted down the generations. In the phases where change has taken on a faster pace, a cultural rupture has occurred and the transformations of the environment and the landscape have been very intense and sometimes irreversible.

Never before, however, has the potential for transformation and changes in the environment been as major, rapid, profound and global. The confirmation of this capacity and the manifestation of its effects – which are also expressed in the transformation of the landscape – have established the social challenge of achieving **environmental sustainability**, that is, of making the most of natural resources without compromising their future and of adopting patterns of social and individual behaviour that are consistent with this idea. Education on landscape is inscribed within the culture of environmental sustainability and shares with it the objective of making people and society as a whole co-responsible for their action on the environment and on natural resources.

Més concretament, en l'àmbit del **paisatge**, les estratègies d'educació persegueixen els **objectius** de:

- proporcionar eines i pautes per descobrir les interaccions existents entre les activitats humanes i el medi natural;
- desvetllar l'interès i l'estima pel paisatge, posant-ne de manifest els valors;
- i, generar hàbits i actituds positius en relació amb el paisatge.

Educació i sensibilització

L'educació és l'estratègia de sensibilització per excel·lència perquè entre les seves finalitats fonamentals hi ha la transmissió de coneixement, el desvetllament de valors i la generació d'actituds. L'escola és el marc social en el qual es desenvolupa una part importantíssima de l'educació dels infants i dels joves i, per tant, és un marc idoni per promoure l'educació en paisatge durant les etapes de l'ensenyament obligatori. De fet, els continguts sobre paisatge estan inclosos en els currículums escolars, sobretot a les àrees de coneixement del medi natural i del medi social i en determinades matèries, especialment les ciències de la naturalesa i les ciències socials, la geografia i la història. En algunes d'aquestes matèries, a més, el paisatge ha tingut un protagonisme destacat dins de la tradició i la renovació pedagògica, com en el cas de la geografia.

Tanmateix, fins fa relativament pocs anys, la presència del paisatge a l'escola i en els currículums escolars ha posat èmfasi en la transmissió de coneixements i ho ha fet, com s'ha dit, des d'un enfocament disciplinar. Sense desatendre aquesta funció tan important, els canvis en la societat actual i les vertiginoses transformacions que s'esdevenen en el paisatge

More specifically, in the **sphere of landscape**, educational strategies pursue the **objectives** of:

- providing tools and guidelines for discovering the interactions that exist between human activity and the natural environment
- awakening interest and esteem for the landscape, evincing its values
- generating positive habits and attitudes towards the landscape.

Education and raising of awareness

Education is the quintessential awareness-raising strategy because among its crucial purposes is the transmission of knowledge, the awakening of values and the generation of attitudes. The school is the social framework in which a very important part of children's and young people's education takes place and is thus an ideal framework for promoting education on landscape during the compulsory education stages. In fact, landscape content is included in school curricula, particularly in the areas of knowledge of the natural medium and the social medium and in certain subjects, especially natural sciences and social sciences, geography and history. Furthermore, in some of these subjects the landscape has played a central role in pedagogical tradition and renewal. This is the case with geography.

Nevertheless, until relatively recent years, the presence of landscape in school and in school curricula has emphasised the transmission of knowledge and, as stated before, has done it through a disciplinary approach. Without neglecting this important function, the changes in today's society and the dizzying

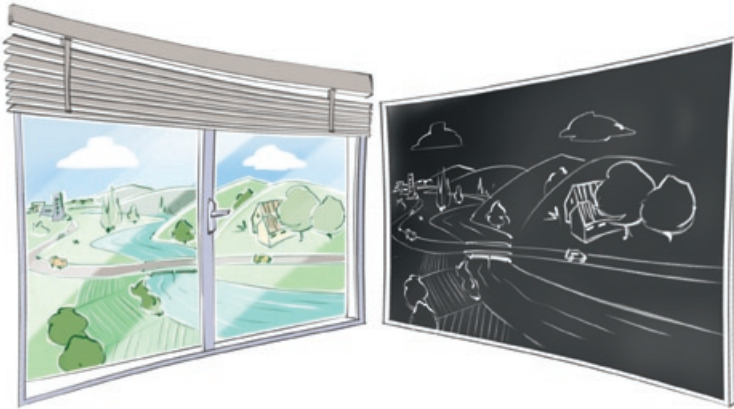
fan que calgui reforçar la dimensió ètica i l'enfocament transversal de l'estudi del paisatge a l'escola. Òbviament, l'escola no ha d'assumir-ne tota la responsabilitat, però sí que pot desenvolupar un paper important i fer una contribució decisiva al civisme i a la cultura de la sostenibilitat.

El paisatge, per als infants i els joves, no ha de ser un concepte associat únicament a l'aprenentatge escolar, sinó quelcom que forma part de l'escenari de la seva vida i de la convivència amb els altres. Un dels principals reptes educatius és que el paisatge no sigui concebut com una realitat aliena, només per ser contemplada, sinó com una cosa viscuda, del qual en som part integrant com a actors i espectadors alhora.

L'educació en paisatge, en el marc de l'educació formal, ha de respondre a un projecte **progressiu** (que recorri

transformations in the landscape mean that we must reinforce the ethical dimension and the cross-sectional approach of studying landscape in school. Obviously, it is not the school's role to assume all responsibility in this regard, but it can certainly perform an important function and make a decisive contribution towards a civic attitude and towards the culture of sustainability.

The landscape, for children and young people, must not be a concept associated only with school learning, but something that forms part of the backdrop to their own lives and to living with others. One of the main educational challenges is that landscape not be conceived as an alien reality, something to just be looked at, but something that is lived and of which we are an integral part as both actors and spectators.

coherentment totes les etapes i cicles educatius), **transversal** (que permeti integrar els continguts de les diverses àrees de coneixements) i **cívic** (que promogui unes pautes ètiques de relació amb el medi i amb els altres ciutadans). D'alguna manera, es podria dir que és necessari passar del "paisatge a l'educació" a "l'educació en paisatge" (Busquets, 2011).

Si les institucions escolars tenen un paper prioritari en l'educació, no és menys

Education in landscape, as part of formal education, has to be part of a **continuous** project (that will consistently cover all the educational phases): **cross-sectional** (allowing the integration of the content from the various areas of knowledge) and **civic-minded** (promoting ethical relationship guidelines with the environment and with the other citizens). We could somehow say that it is necessary to go from "landscape in

cert que aquesta es desenvolupa cada cop més en els àmbits extraescolars, a través del que s'anomena **educació no formal**. La societat actual ha estat definida com la “societat del lleure” i la “societat dels serveis”, perquè en general el temps lliure de les persones ha augmentat i, per tant, també ho han fet les oportunitats de dedicar-lo a activitats diverses a les laborals i les ofertes de serveis. En relació amb el gaudi de la natura i del paisatge, per exemple, han proliferat noves modalitats en el sector del turisme (turisme cultural, turisme verd, turisme rural, etc.), s'han multiplicat els serveis en el sector cultural (centres d'interpretació, museus, monitoratge, etc.) i ha augmentat la presència d'aquets temes en els mitjans de comunicació (televisió, premsa, xarxes socials, etc.).

L'ampli ventall d'activitats relacionades amb el temps lliure ofereix nombrosos escenaris i oportunitats educatives en un context no formal, però amb una elevada capacitat d'influència social i amb un abast que comprèn el conjunt de la població. A més, es pot dirigir a segments específics de la societat: com ara la gent gran, els infants, les famílies, etc.

En definitiva, l'educació és el mitjà més **universal** i més **potent** de sensibilització en paisatge. Ara bé, és una estratègia que ha d'estar doblement fonamentada: d'una banda, en el coneixement dels processos i les habilitats educatives i, d'altra, en el coneixement del paisatge. Fins avui, l'educació en paisatge ha estat present a l'escola, d'una forma reglada, en els currículums d'algunes disciplines. Fora del context escolar ha estat present d'una manera més heterogènia i difosa a través de serveis associats amb el lleure. El desplegament de les mesures acordades en el CEP i la importància que aquest atorga a l'educació en paisatge fan pensar que en els propers anys es produirà una eclosió d'iniciatives educatives tan necessària com positiva.

education” to “education in landscape” (Busquets, 2011).

While schools play a preferential role in education, it is no less true that it is increasingly taking place in extracurricular spheres through what is called **non-formal education**. Today's society has been defined as the “society of leisure” and the “service society”, because in general people's leisure time has increased and therefore so have the opportunities of dedicating it to activities that differ from work-related ones and from the offering of services. With regard to the enjoyment of nature and the landscape, for example, new tourism modalities have proliferated (cultural tourism, green tourism, rural tourism, etc); the services in the culture sector have multiplied (interpretation centres, museums, monitoring, etc) while the presence of these topics in the media has increased (television, press, social networks, etc).

The wide range of activities connected with leisure time offers numerous educational scenarios and opportunities in a non-formal context, but with a high capacity for social influence and with a reach that encompasses the population as a whole given that it can target specific segments (the elderly, children, families, etc).

Ultimately, education is the most **universal** and the most **powerful** medium for raising awareness on the landscape. Nevertheless, it is a strategy that must be doubly supported: On one hand, by the knowledge of processes and educational skills and, on the other, by the knowledge of the landscape. Hitherto education in landscape has had a presence in schools in a regulated manner, in the curricula of certain disciplines. Outside the school context it has been present in a heterogeneous and diffuse manner in certain leisure-related services. The deployment of the measures agreed at the ELC and

L'educació té **punts en comú amb altres estratègies de sensibilització en paisatge**, especialment amb la comunicació, perquè aquesta és inherent al procés educatiu i perquè totes dues persegueixen la transmissió d'informació. Però l'educació té una vocació universal i ha de contribuir a garantir la igualtat d'oportunitats i a generar valors i actituds cíviques, mentre que la comunicació té un caràcter més discrecional i uns objectius molts més heterogenis. Així mateix, l'educació té punts en comú amb la participació, perquè es basa la interacció entre alumnes i professors. Amb tot, l'objectiu de la participació en l'educació és estimular l'interès per aprendre i l'eficàcia del procés d'aprenentatge, mentre que la participació en paisatge *strictu sensu* persegueix millorar la presa de decisions amb la intervenció de la ciutadania.

Idées clau

- **L'educació és una estratègia bàsica per sensibilitzar en paisatge perquè incentiva l'adquisició de coneixements i l'adopció de valors i d'actituds**

El paisatge és un concepte basat en l'existència d'uns components materials i també de significats personals i socials. L'educació ha de promoure una visió que compatibilitzi l'aprehensió tant de la dimensió material i objectivable del paisatge com de la seva dimensió immaterial i més subjectiva.

- **L'educació en paisatge ha d'aportar conceptes i claus interpretatives per a la comprensió del paisatge**

La qualitat de l'educació no es defineix tant per la quantitat i la profunditat de continguts transmesos com per la qualitat i versatilitat de les eines d'aprenentatge adquirides i de les capacitats

the importance it gives to education on landscape make us believe that in forthcoming years a series of educational initiatives will emerge that are both necessary and positive.

Education has **points in common with other strategies for raising awareness on landscape**, especially through communication, because it is inherent to the educational process and because both pursue the transmission of information. Nevertheless, education has a universal vocation and has to help to guarantee equal opportunities and to generate civic-minded values and attitudes, whilst communication is more discretionary and its objectives are far more heterogeneous. This means that education has points in common with participation, because it is based on the interaction between pupils and teachers. Nevertheless, the objective of participation in education is to stimulate interest in learning and the efficiency of the learning process, whilst participation in the landscape seeks *strictly speaking* to improve decision-taking through the intervention of the citizens.

Key ideas

- **Education is a basic strategy for raising awareness on the landscape, for it is an incentive to acquiring knowledge and adopting values and attitudes**

Landscape is a concept based on the existence of material components and also of personal and social meanings. Education has to promote a vision that must make compatible the apprehending of both the material and determinable dimension of the landscape and its immaterial, more subjective dimension.

- **Education on landscape has to contribute concepts and**

entrenades. És tan important ensenyar continguts concrets com ensenyar a aprendre, és a dir, proporcionar recursos perquè sigui possible l'aprenentatge autònom.

- **L'objectiu inicial de l'educació en paisatge ha de ser aprendre a formular-se preguntes en relació amb el paisatge**

Això permet trobar pistes que apuntin a les possibles respostes, perquè després cadascú pugui aprofundir en els coneixements que li interessin més. Cal ensenyar prioritàriament mètodes i mecanismes flexibles que puguin aplicar-se a paisatges diferents amb objectius diferents.

- **L'educació en paisatge és un procés**
L'ensenyament i l'aprenentatge del paisatge requereixen temps i comporten una planificació. Cal concebre l'educació en paisatge a partir de la noció d'*aprenentatge en espiral*, és a dir, d'un procés de retroalimentació per mitjà de l'experiència contínua i de la repetició.

interpretational keys for understanding the landscape

The quality of education is not defined so much by the quantity and depth of the content transmitted as by the quality and versatility of the learning tools acquired and of the abilities imparted. It is as important to teach specific content as it is to teach to learn, that is, to provide resources that will make independent learning possible.

- **The initial objective of education in landscape has to be that of learning to ask questions of ourselves with regard to the landscape**

This allows us to find clues that point to possible responses in order to then further investigate topics that interest each individual. Priority must be given to teaching flexible methods and mechanisms that can be applied to different landscapes with different objectives.

- **Education in landscape is a process**
Landscape-related teaching and learning require time and planning. Education in landscape must be conceived on the basis of the *spiral learning* notion,

Durant aquest procés els coneixements apresos en diversos moments es van relacionant tot formant una xarxa i es van consolidant, alhora que esdevenen perdurables.

- **Educar la mirada és el primer pas per activar la sensibilitat envers el paisatge**

La major part d'informació que aporta el paisatge arriba a través dels estímuls visuals, però no totes les mirades tenen la mateixa intenció ni profunditat. No és el mateix *mirar* que *observar*. De la mateixa manera que no és el mateix *sentir* que *escoltar*. Educar la mirada significa ensenyar a mirar amb atenció (conscientment) i amb intenció (curiosament) i requereix un entrenament (Castiglioni, 2011).

- **Entrenar tant els mecanismes sensorials com els atributs intel·lectuals més complexos**

El paisatge es percep a través dels sentits i, per tant, en el primer estadi, l'educació en paisatge s'ha de basar en aprendre a copsar i a discriminar els estímuls exteriors. Progressivament cal estimular el desenvolupament de les qualitats individuals més sofisticades i complexes, com la capacitat d'anàlisi i de síntesi, la consciència de les emocions pròpies i l'esperit crític.

- **Viure el paisatge forma part del procés educatiu**

En general, les experiències directes, viscudes, generen un impacte superior, i es recorden i influeixen més sobre les persones que els mitjans indirectes. En aquest sentit, convé aprofitar tots els recursos d'aprenentatge que ofereix el propi entorn, ja sigui a través de sortides de treball de camp, ja sigui participant en activitats organitzades, o bé dialogant amb persones que tenen una relació

that is, a feedback process through ongoing experience and repetition. During this process, the knowledge learnt at different times is gradually interconnected to form a network and become consolidated and perdurable.

- **Educating the gaze is the first step towards activating awareness of the landscape**

The greater part of the information provided by the landscape reaches

us through visual stimuli, but not all gazes have the same intention or depth. It is not the same to *look* as to *observe*. Just as it is not the same to *hear* as to *listen*. Educating the gaze means teaching to look attentively (consciously) and intentionally (curiously) and requires training (Castiglioni, 2011).

- **Training both the sensorial mechanisms and the more complex intellectual attributes**

Landscape is perceived through the senses and therefore, in the initial stage, education on landscape has to be based on learning to capture and discriminate external stimuli. We must gradually stimulate the development of the more sophisticated and complex individual

estreta amb el paisatge i bones capacitats comunicatives per transmetre el seu bagatge.

- **Fer emergir la dimensió dinàmica del paisatge**

La visió dominant del paisatge, encara avui dia per a la majoria de persones, és la de quelcom estàtic i de bellesa singular, associat a la idea de *postal*.

Però el paisatge és dinàmic, es basa en un gran nombre d'interaccions entre els seus components i està en evolució permanent, sovint sotmès a l'efecte dels canvis induïts per l'acció humana. Així, doncs, a l'hora de comprendre perquè un paisatge és com és, perquè mostra unes tendències determinades i en què pot convertir-se, són tan importants els elements fixos i visibles, com els canviants i no visibles.

- **Promoure la sensibilització prèvia dels educadors**

A més de dominar els recursos pedagògics i didàctics, els educadors han d'estar familiaritzats amb el concepte de paisatge promogut pel CEP. Això significa que convé incentivar l'actualització de continguts en el marc de la formació continuada o de cursos específics, i promoure l'elaboració de recursos que facilitin la tasca d'educar en paisatge.

Modalitats

Es poden classificar les experiències educatives en paisatge segons criteris molt diversos. A continuació es fa atenció als tres grans contextos educatius en el qual es produeixen:

Educació formal

Defineix el procés educatiu **dirigit i reglat** que comprèn totes les etapes i cicles

qualitats, such as the ability to analyse and synthesise, awareness of one's own emotions and a critical spirit.

- **Living the landscape forms part of the educational process**

In general direct, lived experiences generate a higher impact, are remembered and influence people more than indirect means. In this regard, it is advisable to make the most of all learning tools offered by the environment itself, whether through work camps, participating in organised activities or speaking to people who have a close relationship with the landscape and good communication skills to transmit their knowledge.

- **Make the landscape's dynamic dimension emerge**

The dominant view of the landscape for most people is still today one of something static and uniquely beautiful, associated with the *postcard* idea. But the landscape is something dynamic based on a large number of interactions between its components and in a permanent state of evolution, subject to the effects of the changes induced by human action. This means that when it comes to understanding why a landscape is what it is, why it exhibits certain tendencies and what it can turn into, the fixed and visible elements are as important as the changing and non-visible ones.

- **Promoting the prior raising of awareness among educators**

In addition to mastering pedagogical and didactic resources, educators have to be familiar with the concept of landscape promoted by the ELC. This means that it is advisable to create incentives for updating content as part of ongoing training or specific courses

de l'educació obligatòria, des de l'educació infantil fins a l'educació secundària, i que comporta un disseny intencionat, planificat i regulat, que es concreta en un currículum i que és avaluable. Té lloc a les escoles públiques, privades i concertades.

L'escola és el gran espai de l'educació; per tant, també ho ha de ser de l'educació en paisatge. L'educació a l'escola es caracteritza per una **tipificació** molt precisa dels objectius, dels continguts i dels itineraris curriculars. Els coneixements i les competències estan predefinitos i tenen un abast general, i l'autonomia de l'escola se centra en l'adaptació dels ensenyaments al seu context particular i a les característiques específiques de cada grup.

Les experiències d'educació en paisatge en el context de l'educació formal es caracteritzen pels trets distintius següents:

- **Arriben a tota la població infantil i jove**, sense diferències de classe social, lloc de residència, origen geogràfic, llengua o altres factors diferencials. La generalització i democratització de les experiències de sensibilització envers el paisatge que es fan a l'escola tenen, per tant, un caràcter universal i un potencial molt gran.
- **Arriben, indirectament, també a les famílies**, ja que els infants transmeten a casa el que veuen, viuen i aprenen a l'escola. Aquesta influència és més feble que la influència directa de l'escola sobre els infants i, òbviament, requereix una certa receptivitat per part de les famílies, però és una via de sensibilització social indirecta a tenir en compte.
- **Els coneixements s'interioritzen de manera més plena i perdurable** perquè tenen lloc en una etapa clau de la formació de la personalitat. A l'escola

and to promote the development of resources that will facilitate the task of educating on landscape.

Modalities

Educational experiences in landscape can be classified according to highly diverse criteria. Below we do this according to the three major educational contexts in which they occur:

Formal education

Defines the **directed and regulated** educational process that encompasses all the phases and cycles in compulsory education, from primary to secondary, and which entails an intentional, planned and regulated design embodied in a curriculum and which can be evaluated. It takes place in public, private and public-private partnership schools.

Schools are a major educational space; they therefore also have to play this role in education on landscape. Education at school is characterised by a very precise **categorisation** of curricular objectives, contents and itineraries. Knowledge and competences are predefined and are general in scope, and the school's autonomy centres on adapting the teaching to its particular context and to the specific characteristics of each group.

The experiences of education on landscape within the context of formal education are characterised by the following distinctive traits:

- **They reach the entire infant and young population**, without differentiating social class, place of residence, geographic origin, language or other differential factors. The spread and democratisation of awareness-raising experiences on the landscape in schools

es consolida una part molt important de la base de sabers, s'entrenen les habilitats, es fomenten uns valors determinats, s'estableixen rutines, etc.

- **Els aprenentatges tenen predominantment un enfocament disciplinari**
Si bé l'enfocament de les primeres etapes (infantil i primària) és de caràcter global, de manera progressiva es decanta cap a un enfocament més disciplinari (secundària), vinculat a les matèries pròpies de cada cicle.

No és concebible una sensibilització efectiva del conjunt de la població que no es fonamenti en l'educació formal, perquè els aprenentatges i les vivències a l'escola deixen una empremta efectiva i duradora.

Educació no formal

Defineix el procés educatiu **dirigit, però no reglat**, que es porta a terme fora del

thus has a universal character and very great potential.

- **They indirectly also reach the families**, since the children talk at home of what they see, live and learn at school. This influence is weaker than the direct influence of schools on the children and obviously requires some degree of receptiveness on the part of the families, but it is an indirect social awareness-raising route that must be taken into account.
- **Knowledge is internalised in a fuller and more perdurable manner**, for it is absorbed at a key stage in shaping personality. At school a very important part of core knowledge is consolidated, skills are developed, certain values are encouraged, routines are established, etc.
- **Learning has a predominantly disciplinary approach.** While the approach right from the earliest stages (infant and primary) is global, it gradually becomes more disciplinary (secondary),

context de l'educació formal. Comprèn l'acció de totes les institucions no reglades que comparteixen amb l'escola la voluntat educativa. Les actuacions d'aquestes institucions, que poden pertànyer a l'àmbit públic o privat, és molt heterogènia: tant es poden dirigir a la població infantil com a l'adult, es poden basar en experiències directes o en classes a l'aula, o poden tenir un enfocament formatiu més o menys lúdic, per posar uns quants exemples. Els seus objectius són molt amplis, i engloben aspectes tan diversos com l'alfabetització, la formació professional o la sensibilització en matèries com el medi ambient, el consum, la salut, la cultura de la pau, entre altres. En definitiva, les característiques de l'educació no formal són molt diverses i es defineixen més aviat per exclusió en relació amb l'educació formal.

Les experiències educatives no reglades es caracteritzen pels trets distintius següents:

- **Admeten una gran flexibilitat de continguts i enfocaments.** Com que no hi ha condicionants reglats de partida, permeten adaptar de manera molt lliure l'experiència educativa als requeriments concrets de cada cas. Les característiques de l'experiència (programa, durada, metodologia, públic objectiu, etc.) es defineixen d'acord amb els objectius i els condicionants particulars.
- **Es dirigeixen a tot tipus de públic,** la qual cosa permet arribar a la població adulta que no ha rebut educació específica en paisatge. Solen requerir un cert interès de partida i, per tant, poden tenir un abast limitat, condicionat per la sensibilitat prèvia de les persones.
- **Es basen en el component lúdic i social de l'aprenentatge** ja que, en ser voluntàries, s'han de formular de la manera més atractiva possible. Això

connected to the subjects that correspond to each cycle.

The effective raising of awareness among the population as a whole is not conceivable without it being based on formal education, for school learning and experiences leave an effective and long-lasting imprint.

Non-formal education

Defines the **directed, but not regulated** educational process undertaken outside the context of formal education. Encompasses the action of all institutions that are not regulated but that share with the schools the will to educate. The actions of such institutions, which may belong to the public or the private sphere, are greatly heterogeneous: they can target both the child and the adult population, base themselves on direct experiences or on classroom teaching, use a more or less playful teaching approach, etc. Their objectives are very wide-ranging and encompass aspects as varied as literacy, professional training or raising awareness on topics such as the environment, consumption, health, the culture of peace, etc. Ultimately, the characteristics of non-formal education are greatly heterogeneous and are predominantly defined by exclusion with regard to formal education.

Non-regulated educational experiences are characterised by the following distinctive traits:

- **They are highly flexible in regard to content and approaches.** Given that there are no regulated conditioning factors at the outset, they allow the educational experience to adapt very freely to the specific requirements of each case. The characteristics of the experience (programme, duration, methodology, target public, etc) are defined according

n'augmenta l'efectivitat personal i la popularitat social. En una societat amb un temps lliure i una competitivitat creixents, les fórmules que combinen aprenentatge i gaudi es valoren d'una manera especial.

El desenvolupament que ha experimentat l'educació no formal, en bona part relacionada amb la educació en el temps lliure i la diversitat de formats i d'espais on es poden implementar experiències educatives d'aquesta índole les converteix en una eina amb un gran potencial per arribar a tot tipus de públic i per sensibilitzar en paisatge.

Educació informal

L'educació informal defineix el **procés espontani d'aprenentatge** que es produeix, al llarg de la vida de les persones, fora dels àmbits de l'educació formal i no formal. Es basa en l'assoliment de coneixements, habilitats i valors mitjançant les

to particular objectives and conditioning factors.

- **They target all kinds of public**, allowing them to reach the adult population that has not received specific education in landscape. They tend to require some degree of interest at the outset and may therefore have limited reach, conditioned by people's prior degree of awareness.
- **They are based on the playful and social component of learning** given that, being voluntary, they have to be formulated in the most attractive way possible. This increases their effectiveness at a personal level and their popularity at a social level. In a society with leisure time and increasing competitiveness, formulas combining learning and enjoyment are particularly valued.

experiències viscudes en interacció amb l'entorn i amb les altres persones.

La pròpia llar, la família, el barri, entre altres, són part de l'entorn en el qual es produeixen els aprenentatges. I també en formen part, cada vegada amb un protagonisme més notori, els mitjans de comunicació (televisió, Internet, publicitat, etc.) i els mitjans d'expressió artística (pintura, cinema, còmic, etc.). A ells es deuen part dels prejudicis socials i també de l'imaginari compartit sobre els paisatges.

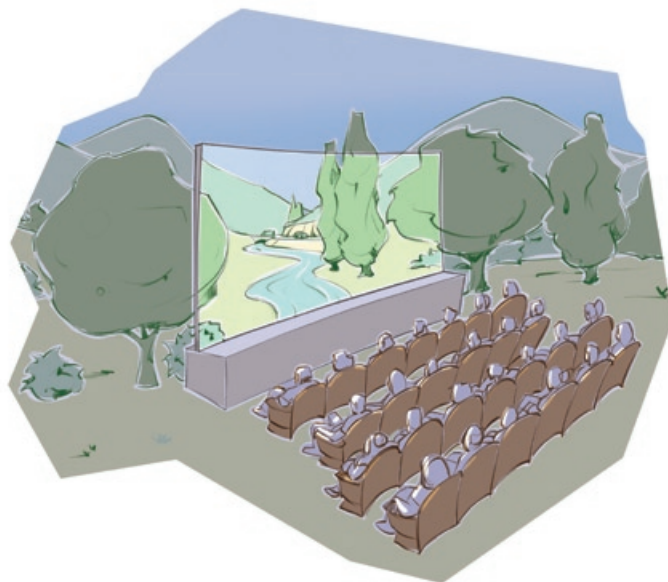
Tothom comparteix la idea de l'enorme influència de l'entorn i de la importància de l'educació informal, especialment en els infants, però aquest és encara un camp poc explorat i ple de possibilitats. Un dels reptes és trobar-ne l'encaix amb les altres formes d'educació, de manera que el procés educatiu global es beneficiï de tots els recursos a l'abast de les persones i creï sinergies entre les diferents fonts d'aprenentatge.

The development that non-formal education has experienced, to a great degree connected to education in people's free time and to the diversity of formats and spaces where such educational experiences can be implemented, turns them into a tool with great potential for reaching all kinds of public and for raising awareness about landscape.

Informal education

Informal education defines the **spontaneous learning process** that occurs during a person's lifetime outside the sphere of formal and non-formal education. It is based on gaining knowledge, skills and values through experiences lived in the interaction with the environment and with other people.

The home, the family, the neighbourhood, etc are part of the environment in which this learning occurs. Also forming part of this, and with growing importance, are the media (television, the internet, advertising, etc) and vehicles for artistic expression (painting, cinema, comic strips, etc). Part of the social

A mode de conclusió es pot dir que, si bé l'escola i la família són els àmbits educatius més influents, avui dia és necessari promoure l'educació en paisatge en tots els àmbits possibles, comptant amb les especificitats i les oportunitats formatives i de sensibilització que caracteritzen cadascun d'aquests àmbits.

Les competències educatives

L'educació escolar reglada s'organitza en àrees curriculars, centrades en àmbits específics de coneixement, però totes persegueixen l'adquisició i el domini de competències bàsiques, és a dir, d'eines i de recursos que permeten assolir un desenvolupament ple de la personalitat i esdevenir persones responsables, autònomes i capaces.

Les competències bàsiques es treballen a l'escola al llarg de tota l'escolaritat, des de les etapes primerenques. Un cop adquirides, les competències es van entrenant, perfeccionant o deteriorant al llarg de la vida adulta. Generalment es divideixen en competències transversals –que són la base del desenvolupament personal– i en competències específiques –que estan centrades en la interacció amb la societat i amb el món. A continuació es defineixen vuit competències bàsiques i se subratlla com l'educació en paisatge contribueix a desenvolupar-les.

Competències transversals

Competències comunicatives

1. Competència comunicativa, lingüística i audiovisual

És la base de tots els aprenentatges: suposa saber interaccionar oralment, per escrit i amb l'ús dels llenguatges audiovisuals, i saber expressar fets, conceptes, emocions, sentiments i idees.

prejudices and also the shared imaginary on landscape are attributable to them.

Everyone shares the idea of the huge influence of the environment and of the importance of informal education, especially in children, but this field has been little explored as yet and is full of possibilities. One of the challenges is to find a way to fit it in with other forms of education so that the global educational process benefits from all the resources that people have to hand and creates synergies between the different sources of learning.

To conclude it can be stated that, whilst the school and the family are the most influential educational spheres, today it is necessary to promote education in landscape in every possible sphere, counting on the specificities and learning and awareness-raising opportunities that characterise each one of us.

Educational competences

Regulated school education is organised into curricular areas that focus on specific fields of knowledge, but all of them pursue the acquisition and command of basic competences, that is, tools and resources that will allow us to attain the full development of our personality to become responsible, autonomous and capable people.

Basic competences are developed at school throughout our school life, right from the earliest stages. Once acquired, we train, perfect or lose our competences in the course of our adult life. They are generally divided into cross-sectional competences – which are the basis for personal development- and specific competences – which centre on the interaction with society and the world. Below we define eight basic competences and underline how education on landscape contributes to develop them.

L'educació en paisatge requereix l'aprenentatge d'un vocabulari específic i la comprensió i exercici de la comunicació oral i escrita, alhora que propicia l'ús de mitjans audiovisuals. També pot estimular l'expressió i la transmissió de sentiments i emocions.

2. Competència artística i cultural

Suposa conèixer, comprendre, apreciar i valorar críticament les manifestacions culturals i artístiques, gaudir-ne i considerar-les com a patrimoni. Requereix iniciativa, imaginació i creativitat.

El paisatge és un concepte d'origen artístic i impregnat de cànons estètics. Treballar amb paisatge implica exercitar el gust i la sensibilitat artística i apreciar la dimensió formal de l'entorn; d'altra banda, es presta especialment a treballar amb recursos plàstics i a cultivar mitjans d'expressió artístics. També és un concepte carregat de connotacions culturals i que ajuda a ser conscient de la influència de la cultura local sobre el medi i del patrimonial de l'entorn.

Cross-sectional competences

Communicational competences

1. Communicational, linguistic and audiovisual competence

It is the basis for all learning: it entails knowing how to interact orally, in writing and through the use of audiovisual languages, and knowing how to express facts, concepts, emotions, feelings and ideas.

Education in landscape requires the learning of a specific vocabulary and the understanding and exercising of oral and written communication while propitiating the use of audiovisual mediums. It can also stimulate the expression and transmission of feelings and emotions.

2. Artistic and cultural competences

It entails knowing, understanding, appreciating and critically valuing cultural and artistic manifestations, enjoying them and viewing them as our heritage. Requires initiative, imagination and creativity.

The landscape is a concept of artistic origin imbued with aesthetic canons.

Competències metodològiques

3. Tractament de la informació i competència digital

Suposa la selecció, el tractament i la utilització de la informació disponible mitjançant suports i tecnologies diversos, i el desenvolupament d'una actitud crítica i reflexiva en la seva valoració.

L'educació en paisatge es basa en l'ús de fonts d'informació molt diverses que se solen trobar en formats i registres força heterogenis (textuals, gràfics, icònics, etc.). En aquest sentit, la varietat i el nombre de recursos digitals disponibles (imatges, mapes, fotografies aèries, etc.) els últims anys ha experimentat un creixement geomètric i la seva accessibilitat permet entrenar la capacitat de cerca, comparació, valoració, etc. En definitiva, permet processar la informació.

4. Competència matemàtica

Suposa la capacitat de comprendre, utilitzar i relacionar els números però també les formes de raonament matemàtic i, de la mateixa manera, implica entrenar la lògica, els processos de raonament i l'expressió de cadenes argumentals.

L'educació en paisatge permet entrenar les capacitats matemàtiques, ja sigui directament, mitjançant exercicis destinats a treballar conceptes com dimensions, escala, fluxos, temporalitat, etc., o indirectament, mitjançant l'hàbit d'indagar la seqüència dels fenòmens i processos que han d'actuar en la transformació dels paisatges.

5. Competència d'aprendre a aprendre

Suposa l'habilitat de conduir l'aprenentatge propi, sent conscient de les capacitats i els processos necessaris i desenvolupant la motivació, la confiança i el gust per l'aprenentatge.

Working with the landscape involves exercising our artistic taste and sensibility and appreciating the formal dimension of the environment; moreover, it especially lends itself to working with plastic resources and to cultivating mediums for artistic expression. It is also a concept charged with cultural connotations and one that helps us to be aware of the influence of the local culture on the environment and of the heritage of our surroundings.

Methodological competences

3. Treatment of information and digital competence

It entails the selection, treatment and use of available information through a variety of vehicles and technologies as well as adopting a critical and reflective attitude when evaluating them.

Education on landscape is based on the use of highly diverse sources of information that tend to be found in fairly heterogeneous formats and records (textual, graphic, iconic, etc). In this regard, the variety and number of available digital resources (images, maps, aerial photographs, etc) has experienced exponential growth in recent years and its accessibility allows us to train our ability to search, compare, evaluate, etc, and ultimately to process the information.

4. Competence in mathematics

It involves the ability to understand, use and list numbers but also forms of mathematical reasoning, so that it also implies training in logic, in reasoning processes and in the expression of argument chains.

Education on landscape permits training our mathematical abilities, whether directly through exercises designed for working on concepts such

El paisatge és una realitat a l'abast, que fàcilment desperta interès per la seva proximitat i per les implicacions emocionals que desperta. Les múltiples dimensions que el conformen, la possibilitat de llegir-lo de maneres molt diverses i la possibilitat d'adaptar els coneixements a graus de dificultat diferents incentiven que aquest interès inicial esdevingui genuïnament una inquietud personal que es desenvolupa de forma autònoma.

Competències personals

6. Competència d'autonomia i iniciativa personal

Suposa ser capaç d'imaginar, d'emprendre, de desenvolupar i d'avaluar accions i projectes. Requereix imaginació, actitud positiva, visió estratègica, habilitats socials i lideratge.

El paisatge és una realitat dinàmica. Entendre que està en canvi permanent, estudiar-ne el passat i anticipar-ne el futur promou un posicionament actiu dels éssers humans davant del món. La vinculació directa de les persones i el seu entorn que representa el paisatge també juga a favor d'incentivar la creativitat sobre possibles accions a emprendre. D'altra banda, la diversitat d'agents i opinions en relació amb el paisatge també fomenten el fet de compartir idees i el treball en equip, factors imprescindibles quan es pren part en qualsevol tipus de projecte.

Competències específiques centrades a conviure i habitar el món

7. Competència en el coneixement i la interacció amb el món físic

Suposa desenvolupar i aplicar el pensament científicotècnic, en un món amb avenços molt ràpids en aquest àmbit, a la comprensió del món i la societat

as dimensions, scale, flows, temporality, etc, or indirectly through the habit of investigating the sequence of phenomena and processes that are set to act on the transformation of landscapes.

5. Competence of learning to learn

Involves the ability to conduct our own learning, being aware of the necessary abilities and processes and developing the motivation, confidence and taste for learning.

Landscape is a reality within our reach that easily elicits our interest thanks to its proximity and to the emotional implications it awakens. The multiple dimensions that shape it, the possibility of reading it in a wide variety of ways and of adapting knowledge to different degrees of difficulty create an incentive for this initial interest to genuinely become a personal concern that is developed autonomously.

Personal competences

6. Competence in personal autonomy and initiative

It means to be able to imagine, undertake, develop and appraise actions

per contribuir a l'ús responsable dels recursos naturals, a la cura del medi ambient, al consum responsable i a la salut.

L'educació en paisatge, com l'educació mediambiental, es basa fortament en l'entrenament i el domini d'aquesta competència en particular, perquè implica, d'una banda, integrar coneixements científics i tècnics sobre el món físic i les societats humanes i, de l'altra, adquirir criteris sobre els hàbits, els valors i els principis que regeixen la interacció personal amb l'entorn.

8. Competència social i ciutadana

Suposa comprendre la realitat social, fomentar una convivència basada en la pau i la democràcia i exercir una ciutadania amb una actitud constructiva, solidària i responsable.

L'educació en paisatge té una dimensió social molt forta i és útil per millorar aquesta competència. El paisatge contribueix a generar un sentiment de pertinença, a crear vincles entre les persones i el seu entorn, i a cohesionar els grups socials. A més a més, la diversitat de visions i d'interessos que conflueixen sobre el paisatge donen peu a fomentar el treball al voltant del debat, el consens i la concertació.

Reptes

Actualitzar els continguts sobre paisatge en els itineraris curriculars

El mitjà més efectiu per augmentar la sensibilitat social general en relació amb el paisatge és educar les generacions més joves mitjançant la transmissió de l'interès i l'estima pel paisatge. Això comporta actualitzar els continguts sobre paisatge a l'escola, potenciar el caràcter transversal d'aquesta àrea i introduir el paradigma

and projects. Requires imagination, a positive attitude, strategic vision, social skills and leadership.

Landscape is a dynamic reality. Understanding that it is permanently undergoing change, studying its past and anticipating its future promotes an active positioning of people before the world. The direct link between people and their environment that landscape represents also acts in favour of encouraging creativity over possible actions to be undertaken. Moreover, the diversity of agents and opinions with regard to landscape also fosters the sharing of ideas and teamwork, an indispensable factor when taking part in any kind of project.

Specific competences centred on cohabiting and inhabiting the world

7. Competence in knowledge and interaction with the physical world

It entails developing and applying scientific-technical thought, in a world of very rapid change in this sphere, to the understanding of the world and society in order to contribute to the responsible use of natural resources, care of the environment, responsible consumption and health.

Education on landscape, like environmental education, is strongly based on training and the command of this particular competence, because it implies, on one hand, integrating scientific and technical knowledge on the physical world and human societies and, on the other, acquiring criteria on the habits, values and principles that govern personal interaction with the environment.

8. Social and citizenship competence

It entails understanding social reality, fostering coexistence based on peace

de paisatge del CEP a l'ensenyament. Per això, convé promoure la formació del professorat, el disseny i la implementació de projectes pioners i l'intercanvi d'experiències entre les escoles i els educadors en l'àmbit europeu.

Adaptar les estratègies educatives a les noves realitats socials

Les societats són cada vegada més globals, els fenòmens d'immigració donen lloc a comunitats formades per grups d'origen geogràfic i cultural divers, amb referents paisatgístics, gustos i costums diferents. Promoure en aquestes comunitats heterogènies uns valors comuns d'apreci i gaudi, tant del paisatge en general com dels paisatges dels entorns quotidians en particular, esdevé una qüestió més complexa però que ofereix una oportunitat valuosa per afavorir la integració social i la creació de referents compartits.

Reivindicar els paisatges ordinaris

Cal estendre la noció de paisatge als escenaris quotidians, és a dir, a aquells on es desenvolupen les activitats humanes

and democracy and exercising citizenship with a constructive, supportive and responsible attitude.

Education in landscape has a very strong social dimension and is useful in improving this competence. Landscape contributes to generating a feeling of belonging, to creating links between people and their environment and to binding social groups. In addition, the diversity of visions and interests that converge on the landscape give rise to fostering work on debating, consensus and compromise.

Challenges

Updating content on landscape in curricular itineraries

The most effective way to enhance general social awareness on the landscape is to educate the younger generations through the transmission of interest in and esteem for the landscape. This entails updating the content on landscape in schools, boosting the cross-sectional nature of landscape and introducing the ELC's paradigm of landscape in teaching. To this effect, it is advisable to promote teacher training, the design and implementation of pioneering projects and the

diàries. Cal activar la consciència que els paisatges ordinaris també són portadors de significats, que estan dotats de valors, que poden ser objecte de millora i que les seves qualitats incideixen en el grau de benestar de les persones.

Atendre al procés de globalització dels paisatges

Els paisatges coneguts ja no se circumscriuen a la realitat immediata sinó que s'han estès a grans distàncies. Els mitjans de comunicació i el turisme de masses els apropren i fan que s'estigui familiaritzat amb realitats llunyanes, fins i tot que se sentin com a pròpies. L'educació en paisatge ha d'atendre a aquest procés d'ampliació de les fronteres de l'experiència, dels sentits i de les emocions, perquè el paisatge ha deixat de ser una realitat exclusivament local i perquè el seu caràcter només pot ser entès si es consideren processos que tenen un abast global.

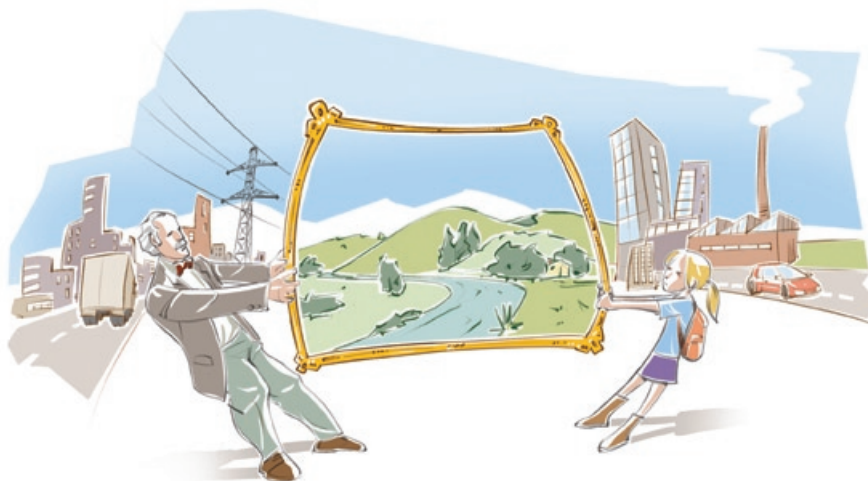
exchange of experiences between schools and educators in the European domain.

Adapting educational strategies to the new social realities

Societies are increasingly global, the phenomena of immigration give rise to communities comprising diverse groups of cultural and geographic origin, with different landscape references, tastes and customs. In such heterogeneous communities, promoting common values of appreciation and enjoyment of both the landscape in general and of landscapes in everyday environments in particular becomes a more complex issue but one that offers a valuable opportunity to favour social integration and the creation of shared references.

Championing ordinary landscapes

We must extend the notion of landscape to quotidian scenarios, that is, those in which daily human activities take place. We must activate the awareness that ordinary landscapes are also carriers of significance, that they are endowed with values, that they can be the subject of improvement and that their qualities affect people's well-being.

Explorar el potencial de les noves tecnologies

Mai com en l'actualitat havia existit tanta informació ni mai havia estat tan accessible. A la xarxa es pot trobar instantàniament cartografia digital, imatges satèl·lit, fotografies històriques i actuals, imatges en temps real, panoràmiques de 360°, tot tipus de llocs web i plataformes que permeten visites virtuals a indrets d'arreu del món, entre altres, així com un gran volum de dades estadístiques, notícies de premsa i informació especialitzada. És clar que tota aquesta informació ingent serveix de ben poc si s'utilitza sense criteri, però obre un ventall molt ampli d'oportunitats que no es pot ignorar i que s'ha d'incorporar tant en l'educació formal com en la no formal.

Enfortir la dimensió patrimonial

El paisatge té una dimensió patrimonial com a expressió històrica de les formes particulars de relació que les societats han establert amb el seu entorn. Alhora, la diversitat de paisatges forma part del patrimoni de la humanitat. La sensibilització envers la dimensió patrimonial del paisatge afavoreix el sentit del lloc, l'adquisició del concepte de temps històric, el desenvolupament de vincles positius de les persones amb el seu entorn i la responsabilitat personal i social.

Promoure l'educació a les esferes política, administrativa i empresarial

Les experiències educatives en paisatge fora de l'àmbit escolar es troben encara en una fase incipient, però les dirigides a col·lectius amb capacitat de crear opinió i d'exercir una influència efectiva, directa o indirecta, sobre l'estat dels paisatges, són excepcionals. A aquests àmbits també s'ha de dirigir l'educació en paisatge si es

Attending to the globalisation process of landscapes

Known landscapes are no longer circumscribed to immediate reality but have extended over great distances.

The media and mass tourism bring them closer and make us familiarised with distant realities, even making them feel our own. Education on landscape has to attend to this process of expanding the frontiers of experience, of the senses and the emotions, for landscape has ceased to be an exclusively local reality and its character can only be understood if we consider processes that have a global reach.

Exploring the potential of new technologies

Never before has there been so much information or has it been so accessible. On the web we can instantly find digital cartography, satellite images, historical and current photographs, images in real time, 360° panoramic views, all kinds of websites and platforms that permit virtual visits to places around the world, etc, as well as a large volume of statistical detail, news items and specialised information. It is obvious that all this mass of information is quite pointless if used with no judgement, but it opens up a very wide range of opportunities that cannot be ignored and that must be incorporated into both formal and non-formal education.

Strengthening the heritage dimension

The landscape has a heritage dimension as a historical expression of particular forms of relationships that societies have established with their environment. At the same time, the very diversity of landscapes forms part of our world heritage. Raising awareness of the landscape's heritage dimension favours a sense of

vol arribar a sensibilitzar tots els sectors i tots els actors, públics i privats.

Transferir els coneixements experts

La conveniència de transferir els coneixements experts a l'escola i al conjunt de la societat és un requisit indispensable per tal que l'educació en paisatge no sigui obsoleta, perquè sigui efectiva i pugui assolir tots els seus objectius. Perquè aquesta transferència sigui possible és necessari que s'estableixin ponts de diàleg i un debat fluid entre la comunitat educativa i el món dels experts en paisatge.

place, the acquisition of the historic time concept, the development of positive links between people and their environment and personal and social responsibility.

Promoting education in the political, administrative and business spheres

Educational experiences in landscape outside the school domain are still at an incipient stage but those aimed at collectives with the capacity to create opinions and exert an effective, direct or indirect influence on the state of landscapes are exceptional. These are fields which education in landscape must also target if we wish to raise awareness among all the sectors and all the actors, both public and private.

Transferring expert knowledge

The advisability of transferring expert knowledge to schools and to society as a whole is an indispensable requirement if we wish education in landscape to not become obsolete and for it to be effective and able to attain all of its goals. For this transfer to be possible it is necessary to establish bridges of dialogue and a fluid debate between the educational community and the world of landscape experts.

Semblances i diferències...

	OBJECTIU: Què persegueix?	PÚBLIC: A qui es dirigeix?
COMUNICACIÓ	<ul style="list-style-type: none"> • Divulgar informació sobre temes i iniciatives de caràcter paisatgístic escollint adequadament els canals, els suports, els registres i el disseny. 	<p>Públic variable</p> <p>Cal dirigir-la a sectors específics de població, més o menys extensos, segons els continguts i els objectius de la comunicació; si no, el missatge perd efectivitat.</p>
MEDIACIÓ	<ul style="list-style-type: none"> • Prevenir o resoldre conflictes. • Assolir consensos o acostaments. 	<p>Persones, actors o ens enfrontats</p> <p>Cal identificar-los amb cura per no oblidar cap part, cosa que podria comprometre l'èxit del procés. És millor restringir-lo a les parts amb implicació directa per simplificar, agilitzar i facilitar el procés.</p>
CONCERTACIÓ	<p>Arribar a acords per impulsar accions de protecció, gestió i ordenació del paisatge entre els agents que hi estan interessats.</p> <p>Crear vincles i impulsar sinergies entre actors públics i/o privats.</p>	<p>Persones, actors o ens amb interessos o incidència sobre el paisatge</p> <p>Convé partir d'un coneixement exhaustiu del mapa d'actors per fer-ne una selecció intencionada d'acord amb els objectius i la naturalesa del procés.</p>
PARTICIPACIÓ	<ul style="list-style-type: none"> • Recollir l'opinió, els desitjos i les aspiracions de la ciutadania en relació amb els afers que tenen transcendència sobre el paisatge. • Articular mecanismes per influir en la presa de decisions que afecten el paisatge. 	<p>Públic variable</p> <p>En funció del tipus de participació, es pot obrir al conjunt de la població (infants inclosos) o es pot restringir a grups definits amb criteris objectius: persones afectades per les actuacions, habitants de la zona, experts en la temàtica, altres administracions, etc.</p>
EDUCACIÓ	<p>Transmetre:</p> <ul style="list-style-type: none"> • coneixements • valors • actituds 	<p>Tota la població</p> <p>Pot dirigir-se tant a infants i adolescents en edat escolar com a persones adultes. En termes generals, com més àmplia sigui, millor.</p>

...entre estratègies de sensibilització en paisatge

SEMBLANCES I DIFERÈNCIES: Amb quines altres estratègies està més estretament relacionada? Quins punts en comú hi manté?

Comunicació vs. educació La comunicació posa l'accent en la transmissió de coneixements, i promou la generació de valors i actituds de manera més indirecta que l'educació. A diferència d'aquesta, és discrecional i té uns objectius més heterogenis.

Comunicació vs. participació La comunicació és un requisit "sine qua non" de la participació, però no la implica per si sola, cal que hi hagi una retroacció que permeti recollir l'opinió dels receptors.

Mediació vs. concertació La mediació persegueix l'assoliment d'acords per posar fi a un conflicte preexistent, mentre que la concertació impulsa acords i sinergies no vinculats a una situació problemàtica.

Mediació vs. participació La mediació està restringida a les parts enfrontades i té uns objectius més definits a priori (arribar a acords i compromisos entre les parts enfrontades), mentre que la participació generalment és més oberta tant pel que fa a participants com a objectius.

Concertació vs. mediació Tant una com l'altra promouen l'acceptació de punts de vista diferents i l'assoliment d'acords, però la concertació no implica l'existència d'un conflicte previ sinó que promou pactes i sinergies com a finalitat en si mateixa.

Concertació vs. participació Tant l'una com l'altra impliquen actors diversos i interessos contraposats, però la concertació no sol ser tan oberta com la participació i es dirigeix fonamentalment als actors amb possibilitat de comprometre's i amb capacitat d'incidir en l'evolució del paisatge.

Participació vs. mediació La participació generalment és oberta i es dirigeix a tothom que compleixi els criteris de definició dels participants, mentre que la mediació es dirigeix a les parts en conflicte. La participació no implica l'existència de conflicte.

Participació vs. concertació La participació no se circumscriu a persones o col·lectius amb capacitat d'incidir sobre el paisatge. La participació no posa l'accent en l'assoliment d'acords, sinó en la captació d'opinió i propostes.

Participació vs. comunicació La comunicació és un requisit de la participació: es produeix des de dalt cap a baix per aportar la informació de base; però també des de baix cap a dalt, per transmetre opinions i propostes.

Participació vs. educació La participació posa l'accent en el fet de captar opinió i contribuir a la presa de decisions. L'educació utilitza la participació per entrenar les habilitats comunicatives i fomentar la interacció en els grups.

Educació vs. comunicació Totes dues persegueixen la transmissió d'informació, però l'educació, a més a més, posa l'accent en la transmissió de valors i actituds i en l'entrenament d'habilitats, capacitats i potencial interior. A diferència de la comunicació, l'educació és universal i no és discrecional.

Educació vs. participació L'educació implica mecanismes participatius perquè es basa en la interacció entre professors i alumnes i pot utilitzar el debat en grup com a instrument per entrenar les habilitats comunicatives i fomentar la interacció. Ara bé, a diferència de la participació, no té per objectiu recaptar opinió ni influir en la presa de decisions.

Similarities and differences between...

	OBJECTIVE: What does it pursue?	PUBLIC: Whom does it target?
COMMUNICATION	<ul style="list-style-type: none"> Divulging information on landscape-related topics and initiatives, suitably choosing the channels, supports, registers and the design. 	<p>Variable public</p> <p>It must target more or less extensive population sectors, depending on the content and objectives of the communication; otherwise the message loses effectiveness.</p>
MEDIATION	<ul style="list-style-type: none"> Preventing or resolving conflicts. Achieving consensus or accord. 	<p>Persons, actors or entities in conflict</p> <p>They must be carefully identified so that no party is forgotten, as this might compromise the success of the process. It is better to restrict it to parties with direct involvement in order to simplify, speed up and facilitate the process.</p>
CONCERT	<p>Reaching agreements to drive forward landscape protection, management and development actions among the agents interested in the landscape.</p> <p>Creating links and driving forward synergies between public and/or private actors.</p>	<p>Persons, actors or entities with interests in or having a bearing on the landscape</p> <p>It is advisable to start with in-depth knowledge of the map of actors in order to make an intentional selection in accordance with the objectives and nature of the process.</p>
PARTICIPATION	<ul style="list-style-type: none"> Gathering the opinion, desires and aspirations of the citizens with regard to affairs that are transcendental for the landscape. Articulating mechanisms for influencing the taking of decisions that affect the landscape. 	<p>Variable public</p> <p>Depending on the type of participation, it can be opened to the population as a whole (including children) or restricted to certain groups defined according to objective criteria: people affected by the actions, inhabitants of the area, experts on the subject, other administrations, etc.</p>
EDUCATION	<p>To transmit:</p> <ul style="list-style-type: none"> knowledge values attitudes 	<p>The entire population</p> <p>It can target both school-age children and adolescents and adult people. In general terms, the more wide-ranging the better.</p>

...awareness-raising strategies on landscape

SIMILARITIES AND DIFFERENCES: To which other strategies is it most closely related?

Which points in common does it maintain?

Communication vs. education Communication puts the accent on the transmission of knowledge and promotes the generation of values and attitudes in a more indirect manner than education. In contrast to the latter, it is discretionary and has more heterogeneous objectives.

Communication vs. participation Communication is an indispensable requirement of participation but does not involve it on its own. It needs feedback to gather the opinion of the recipients.

Mediation vs. concert Mediation pursues the reaching of agreements to end an existing conflict, while concert promotes agreements and synergies not linked to a problematic situation

Mediation vs. participation Mediation is restricted to the parties in conflict and has better-defined objectives in principle – reaching agreements and compromise between the parties in conflict – while participation is generally more open, both in regard to participants and to objectives.

Concert vs. mediation Both promote the acceptance of different viewpoints and the closing of agreements but concert does not imply the existence of a prior conflict but instead promotes pacts and synergies as an end in themselves.

Concert vs. participation Both involve different actors and opposing interests but concert does not tend to be as open as participation and crucially targets the actors who have the possibility of committing themselves and have the ability to affect the evolution of the landscape.

Participation vs. mediation Participation is generally open and aimed at everyone who meets the defining criteria of the participants, while mediation is aimed at the parties in conflict. Participation does not imply the existence of conflict.

Participation vs. concert Participation is not circumscribed to people or collectives with the ability to affect the landscape. Participation does not put the accent on achieving agreements but on gathering opinions and proposals.

Participation vs. communication Communication is a requirement of participation: it is a top-down process in order to provide basic information but also a bottom-up process in order to transmit opinions and proposals.

Participation vs. education Participation puts the accent on gathering opinion and contributing to the decision-making. Education with the purpose of imparting communication skills and fostering interaction in the groups are not among its principal objectives.

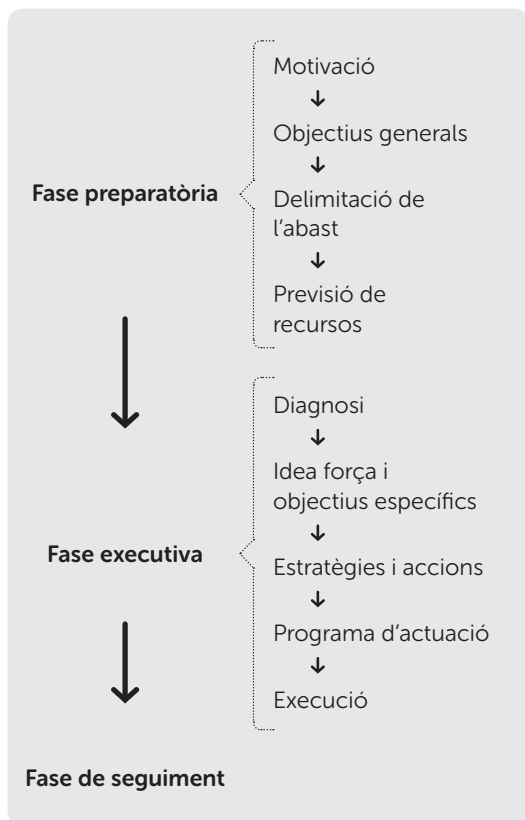
Education vs. communication Both pursue the transmission of information but education, additionally, places the accent on the transmission of values and attitudes and on the training of skills, abilities and inner potential. In contrast to communication, education is universal and non-discretionary.

Education vs. participation Education implies participative mechanisms because it is based on the interaction between teachers and pupils and can use group debate as an instrument for training communication skills and fostering interaction, but in contrast to participation, it does not have the goal of gathering opinions and influencing the decision making.

5

COM ENDEGAR UN PROJECTE DE SENSIBILITZACIÓ EN PAISATGE

Un projecte de sensibilització és, sobretot, un procés. Això vol dir que es basa en una sèrie d'etapes encadenades lògicament, cadascuna de les quals fa possible assolir la posterior. D'una manera esquemàtica, tots els projectes requereixen el seguiment de les etapes següents:

HOW TO LAUNCH AN AWARENESS-RAISING PROJECT ON LANDSCAPE

Any awareness-raising project is, above all, a process. This means that it is based on a sequence and on the tracking of a series of logically linked phases, each one of which makes it possible to complete the next one. In a schematic way, all projects require the tracking of the following phases:

Fase preparatòria

Motivació

Qualsevol projecte de sensibilització respon a una voluntat d'influir en les persones per estimular la seva sensibilitat envers un paisatge concret, o envers el paisatge en general. Aquesta voluntat suposa que prèviament hi ha hagut el reconeixement d'una situació inicial que es vol millorar.

El ventall de situacions que poden donar lloc a projectes de sensibilització és inesgotable, tant per la diversitat de paisatges existents com per la varietat de vincles que hi estableixen els grups humans. L'àmplia casuística de situacions de partida comprèn des de l'existència de relacions harmòniques entre la societat i el paisatge a l'existència de relacions discordants que suposen algun tipus d'agressió, més o menys intensa, al paisatge i als seus valors.

Endegar un projecte de sensibilització en paisatge significa el reconeixement profund de la situació de partida (caracteritzada per l'existència d'unes determinades relacions entre el paisatge i les persones) i el convenciment que és possible millorar aquestes relacions mitjançant el desplegament coherent d'un conjunt d'estratègies i d'actuacions en un període més o menys llarg de temps. De fet, la idea de sensibilització ja de per si està associada a la idea de *procés*, és a dir, de desenvolupament progressiu d'un conjunt d'accions que permeten canviar en positiu un estat inicial de coses.

Les motivacions concretes que poden portar a iniciar un projecte de sensibilització poden ser molt nombroses i tenir

Preparatory phase

Motivation

Any awareness-raising project on landscape results from the will to influence people in order to raise their awareness of a particular landscape, or of landscape in general. This determination means that there has been a prior recognition of an initial situation for which a positive change is desired.

The range of situations that may give rise to awareness-raising projects is inexhaustible, both owing to the actual diversity of existing landscapes and the variety of links that human groups establish with them. This variety of starting situations encompasses from harmonious relations between society and landscape to discordant relations that entail some kind of more or less intense aggression to the landscape and its values.

Launching an awareness-raising project on landscape means the profound recognition of the starting situation (characterised by the existence of specific relations between the landscape and people) and the conviction that it is possible to improve such relations by deploying a coherent set of strategies and actions over a more or less lengthy period of time. In fact, the idea of raising awareness is associated with the idea of *process*, that is, of gradually developing a set of actions that lead to a positive change in the initial state of things.

The specific motivations that can lead to launching an awareness-raising project can be quite numerous and have a wide diversity of purposes: awakening interest

finalitats molt diverses: desvetllar l'interès per un paisatge poc conegut o escassament valorat, propiciar l'apreciació d'un component del paisatge el valor del qual és ignorat, difondre el coneixement de la diversitat paisatgística, generar un canvi d'actituds o de comportaments lesius amb el paisatge, promoure la cooperació entre les persones per portar a terme una intervenció paisatgística determinada, obtenir suport econòmic, implicar sectors socials específics, etc.

Sigui quina sigui la motivació que empeny a dissenyar i desplegar un projecte de sensibilització, cal definir-ne els objectius, delimitar-ne l'abast temporal i preveure'n els recursos necessaris.

D'altra banda, l'abast dels projectes de sensibilització també és molt variable, segons l'amplitud dels actors socials als quals s'aspira arribar, segons l'extensió de l'àmbit paisatgístic afectat i segons la complexitat de cada cas.

in a little-known or poorly-valued landscape, propitiating the appreciation of a specific component of the landscape whose value is disregarded, disseminating knowledge on landscape diversity, generating a change in damaging attitudes or behaviours towards the landscape, promoting cooperation between people to undertake a specific intervention on the landscape, securing financial support, involving specific social sectors, etc.

Whatever the motivation that leads to designing and deploying an awareness-raising project, it is necessary to define the objectives, delimit the timeframe and foresee the necessary resources.

Moreover, the scope of awareness-raising projects is also highly variable, depending on the breadth of the social actors being targeted, on the extension of the landscape-related sphere and on the complexity of each case.

Objectius generals

És normal que la persona o l'equip que comença un projecte de sensibilització parteixi d'uns coneixements previs i d'una intuïció que els permeti establir un objectiu o uns objectius, fins i tot abans d'haver fet una anàlisi sistemàtica de totes les variables que intervindran en el desplegament del projecte, i de detectar les oportunitats i les dificultats que caldrà superar.

Aquesta visió inicial a tall d'hipòtesi de partida facilita l'inici del treball. Amb tot, a continuació caldrà procedir sistemàticament, per definir de manera precisa un objectiu o uns objectius assolibles. Això vol dir que, de vegades, cal replantejar o matisar els objectius previstos inicialment. En aquest sentit, hi ha dos tipus de riscos que convé prevenir: l'establiment d'un nombre excessiu d'objectius i la definició d'uns objectius massa genèrics o poc precisos. Com a criteri general, convé que un projecte de sensibilització en paisatge tingui un únic o pocs objectius generals. És important, també, un esforç de precisió en la definició dels objectius, per evitar la dispersió dels esforços i la disgregació de les idees.

Delimitació de l'abast

El paisatge és una realitat complexa, tant pels nombrosos components biofísics interrelacionats que l'integren com per les seves dimensions múltiples (perceptiva, social, cultural), qüestions tractades al capítol II. Aquesta complexitat fa que un projecte de sensibilització pugui tenir, potencialment, un abast extensíssim i que pugui donar lloc al desplegament d'un gran nombre i diversitat d'accions.

Perquè els projectes siguin assolibles i eficaços cal delimitar-ne l'abast, és a dir: establir uns límits territorials orientatius,

General objectives

It is normal for the person or team of people who set out on an awareness-raising project to start from prior knowledge and from an intuition that will allow them to establish a goal or goals, even before having proceeded to the systematic analysis of all the variables that will intervene in the deployment of the project, and from the spotting of opportunities and the difficulties that must be overcome.

This vision has the function of providing a starting hypothesis and acts as a stimulus that facilitates the start of the work. Nonetheless, it is advisable to proceed systematically, in order to precisely define an achievable objective or objectives. This means that occasionally we should reconsider or qualify the initially foreseen objectives. In this regard, there are two types of risks that should be prevented: setting an excessive number of objectives and defining excessively generic and imprecise objectives. As a general yardstick, it is advisable that an awareness-raising project on landscape have one or few general objectives. It is also important to make an effort in making the definition of the objectives clear to prevent the dispersion of efforts and the fragmentation of ideas.

Delimitation of the scope

Landscape is a complex reality, both because of the numerous interconnected biophysical components it comprises and its multiple dimensions (perceptive, social, cultural), as established in chapter II. This complexity leads the whole awareness-raising project to acquire a very extensive scope and one that can give rise to the deployment of a large number and diversity of actions.

triar les variables paisatgístiques sobre les quals es vol incidir, seleccionar el grup o els grups socials als quals es vol arribar, i fixar uns límits temporals del projecte. Delimitar l'abast d'un projecte de sensibilització no significa renunciar a tenir un objectiu ambiciós ni reduir les possibilitats d'actuar, sinó tot el contrari, ja que permet establir objectius amb una major solidesa i fonamentar millor les estratègies a adoptar i les accions a emprendre.

Previsió de recursos

Emprendre un projecte comporta la mobilització d'una gamma de recursos (humans, tècnics, econòmics) variable segons els objectius i les especificitats de cada cas. Si no s'ha fet una previsió realista de tots els recursos necessaris, no es pot iniciar un projecte de sensibilització amb garanties d'èxit.

Els **recursos humans** són el conjunt de persones que participaran activament en un moment o altre del projecte, sigui en el disseny inicial, en l'execució o en el seguiment posterior. La seva participació es basa en el coneixement transversal o especialitzat del paisatge i en el coneixement dels actors socials, però poden ser igualment importants factors com l'experiència, la imaginació o la creativitat.

Els projectes de sensibilització poden requerir la participació de perfils professionals molt variats associats a la protecció, la gestió o l'ordenació del paisatge (paisatgistes, arquitectes, ambientòlegs, sociòlegs, geògrafs, politòlegs, educadors, etc.) i, d'altra banda, atès que qualsevol projecte de sensibilització és un projecte de comunicació, també cal comptar amb la participació dels experts relacionats amb el món de la comunicació (publicistes, dissenyadors gràfics, fotògrafs, etc.). Els serveis d'alguns d'aquests professionals es poden prestar externament, però

For the projects to be achievable and effective, it is necessary to delimit their scope, that is: establishing indicative territorial limits, choosing the landscape-related variables that you want to make an impact on, selecting the social group or groups you want to target, and setting deadlines for the project. Delimiting the scope of an awareness-raising project does not mean having to renounce an ambitious objective or reducing the possibilities of action. On the contrary, it permits establishing more solid objectives and creating a better basis for the strategies to be adopted and actions to be undertaken.

Forecasting resources

Any project entails the mobilisation of a range of variable resources (human, technical, financial), depending on the objectives and specificities of each case. If no realistic forecast of all necessary resources has been made, an awareness-raising project cannot be launched with any assurance of success.

en tot cas caldrà garantir la coordinació amb els equips i la seva integració en el projecte global.

Els **recursos tècnics** són els béns i instruments que contribueixen d'una manera o altra a facilitar el desenvolupament del projecte i a optimitzar els processos. Comprenen tant els elements simples (espais, instal·lacions, eines de treball, materials bàsics, etc.) com els més complexos (maquinari, programari, xarxes de comunicació, etc.). Els projectes de sensibilització tenen una dimensió immaterial, basada en la capacitat d'influir i generar un canvi d'actituds en els receptors, a través d'uns missatges determinats; però se sostenen sempre en uns recursos materials que actuen de suport de la comunicació, tant en la seva gènesi com en la seva divulgació.

Els **recursos econòmics** són els mitjans financers amb què compten els promotors d'un projecte de sensibilització per portar-lo a terme. Poden ser recursos propis (pressupostos d'una entitat pública o privada, aportacions regulars dels associats d'una organització, aportacions extraordinàries, etc.) o recursos aliens (crèdits, donacions, subvencions, etc.). Tant el projecte de sensibilització més simple i modest com el més complex i ambiciós, genera unes despeses que cal tenir comptabilitzades i unes fonts de finançament que cal tenir previstes.

Fase executiva

Diagnosi

En l'etapa de diagnosi s'han de *verificar* les idees prèvies o les intuïcions que impulsen el projecte de sensibilització, és a dir, s'ha de garantir un coneixement rigorós del paisatge, dels actors socials i dels

Human resources are the set of people actively participating at any given time in the project, whether in the initial design, its execution or the subsequent follow-up. Their participation is based on the knowledge of the landscape and of the social actors, on the competences in one or another speciality, but no less important are factors such as experience, imagination or creativity.

Awareness-raising projects may require the participation of highly varied professional profiles associated with the protection, management or development of the landscape (landscape architects, architects, environmentalists, sociologists, geographers, politologists, educators, etc) and given that any awareness-raising project is a communication project, it is essential to also have the participation of experts connected with the world of communication (publicists, graphic designers, photographers, etc). The services of some of these professionals can be hired externally, but in any case it is essential to guarantee coordination with the teams and to integrate them into the global project.

The **technical resources** are the assets and instruments that contribute in one way or another to facilitating the development of the project and to optimising the processes. They comprise both the simple elements (spaces, installations, working tools, basic materials, etc) and the more complex ones (machinery, programming, communication networks, etc). Awareness-raising projects have an immaterial dimension based on the ability to influence and generate a change in attitude in the recipients through specific messages; but they are always underpinned by material resources that support the communication, both in its inception and in its dissemination.

The **economic resources** are the financial means at the disposal of the

seus valors i actituds. Aquesta verificació es pot aconseguir mitjançant el recurs a una informació que ja es té (estudis, catàlegs, cartes, etc.), o bé generant aquesta informació mitjançant una anàlisi *ad hoc* (a través d'un mostreig, de la realització de consultes a experts o d'entrevistes a persones representatives). En aquesta fase inicial, recollir i contrastar diversos punts de vista proporciona una major amplitud de mires i permet enfocar amb més garanties la resta d'etapes.

Idea força i objectius específics

En l'etapa d'establiment dels objectius específics s'han de concretar les finalitats específiques derivades de l'objectiu o objectius generals (establerts en el disseny inicial) en un nombre que no ha de ser excessiu, per evitar que per si sols perdin força i que el conjunt generi menys impacte. En aquest sentit, és molt important l'existència d'una idea força o argument que proporcioni cohesió al conjunt d'objectius i d'accions. Aquesta idea força ha de recórrer, verticalment totes les etapes del projecte i transversalment, totes les

promoters of an awareness-raising project for bringing it to completion. These may be their own resources (the budgets of a public or private entity, regular contributions from the members of an organisation, extraordinary contributions, etc) or outside resources (loans, donations, subsidies, etc). From the simplest and most modest awareness-raising project to the most complex and ambitious one, it must be borne in mind that it will generate disbursements that must be accounted for and financing sources that must be planned ahead of time.

Executive phase

Diagnosis

In the diagnosis phase it is essential to *verify* the prior ideas or intuitions that drive the awareness-raising project forward, that is, rigorous knowledge of the landscape, of the social actors and their values and attitudes that must be guaranteed. This verification can be accomplished by resorting to the information already available (landscape studies, landscape catalogues, landscape maps, etc) or by generating this information through an *ad hoc* analysis (through sampling, consultation of experts or interviewing representative persons). In this initial

accions. L'establiment d'una idea força es fonamenta en la capacitat de detecció de les relacions significatives existents entre la societat i el paisatge, per part dels promotors del projecte, i en la capacitat d'aquests per generar un discurs o una narració estimulant i intel·ligent que activi la voluntat de participar en un projecte que té una dimensió personal i col·lectiva.

Estratègies i accions

En l'etapa de determinació de les estratègies i de les accions s'han de seleccionar, en funció de les especificitats del projecte, aquelles estratègies més adequades (comunicació, concertació, educació, mediació, participació, etc.). Amb independència que –segons els objectius, l'abast i les particularitats del cas– s'opti preferentment per una estratègia determinada, el més habitual és que els projectes comportin l'alternança i la combinació de més d'una estratègia. L'estratègia o estratègies adoptades es despleguen en un seguit d'accions o actuacions concretes que han d'estar ben definides i seqüenciades.

En aquest punt convé recordar que qualsevol projecte de sensibilització (amb independència de les seves especificitats i de les estratègies que s'adoptin) és essencialment un *acte de comunicació* i que, en gran mesura, l'èxit d'aquest tipus de projectes depèn de l'eficàcia d'una bona comunicació.

Programa d'actuació

En l'etapa d'establiment d'un programa d'actuació s'ha de preveure la durada de cada acció, s'han d'ubicar les diverses actuacions al calendari i s'han de preveure els recursos humans, tècnics i econòmics que intervindran en cada acció. És a dir, s'han de programar les accions.

phase, gathering and checking the various points of view provides greater breadth and permits focusing on the rest of the phases with greater certainty.

Generating idea and specific objectives

In the phase of setting specific objectives it is essential to establish the specific purposes derived from the general objective or objectives (set in the initial design phase) in a number that should not be excessive in order to prevent everyone from losing focus and generating less impact as a whole. In this regard, it is very important to have a generating idea or argument that gives cohesion to the objectives and actions as a whole. This generating idea has to vertically cover all the phases of the project and all the actions transversally. Establishing a generating idea is based on the ability to detect the significant relations that exist in society and in landscape on the part of the promoters of the project, and on their ability to generate a stimulating and intelligent narrative that will activate the desire to participate in a project that has a personal and collective dimension.

Strategies and actions

In the phase of setting strategies and actions that depend on the specificities of the project, the most suitable strategies (communication, concert, education, mediation, participation, etc) have to be selected. Regardless of which strategy is chosen – in accordance with the objectives, scope and particularity of each case – it is most habitual for projects to entail alternation and combination of more than one strategy. The strategy or strategies adopted are deployed in a string

Execució

En l'etapa d'execució del programa s'han de portar a terme de forma efectiva totes les accions previstes, sota el control del director del projecte. Aquest control és necessari per coordinar les diverses accions i els professionals que hi intervenen, per resoldre situacions imprevistes i per introduir les modificacions que calguin.

Fase de seguiment

Sempre que s'inicia un projecte de sensibilització hi ha l'expectativa que es traduirà en uns resultats positius, és a dir, que s'enregistrarà un canvi més o menys profund en la sensibilitat, en els valors o en les actituds de les persones, i que, finalment, aquest canvi revertirà en una relació més harmònica i sostenible entre la societat i el paisatge. Perquè aquesta aspiració sigui plausible i perquè l'energia

of concrete actions that have to be properly defined and sequenced.

At this point it should be remembered that any awareness-raising project (regardless of its specificities and the strategies adopted) is essentially an *act of communication*; to a large extent, the success of this type of project depends on the efficiency of good communication.

Programme of action

In the phase of establishing a programme of action it is essential to foresee the duration of each action, the different actions have to be fixed in the schedule and the human, technical and economic resources that will intervene in each action have to be foreseen; in other words, the actions have to be programmed.

Execution

In the phase of execution of the programme all foreseen actions have to be brought to completion under the control of the project director. This control is necessary to coordinate the various actions and the professionals intervening in them in order to address unforeseen situations and to institute any modifications that may be necessary.

Follow-up phase

Whenever an awareness-raising project on landscape is launched there is the expectation that it will translate into positive results, that is, that a more or less profound change will be registered in the sensibility, values or attitudes of people and that ultimately this change will revert

i els recursos aplicats al disseny i a l'execució d'un projecte de sensibilització siguin profitosos, cal exercir un control rigorós de tot el *procés* i dels resultats que se'n derivin. Això significa que cal preveure uns mecanismes de seguiment i avaluació dels resultats.

El seguiment del projecte s'ha de portar a terme durant un període suficient de temps, durant i després de l'execució, mitjançant mètodes qualitius o quantitius adequats. Els objectius principals del seguiment són fer possible l'avaluació de l'impacte real del projecte en els destinataris, mesurar l'eficàcia global de les estratègies adoptades i de les accions executades i extreure conclusions útils per a futurs projectes.

D'altra banda, ni el control de totes les variables, ni el rigor en el treball o l'expertesa dels professionals poden garantir, al cent per cent, l'eficàcia d'un projecte de sensibilització perquè, com s'ha dit, intervenir en el paisatge és intervenir en una realitat molt complexa i canviant. Ara bé, fins i tot en el cas de projectes amb un impacte real escàs, la feina feta no serà inútil, i el seguiment i l'avaluació poden aportar claus interessants per al disseny de nous projectes, per reformular unes actuacions determinades o per definir-ne de noves.

to a more harmonious and sustainable relationship between society and the landscape. For this aspiration to be plausible and for the energy and resources applied to the design and execution of an awareness-raising project to be profitable, it is essential to exert rigorous control over the entire *process* and also over its results. This means that it is essential to plan for mechanisms that will track the results and appraise them.

The follow-up of the project has to be performed during a sufficiently long period of time while it is being executed and once it has been finished, through suitable qualitative or quantitative methods. The main objectives of the follow-up are enabling the appraisal of the real impact of the project on the recipients and measuring the global efficiency of the strategies adopted and the actions executed and extracting useful conclusions for future projects.

Moreover, neither the control of all the variables nor the rigour applied to the work nor the expertise of the professionals can provide one hundred percent assurance of the efficiency of a specific awareness-raising project because, as mentioned above, intervening in the landscape means intervening in a highly complex and changing reality. Nonetheless, even in the case of projects with scanty real impact, the work done will not be useless and the follow-up and appraisal tasks can provide interesting pointers for the design of new projects, for reformulating certain actions or for defining new ones.

6

DEU IDEES CLAU SOBRE LA SENSIBILITZACIÓ EN PAISATGE

1. La sensibilitat individual envers el paisatge té un vessant intel·lectual basat en els coneixements i un d'emocional basat en la percepció i el bagatge personal. Activar les sensibilitats no implica uniformitzar-les sinó que permet mantenir-ne la diversitat i les característiques individuals. **Sensibilitzar significa desvetllar i potenciar la sensibilitat de cadascú.**

2. La sensibilitat col·lectiva envers el paisatge no és només la suma de sensibilitats individuals, sinó que comporta l'existència d'una sensibilitat compartida. **Sensibilitzar és enfortir la dimensió social i col·lectiva del paisatge.**

3. La sensibilització no és un fi en si mateixa, sinó un instrument per assolir una relació més harmònica i sostenible de les persones i de la societat amb el seu entorn. **Sensibilitzar vol dir fomentar actituds conscients i responsables envers el paisatge.**

4. Sensibilitzar les persones envers el paisatge és un procés progressiu de construcció de vincles més

TEN KEY IDEAS ON RAISING AWARENESS ON LANDSCAPE

1. Individual awareness of the landscape has an intellectual aspect based on knowledge and an emotional aspect based on perception and on personal baggage. Raising awareness is compatible with diversity and opposed to spreading uniformity in regard to sensibilities. **Raising awareness means to awaken and boost each person's sensibility.**

2. Collective awareness of the landscape is not just the sum of individual sensibilities but entails the existence of a shared sensibility. **Raising awareness means strengthening the social and collective dimension of landscape.**

3. Raising awareness is not an end in itself, but an instrument for achieving a more harmonious and sustainable relationship between people and society and their environment. **Raising awareness seeks to foster aware and responsible attitudes towards the landscape.**

4. Raising awareness among people in regard to landscape is a gradual process of building deeper and

conscients i profunds i d'augment del gaudi de l'entorn. **La sensibilització s'ha de plantejar com un procés interactiu, obert i en espiral, en què cada progrés fa més receptives les persones i les situa en millors condicions d'apreciar els valors del paisatge.**

5. Hi ha estratègies diverses per promoure la sensibilització en paisatge, que si s'articulen coherentment no són excloents sinó complementàries. **Dissenyar un projecte de sensibilització en paisatge suposa sempre concretar uns objectius i seleccionar les estratègies adients per assolir-los.**

6. Qualsevol acte de sensibilització implica un acte de comunicació. No és possible la sensibilització si no hi ha una transferència d'informació, de coneixements o de sensibilitats. **Comunicar amb un llenguatge i uns mitjans expressius comprensibles són dues exigències ineludibles en un procés de sensibilització en paisatge.**

7. La mediació, com a mecanisme voluntari de resolució de conflictes, promou l'obertura de mires, predisposa a l'actitud col·laborativa, facilita que les parts enfrontades puguin arribar a acords i permet fer convergir les visions o les aspiracions relatives al paisatge. **Perquè sigui eficaç, la mediació en paisatge s'ha de basar en un coneixement profund de les parts i dels seus interessos.**

more aware links and of increasing the enjoyment of our surroundings. **Raising awareness has to be approached as an open and spiral-shaped interactive process in which every step forward makes people more receptive and places them in a better position to appreciate the value of landscape.**

5. There are different strategies to promote awareness on landscape that, if articulated in a coherent manner, are not mutually exclusive but complementary. **Designing an awareness-raising project on landscape means to always establish a set of objectives and to select the right strategies for achieving them.**

6. Any awareness-raising action implies an act of communication. It is not possible to raise awareness if there is no transfer of information, of knowledge or of sensibilities. **Communicating through a comprehensible language and means of expression are two unavoidable requirements in any awareness-raising process on landscape.**

7. Mediation, as a voluntary mechanism for resolving conflicts, promotes open-mindedness, predisposes towards a collaborative attitude, facilitates agreement between conflicting parties and allows visions or aspirations on landscape to converge. **Mediation on landscape, to be effective, has to be based on a deep knowledge of the parties and of their interests.**

8. La concertació posa d'acord persones o col·lectius per treballar amb el mateix objectiu, de manera que promou que la ciutadania prengui part activa en la millora dels seus paisatges i augmenti la seva sensibilitat. **Perquè la concertació en paisatge arribi tan lluny com vulguin els participants, cal que defineixin prèviament uns objectius compartits.**

9. La participació contribueix a sensibilitzar en paisatge tant els ciutadans i ciutadanes, que adopten una posició activa, com les administracions i les institucions, que obtenen coneixement directe de les aspiracions de la població. **Perquè la participació sigui fecunda i redundi en una major sensibilització de tothom, cal que es basi en el respecte als punts de vista i interessos diferents als propis i que tingui una vocació constructiva.**

10. L'educació –que és l'estratègia de sensibilització en paisatge més potent, universal i prioritària– permet construir societats més sensibles, atentes i responsables cap al seu entorn. **L'educació en paisatge s'ha de basar tant en l'assoliment de nous aprenentatges com en la interiorització de valors, l'adopció d'actituds i el desenvolupament de conductes.**

8. Concert makes people or collectives agree on working with a common objective, and so promotes the active participation of citizens in improving their landscapes and increases their awareness. **In order for concert on landscape to be as far-reaching as the participants wish, a set of shared objectives must be previously defined.**

9. Participation contributes to the raising of awareness on landscape both among the citizens, who adopt an active position, and among the administrations and institutions, which gain direct knowledge on the aspirations of the population. **For participation to be fruitful and to lead to everyone's greater awareness, it must be based on respect for points of view and interests that differ from our own and must have a constructive vocation.**

10. Education –which is the most powerful, universal and primary awareness-raising strategy– allows us to build societies that are more aware, attentive and responsible with regard to their surroundings. **Education on landscape has to be based both on gaining new knowledge and on internalising values, on adopting attitudes and on developing conducts.**

ANNEXOS
ANNEXES

EL CONCEPTE DE SENSIBILITZACIÓ SEGONS LES REGIONS

CATALUNYA

“La sensibilització en paisatge és un procés obert i interactiu d’augment de la receptivitat i de l’interès de les persones envers el paisatge, amb la finalitat que hi estableixin vincles harmònics i que desenvolupin actituds i actuacions positives. Es basa en l’entrenament de la percepció, en l’adquisició de coneixements i en l’adopció de valors.”

TOSCANA

“La sensibilització envers el paisatge es considera com una qüestió imprescindible i essencial per a l’activació de les polítiques, estratègies i accions en el camp de la planificació i per la seva aplicació.”

ANDALUSIA

“La sensibilització és prendre consciència de la importància del paisatge per al territori, la nostra vida quotidiana, el nostre futur i el de les noves generacions (...).”

ALGARVE

“La sensibilització en paisatge consisteix a reconèixer els valors d’un paisatge i els que li atorga la població, però, també, a redescobrir-ne de nous.”

MÚRCIA

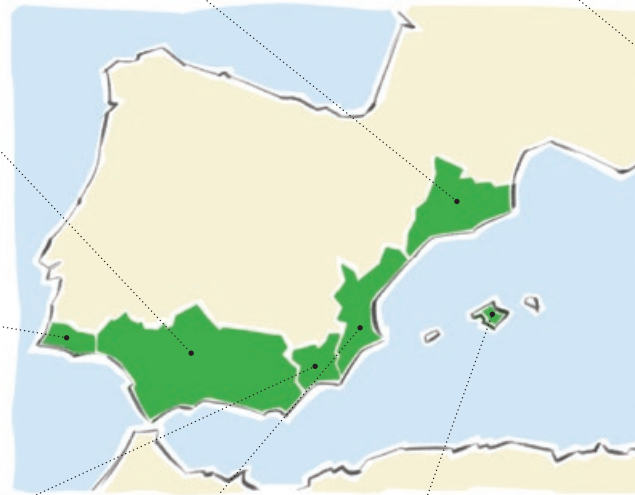
“(...) es podria definir la sensibilització com un procés mitjançant el qual es persegueix el coneixement dels valors del paisatge i la consecució d’actituds socials i personals positives envers aquests.”

COMUNITAT VALENCIANA

“Procés de conscienciació i educació de la ciutadania mitjançant la valorització del paisatge, que mostra a la població la seva importància, explica el seu valor com a identitat i com a valor a conservar, motiva la reflexió col·lectiva i és un mitjà per donar exemple.”

MALLORCA

“La sensibilització en paisatge es pot definir com el coneixement de la importància de la cura, protecció i preservació dels diferents entorns que ens rodegen, i poder gaudir-ne, així com de cada un dels seus elements.”

LLOMBARDIA

“La sensibilització en la presa de consciència sobre els valors del paisatge s’entén com un procés d’intercanvi de coneixements, d’experiències i de diferents projectes amb la finalitat de construir xarxes d’agents que operen sobre el territori, a través de les quals faciliten la definició comuna d’estratègies, plans, programes i polítiques.”

VÈNETO

“Valorització del territori, de les seves excel·lències i les seves fragilitats, també per afavorir-ne el desenvolupament sostenible i econòmicament avantatjós, sigui des del punt de vista turístic com econòmic.”

EMÍLIA-ROMANYA

“A través de la sensibilització i la participació qualsevol ciutadà pot convertir-se en artífex del paisatge, ja sigui per la conservació del paisatge identitari com per la creació de paisatges nous.”

ÚMBRIA

“(…) sensibilització és com un procés d’aprenentatge i de presa de consciència per mitjà del qual els participants tenen la possibilitat de conèixer millor el territori i de comprendre els valors i els riscos relacionats amb el paisatge (…).”

MAGNÈSIA-ANEM

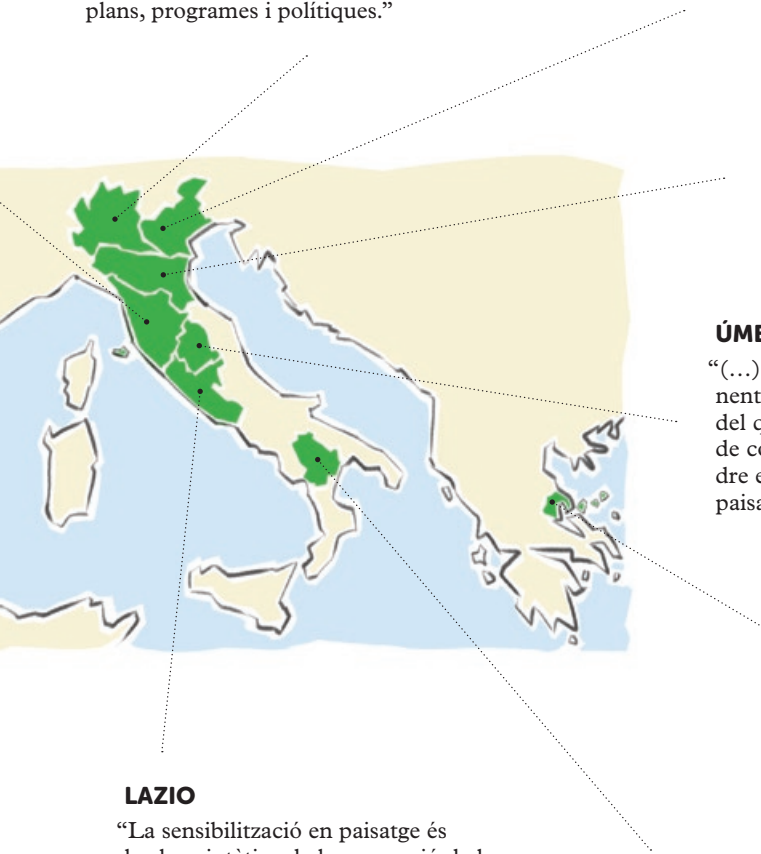
“Les campanyes de sensibilització en paisatge són necessàries perquè permeten que la ciutadania s’adoni que el paisatge no és només una qüestió cultural important, sinó també quelcom a protegir i gestionar.”

LAZIO

“La sensibilització en paisatge és la clau sintètica de la percepció de la funció antropològica, productiva i agrícola en el territori. Aquesta afavoreix ‘la presa de consciència’ de manera immediata per part dels ciutadans d’un indret, cosa que els permet percebre les qualitats i les diferències entre molts altres llocs.”

BASILICATA

“La sensibilització en paisatge permet, en primer lloc, conèixer les relacions de sentit entre l’objecte estètic (el paisatge) i el subjecte i, en segon lloc, situar al centre el subjecte entès com a cos vivent que es relaciona amb l’entorn no només de manera quantitativa (física, química, perceptiva), sinó també de manera qualitativa (emocional i sentimental).”

THE CONCEPT OF AWARENESS-RAISING ON LANDSCAPE: THE VISION OF THE REGIONS

CATALONIA

“It is an open and interactive process of increasing people’s receptiveness towards, and interest in, the landscape, with the purpose of establishing harmonious links with it and of developing positive attitudes and actions. It is based on training our perception, on acquiring knowledge and on adopting values.”

TUSCANY

“Raising awareness on the landscape is viewed as an indispensable and essential issue for activating policies, strategies and actions in the planning sphere and in their application.”

ANDALUSIA

“Raising awareness means becoming conscious of the importance of landscape for the territory, our everyday life, our future and that of the new generations (...).”

ALGARVE

“Raising awareness on landscape consists of recognising the values of a landscape and those granted it by the population, but also of rediscovering new ones.”

MURCIA

“(...) awareness-raising could be defined as a process that pursues the knowledge of a landscape’s values and the attainment of positive social and personal attitudes towards them.”

VALENCIAN COMMUNITY

“A process of sensitising and educating the citizens through raising the value of the landscape, one that shows its importance to the population, that explains its value as an identity and as an asset that must be conserved, that motivates collective reflection and is a medium for setting an example.”

MALLORCA

“Raising awareness on the landscape can be defined as the knowledge of the importance of caring for, protecting and preserving the different environments that surround us and being able to enjoy them as well as each one of their elements.”

LOMBARDY

“Becoming sensitised and aware with regard to the values of a landscape is understood as a process of exchange of knowledge, experiences and of different projects, with the purpose of building networks of agents operating on the territory, something that facilitates the common definition of strategies, plans, programmes and policies.”

VENETO

“Enhancement of the territory itself, its excellences and its fragilities, also in order to promote a development that is sustainable and economically beneficial both in terms of tourism and manufacturing.”

EMILIA-ROMAGNA

“Through awareness-raising and participation, any citizen can become the architect of the landscape, whether through conserving the landscape that identifies us or through the creation of new landscapes.”

UMBRIA

“(…) raising awareness is like a learning and sensitising process through which the participants have the possibility of becoming better acquainted with the territory and of understanding the values and risks associated with the landscape (…).”

MAGNESIA-ANEM

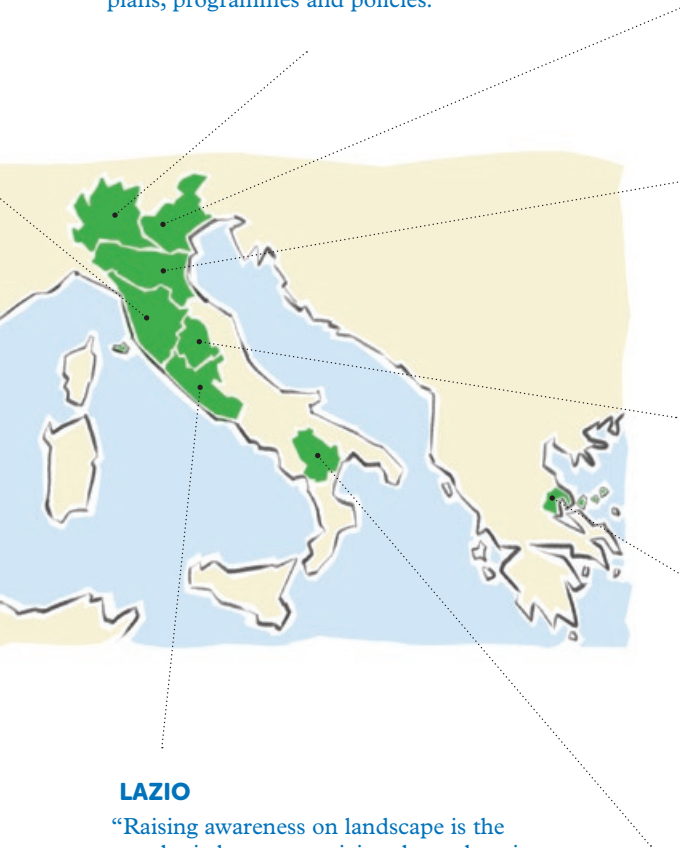
“Awareness-raising campaigns on landscape are necessary because they allow the citizens to realise that landscape is not just an important cultural issue but also something to be protected and managed.”

LAZIO

“Raising awareness on landscape is the synthetic key to perceiving the anthropic, productive and agricultural function in the territory. It favours the citizens’ immediate awareness of a place, something that allows them to perceive the qualities and differences with regard to many other places.”

BASILICATA

“Raising awareness on landscape allows us, firstly, to become acquainted with the meaningful relationship between the aesthetic object (the landscape) and the subject and, secondly, to give centre stage to the subject understood as a living body connected with the surroundings not just quantitatively (physically, chemically, perceptively) but also qualitatively (emotionally and sentimentally).”

CASOS D'ESTUDI APORTATS PER LES REGIONS

ALGARVE

Andalusiadas – Exposição de fotografia transfronteiriça

Andalusiadas – exposició de fotografia transfronterera

<http://www.git-aaa.com>

<http://www.poctep.eu/>

Faro Cidade Criativa – Projecto Escolas

Faro Ciutat Creativa – Projecte Escoles

http://www.cm-faro.pt/portaL_autarquico/faro/v_pt-PT

Plano Verde de Faro

Pla verd de Faro

http://www.cm-faro.pt/portaL_autarquico/faro/v_pt-PT

Guadiana: um rio aberto ao desenvolvimento

Guadiana: un riu obert al desenvolupament

<http://www.odiana.pt/>

ANDALUSIA

Experiencias de sensibilización del paisaje de la Alpujarra-Sierra Nevada

Experiències de sensibilització del paisatge de l'Alpujarra-Sierra Nevada

<http://www.adr-alpujarra.com>

El paisaje en *Espacio Protegido*

El paisatge a *Espai Protegit*

<http://www.canalsur.es>

Taller de Paisaje del Alamillo. Identificación, caracterización y cualificación de los paisajes del Parque del Alamillo

Taller de paisatge de l'Alamillo. Identificació, caracterització i qualificació dels paisatges del parc de l'Alamillo

<http://www.parquedelalamillo.org/>

BASILICATA

Arte in Transito – Paesaggio urbano e arte contemporanea

Art en trànsit – paisatge urbà i art contemporani

<http://www.basilcatanet.it>

<http://www.arteintransito.it>

Concorso Internazionale di Idee per la realizzazione di un ponte sul Lago del Pertusillo

Concurs internacional d'idees per a la realització d'un pont sobre el llac del Pertusillo

<http://www.povaldagri.basilicata.it>

Eco-Schools Basilicata. La Basilicata per un futuro sostenibile

Ecoescoles Basilicata. La Basilicata per un futur sostenible

<http://www.eco-schools.org>

<http://www.eco-schools.it>

CASE STUDIES CONTRIBUTED BY THE REGIONS

ALGARVE

Andalusiadas – Exposição de fotografia transfronteiriça

Andalusiadas – Cross-border photography exhibition

<http://www.git-aaa.com>

<http://www.poctep.eu/>

Faro Cidade Criativa – Projecto Escolas

Faro Creative City – Schools Project

http://www.cm-faro.pt/portaL_autarquico/faro/v_pt-PT

Plano Verde de Faro

Green plan for Faro

http://www.cm-faro.pt/portaL_autarquico/faro/v_pt-PT

Guadiana: um rio aberto ao desenvolvimento

Guadiana: a river open to development

<http://www.odiana.pt/>

ANDALUSIA

Experiencias de sensibilización del paisaje de la Alpujarra-Sierra Nevada

Awareness-raising experiences on the landscape of Alpujarra-Sierra Nevada

<http://www.adr-alpujarra.com>

El paisaje en *Espacio Protegido*

The landscape in *Protected Space*

<http://www.canalsur.es>

Taller de Paisaje del Alamillo. Identificación, caracterización y cualificación de los paisajes del Parque del Alamillo

Alamillo landscape workshop. Identification, characterisation and qualification of the landscapes of the Alamillo Park

<http://www.parquedelalamillo.org/>

BASILICATA

Arte in transito – Paesaggio urbano e arte contemporanea

Art in transit – urban landscape and contemporary art

<http://www.basilcatanet.it>

<http://www.arteintransito.it>

Concorso Internazionale di Idee per la realizzazione di un ponte sul Lago del Pertusillo

International ideas competition for building a bridge over Pertusillo Lake

<http://www.povaldagri.basilicata.it>

Eco-Schools Basilicata. La Basilicata per un futuro sostenibile

Basilicata Eco-Schools. The Basilicata for a sustainable future

<http://www.eco-schools.org>

<http://www.eco-schools.it>

Alta Valle Dell'agri. Luoghi, suggestioni e itinerari del territorio

Vall alta de l'Agri: llocs, suggeriments i itineraris del territori

<http://www.turismovaldagri.it>

Visioni Urbane

Visions urbanes

<http://www.visioniurbanebasilicata.net/>

CATALUNYA

Projecte d'innovació educativa "Ciutat, territori, paisatge"

<http://www.gencat.cat/fitxespaisatge>

<http://www.catpaisatge.net/educacio/>

<http://www.xtec.cat/paisatge>

La participació ciutadana en els catàlegs de paisatge

http://www.catpaisatge.net/cat/catalog_participacio.php

http://www.catpaisatge.net/cat/documentacio_doc_1.php

<http://www.gencat.cat/territori>

Col·lecció de guies d'integració paisatgística

<http://www.gencat.cat/territori>

COMUNITAT VALENCIANA

Plan de Participación Pública del Plan de Acción Territorial de Protección de la Huerta de Valencia

Pla de participació pública del Pla d'acció territorial de protecció de l'Horta de València

<http://www.cma.gva.es>

Estudio de Paisaje Visual de la Comunitat Valenciana

Estudi de paisatge visual de la Comunitat Valenciana

<http://www.cma.gva.es>

Presentación de la Nueva Política de Paisaje de la Comunitat Valenciana

Presentació de la nova política de paisatge de la Comunitat Valenciana

<http://www.cma.gva.es>

EMÍLIA-ROMANYA

Savignano una città per te: quattro azioni di progettazione partecipata

Savignano: una ciutat per a tu: quatre accions de projectes participats

<http://www.comune.savignano-sul-rubicone.fc.it>

Percorsi Emotivi: geoblog partecipativo

Recorreguts emocionals: geoblog participatiu

<http://percorsi-emotivi.com/>

In difesa della colonia Enel di Giancarlo De Carlo

En defensa de la colònia Enel de Giancarlo De Carlo

<http://coloniaenelriccione.wordpress.com/>

<http://www.youtube.com/watch?v=g4IRYwtDSYU>

Città Territorio Festival: gli spazi della comunità

Festival Ciutat Territori: els espais de la comunitat

<http://www.cittaterritoriofestival.com/>

Alta Valle Dell'Agri. Luoghi, suggestioni e itinerari del territorio

High valley of the Agri: places, suggestions and itineraries on the territory

<http://www.turismovaldagri.it>

Visioni Urbane

Urban visions

<http://www.visioniurbanebasilicata.net/>

CATALONIA

Projecte d'innovació educativa “Ciutat, territori, paisatge”

Educational innovation project “City, territory, landscape”

<http://www.gencat.cat/fitxespaisatge>

<http://www.catpaisatge.net/educacio/>

<http://www.xtec.cat/paisatge>

La participació ciutadana en els catàlegs de paisatge

Citizens' participation in landscape catalogues

http://www.catpaisatge.net/cat/cataleg_participacio.php

http://www.catpaisatge.net/cat/documentacio_doc_1.php

<http://www.gencat.cat/territori>

Col·lecció de guies d'integració paisatgística

Collection of guides on landscape integration

<http://www.gencat.cat/territori>

VALENCIAN COMMUNITY

Plan de Participación Pública del Plan de Acción Territorial de Protección de la Huerta de Valencia

Public participation plan of the Territorial Action Plan for the Protection of the Horta de València

<http://www.cma.gva.es>

Estudio de Paisaje Visual de la Comunitat Valenciana

Visual landscape study of the Valencian Community

<http://www.cma.gva.es>

Presentación de la Nueva Política de Paisaje de la Comunitat Valenciana

Presentation of the new landscape policy of the Valencian Community

<http://www.cma.gva.es>

EMILIA-ROMAGNA

Savignano una città per te: quattro azioni di progettazione partecipata

Savignano: a city for you: four actions of participative planning

<http://www.comune.savignano-sul-rubicone.fc.it>

Percorsi Emotivi: geoblog partecipativo

Emotional routes: participative geo-blog

<http://percorsi-emotivi.com/>

In difesa della colonia Enel di Giancarlo De Carlo

In defence of the Giancarlo De Carlo Enel Colony

<http://coloniaenelriccione.wordpress.com/>

<http://www.youtube.com/watch?v=g4IRYwtDSYU>

Villa Bernaroli: parco città campagna

Vil·la Bernaroli: parc ciutat camp

<http://www.comune.bologna.it/laboratoriovillabernaroli/>

Torri dell'acqua: un segno importante nel paesaggio della pianura

Torres d'aigua: un tret important en el paisatge de la plana

<http://www.renogalliera.it/progetti/torri-dellacqua>

http://www.doppiospazio.com/progetti_architettura.htm

<http://www.elenafarne.it/news/portfolio/torri-dellacqua/>

LAZIO

Buona pratica della Regione Lazio: divulgazione nel territorio dei contenuti e dei procedimenti riguardanti il Piano territoriale paesistico regionale (PTPR) nel suo iter di approvazione

Bones pràctiques de la Regió del Lazio: divulgació en el territori dels continguts i procediments relacionats amb el Pla territorial paisatgístic regional (PTRR) en la seva tramitació d'aprovació

http://www.regione.lazio.it/r_urbanistica/?vw=contenutiElenco&id=8

Informatizzazione del Piano Paesistico: il WebGIS

Informatització del Pla paisatgístic: el WebGIS

http://www.regione.lazio.it/r_urbanistica/?vw=contenutiElenco&id=8

Collaborazione tra gli ordini, i collegi professionali e la Regione Lazio per la fase istruttoria delle osservazioni presentate al Piano Territoriale Paesistico Regionale (PTPR)

Col·laboració entre els ordres, els col·legis professionals i la Regió del Lazio per a la fase d'instrucció de les observacions presentades al Pla territorial paisatgístic regional (PTPR)

http://www.regione.lazio.it/r_urbanistica/?vw=contenutiElenco&id=8

LLOMBARDIA

Piano di governo del territorio (PGT) di Galbiate (Lecco)

Pla de govern del territori (PGT) de Galbiate (Lecco)

<http://www.comune.galbiate.lc.it>

Ecomuseo Urbano Metropolitan Milano Nord (EUMMN)

Ecomuseu urbà metropolità Milano nord (EUMMN)

<http://www.tramemetropolitane.it/eummn.htm>

Verso il Contratto di Bacino Fluviale del Mella

Cap al contracte de conca fluvial del Mella

http://www.contrattidifiume.it/it-it/home/contratti_di_fiume/contratto_di_fiume_mella

Messa a punto ed applicazione di una piattaforma per la partecipazione on line sui temi del paesaggio-territorio (Rete civica di Milano)

Posada a punt i aplicació d'una plataforma per a la participació en línia dels temes del paisatge-territori (xarxa cívica de Milà)

<http://www.partecipami.it/>

<http://www.naviglinrete.partecipami.it>

Processo di progettazione partecipata per la realizzazione del Parco delle risaie, all'interno del Parco Sud Milano

Procés de projectes participats per a la realització del Parc dels arrossars, a l'interior del Parc sud Milà

<http://www.parcodellerisaie.it>

Città Territorio Festival: gli spazi della comunità

City Territory Festival: community spaces

<http://www.cittaterritoriofestival.com/>

Villa Bernaroli: parco città campagna

Villa Bernaroli: park city countryside

<http://www.comune.bologna.it/laboratoriovillabernaroli/>

Torri dell'acqua: un segno importante nel paesaggio della pianura

Water towers: an important sign in the landscape of the plain

<http://www.renogalliera.it/progetti/torri-dellacqua>

http://www.doppiospazio.com/progetti_architettura.htm

<http://www.elefarne.it/news/portfolio/torri-dellacqua/>

LAZIO

Buona pratica della Regione Lazio: divulgazione nel territorio dei contenuti e dei procedimenti riguardanti il Piano territoriale paesistico regionale (PTPR) nel suo iter di approvazione

Good practices in the Lazio Region: dissemination in the territory of the content and procedures connected with the Regional Territorial Landscape Plan (PTPR) in its approval procedures

http://www.regione.lazio.it/rl_urbanistica/?vw=contenutiElenco&id=8

Informatizzazione del Piano Paesistico: il WebGIS

Computerising of the Landscape Plan: the WebGIS

http://www.regione.lazio.it/rl_urbanistica/?vw=contenutiElenco&id=8

Collaborazione tra gli ordini, i collegi professionali e la Regione Lazio per la fase istruttoria delle osservazioni presentate al Piano Territoriale Paesistico Regionale (PTPR)

Collaboration between the orders, professional associations and the Lazio Region for the instructional phase of the observations presented to the Regional Territorial Landscape Plan (PTPR)

http://www.regione.lazio.it/rl_urbanistica/?vw=contenutiElenco&id=8

LOMBARDY

Piano di governo del territorio (PGT) di Galbiate (Lecco)

Territory Governing Plan (PGT) of Galbiate (Lecco)

<http://www.comune.galbiate.lc.it>

Ecomuseo Urbano Metropolitan Milano Nord (EUMMN)

Milano Nord Urban Metropolitan Eco-Museum (EUMMN)

<http://www.tramemetropolitane.it/eummn.htm>

Verso il Contratto di Bacino Fluviale del Mella

Towards the contract of the river basin of the Mella

http://www.contrattidifiume.it/it-it/home/contratti_di_fiume/contratto_di_fiume_mella

Messa a punto ed applicazione di una piattaforma per la partecipazione on line sui temi del paesaggio- territorio (Rete civica di Milano)

Setting up and application of a platform for online participation on landscape – territory-related topics (civic network of Milan)

<http://www.partecipami.it/>

<http://www.naviglinrete.partecipami.it>

La mappa della comunità di Parabiago (Ecomuseo)

El mapa de la comunitat de Parabiago (Ecomuseu)

<http://eutelia.comune.parabiago.mi.it/ecomuseo>

<http://sites.google.com/site/parcomulini/>

M'appare l'Est Ticino

Mapejar la comunitat de l'Est Ticino

<http://www.a21estticino.org>

<http://www.ecomuseoestticino.net>

Provincia di Varese: Progetto pilota "paesaggio esito e strumento delle trasformazioni territoriali"

Província de Varese: projecte pilot "paisatge, èxit i instrument de les transformacions territorials"

<http://www.provincia.va.it>

MAGNÈSIA-ANEM

Conference on protecting the rural and man-made environment of Mount Pelion

Conferència sobre protecció de l'entorn rural i antròpic de la muntanya de Pelion

<http://xirakias.blogspot.com>

A television programme called *Girismata* on the Greek Skai channel

Un programa de televisió anomenat *Girismata* al canal grec Skai

<http://girismata.skai.gr>

Centre for Environmental Education of Mouzaki, Trikala

Centre d'educació ambiental de Mouzaki (Trikala)

<http://www.kpem.gr/>

Scientific Symposium: Protection and Promotion of the Greek and Mediterranean Landscape

Simposi científic: protecció i promoció del paisatge grec i mediterrani

<http://www.uth.gr/main/teachresearch/depts/deptsF.html>

MALLORCA

Serra de Tramuntana, paisatge cultural

<http://www.serradetrabantana.net>

http://www.conselldemallorca.cat/?id_section=5774&id_class=534&id_parent=493

<http://www.recep-enelc.net>

Paisatge amenaçat/Paisatge d'oportunitat.

Ordenació i protecció paisatgística dels entorns del monestir de La Real

http://www.recep-enelc.net/allegati/Annex_from_Bases.pdf

http://www.conselldemallorca.cat/media/20366/presentacio_amayans.pdf

<http://www.recep-enelc.net>

La recuperació del territori i la creació de paisatges nous. Tractament paisatgístic i ambiental a l'entorn de Son Reus: pantalles vegetals a Palmanyola

<http://www.conselldemallorca.net>

<http://www.recep-enelc.net>

Sinergies entre turisme i paisatge. Cap a un nou model d'ordenació del litoral de Mallorca

http://www.conselldemallorca.cat/media/20362/presentacio_ghorrach%20.pdf

http://www.paysmed.net/upL_seminari/doc-57.pdf

Processo di progettazione partecipata per la realizzazione del Parco delle risaie, all'interno del Parco Sud Milano

Participative planning project for the realisation of the Rice Field Park, inside Milan's South Park
<http://www.parcodellerisaie.it>

La mappa della comunità di Parabiago (Ecomuseo)

Map of the Parabiago community (Eco-Museum)
<http://eutelia.comune.parabiago.mi.it/ecomuseo>
<http://sites.google.com/site/parcomulini/>

Mappare l'Est Ticino

Mapping the community of East Ticino
<http://www.a21estticino.org>
<http://www.ecomuseoestticino.net>

Provincia di Varese: Progetto pilota "paesaggio esito e strumento delle trasformazioni territoriali"

Province of Varese: pilot project "success landscape and instrument for territorial transformations"
<http://www.provincia.va.it>

MAGNESIA-ANEM

Conference on protecting the rural and man-made environment of Mount Pelion
<http://xirakias.blogspot.com>

A television programme called *Girismata* on the Greek Skai channel

<http://girismata.skai.gr>

Centre for Environmental Education of Mouzaki, Trikala

<http://www.kpem.gr/>

Scientific Symposium: Protection and Promotion of the Greek and Mediterranean Landscape

Simposio scientifico: protezione e promozione del paesaggio greco e mediterraneo
<http://www.uth.gr/main/teachresearch/depts/deptsF.html>

MALLORCA

Serra de Tramuntana, paisatge cultural

Serra de Tramuntana, cultural landscape
<http://www.serradetrabantana.net>
http://www.conselldemallorca.net/?id_section=5774&id_class=534&id_parent=493
<http://www.recep-enelc.net>

Paisatge amenaçat/Paisatge d'oportunitat.

Ordenació i protecció paisatgística dels entorns del monestir de La Real

Threatened landscape/Landscape of opportunity.
Development and landscape protection of the environs of the Monastery of La Real
http://www.recep-enelc.net/allegati/Annex_from_Bases.pdf
http://www.conselldemallorca.cat/media/20366/presentacio_amayans.pdf
<http://www.recep-enelc.net>

La recuperació del territori i la creació de paisatges nous. Tractament paisatgístic i ambiental a l'entorn de Son Reus: pantalles vegetals a Palmanyola

The recovery of the territory and the creation of new landscapes. Landscape and environmental treatment in the environs of Son Reus: vegetation screens in Palmanyola
<http://www.conselldemallorca.net>
<http://www.recep-enelc.net>

Projecte demostratiu per al desenvolupament d'una plataforma participativa d'urbanisme i paisatge. Projecte Son Sardina

http://www.paysmed.net/pmp/chiusi/4-iii_edizione/partner/17-consiglio_di_mallorca.html

http://www.conselldemallorca.cat/media/20364/presentacio_amartinez.pdf

Bases per a una estratègia de paisatge de Mallorca.

Desenvolupament del Conveni europeu del paisatge

http://www.conselldemallorca.net/?&id_parent=493&id_class=534&id_section=2982&id_son=1703

<http://www.recep-enelc.net>

MÚRCIA

Atlas de los Paisajes de la Región de Murcia

Atles dels paisatges de la regió de Múrcia

<http://www.sitmurcia.es/paisaje/publica/atlasmur/AtlasPaisajeRegionMurcia.pdf>

I Premios del paisaje “Territorio y Sostenibilidad”

I Premis del paisatge “Territori i sostenibilitat”

<http://www.borm.es/borm/documento?obj=anu&id=373411>

Valle de Ricote. Memoria visual de un territorio

Vall de Ricote. Memòria visual d'un territori

<http://www.valledericote.com>

Rehabilitación y mejora, revalorización del paisaje de la Fortaleza del Sol. Sensibilización del paisaje semiárido Mediterráneo de la Región de Murcia

Rehabilitació i millora, revalorització del paisatge de la Fortalesa del Sol.

Sensibilització del paisatge semiàrid mediterrani de la regió de Múrcia

<http://www.lorcatallerdel tiempo.es>

Proyecto para la puesta en valor y sensibilización sobre el paisaje en la comarca de la Vega Media del Río Segura

Projecte per a la posada en valor i la sensibilització sobre el paisatge

a la comarca de la Vega Mitjana del riu Segura

<http://www.paisajesdelriosegura.es>

RECEP-ENELC

Progetto Paesaggio Biellese

Projecte paisatge de Biella

<http://ww.paesaggiobiellesse.it>

<http://www.recep-enelc.net>

Protección, gestión i ordenació del paisatge dels entorns del monestir de La Real

<http://www.conselldemallorca.net>

<http://www.recep-enelc.net>

TOSCANA

Processo partecipativo per la creazione del Parco agricolo della Piana

Procés participatiu per a la creació del Parc agrícola de la Piana

<http://www.parcodellapiana.it>

Intorno a noi. Come capire la Convenzione Europea del Paesaggio

Al nostre voltant. Com entendre el Conveni europeu del paisatge

<http://www.recep-enelc.net/libro/LIBRO1/libroLand.php>

Sinergies entre turisme i paisatge. Cap a un nou model d'ordenació del litoral de Mallorca
Synergies between tourism and landscape. Towards a new development model of Mallorca's coastline
http://www.conselldemallorca.cat/media/20362/presentacio_ghorrach%20.pdf
http://www.paysmed.net/upL_seminari/doc-57.pdf

Projecte demostratiu per al desenvolupament d'una plataforma participativa d'urbanisme i paisatge. Projecte Son Sardina

Demonstration project for the development of a participative platform in urban planning and landscape. Son Sardina Project
http://www.paysmed.net/pmp/chiusi/4-iii_edizione/partner/17-consiglio_di_mallorca.html
http://www.conselldemallorca.cat/media/20364/presentacio_amartinez.pdf

Bases per a una estratègia de paisatge de Mallorca. Desenvolupament del Conveni europeu del paisatge

Foundations for a landscape strategy in Mallorca.
Development of the European Landscape Convention
http://www.conselldemallorca.net/?%id_parent=493%id_class=534%id_section=2982%id_son=1703
<http://www.recep-enelc.net>

MURCIA

Atlas de los Paisajes de la Región de Murcia

Atlas of the landscapes in the Murcia Region
<http://www.sitmurcia.es/paisaje/publica/atlasmur/AtlasPaisajeRegionMurcia.pdf>

I Premios del paisaje “Territorio y Sostenibilidad”

1st “Territory and Sustainability” Landscape Prizes
<http://www.borm.es/borm/documento?obj=anu&id=373411>

Valle de Ricote. Memoria visual de un territorio

Ricote Valley. Visual memory of a territory
<http://www.valledericote.com>

Rehabilitación y mejora, revalorización del paisaje de la Fortaleza del Sol. Sensibilización del paisaje semiárido Mediterráneo de la Región de Murcia

Rehabilitation and improvement, revaluation of the landscape of the Fortress of El Sol.
Awareness-raising on the semi-arid Mediterranean landscape of the Murcia Region
<http://www.lorcatallerdel tiempo.es>

Proyecto para la puesta en valor y sensibilización sobre el paisaje en la comarca de la Vega Media del Río Segura

Project for awareness-raising and maximising the value of the landscape of the Mid-Lowlands of the river Segura
<http://www.paisajesdelriosegura.es>

RECEP-ENELC

Progetto Paesaggio Biellese

Biella Landscape Project
<http://www.paesaggiobiellese.it>
<http://www.recep-enelc.net>

Protecció, gestió i ordenació del paisatge dels entorns del monestir de La Real

Salvaguardia, gestione e pianificazione del paesaggio del contesto del Monestir de La Real
Protection, management and development of the landscape in the environs of the Monastery of La Real
<http://www.conselldemallorca.net>
<http://www.recep-enelc.net>

Il paesaggio partecipato

El paisatge participat

http://wiki-paesaggio.arc.uniroma1.it/index.php/Pagina_principale

ÚMBRIA

I circuiti del paesaggio

Els circuits del paisatge

<http://www.todi.circuitidelpaesaggio.it>

Produzioni e Paesaggi di qualità. Parco dei vigneti

Producció i paisatges de qualitat. Parc de les vinyes

<http://www.beniculturali.regione.umbria.it/Mediacenter/FE/CategoriaMedia.aspx?idc=85&explicit=SI>

Laboratori di formazione e azioni di sensibilizzazione nell'ambito dell'Ecomuseo del paesaggio dell'orvietano

Laboratori de formació i accions de sensibilització a l'àmbit de l'Ecomuseu del paisatge d'Orvieto

<http://www.provincia.terni.it/ecomuseo>

VÈNETO

Piano Paesaggistico sperimentale di dettaglio dei Colli di Conegliano e di Valdobbiadene (Treviso). Progetto di sensibilizzazione degli stakeholders

Pla paisatgístic experimental de detall del coll de Conegliano i de Valdobbiadene (Treviso).

Projecte de sensibilització dels grups d'interès

http://www.recep-enelc.net/allegati/UNESCO_bassa.pdf

<http://www.regione.veneto.it>

The european project 3KCL. (Karstic Cultural Landscapes. Architecture of a unique relationship people-territory)

El projecte europeu 3KCL (Paisatges culturals càrstics.

Arquitectura d'una relació única persones-territori)

<http://www.3kcl.net/>

Programma di Iniziativa Comunitaria Interreg III B Spazio Alpino. Neighbourhood Programme – CADSES. Progetto CONSPACE – Rete strategica comune per lo sviluppo territoriale. Piano di Assetto del Territorio Intercomunale dell'Alpago (PATI)

Programa d'iniciativa comunitària Interreg II B. Programa de veïnatge de l'espai alpi – CADSES.

Projecte CONSPACE – xarxa estratègica comuna per al desenvolupament territorial. Pla de planificació del territori intermunicipal de l'Alpago (PATI)

<http://www.alpinespace.org>

<http://www.regione.veneto.it>

TUSCANY

Processo partecipativo per la creazione del Parco agricolo della Piana

Participative process for the creation of the Agricultural Park of the Plain

<http://www.parcodellapiana.it>

Intorno a noi. Come capire la Convenzione europea sul paesaggio

In our surroundings. How to understand the European Landscape Convention.

<http://www.recep-enelc.net/libro/LIBRO1/libroLand.php>

Il paesaggio partecipato

The participative landscape

http://wiki-paesaggio.arc.uniroma1.it/index.php/Pagina_principale

UMBRIA

I circuiti del paesaggio

Circuits of the Landscape

<http://www.todi.circuitidelpaesaggio.it>

Produzioni e Paesaggi di qualità. Parco dei vigneti

Production and Quality Landscapes. Peri-Urban Vineyard Park

<http://www.beniculturali.regione.umbria.it/Mediacenter/FE/CategoriaMedia.aspx?idc=85&explicit=SI>

Laboratori di formazione e azioni di sensibilizzazione nell'ambito dell'Ecomuseo del paesaggio dell'orvietano

Training workshops and awareness-raising in the area of the Landscape Eco-Museum of Orvieto

<http://www.provincia.terni.it/ecomuseo>

VENETO

Piano paesaggistico sperimentale di dettaglio dei Colli di Conegliano e di Valdobbiadene (Treviso). Progetto di sensibilizzazione degli stakeholders

Detailed experimental landscape plan for the Cols of Conegliano and Valdobbiadene (Treviso).

Awareness-raising project among stakeholders

http://www.recep-enelc.net/allegati/UNESCO_bassa.pdf

<http://www.regione.veneto.it>

The european project 3KCL. (Karstic Cultural Landscapes. Architecture of a unique relationship people-territory)

Il progetto europeo 3KCL (Paesaggi culturali carsici. Architettura di un rapporto unico persone-territori)

<http://www.3kcl.net/>

Programma di Iniziativa Comunitaria Interreg III B Spazio Alpino. Neighbourhood Programme – CADSES. Progetto CONSPACE – Rete strategica comune per lo sviluppo territoriale. Piano di Assetto del Territorio Intercomunale dell'Alpago (PATI)

Interreg III B community-led programme, Neighbourhood Programme of the Alpine Space – CADSES. CONSPACE project – common strategic networks for territorial development. Structure plan for the Inter-community Territory of the Alpago (PATI)

<http://www.alpinespace.org>

<http://www.regione.veneto.it>

PROGRAMES DELS
SEMINARIS CELEBRATS
A LES REGIONS

PROGRAMMES OF THE
SEMINARS HELD IN
THE REGIONS

ALGARVE

Títol: Sensibilização em paisagem
Organitzador: Comissão de Coordenação
e Desenvolvimento Regional do Algarve
Lloc: Auditório CCDR Algarve/Faro
Data: 17 de dezembro de 2010

ALGARVE

Title: Sensibilização em paisagem
Organiser: Comissão de Coordenação
e Desenvolvimento Regional do Algarve
Place: Auditório CCDR Algarve/Faro
Date: 17.12.2010

TALLER: SENSIBILIZACIÓN EN PAISAJE

Lugar: Cortijo del Alamillo – Parque del Alamillo – Sevilla

Fecha: Martes 14 de diciembre de 2010

OBJETIVOS:

El taller tiene por objetivo profundizar en la medida que establece el artículo 6.A "Sensibilización" del Convenio Europeo del Paisaje, según el cual cada parte se compromete a hacer crecer entre la sociedad civil, las organizaciones privadas y las autoridades públicas la sensibilización sobre el valor del paisaje, su papel y las transformaciones que sufre.

El taller se inscribe en el marco de la Cooperación Transnacional, Espacio MED. En el proyecto **PAYS.MEDURBAN** "El paisaje de alta calidad como factor clave para la sostenibilidad y la competitividad de las áreas urbanas mediterráneas" liderado por la Junta de Andalucía, y en el que participan otros 14 socios de la región mediterránea.

INSCRIPCIONES:

Asistencia libre y gratuita previa inscripción en el teléfono 955057801 o al correo electrónico doloresf.rodriguez@juntadeandalucia.es

Se ofrecerá un certificado de participación a los asistentes interesados.

Co-financed by FEDER

ANDALUSIA

Título: Sensibilización en paisaje
Organizador: Junta de Andalucía. Consejería de Obras Públicas y Vivienda
Lloc: Cortijo del Alamillo – Parque del Alamillo/Sevilla
Data: 14 de desembre de 2010

ANDALUSIA

Title: Sensibilización en paisaje
Organiser: Junta de Andalucía. Consejería de Obras Públicas y Vivienda
Place: Cortijo del Alamillo – Parque del Alamillo/Sevilla
Date: 14.12.2010

BASILICATA

Títol: Sensibilizzazione

Organitzador: Regione Basilicata. Dipartimento Ambiente, Territorio e Politiche della Sostenibilità Direzione Generale

Lloc: Liceo delle Scienze Umane E. Gianturco/Potenza

Data: novembre-deseembre de 2010

BASILICATA

Title: Sensibilizzazione

Organiser: Regione Basilicata. Dipartimento Ambiente, Territorio e Politiche della Sostenibilità Direzione Generale.

Place: Liceo delle Scienze Umane E. Gianturco/Potenza

Date: Nov-Dec/2010

PAYS MED URBAN

**SEMINARI:
SENSIBILITZACIÓ EN PAISATGE**

Loc :
Institut d'Estudis Territorials/Universitat Pompeu Fabra
Passeig de Circumval·lació, 8 (Edifici França)
08003 Barcelona

Data:
Dimecres **3 de novembre** de 2010

Objectius:

El seminari té per objectiu **aprofundir en la mesura que estableix l'article 6.A "Sensibilització" del Conveni europeu del paisatge**, segons el qual: cada part es compromet a fer créixer entre la societat civil, les organitzacions privades i les autoritats públiques la sensibilització sobre el valor dels paisatges, el seu paper i les transformacions que pateixen.

El seminari s'inscriu en el projecte **Pays.med.urban** en el qual participa Catalunya juntament amb altres 13 regions mediterrànies.

Inscripcions
Assistència gratuïta prèvia inscripció al telèfon 93 5672764
o al correu electrònic anna.domingosaes@gencat.cat.
Es lliurarà un certificat de participació als assistents.
El nombre de places és limitat.

Amb la col·laboració de:

Generalitat de Catalunya
Departament de Política Territorial
i Obres Públiques

Programa d'Iniciativa
de Territori

PAYS MED URBAN

INIA

INSTITUT D'ESTUDIS TERRITORIALS

CATALUNYA

Títol: Sensibilització en paisatge
Organitzador: Generalitat de Catalunya.
 Departament de Territori i Sostenibilitat
Lloc: Institut d'Estudis Territorials/Universitat Pompeu Fabra/Barcelona
Data: 3 de novembre 2010

CATALONIA

Title: Sensibilització en paisatge
Organiser: Generalitat de Catalunya.
 Departament de Territori i Sostenibilitat
Place: Institut d'Estudis Territorials/Universitat Pompeu Fabra/Barcelona
Date: 3.11.2010

JORNADA DE SENSIBILIZACIÓN EN PAISAJE
EXPERIENCIAS DE SENSIBILIZACIÓN DENTRO DEL
PLAN DE ACCIÓN TERRITORIAL DE PROTECCIÓN DE LA HUERTA DE VALENCIA

Fecha: a concretar, primera quincena de enero 2011

Lugar: Sala de reuniones de la Dirección General de Territorio y Paisaje.

Dentro de los objetivos del **Convenio Europeo del Paisaje** y de las actividades del proyecto **Pays.med.urban** en el que participa la Comunitat Valenciana junto con otras 13 regiones mediterráneas. Esta jornada quiere profundizar en la medida que establece el **Art.6º A. Sensibilización**, según el que: **Cada Parte se compromete a incrementar la sensibilización de la sociedad civil, las organizaciones privadas y las autoridades públicas respecto del valor de los paisajes, su papel y su transformación.**

La jornada se desarrollará de la siguiente forma:

Primero se presentaran las experiencias de sensibilización. Las experiencias seleccionadas para el desarrollo de la jornada se enmarcan dentro de las actividades de sensibilización y participación del **Plan de Acción Territorial de la Huerta de Valencia**. (Acción Piloto del proyecto Pays.med.urban. en la Comunitat Valenciana).

Después se trabajará en talleres temáticos para cada experiencia a partir de cuatro preguntas clave. Por último se pondrán en común los resultados y se elaborarán las conclusiones.

Las experiencias de sensibilización en paisaje seleccionadas según su temática son:

1 - EXPERIENCIAS DE COMUNICACIÓN Y DIVULGACIÓN:

EXPOSICIONES ITINERANTES

SEMINARIO "ALTERNATIVAS PARA LA HUERTA DE VALENCIA"

2 - EXPERIENCIA DE PARTICIPACIÓN Y CONSULTA:

TALLERES DE PAISAJE

3 - EXPERIENCIA DE PUBLICACIÓN:

DOCUMENTO DE SÍNTESIS DEL PLAN Y CUADRÍPTICOS DIVULGATIVOS

4 - EXPERIENCIA DE EDUCACIÓN DE POBLACIÓN ESCOLAR:

L'HORTA DIDÀCTICA

Éstas serán expuestas por Nacho Díez y Rafael López (técnicos colaboradores de la Dirección General de Territorio y Paisaje). (1,20 h)

COMUNITAT VALENCIANA

Títol: Jornada de sensibilización en paisaje. Experiencias de sensibilización dentro del Plan de acción territorial de protección de la Huerta de Valencia

Organitzador: Generalitat Valenciana. Conselleria de Medi Ambient, Aigua, Urbanisme i Habitatge

Lloc: Sala de reuniones de la Dirección General de Territorio y Paisaje/València

Data: gener de 2011

VALENCIAN COMMUNITY

Title: Jornada de sensibilización en paisaje. Experiencias de sensibilización dentro del Plan de acción territorial de protección de la Huerta de Valencia

Organiser: Generalitat Valenciana. Conselleria de Medi Ambient, Aigua, Urbanisme i Habitatge

Place: Sala de reuniones de la Dirección General de Territorio y Paisaje/Valencia

Date: Jan/2011

**PAESAGGIO
E SENSIBILIZZAZIONE
WORKSHOP**
Buone pratiche
in Emilia-Romagna

**REGIONE EMILIA-ROMAGNA
SALA EX-CONSIGLIO
viale Silvani 6
BOLOGNA**

20 DICEMBRE 2010

Mattino: dalle ore 9.30 alle ore 13.00
Buone pratiche in Emilia-Romagna
Presentazione di esperienze di sensibilizzazione
interverranno:
Mappe Urbane dell'Istituto Gramsci di Bologna - Percorsi Emotivi
Comune di Galliera - Le Irti dell'Acqua
Comune di Bologna - Laboratori di Villa Bernasconi e Via Larga
Comune di Savigliano sul Rubicone - Savigliano una città per le
Orde degli Archetti di Fiesse FPIC - In difesa della colonia Enel di
Giancarlo De Carlo
Lattoria - Festival Città Territorio

Pomeriggio: dalle ore 14.00 alle ore 18.30
Workshop in gruppi di lavoro
Tavoli di discussione tematici
Si affrontano le seguenti domande:
Come si può definire la sensibilizzazione in ambito paesaggistico?
Che attività possono avere attività di partecipazione/educazione/con-
certazione/educazione riguardo al paesaggio?
Quali sono i fattori principali da considerare durante l'organizzazione di
un'esperienza di sensibilizzazione?
Quali sono le più efficaci metodologie di partecipazione/educazione/
concertazione/educazione, i loro principali vantaggi ed inconvenienti?

Dalle ore 16.30 alle ore 18.00
Conclusioni
Riflessioni sugli approfondimenti trattati ai tavoli tematici
dove si esporranno tutte le tematiche affrontate e si cercherà di respon-
dere alle quattro domande chiave.

organizzato da:
Regione Emilia-Romagna
Assessorato Programmazione Territoriale,
Mobilità, Logistica e Trasporti

promosso da:
PMS MED URBAN
ECU
co-funded by ILSR

info:
webSite: <http://www.regione.emilia-romagna.it/paesaggio>
<http://www.paparrini.net>
e-mail: PayMedUrban@regione.emilia-romagna.it
facebook: [PayMedUrban](https://www.facebook.com/PayMedUrban) - il paesaggio Mediterraneo

Chiedi se all'evento è gratuito.
È necessario l'iscrizione via e-mail entro il 10 dicembre 2010.
PayMedUrban@regione.emilia-romagna.it

EMÍLIA-ROMANYA

Títol: Paesaggio e Sensibilizzazione/Workshop – Instant report

Organitzador: Assessorato Programmazione territoriale, urbanistica, reti di infrastrutture materiali e immateriali, mobilità, logistica e trasporti

Lloc: Sala ex Consiglio Regionale/Bologna

Data: 20 de desembre de 2010

EMILIA-ROMAGNA

Title: Paesaggio e Sensibilizzazione/Workshop – Instant report

Organiser: Assessorato Programmazione territoriale, urbanistica, reti di infrastrutture materiali e immateriali, mobilità, logistica e trasporti

Place: Sala ex Consiglio Regionale/Bologna

Date: 20.12.2010

incontriamo il paesaggio 2011
Casino dei Principi, Villa Torlonia via Nomentana 70, 00161 Roma LAZIO

tema 1 la partecipazione nel paesaggio
tema 2 la mediazione del paesaggio
tema 3 la comunicazione degli studenti
tema 4 la pubblicazione e comunicazione

PROGETTO EUROPEO "PAYSMEDURBAN"
LINEA DI LAVORO N°4
SENSIBILIZZAZIONE SUL PAESAGGIO
SEMINARIO E WORKSHOP
Sala delle Vedute, 25 Febbraio 2011 ore 9,00 - 18,00

ore 9,00 - 13,00 programma Seminario
 Moderatore: Giovanni Pinetrichi, SIC Lazio
 Presentazione: Daniele Carini, Regione Lazio - Direttore Regionale Territorio e Urbanistica
 Introduzione: il Progetto Paysmedurban e la Convenzione Europea del Paesaggio
 Paolo Benedetto Nocchi, Regione Lazio - Area Pianificazione Paesistica e Territoriale e Progetti Comunitari
 I paesaggi perurbani nella ricerca Paysmedurban
 Lucina Carlinaggi, Sapienza Università di Roma
 Il Piano Territoriale Paesistico Regionale: il processo di partecipazione nella formazione e nell'attuazione del piano
 Daniele Iacovone, già Direttore Regionale Territorio e Urbanistica
 Comprensione fra la Convenzione Europea e il Codice Urbani
 Mauro Mizullo, AIAPP
 Paesaggio: valori identitari e culture collettive
 Maria Maddalena Alessandro, Ministero per i Beni e le Attività Culturali

ore 11,00 coffee break
 Partecipazione e nuovi paesaggi perurbani a Roma
 Maria Cristina Tullio, AIAPP
 Paesaggi ed identità della periferia: le realizzazioni
 Miriam Di Giovanni, Roma Capitale - Municipio IX
 Il Parco di Tor Fiscale, sensibilizzazione per il recupero di un paesaggio dimenticato
 Comitato cittadino Tor Fiscale
 L'esperienza della cultura scenografica per l'asse industriale Roma-Fiumicino
 Carlo Valerani, Sapienza Università di Roma

ore 13,00 - 13,30 book corner
 Presentazione del volume "Il paesaggio e' solo una convenzione? Gli Osservatori e la Convenzione Europea del Paesaggio"
 promosso dalla Provincia di Ascoli Piceno
 Sandro Faldi, curatore del volume
 Massimo Seggini - Università di Camerino

ore 13,40 lunch break

ore 14,40 - 18,00 programma Workshop
 Moderatore: Giovanni Pinetrichi, SIC Lazio
 Rapporteur: Sandro Paoli, Presidenza Comitato Scientifico Legambiente
 Dibattito tra professionisti del paesaggio. Partecipano i relatori del Seminario:
 Lucina Carlinaggi, Sapienza Università di Roma
 Daniele Iacovone, già Direttore Regionale Territorio e Urbanistica
 Mauro Mizullo, AIAPP
 Maria Maddalena Alessandro, Ministero per i Beni e le Attività Culturali
 Maria Cristina Tullio, AIAPP
 Miriam Di Giovanni, Roma Capitale - Municipio IX
 Comitato cittadino Tor Fiscale
 Carlo Valerani, Sapienza Università di Roma
 Massimo Seggini, Università di Camerino

tema 1 La partecipazione nel paesaggio
tema 2 La mediazione del paesaggio
tema 3 La formazione degli studenti
tema 4 La comunicazione del paesaggio

ore 17,00 Risultati e conclusioni del workshop a cura del Rapporteur
Si prega di esibire questo invito all'ingresso

AIAPP - Associazione Italiana di Architettura del Paesaggio - Sezione Lazio
 Presidente M. C. Tullio - Vicepresidenti B. Cobari, M. Zani, M. Molinari, Segretario M. C. Cobari
 Tesoriere G. Rovere - Comunicazione F. Pizzini
 www.aiapp.net - segreteria.lazio@aiapp.net
 membro fondatore di IBA - International Federation of Landscape Architects, IBA - European Federation of Landscape Architects

la Repubblica
Zetema
la Repubblica
Zetema

LAZIO

Títol: Sensibilizzazione sul paesaggio/ Seminario e Workshop
Organitzador: Regione Lazio. Dipartimento Territorio. Direzione Regionale Territorio e Urbanistica
Lloc: Sala delle Vedute del Casina dei Principi – Parco di Villa Torlonia/Roma
Data: 25 de gener de 2011

LAZIO

Title: Sensibilizzazione sul paesaggio/ Seminario e Workshop
Organiser: Regione Lazio. Dipartimento Territorio. Direzione Regionale Territorio e Urbanistica
Place: Sala delle Vedute del Casina dei Principi – Parco di Villa Torlonia,/Roma
Date: 25.2.2011

Finanziato da FESR

Seminario tecnico: "Partecipazione e paesaggio in Lombardia"

28 ottobre 2010, ore 9.30

Milano - Regione Lombardia - Via Cardano, 10 - Sala riunioni Gialla

Per informazioni: Regione Lombardia - DG Sistemi Verdi e Paesaggio -
Struttura Paesaggio

Tel: 02 6765.4498 - Mail: struttura_paesaggio@regione.lombardia.it

LLOMBARDIA

Títol: Partecipazione e paesaggio in Lombardia

Organitzador: Regione Lombardia. Direzione Generale Sistemi Verdi e Paesaggio

Lloc: Sala riunioni Gialla/Milano

Data: 28 d'octubre de 2010

LOMBARDY

Title: Partecipazione e paesaggio in Lombardia

Organiser: Regione Lombardia. Direzione Generale Sistemi Verdi e Paesaggio

Place: Sala riunioni Gialla / Milano

Date: 28.10.2010

MAGNÈSIA-ANEM

Títol: Sensitization seminar

Organitzador: KEKANEM SA/Development Company of Magnesia, amb el suport de la prefectura de Magnèsia

Lloc: Volos

Data: 17 de gener de 2010

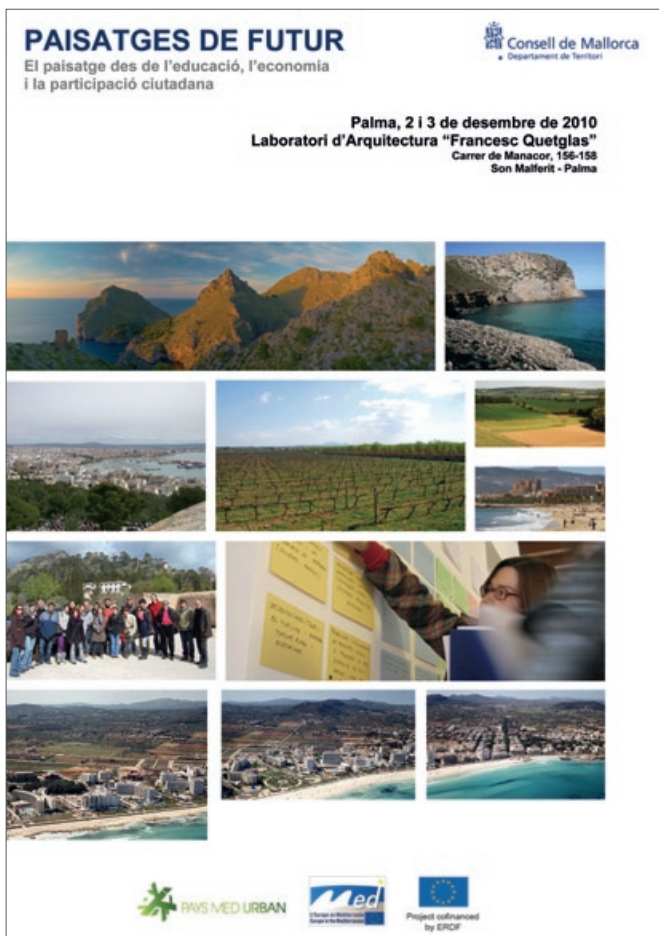
MAGNESIA-ANEM

Title: Sensitization seminar

Organiser: KEKANEM SA/Development Company of Magnesia amb el support de Prefecture of Magnesia

Place: Volos

Date: 17.1.2010

MALLORCA

Títol: Paisatges de futur. El paisatge des de l'educació, l'economia i la participació ciutadana

Organitzador: Consell de Mallorca. Departament de Territori

Lloc: Laboratori d'Arquitectura Francesc Quetglas/Son Malferit (Palma)

Data: 2-3 de desembre de 2010

MALLORCA

Title: Paisatges de futur. El paisatge des de l'educació, l'economia i la participació ciutadana

Organiser: Consell de Mallorca. Departament de Territori

Place: Laboratori d'Arquitectura Francesc Quetglas/Son Malferit (Palma)

Date: 2-3.12.2010

JORNADA DE SENSIBILIZACIÓN “EL PAISAJE EN LA REGIÓN DE MURCIA”

Fecha: 3 de Noviembre de 2010
 Lugar: Salón de Actos de la Consejería de Obras Públicas y Ordenación de Territorio
 Acceso libre. Confirmación de asistencia en pays.med.urban@cam.es

09:00-09:15 Registro de los asistentes.
 09:15-09:30 Acogida y bienvenida institucional.
 09:30-09:50 “Atlas de los Paisajes de la Región de Murcia”.
 Antonio A. Clemente García, Jefe de Servicio de Ordenación del Territorio.
 09:50-10:10 “Paisaje de la Fortaleza del Sol y Paisaje Murciano”.
 María Angeles Uribe Saldavarr, Gerente del Consorcio Lucha Taller del Tiempo.
 10:10-10:30 “Valle de Ricote. Memoria Visual de un Territorio”.
 María Cruz Gómez Buelna, Gerente del Consorcio Turismo Mascomunidad Valle de Ricote.
 Carlos Cegarra Jiménez, Intergalería.
 10:30-10:50 “Paisaje en la comarca de la Vega Media del Río Segura”.
 Luis Pelegrín Calero, Presidente de la Asociación Murciana de Rehabilitación Paisosocial.

10:50-11:15 Pausa-café.
 11:15-14:00 Organización de mesas de debate sobre las distintas modalidades de acciones de sensibilización, con intervención de los ponentes y de los asistentes interesados.
 14:00 Exposición de conclusiones.

Región de Murcia

MÚRCIA

Títol: Paisaje en la región de Murcia
Organitzador: Consejería de Obras Públicas y Ordenación del Territorio
Lloc: Salón de actos de la Consejería de Obras Públicas y Ordenación del Territorio/Murcia
Data: 3 de novembre de 2010

MURCIA

Title: Paisaje en la región de Murcia
Organiser: Consejería de Obras Públicas y Ordenación del Territorio
Place: Salón de actos de la Consejería de Obras Públicas y Ordenación del Territorio/Murcia
Date: 3.11.2010

REGIONE
TOSCANA

INNOCENTI URBAN

Si ringrazia l'Istituto degli Innocenti
per la collaborazione offerta

A cura della
Regione Toscana Giunta Regionale
Direzione generale Politiche territoriali, ambientali
e per la mobilità
Settore Pianificazione del territorio
via di Novoli 26 - 50127 Firenze
055 43.83.834 stefania.stefani@regione.toscana.it
055 43.83.658 cinzia.gandolfi@regione.toscana.it
055 43.85.307 cecilia.berenghi@regione.toscana.it

**Seminario
di sensibilizzazione
sul paesaggio**
Esperienze e modalità a confronto

19 gennaio 2011
Istituto degli Innocenti
Piazza SS. Annunziata, 12
Firenze

Realizzazione grafica e stampa: Centro stampa Giunta Regione Toscana

TOSCANA

Titol: Seminario di sensibilizzazione sul paesaggio. Esperienze e modalità a confronto

Organizzador: Regione Toscana. Direzione generale Politiche territoriali, ambientali e per la mobilità

Lloc: Istituto degli Innocenti/Firenze

Data: 19 de gener de 2011

TUSCANY

Title: Seminario di sensibilizzazione sul paesaggio. Esperienze e modalità a confronto

Organiser: Regione Toscana. Direzione generale Politiche territoriali, ambientali e per la mobilità

Place: Istituto degli Innocenti/Firenze

Date: 19.1.2011

SEMINARIO DI SENSIBILIZZAZIONE
ESPERIENZE E MODALITÀ A CONFRONTO

Martedì 23 novembre 2010
 Villa Fabri, Trevi
 Ore 9.30-17.30

Il seminario è svolto nell'ambito del progetto transnazionale PAYS.MED.URBAN "La qualità del paesaggio come elemento chiave nella sostenibilità e compatibilità delle aree urbane mediterranee", Programma Med (2007-2013), che coinvolge 15 partner di 4 stati europei (Italia, Spagna, Grecia, Portogallo). Il progetto pone la sua attenzione sulle questioni del paesaggio perurbano e di periferia, ritenendo che l'alta qualità del paesaggio rappresenta una potente risorsa per lo sviluppo economico e la competitività delle aree urbane.

Questa giornata rientra in una delle azioni innovative del progetto seminata "attività di sensibilizzazione" il cui scopo è quello di accrescere l'attenzione della società civile nei confronti del valore del paesaggio, al loro ruolo e alla loro trasformazione, in applicazione dell'art 6 della Convenzione Europea del Paesaggio.

PAESAGGIO PAESAGGIO

Programma

9.30 Saluti
 >Giuliano Nelli, Sindaco di Trevi
 >Paolo Papa, Regione Umbria, Servizio Promozione e Valorizzazione Sistemi Naturalistici e Paesaggistici

9.40
 >Manuela Carbone, Regione Umbria, Sezione Valorizzazione dei Sistemi Paesaggistici
 Presentazione del progetto Pays.Med.Urban e del seminario di sensibilizzazione

10.00
 >Biancamaria Torquati, Dipartimento di Scienze Economico-Estimative e degli Aimenti, Università degli Studi di Perugia
 Il Parco dei Vigneti perurbani dei Colli perugini. La concezione come modalità di sensibilizzazione

10.20
 >Leonardo Giffis, architetto Liberi professionista
 Il Circuito del Paesaggio di Todi. La comunicazione come modalità di sensibilizzazione.

10.40
 >Danatella Venù, Dr. Settore Assetto del Territorio, Edilizia e LLPP della Provincia di Terni
 Progetti della provincia di Terni sui temi del paesaggio. La partecipazione come modalità di sensibilizzazione.

11.00
Workshop tematici sulle modalità di sensibilizzazione: Consultazioni, Comunicazione e Partecipazione

13.30 Lunch

15.00
 Presentazione e Premiazione dei progetti selezionati dal Comitato regionale per il 11 Premio Mediterraneo del Paesaggio

16.30
 >Biancamaria Torquati
 Restituzione risultati emergenti dai workshop tematici

17.30
 >Conclusione lavori

ÚMBRIA

Títol: Seminario di sensibilizzazione.

Esperienze e modalità a confronto

Organitzador: Servizio. Promozione e Valorizzazione Sistemi Naturalistici e Paesaggistici

Lloc: Villa Fabri/Trevi

Data: 23 de novembre de 2010

UMBRIA

Title: Seminario di sensibilizzazione. Esperienze e modalità a confronto

Organiser: Servizio. Promozione e Valorizzazione Sistemi Naturalistici e Paesaggistici

Place: Villa Fabri/Trevi

Date: 23.11.2010

anteprima
NOVEMBRE 2010
VENERDÌ 5 NOVEMBRE 2010 - ORE 18.30
LIBRERIA LA PIEVE - GALLERIA ZADRA

TERRE DI NORD EST
Romolo Bugaro
Incontra i lettori

Romolo Bugaro è nato nel 1942 a Padova. Tra i suoi libri ricordiamo: "Io buona e bravo gente della nazione" (1996), "Il windatore di libri usati di fantascienza" (2000), "Il lubrificante delle passioni perdute" (2004), "Bea Vital Crudo Nordest" (2010).

In collaborazione con
Libreria La Pieve di Pieve di Soligo

DAL 9 AL 17 OTTOBRE 2010
SERRE DI VILLA BRANDOLINI
DIARI DELLA TERRA

Mostra dello zipped finalista del Premio internazionale di fotografia "Diari della Terra" a sostegno del Programma di Sviluppo Rurale per il Veneto 2007-2013 promosso dalla Regione Veneto.

a cura del
GAL ALTA MARCA

PaesAgire si svolge con il patrocinio di:

Regione del Veneto
UNINDUSTRIA 1005760
Comune di Pieve di Soligo
CANTIERE DI PIEVE DI SOLIGO
IN COLLABORAZIONE CON
antennacinema

Sponsor:

PaesAgire è organizzata da
antennacinema, Conegliano

in collaborazione con:

ASSOCIAZIONE CULTURALE
CARENÌ
Comune di Pieve di Soligo

PAESAGIRE
Pieve di Soligo

TERZA EDIZIONE
OTTOBRE 2010 / FEBBRAIO 2011
PROGRAMMA DI OTTOBRE 2010

Ingresso libero e gratuito
fino ad esaurimento dei posti

I luoghi:
Cinema Teatro Carenì
via O. Marconi, 19
Pieve di Soligo
Tel. 0438 964848
Auditorium Battistello Mecca
Presso la Biblioteca Carlo
Piazza Vittorio Emanuele I, 9
Pieve di Soligo
Tel. 0438 965380
Villa Brandolini
Corno Culturale F. Fabbri
Piazza Libertà, 7
Pieve di Soligo (TV)

Per informazioni:
Comune di Pieve di Soligo
Ufficio Cultura
Tel. 0438 965335
Fax 0438 965300
cultura@comunepievedisoligo.it
www.pievecultura.it
Antennacinema
Tel. 0438 451531
Fax 0438 455247
comit@antennacinema.it
www.antennacinema.it

VÈNETO

Títol: Il paesaggio dell'Alta Marca Trevigiana e la Convenzione Europea del Paesaggio. Workshop regionale con la partecipazione di portatori di interesse ed educatori

Organitzador: Regione del Veneto

Lloc: Villa Brandolini/Solighetto

Data: 22 d'octubre de 2010

VENETO

Title: Il paesaggio dell'Alta Marca Trevigiana e la Convenzione Europea del Paesaggio. Workshop regionale con la partecipazione di

portatori di interesse ed educatori

Organiser: Regione del Veneto

Place: Villa Brandolini/Solighetto

Date: 22.10.2010

IV

CONVENI EUROPEU DEL PAISATGE

Florència, 20 d'octubre de 2000

Preàmbul

Els estats membres del Consell d'Europa, signataris d'aquest conveni,

Considerem que l'objectiu del Consell d'Europa és establir una unió més ferma entre els membres, a fi de salvaguardar i de promoure els ideals i els principis que en constitueixen el patrimoni comú, i que aquest objectiu es persegueixi particularment amb la conclusió d'acords dins dels àmbits econòmic i social;

Tenim l'interès d'assolir un desenvolupament sostenible que es fonamenti en un equilibri harmoniós entre les necessitats socials, l'economia i el medi ambient;

Constatem que, pel que fa a l'interès general, el paisatge té un paper important en els àmbits cultural, ecològic, mediambiental i social, que constitueix un recurs favorable per a l'activitat econòmica i que si es protegeix, es gestiona i se'n fa una ordenació adequada pot contribuir a la creació de llocs de treball;

Som conscients que el paisatge contribueix a elaborar les cultures locals i que representa un component fonamental del patrimoni cultural natural d'Europa, alhora que contribueix al benestar dels éssers humans i a consolidar la identitat europea;

Reconeixem que, a tot arreu, el paisatge és un element important de la qualitat de vida de les poblacions, tant en els mitjans urbans com en els rurals, tant en les zones degradades com en les de més qualitat, tant en els espais singulars com en els quotidians;

EUROPEAN LANDSCAPE CONVENTION

Florence, 20. X. 2000

Preamble

The member States of the Council of Europe signatory hereto,

Considering that the aim of the Council of Europe is to achieve a greater unity between its members for the purpose of safeguarding and realising the ideals and principles which are their common heritage, and that this aim is pursued in particular through agreements in the economic and social fields;

Concerned to achieve sustainable development based on a balanced and harmonious relationship between social needs, economic activity and the environment;

Noting that the landscape has an important public interest role in the cultural, ecological, environmental and social fields, and constitutes a resource favourable to economic activity and whose protection, management and planning can contribute to job creation;

Aware that the landscape contributes to the formation of local cultures and that it is a basic component of the European natural and cultural heritage, contributing to human well-being and consolidation of the European identity;

Acknowledging that the landscape is an important part of the quality of life for people everywhere: in urban areas and in the countryside, in degraded areas as well as in areas of high quality, in areas recognised as being of outstanding beauty as well as everyday areas;

Advertim que l'evolució de les tècniques de producció agrícola, silvícola, industrial i minera, que les pràctiques en matèria d'ordenació del territori, d'urbanisme, de transport, d'infraestructures, de turisme i de lleure i, encara més, que els canvis econòmics mundials continuen, en molts casos, accelerant la transformació dels paisatges;

Volem respondre a la voluntat pública de gaudir de paisatges de qualitat i de tenir un paper actiu en la seva transformació;

Estem convençuts que el paisatge és un element fonamental del benestar individual i social i que protegir-lo, gestionar-lo i planificar-lo implica drets i responsabilitats per a tothom;

Tenim presents els textos legals internacionals que pertanyen als àmbits de la protecció i gestió del patrimoni natural i cultural, al de l'ordenació del territori, al de l'autonomia local i de la cooperació entre fronteres, especialment el Conveni sobre la conservació de la vida agresta i del medi natural d'Europa (Berna, setembre de 1979), el Conveni per la protecció del patrimoni arquitectònic d'Europa (Granada, 3 d'octubre de 1985), el Conveni europeu per la protecció del patrimoni arqueològic (revisat) (La Valette, 16 de gener de 1992), el Conveni marc europeu sobre la cooperació transfronterera entre comunitats o autoritats territorials (Madrid, 12 de maig de 1980) i els protocols addicionals, la Carta europea de l'autonomia local (Estrasburg, 15 d'octubre de 1985), el Conveni sobre la diversitat biològica (Rio, 15 de juny de 1992), el Conveni relatiu a la protecció del patrimoni mundial, cultural i natural (París, 16 de novembre de 1972) i el Conveni sobre l'accés a la informació, la participació del públic en el procés de presa de decisió i l'accés a la justícia en matèria mediambiental (Aarhus, 25 de juny de 1998);

Reconeixem que la qualitat i la diversitat dels paisatges europeus constitueixen un recurs comú per a la protecció, la gestió i l'ordenació de tots els paisatges europeus.

Noting that developments in agriculture, forestry, industrial and mineral production techniques and in regional planning, town planning, transport, infrastructure, tourism and recreation and, at a more general level, changes in the world economy are in many cases accelerating the transformation of landscapes;

Wishing to respond to the public's wish to enjoy high quality landscapes and to play an active part in the development of landscapes;

Believing that the landscape is a key element of individual and social well-being and that its protection, management and planning entail rights and responsibilities for everyone;

Having regard to the legal texts existing at international level in the field of protection and management of the natural and cultural heritage, regional and spatial planning, local self-government and transfrontier co-operation, in particular the Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats (Bern, 19 September 1979), the Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe (Granada, 3 October 1985), the European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (revised) (Valletta, 16 January 1992), the European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities (Madrid, 21 May 1980) and its additional protocols, the European Charter of Local Self-government (Strasbourg, 15 October 1985), the Convention on Biological Diversity (Rio, 5 June 1992), the Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (Paris, 16 November 1972), and the Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice on Environmental Matters (Aarhus, 25 June 1998);

Acknowledging that the quality and diversity of European landscapes constitute a common resource, and that it is important to co-operate towards its protection, management and planning;

I per això convenim els punts següents:

Capítol I – Disposicions generals

Article 1 – Definicions

A l'efecte d'aquest Conveni:

- A. *Paisatge* designa una part del territori tal com la percep la població, el caràcter de la qual resulta de l'acció dels factors naturals i/o humans i de les relacions que s'estableixen entre ells;
- B. *Política de paisatge* designa la formulació que les autoritats públiques competents fan dels principis generals, les estratègies i les orientacions que permeten adoptar una sèrie de mesures concretes amb vista a protegir, gestionar i planificar el paisatge;
- C. *Objectiu de qualitat paisatgística* designa, per a un paisatge concret, la formulació que fan les autoritats públiques competents de les aspiracions que tenen les poblacions pel que fa a les característiques paisatgístiques del seu entorn;
- D. *Protecció dels paisatges* inclou les accions de conservació i de manteniment dels trets significatius o característics d'un paisatge, justificades pel valor patrimonial que es deriva de la configuració natural del lloc i/o de la intervenció humana;
- E. *Gestió dels paisatges* inclou les accions que persegueixen, des de la perspectiva del desenvolupament sostenible, la conservació del paisatge amb la finalitat de guiar i harmonitzar les transformacions induïdes per les evolucions socials, econòmiques i mediambientals;
- F. *Ordenació del paisatge* inclou les accions de futur particularment fermes destinades a valorar, restaurar o crear paisatges.

Articles 2 – Àmbit d'aplicació

Amb la reserva de les disposicions de l'article 15, aquest Conveni s'aplica a tot el territori

Wishing to provide a new instrument devoted exclusively to the protection, management and planning of all landscapes in Europe, Have agreed as follows:

Chapter I – General provisions

Article 1 – Definitions

For the purposes of the Convention:

- A. *Landscape* means an area, as perceived by people, whose character is the result of the action and interaction of natural and/or human factors;
- B. *Landscape policy* means an expression by the competent public authorities of general principles, strategies and guidelines that permit the taking of specific measures aimed at the protection, management and planning of landscapes;
- C. *Landscape quality objective* means, for a specific landscape, the formulation by the competent public authorities of the aspirations of the public with regard to the landscape features of their surroundings;
- D. *Landscape protection* means actions to conserve and maintain the significant or characteristic features of a landscape, justified by its heritage value derived from its natural configuration and/or from human activity;
- E. *Landscape management* means action, from a perspective of sustainable development, to ensure the regular upkeep of a landscape, so as to guide and harmonise changes which are brought about by social, economic and environmental processes;
- F. *Landscape planning* means strong forward-looking action to enhance, restore or create landscapes.

Article 2 – Scope

Subject to the provisions contained in Article 15, this Convention applies to the entire

de les parts i abraça els espais naturals, rurals, urbans i periurbans. Inclou els espais terrestres, les aigües interiors i les marítimes. Es refereix tant als espais que podem considerar singulars com als paisatges quotidians i als paisatges degradats.

Article 3 – Objectius

L'objectiu d'aquest Conveni és promoure la protecció, la gestió i l'ordenació dels paisatges i organitzar la cooperació europea en aquest àmbit.

Capítol II – Mesures nacionals

Article 4 – Distribució de les competències

Cada part aplica aquest Conveni, particularment els articles 5 i 6, segons la distribució de competències que li és pròpia, d'acord amb els seus principis constitucionals i la seva organització administrativa, respectant el principi de subsidiarietat i tenint en compte la Carta europea de l'autonomia local. Sense contravenir les disposicions que incloem en aquest Conveni, cada part l'aplica d'acord amb les seves polítiques.

Article 5 – Mesures generals

Cada una de les parts es compromet a:

- A. reconèixer legalment el paisatge com a part essencial de l'entorn de les poblacions, expressió de la diversitat del seu patrimoni cultural i natural comú i fonament de la pròpia identitat;
- B. definir i aplicar les polítiques de paisatge destinades a protegir, gestionar i planificar els paisatges per mitjà de l'adopció de les mesures concretes referides a l'article 6;
- C. aplicar procediments de participació pública, de participació de les autoritats locals i regionals i d'altres actors vinculats a la definició i a la implementació de les polítiques del paisatge que s'esmenten al punt B anterior;

territory of the Parties and covers natural, rural, urban and peri-urban areas. It includes land, inland water and marine areas. It concerns landscapes that might be considered outstanding as well as everyday or degraded landscapes.

Article 3 – Aims

The aims of this Convention are to promote landscape protection, management and to organise European co-operation on landscape issues.

Chapter II – National measures

Article 4 – Division of responsibilities

Each Party shall implement this Convention, in particular Articles 5 and 6, according to its own division of powers, in conformity with its constitutional principles and administrative arrangements, and respecting the principle of subsidiarity, taking into account the European Charter of Local Self-government. Without derogating from the provisions of this Convention, each Party shall harmonise the implementation of this Convention with its own policies.

Article 5 – General measures

Each Party undertakes:

- A. to recognise landscapes in law as an essential component of people's surroundings, an expression of the diversity of their shared cultural and natural heritage, and a foundation of their identity;
- B. to establish and implement landscape policies aimed at landscape protection, management and planning through the adoption of the specific measures set out in Article 6;
- C. to establish procedures for the participation of the general public, local and regional authorities, and other parties with an interest in the definition and implementation of the landscape policies mentioned in paragraph B above;

- D. integrar el paisatge en les polítiques d'ordenació del territori i d'urbanisme i en les polítiques cultural, mediambiental, agrícola, social i econòmica, i també en altres polítiques que puguin comportar un efecte directe o indirecte sobre el paisatge.

Article 6 – Mesures concretes

A. Sensibilització

Cada part es compromet a fer créixer entre la societat civil, les organitzacions privades i les autoritats públiques la sensibilització sobre el valor dels paisatges, el seu paper i la transformació que pateixen.

B. Formació i educació

Cada part es compromet a promoure:

- A. la formació d'especialistes que coneguin els paisatges i que hi puguin intervenir;
- B. programes pluridisciplinaris de formació sobre política, protecció, gestió i ordenació del paisatge adreçats als professionals del sector privat i del públic i a les associacions vinculades;
- C. formació específica a les escoles i a les universitats que tracti, per mitjà de les disciplines vinculades, els valors associats al paisatge i les qüestions relatives a protegir-lo, gestionar-lo i planificar-lo.

C. Identificació i qualificació

1. Amb la mobilització activa dels actors vinculats de conformitat amb l'article 5.c i amb vista a millorar el coneixement del paisatge, cada part es compromet a:
  - a. I. identificar els propis paisatges en el conjunt del seu territori;
  - II. analitzar-ne les característiques i també les dinàmiques i les pressions que els modifiquen;
  - III. fer-ne un seguiment de les transformacions;

- D. to integrate landscape into its regional and town planning policies and in its cultural, environmental, agricultural, social and economic policies, as well as in any other policies with possible direct or indirect impact on landscape.

Article 6 – Specific measures

A. Awareness-raising

Each Party undertakes to increase awareness among the civil society, private organisations, and public authorities of the value of landscapes, their role and changes to them.

B. Training and education

Each Party undertakes to promote:

- A. training for specialists in landscape appraisal and operations;
- B. multidisciplinary training programmes in landscape policy, protection, management and planning, for professionals in the private and public sectors and for associations concerned;
- C. school and university courses which, in the relevant subject areas, address the values attaching to landscapes and the issues raised by their protection, management and planning.

C. Identification and assessment

1. With the active participation of the interested parties, as stipulated in Article 5.c, and with a view to improving knowledge of its landscapes, each Party undertakes:
  - a. I. to identify its own landscapes throughout its territory;
  - II. to analyse their characteristics and the forces and pressures transforming them;
  - III. to take note of changes;

b. classificar els paisatges identificats tenint en compte els valors particulars que els atribueixen els actors i les poblacions afectades.

2. Els treballs d'identificació i classificació es guiaran a partir de l'intercanvi d'experiències i metodologies que organitzaran les parts a escala europea en aplicació de l'article 8.

D. Objectius de qualitat paisatgística

Totes les parts es comprometen a formular objectius de qualitat paisatgística per als paisatges identificats i classificats, després d'una consulta pública, de conformitat amb l'article 5.c.

E. Aplicació

Per posar en pràctica les polítiques de paisatge, totes les parts es comprometen a aplicar uns mitjans d'intervenció destinats a protegir, gestionar i/o planificar els paisatges.

Capítol III. Cooperació europea

Article 7 – Polítiques i programes internacionals

Les parts es comprometen a cooperar tenint en compte la dimensió paisatgística de les polítiques i programes internacionals i a recomanar, si s'escau, que s'hi incorporin les consideracions paisatgístiques.

Article 8 – Ajuda mútua i intercanvi d'informació

Les parts es comprometen a cooperar per reforçar l'eficàcia de les mesures adoptades d'acord amb els articles d'aquest Conveni, i en particular, es comprometen a:

A. oferir una assistència tècnica i científica mútua per mitjà de la recollida i l'intercanvi d'experiències i de resultats dels treballs de recerca en matèria de paisatge;

b. to assess the landscapes thus identified, taking into account the particular values assigned to them by the interested parties and the population concerned.

2. These identification and assessment procedures shall be guided by the exchanges of experience and methodology, organised between the Parties at European level pursuant to Article 8.

D. Landscape quality objectives

Each Party undertakes to define landscape quality objectives for the landscapes identified and assessed, after public consultation in accordance with Article 5.c.

E. Implementation

To put landscape policies into effect, each Party undertakes to introduce instruments aimed at protecting, managing and/or planning the landscape.

Chapter III – European Co-Operation

Article 7 – International policies and programmes

Parties undertake to co-operate in the consideration of the landscape dimension of international policies and programmes, and to recommend, where relevant, the inclusion in them of landscape considerations.

Article 8 – Mutual assistance and exchange of information

The Parties undertake to co-operate in order to enhance the effectiveness of measures taken under other articles of this Convention, and in particular:

A. to render each other technical and scientific assistance in landscape matters through the pooling and exchange of experience, and the results of research projects;

- B. afavorir els intercanvis d'especialistes en paisatges, especialment per a la formació i la informació;
- C. intercanviar informació sobre totes les qüestions que es tracten a les disposicions d'aquest Conveni.

Article 9 – Paisatges transfronterers

Les parts es comprometen a fomentar la cooperació entre fronteres a escala local i regional i, segons les necessitats, a elaborar i aplicar programes comuns de valoració del paisatge.

Article 10 – Seguiment de l'aplicació del Conveni

1. El Comitè de Ministres del Consell d'Europa encarrega als comitès d'experts competents, constituïts en virtut de l'article 17 de l'Estatut del Consell d'Europa, que facin el seguiment de l'aplicació del Conveni.
2. Després de cada una de les reunions dels comitès d'experts, el secretari general del Consell d'Europa fa arribar al Comitè de Ministres un informe sobre les tasques i el funcionament del Conveni.
3. Els comitès d'experts proposen al Comitè de Ministres els criteris d'atribució i el reglament del Premi del Paisatge del Consell d'Europa.

Article 11 – Premi del Paisatge del Consell d'Europa

1. El Premi del Paisatge del Consell d'Europa pot ser concedit a les administracions locals i regionals i a les agrupacions vinculades que, en el marc de la política de paisatge d'una part membre d'aquest Conveni, hagin aplicat una política o mesures destinades a la protecció, la gestió o l'ordenació sostenible dels respectius paisatges, que en demostrin una eficàcia sostenible i que, d'aquesta manera, funcionin com a exemple per a altres

- B. to promote the exchange of landscape specialists in particular for training and information purposes;
- C. to exchange information on all matters covered by the provisions of the Convention.

Article 9 – Transfrontier landscapes

The Parties shall encourage transfrontier co-operation on local and regional level and, wherever necessary, prepare and implement joint landscape programmes.

Article 10 – Monitoring of the implementation of the Convention

1. Existing competent Committees of Experts set up under Article 17 of the Statute of the Council of Europe shall be designated by the Committee of Ministers of the Council of Europe to be responsible for monitoring the implementation of the Convention.
2. Following each meeting of the Committees of Experts, the Secretary General of the Council of Europe shall transmit a report on the work carried out and on the operation of the Convention to the Committee of Ministers.
3. The Committees of Experts shall propose to the Committee of Ministers the criteria for conferring and the rules governing the Landscape award of the Council of Europe.

Article 11 – Landscape award of the Council of Europe

1. The Landscape award of the Council of Europe is a distinction which may be conferred on local and regional authorities and their groupings that have instituted, as part of the landscape policy of a Party to this Convention, a policy or measures to protect, manage and/or plan their landscape, which have proved lastingly effective and can thus serve as an example to other territorial authorities in Europe. The

administracions locals europees. La distinció també es podrà atribuir a les organitzacions no governamentals que hagin demostrat una contribució especialment remarcable en l'àmbit de la protecció, la gestió i l'ordenació del paisatge.

2. Les sol·licituds per a optar al Premi del Paisatge del Consell d'Europa s'hauran de trametre als comitès experts esmentats a l'article 10. Les administracions locals i regionals transfrontereres i les agrupacions de les administracions locals o regionals vinculades poden ser-ne candidates, amb la condició que gestionin conjuntament el paisatge en qüestió.
3. A partir de la proposta dels comitès d'experts esmentats a l'article 10, el Comitè de Ministres defineix i publica els criteris d'atribució del Premi del Paisatge del Consell d'Europa, n'aprova les normes i concedeix el premi.
4. La concessió del Premi del Paisatge del Consell d'Europa ha de servir perquè les persones que el rebien vetllin per la protecció, la gestió i l'ordenació sostenible dels paisatges vinculats.

Capítol IV – Clàusules finals

Article 12 – Relacions amb altres instruments

Les disposicions d'aquest Conveni no afecten les disposicions més estrictes en matèria de protecció, gestió i ordenació dels paisatges incloses en altres instruments nacionals o internacionals de caràcter vinculant que ja estan en vigor o que hi entraran.

Article 13 – Signatura, ratificació, entrada en vigor

1. Aquest Conveni està obert a la signatura dels estats membres del Consell d'Europa. Serà sotmès a ratificació, acceptació o aprovació. Els instruments de ratificació, acceptació o aprovació seran presentats davant del secretari general del Consell d'Europa.

distinction may be also conferred on non-governmental organisations having made particularly remarkable contributions to landscape protection, management or planning.

2. Applications for the Landscape award of the Council of Europe shall be submitted to the Committees of Experts mentioned in Article 10 by the Parties. Transfrontier local and regional authorities and groupings of local and regional authorities concerned, may apply provided that they jointly manage the landscape in question.
3. On proposals from the Committees of Experts mentioned in Article 10 the Committee of Ministers shall define and publish the criteria for conferring the Landscape award of the Council of Europe, adopt the relevant rules and confer the Award.
4. The granting of the Landscape award of the Council of Europe is to encourage those receiving the award to ensure the sustainable protection, management and/or planning of the landscape areas concerned.

Chapter IV – Final clauses

Article 12 – Relationship with other instruments

The provisions of this Convention shall not prejudice stricter provisions concerning landscape protection, management and planning contained in other existing or future binding national or international instruments.

Article 13 – Signature, ratification and entry into force

1. This Convention shall be open for signature by the member States of the Council of Europe. It shall be subject to ratification, acceptance or approval. Instruments of ratification, acceptance or approval shall be deposited with the Secretary General of the Council of Europe.

2. El Conveni entrarà en vigor el primer dia del mes següent a l'expiració d'un període de tres mesos després de la data en què deu estats membres del Consell d'Europa hagin manifestat el consentiment a estar vinculats pel Conveni d'acord amb les disposicions del paràgraf anterior.
3. El Conveni entrarà en vigor, per a tots els signataris que posteriorment manifestin el seu consentiment a vincular-s'hi, el primer dia del mes següent a l'expiració d'un període de tres mesos després de la data de l'instrument de ratificació, d'acceptació o d'aprovació.

Article 14 – Adhesió

1. Després de l'entrada en vigor d'aquest Conveni, el Comitè dels Ministres del Consell d'Europa podrà convidar la Comunitat Europea i tots els estats europeus que no siguin membres del Consell d'Europa a adherir-se al Conveni, segons una decisió presa per majoria prevista a l'article 20.d de l'Estatut del Consell d'Europa i per unanimitat dels estats membres que tenen dret a un escó en el Comitè de Ministres.
2. Per a qualsevol estat que s'hi adhereixi o per a la Comunitat Europea si s'hi adhereix, aquest Conveni entrarà en vigor el primer dia del mes que segueix a l'expiració d'un període de tres mesos després de la data de dipòsit de l'instrument d'adhesió davant del secretari del Consell d'Europa.

Article 15 – Aplicació territorial

1. Tots els estats o la Comunitat Europea poden, en el moment de la signatura o en el moment en què dipositen l'instrument de ratificació, d'acceptació, d'aprovació o d'adhesió, especificar el o els territoris en què s'aplicarà aquest Conveni.
2. Totes les parts poden, immediatament després, per mitjà d'una declaració adreçada al secretari general del Consell

2. The Convention shall enter into force on the first day of the month following the expiry of a period of three months after the date on which ten member States of the Council of Europe have expressed their consent to be bound by the Convention in accordance with the provisions of the preceding paragraph.
3. In respect of any signatory State which subsequently expresses its consent to be bound by it, the Convention shall enter into force on the first day of the month following the expiry of a period of three months after the date of the deposit of the instrument of ratification, acceptance or approval.

Article 14 – Accession

1. After the entry into force of this Convention, the Committee of Ministers of the Council of Europe may invite the European Community and any European State which is not a member of the Council of Europe, to accede to the Convention by a majority decision as provided in Article 20.d of the Council of Europe Statute, and by the unanimous vote of the States parties entitled to hold seats in the Committee of Ministers.
2. In respect of any acceding State, or the European Community in the event of its accession, this Convention shall enter into force on the first day of the month following the expiry of a period of three months after the date of deposit of the instrument of accession with the Secretary General of the Council of Europe.

Article 15 – Territorial application

1. Any State or the European Community may, at the time of signature or when depositing its instrument of ratification, acceptance, approval or accession, specify the territory or territories to which the Convention shall apply.

d'Europa, ampliar l'aplicació d'aquest Conveni a qualsevol altre territori especificat a la declaració. El Conveni, pel que fa a aquest nou territori, entrarà en vigor el primer dia del mes que segueix l'expiració d'un període de tres mesos després de la data de recepció de la declaració per part del secretari general.

3. Qualsevol declaració feta en virtut dels dos paràgrafs anteriors es podrà retirar pel que fa a qualsevol dels territoris especificats en la declaració per mitjà d'una notificació adreçada al secretari general. La retirada serà efectiva el primer dia del mes que segueix a l'expiració d'un període de tres mesos després de la data de recepció de la notificació per part del secretari general.

Article 16 – Denúncia

1. Totes les parts, en qualsevol moment, poden declarar la denúncia d'aquest Conveni adreçant una notificació al secretari general del Consell d'Europa.
2. La denúncia serà efectiva el primer dia del mes que segueix a l'expiració d'un període de tres mesos després de la data de recepció de la notificació per part del secretari general.

Article 17 – Esmenes

1. Totes les parts o els comitès experts esmentats a l'article 10 poden proposar esmenes a aquest Conveni.
2. Tota proposta d'esmena ha de ser notificada al secretari general del Consell d'Europa, el qual la comunica als estats membres del Consell d'Europa, a les altres parts i a tots els estats europeus que no en siguin membres que hagin estat convidats a adherir-se a aquest Conveni d'acord amb les disposicions de l'article 14.
3. Totes les propostes d'esmena són examinades pels comitès d'experts esmentats a l'article 10, els quals sotmeten el text

2. Any Party may, at any later date, by declaration addressed to the Secretary General of the Council of Europe, extend the application of this Convention to any other territory specified in the declaration. The Convention shall take effect in respect of such territory on the first day of the month following the expiry of a period of three months after the date of receipt of the declaration by the Secretary General.

3. Any declaration made under the two paragraphs above may, in respect of any territory mentioned in such declaration, be withdrawn by notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe. Such withdrawal shall become effective on the first day of the month following the expiry of a period of three months after the date of receipt of the notification by the Secretary General.

Article 16 – Denunciation

1. Any Party may, at any time, denounce this Convention by means of a notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe.
2. Such denunciation shall become effective on the first day of the month following the expiry of a period of three months after the date of receipt of the notification by the Secretary General.

Article 17 – Amendments

1. Any Party or the Committees of Experts mentioned in Article 10 may propose amendments to this Convention.
2. Any proposal for amendment shall be notified to the Secretary General of the Council of Europe who shall communicate it to the member States of the Council of Europe, to the others Parties, and to any European non-member State which has been invited to accede to this Convention in accordance with the provisions of Article 14.

adoptat a una majoria de tres quartes parts dels representants de les parts al Comitè de Ministres per a aprovar-les. Un cop han estat aprovades al Comitè de Ministres per la majoria establerta a l'article 20.d de l'Estatut del Consell d'Europa i per la unanimitat dels representants dels estats parts amb dret a un escó al Comitè de Ministres, el text es transmet a les parts perquè l'acceptin.

4. Pel que fa a les parts que les acceptin, les esmenes entraran en vigor el primer dia del mes que segueix a l'expiració d'un període de tres mesos després de la data en què tres parts membres del Consell d'Europa hagin informat el secretari general que les han acceptades. Quant a altres parts que les hagin acceptat posteriorment, l'esmena entrarà en vigor el primer dia del mes que segueix a l'expiració d'un període de tres mesos després de la data en què la part esmentada hagi informat el secretari general que l'acceptava.

Article 18 – Notificacions

El secretari general del Consell d'Europa notificarà als estats membres del Consell d'Europa, a tots els estats i a la Comunitat Europea que hagin acceptat aquest Conveni:

- A. qualsevol signatura que se'n faci;
- B. la formalització de qualsevol instrument de ratificació, acceptació, aprovació o adhesió;
- C. totes les dates d'entrada en vigor d'aquest Conveni d'acord amb els articles 13, 14 i 15;
- D. tota declaració feta en virtut de l'article 15;
- E. tota anul·lació feta en virtut de l'article 16;
- F. totes les propostes d'esmena, totes les esmenes que s'adoptin d'acord amb l'article 17 i també la data en què aquestes esmenes entren en vigor;

3. The Committees of Experts mentioned in Article 10 shall examine any amendment proposed and submit the text adopted by a majority of three-quarters of the Parties' representatives to the Committee of Ministers for adoption. Following its adoption by the Committee of Ministers by the majority provided for in Article 20.d of the Statute of the Council of Europe and by the unanimous vote of the States parties entitled to hold seats

4. Any amendment shall enter into force in respect of the Parties which have accepted it on the first day of the month following the expiry of a period of three months after the date on which three Council of Europe member States have informed the Secretary General of their acceptance. In respect of any Party which subsequently accepts it, such amendment shall enter into force on the first day of the month following the expiry of a period of three months after the date on which the said Party has informed the Secretary General of its acceptance.

Article 18 – Notificacions

The Secretary General of the Council of Europe shall notify the member States of the Council of Europe, any State or the European Community having acceded to this Convention, of:

- A. any signature;
- B. the deposit of any instrument of ratification, acceptance, approval or accession;
- C. any date of entry into force of this Convention in accordance with Articles 13, 14 and 15;
- D. any declaration made under Article 15;
- E. any denunciation made under Article 16;
- F. any proposal for amendment, any amendment adopted pursuant to Article 17 and the date on which it comes into force;

G. qualsevol altra acta, notificació, informació o comunicació que tingui a veure amb aquest Conveni.

En prova de conformitat, els sotasignats, degudament autoritzats per fer-ho, signem aquest Conveni.

Fet a Florència, el 20 d'octubre de 2000, en francès i en anglès, tots dos textos igualment fefaents, en un sol exemplar que serà formalitzat als arxius del Consell d'Europa. El secretari general del Consell d'Europa en trametrà una còpia certificada i compulsada a cada estat membre del Consell d'Europa i també a tots els estats o a la Comunitat Europea que han estat convidats a adherir-se a aquest Conveni.

G. any other act, notification, information or communication relating to this Convention.

In witness whereof the undersigned, being duly authorised thereto, have signed this Convention.

Done at Florence, this 20th day of October 2000, in English and in French, both texts being equally authentic, in a single copy which shall be deposited in the archives of the Council of Europe. The Secretary General of the Council of Europe shall transmit certified copies to each member State of the Council of Europe and to any State or to the European Community invited to accede to this Convention.

V

SELECCIÓ DE TEXTOS RELATIUS A LA SENSIBILITZACIÓ EN PAISATGE

Recomanació CM/Rec(2008)3 del Comitè de Ministres als Estats membres sobre les orientacions per a l'aplicació del Conveni europeu del paisatge* (adoptada pel Comitè de Ministres el 6 de febrer de 2008, durant la 1017a reunió dels representants dels ministres)

I Part. Principis generals

C. Promoure la sensibilització

La implicació activa de la població suposa que el coneixement especialitzat sigui accessible a tothom. És a dir, que sigui fàcilment accessible, estructurat i presentat d'una manera que pugui ser comprès fins i tot per persones no especialitzades.

II.2.3. Participació, sensibilització, formació, educació

B. Sensibilització

“A. Sensibilització

Cada part es compromet a incrementar la sensibilització en paisatge de la societat civil, les organitzacions privades i les autoritats públiques pel que fa al valor dels paisatges, el paper que tenen i la seva transformació.”

(Article 65 del Conveni europeu del paisatge – mesures específiques)

La necessitat de sensibilitzar la societat civil, les organitzacions privades i les autoritats

SELECTION OF TEXTS RELATIVE TO RAISING AWARENESS ON LANDSCAPE

CM/Rec3 Recommendation (2008) of the Ministers' Committee to the Member States on orientations on the application of the European Landscape Convention* (adopted by the Ministers' Committee on 6 February 2008, during the 1017th meeting of the Ministers' representatives)

Part I. General principles

C. Promoting awareness-raising

The active involvement of the population means that specialised knowledge should be accessible to everyone, that is, that it should be easily accessible, structured and presented in such a way that it can be understood even by non-specialists.

II.2.3. Participation, awareness-raising, training, education

B. Awareness-raising

“A. Awareness-raising

Each party engages to increase the awareness of civil society, the private organisations and the public authorities on the value of the landscapes, their role and their transformation.”

(Article 65 of the European Landscape Convention – Specific measures)

The need to raise awareness in civil society, private organisations and public authorities on the value of landscapes, their role and their

públiques sobre el valor dels paisatges, el paper que tenen i les seves transformacions no vol dir que aquests no siguin sensibles a la qualitat del seu entorn de vida. Vol dir, per contra, que les sensibilitats existents no sempre funcionen i que els actors no sempre reconeixen el vincle entre el paisatge i els seus entorns quotidians. La sensibilització és, per tant, una manera de fer comprendre les relacions que hi ha entre l'entorn de vida, les activitats que cada agent desenvolupa en l'exercici de la seva vida quotidiana i les característiques del medi natural –l'hàbitat– i les infraestructures. Aquesta sensibilització es podria basar en les experiències obtingudes dels intercanvis entre la població afectada per les decisions d'ordenació i els qui tenen coneixements científics i tècnics, és a dir, els científics i els experts.

Es poden fer servir diverses formes de sensibilització, de manera permanent, periòdica o puntual:

- Publicacions, exposicions, documents audiovisuals, simulacions, obres d'artistes i fotògrafs. Es poden dur a terme en l'àmbit nacional, regional o local. Utilitzats des de fa temps, els materials escrits i audiovisuals poden adquirir la forma de prospectes il·lustrats, de muntatges audiovisuals o d'exposicions, a totes les escales. Aquests mètodes se solen fer servir per tractar el paisatge d'un municipi o d'un conjunt de territoris mancomunats. També poden ser objecte de presentacions seguides d'un debat amb la població local, que permeti recollir les opinions dels habitants. Les eines de simulació o de representació de paisatges de manera tridimensional o amb diagrames fan més fàcil la comprensió i fan, així mateix, que la discussió entre els elements implicats sigui més rica;
- Emissions de televisió, encara insuficients, que s'haurien de desenvolupar tant sobre qüestions generals com sobre experiències locals;

transformations does not mean that they are not sensitive to the quality of their living environment. It does mean that existing sensibilities do not always work and that the actors do not always recognise the link between landscape and their everyday surroundings. Raising awareness is therefore a way of making understood the relations that exist between the living surroundings, the activities carried out by each agent in the course of their everyday life and the characteristics of the natural medium, the habitat and the infrastructures. This form of raising awareness could be based on the experiences obtained from the exchanges between the population affected by the development decisions and those who possess scientific and technical knowledge, that is to say, the scientists and the experts.

Different forms of raising awareness can be used, in a permanent, periodic or sporadic manner:

- publications, exhibitions, audiovisual documents, simulations, works by artists and photographers, which can all be carried out at national, regional or local level. Used for a long time, written and audiovisual materials can acquire the form of illustrated pamphlets, audiovisual montages or exhibitions, on every scale. These methods are often used locally to deal with the landscape of a municipality or a suite of jointly-owned territories. They can also be the subject of presentations followed by a debate with the local population, which will provide feedback on the inhabitants' opinions. Three-dimensional or diagram-based landscape simulation or representation tools lead to a better understanding and to a richer discussion among the agents involved;
- television broadcasts, which are still insufficient, should be developed on both general issues and on local experiences;
- local awareness-raising experiences, such as guided visits to a territory, shared jointly

- Experiències locals de sensibilització, com ara visites guiades a un territori, com-partides conjuntament entre la població, representants electes i experts o científics. Aquestes experiències poden suscitar un debat i conduir a una reflexió col·lectiva sobre el futur del paisatge. Fins i tot, algunes d'aquestes experiències poden prendre la forma d'un acte festiu.

La sensibilització hauria d'incloure, no tan sols els habitants locals, representats electes i representants de les autoritats públiques, sinó també empreses, organitzacions no governamentals, la comunitat científica i tècnica o fins i tot artistes. La sensibilització s'hauria d'entendre com un procés de transmissió de coneixements que s'exerceix en totes les direccions, des dels que fan les polítiques fins a la població local, i a l'inrevés.

1. Planificació paisatgística: plans i estudis de paisatge autònoms o integració del paisatge en la planificació ordinària del territori

D'acord amb la definició del Conveni europeu del paisatge, els estudis específics i els plans d'acció haurien de considerar tant la protecció de les característiques de llocs ja reconeguts o de gran qualitat, com la gestió ordinària dels llocs o els projectes de requalificació i rehabilitació.

Aquests projectes comporten:

- disposicions pedagògiques relatives a la informació i la sensibilització de la població i dels agents econòmics;

2. Integració del paisatge en polítiques i instruments sectorials

Característiques principals del procés d'anàlisi i de la intervenció paisatgística per als instruments generals de planificació paisatgística i els instruments sectorials.

between the population, elected representatives and experts or scientists. Such experiences may give rise to debate and lead to collective reflection on the future of the landscape. Some of these experiences may take the form of a festive action.

Awareness-raising should include not only the local inhabitants, elected representatives and representatives of the public authorities, but also businesses, non-governmental organisations, the scientific and technical community or even artists. Awareness-raising should be understood as a process of transmitting knowledge that is exercised in every direction, from those who make the policies to the local population and vice versa.

1. Landscape planning: autonomous landscape plans and studies or integration of the landscape into ordinary territory planning

According to the definition of the European Landscape Convention, the specific studies and action plans should consider both the protection of the characteristics of places whose high quality has already been recognised and the ordinary management of the places or the requalification and rehabilitation projects.

These projects entail:

- educational arrangements on informing and raising awareness among the population and the economic agents;

2. Integration of the landscape into sectorial policies and instruments

Principal characteristics of the process of analysis and of the landscape intervention for the general landscape planning instruments and the sectorial instruments.

4. Landscape-related plans or studies should also include arrangements regarding the awareness-raising,

4) Els plans o estudis de paisatge també haurien d'incloure disposicions relatives a la sensibilització, la formació i la informació de la població i dels diferents agents les activitats dels quals afectin el paisatge (economistes, tècnics, administradors, etc.).

5. Coneixement, sensibilització, educació i formació

b. S'haurien d'organitzar activitats d'informació i sensibilització a totes les escales del territori.

training and information of the population and the different agents whose activities affect the landscape (economists, technicians, administrators, etc).

5. Knowledge, awareness-raising, education and training

b. Information and awareness-raising activities should be organised on all scales of the territory.

BIBLIOGRAFIA

BERENGO, C. i DI MAIO (2008). *Nós somos a paisaxe (2010)*, a Coruña, Fundación Juana de Vega.

[Consulta: 2 de setembre de 2011]

Disponible a:

www.juanadevega.org/descargas/all/nos_somos_a_paisaxe.pdf

BORTOLOTTI, Fiorenza (2006). *A, B, C, D... del facilitatore ecomuseale*, I Quaderni dell'Ecomuseo 2, Provincia di Terni, Tipolitografica Pievese, Città della Pieve, Perugia.

BUSQUETS, Jaume (2010). "Les cartes del paisatge" a **NEL-LO**, Oriol, (dir.), *La política de paisatge a Catalunya*, Departament de Política Territorial i Obres Públiques, Barcelona.

BUSQUETS, Jaume (2011). "La importància de l'educació en paisatge" a **NOGUÉ**, Joan; **PUIGBERT**, Laura; **SALA**, Pere, **BRETCHA**, Gemma i **LOSANTOS**, Àgata (ed.). *Paisatge i educació*, col·lecció "Plecs de paisatge", sèrie "Reflexions", Observatori del Paisatge, Olot. [Consulta: 2 de setembre de 2011]

Disponible a:

www.catpaisatge.net/cat/documentacio_plecs_ref_2.php

CASTIGLIONI, B. i **DE MARCHI**, M. (ed.) (2009). *Di chi è il paesaggio? La partecipazione degli attori nella individuazione, valutazione e pianificazione*. Padova: Cleup. [Consulta: 2 de setembre de 2011]

Disponible a:

http://www.cleup.it/foto/pdf_info/162.pdf

CASTIGLIONI, Benedetta (2011). "L'educació en paisatge des de l'òptica del Conveni europeu del paisatge i noves perspectives" a **NOGUÉ**, Joan; **PUIGBERT**, Laura; **SALA**, Pere,

BIBLIOGRAPHY

BERENGO, C. and DI MAIO (2008). *Nós somos a paisaxe (2010)*, a Coruña, Juana de Vega Foundation.

[Consultation: 2 September 2011]

Available in:

www.juanadevega.org/descargas/all/nos_somos_a_paisaxe.pdf

BORTOLOTTI, Fiorenza (2006). *A, B, C, D, ... del facilitatore ecomuseale*, I Quaderni dell'Ecomuseo 2, Provincia di Terni, Tipolitografica Pievese, Città della Pieve, Perugia.

BUSQUETS, Jaume (2010). "Landscape letters" in **NEL-LO**, Oriol, (dir.), *Landscape Policy in Catalonia*, Territorial Policy and Public Works Department, Barcelona.

BUSQUETS, Jaume (2011). "The importance of education in landscape" in **NOGUÉ**, Joan; **PUIGBERT**, Laura; **SALA**, Pere, **BRETCHA**, Gemma and **LOSANTOS**, Àgata (eds.). *Landscape and education*, "Landscape Folds" collection, "Reflections" series, Landscape Observatory, Olot.

[Consultation: 2 September 2011]

Available in:

www.catpaisatge.net/cat/documentacio_plecs_ref_2.php

CASTIGLIONI, B. and **DE MARCHI**, M. (ed.) (2009). *Di chi è il paesaggio? La partecipazione degli attori nella individuazione, valutazione e pianificazione*. Padova: Cleup. [Consultation: 2 September 2011]

Available in:

http://www.cleup.it/foto/pdf_info/162.pdf

CASTIGLIONI, Benedetta (2011). "Education in Landscape Through the Optic of the

BRETCHA, Gemma i **LOSANTOS**, Àgata (ed.). *Paisatge i educació*, col·lecció “Plecs de paisatge”, sèrie “Reflexions”, Observatori del Paisatge, Olot.

[Consulta: 2 de setembre de 2011]

Disponible a:
www.catpaisatge.net/cat/documentacio_plecs_ref_2.php

CONSELL D'EUROPA (2002). *Sensibilisation au paysage: de la perception a la protection. Actes, La Granja, Avril 2000 (Rencontres Environnement núm. 52)*, Estrasburg, Editions du Conseil de l'Europe.

CONSELL D'EUROPA (2006). *Paysage et développement durable: les enjeux de la Convention européenne du paysage*, Estrasburg, Editions du Conseil de l'Europe.

CONSELL D'EUROPA (2006). *Le rôle de la formation dans la mise en oeuvre de la politique du développement territorial durable en Europe. European spatial planning and landscape*, núm. 76, Estrasburg, Editions du Conseil de l'Europe.

CONSELL D'EUROPA (2006). *First Meeting of the Workshops for the implementation of the European Landscape Convention*, Estrasburg, Editions du Conseil de l'Europe.

CONSELL D'EUROPA (2008). *Recommandation CM/Rec(2008)3 du Comité des ministres des États membres sur les orientations pour la mise en œuvre de la Convention européenne du paysage*.

CONSELL ASSESSOR PER AL DESENVOLUPAMENT SOSTENIBLE (2005). “Consell d'Europa. Conveni europeu del paisatge”. *A Papers de Sostenibilitat*, núm. 8, Barcelona.

CORTINA, A. (2009). “La participación, mediación y concertación en paisaje” a **BUSQUETS**, Jaume i **CORTINA**, Albert (coord.).

European Landscape Convention and New Perspectives” in **NOGUÉ**, Joan; **PUIGBERT**, Laura; **SALA**, Pere, **BRETCHA**, Gemma and **LOSANTOS**, Àgata (eds.). *Landscape and Education*, “Landscape Folds” collection, “Reflections” series, Landscape Observatory, Olot.

[Consultation: 2 September 2011]

Available in:
www.catpaisatge.net/cat/documentacio_plecs_ref_2.php

EUROPEAN COUNCIL (2002). *Sensibilisation au paysage: de la perception a la protection. Actes, La Granja, Avril 2000 (Rencontres Environnement n° 52)*, Strasbourg, Editions du Conseil de l'Europe.

EUROPEAN COUNCIL (2006). *Paysage et développement durable: les enjeux de la Convention européenne du paysage*, Strasbourg, Editions du Conseil de l'Europe.

EUROPEAN COUNCIL (2006). *Le rôle de la formation dans la mise en oeuvre de la politique du développement territorial durable en Europe. European Spatial Planning and Landscape*, No. 76, Strasbourg, Editions du Conseil de l'Europe.

EUROPEAN COUNCIL (2006). *First Meeting of the Workshops for the Implementation of the European Landscape Convention*, Strasbourg, Editions du Conseil de l'Europe.

EUROPEAN COUNCIL (2008). *Recommandation CM/Rec3 (2008) du Comité des ministres des États membres sur les orientations pour la mise en œuvre de la Convention européenne du paysage*.

ADVISORY COUNCIL FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT (2005). “European Council. European Landscape Convention”. In *Sustainability Papers*, issue no. 8, Barcelona.

Gestión del paisaje. Manual de protección, gestión y ordenación del paisaje, Ariel, Barcelona.

CORTINA, Albert (2010). *Nova cultura del territori i ètica del paisatge*, Barcelona, **CADS**. [Consulta: 2 de setembre de 2011]

Disponible a:

www15.gencat.cat/cads/AppPHP/images/stories/publicacions/documentsrecerca/2010/ddr_17_web.pdf

CRESPO DE NOGUEIRA, Eduardo (2011). *El valor del paisaje: impresiones* (vol. 1), expresiones (vol. 2). *Un repertorio de experiencias para la puesta en valor del paisaje rural español*, Ministerio de Medio Ambiente Rural y Marino, Madrid.

DIPUTACIÓ DE BARCELONA I AEP DESENVOLUPAMENT COMUNITARI (2008). *El Servei de Mediació Comunitària a la província de Barcelona. Bases teòriques i metodològiques. Anàlisi de casos*, col·lecció “Documents de treball”, sèrie “Benestar social”, núm. 2, Barcelona.

[Consulta: 2 de setembre de 2011]

Disponible a:

www.desenvolupamentcomunitari.cat/web/publicacions/servei_mediacio.pdf

EUROPEAN COUNCIL (2008). *Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the guidelines for the implementation of the European Landscape Convention (adopted by the Committee of Ministers on 6 February 2008 at the 1017th meeting of the Ministers’ Deputies)*, Strasbourg.

[Consulta: 22 de setembre de 2011]

Disponible a:

www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/landscape/reunionconf/5econference/CEP-CDPATEP-2009-2-Guidelines_en.pdf (anglès)

www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/landscape/reunionconf/5econference/CEP-CDPATEP-2009-2-Guidelines_fr.pdf (francès)

FARRÉ, S. (2006). *Gestión de conflictos: taller de mediación. Un enfoque socioafectivo*, Ariel, Barcelona.

CORTINA, Albert (2009). “Participation, Mediation and Concert in Landscape” in **BUSQUETS**, Jaume and **CORTINA**, Albert (coords.). *Landscape Management. Landscape Protection, Management and Development Manual*, Ariel, Barcelona, 2009.

CORTINA, Albert (2010). *New Landscape-related Territorial and Ethical Culture*, Barcelona, **CADS**.

[Consultation: 2 September 2011]

Available in:

www15.gencat.cat/cads/AppPHP/images/stories/publicacions/documentsrecerca/2010/ddr_17_web.pdf

CRESPO DE NOGUEIRA, Eduardo (2011). *The Value of Landscape: Impressions* (vol. 1), *Expressions* (vol. 2). *A repertory of experiences for the appreciation of the Spanish rural landscape*, Ministry of Rural and Marine Environment, Madrid.

BARCELONA PROVINCIAL COUNCIL and AEP DESENVOLUPAMENT COMUNITARI (2008). *The Community Mediation Service in the Province of Barcelona. Theoretical and methodological bases. Case analysis*, Working Documents collection, Social Wellbeing series, no. 2, Barcelona.

[Consultation: 2 September 2011]

www.desenvolupamentcomunitari.cat/web/publicacions/servei_mediacio.pdf

EUROPEAN COUNCIL (2008). *Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the guidelines for the implementation of the European Landscape Convention (adopted by the Committee of Ministers on 6 February 2008 at the 1017th meeting of the Ministers’ Deputies)*, Strasbourg.

[Consultation: 2 September 2011]

Available in:

www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/landscape/reunionconf/5econference/CEP-CDPATEP-2009-2-Guidelines_en.pdf (English)

www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/landscape/reunionconf/5econference/CEP-CDPATEP-2009-2-Guidelines_fr.pdf (French)

FERNÁNDEZ MUÑOZ, Santiago (2011).
“La participación pública en la ordenación territorial del paisaje” a **CORTINA RAMOS**, Albert i **SIMANCAS CRUZ**, Moisés (dir.), *Retos y perspectivas de la gestión del paisaje de Canarias*, Universitat Internacional Menéndez Pelayo-Gobierno de Canarias.

GUNTÍN, Rosalía i **SEGURA**, Juan Antonio (dir.). *Crea y Media. Estrategias de sensibilización*, Agrupación de Desarrollo Nexos. [Consulta: 2 de setembre de 2011]

Disponible a:
cepaim.org/publicaciones/Estrategiasdesensibilizacion.pdf

NOGUÉ, Joan; **PUIGBERT**, Laura; **SALA**, Pere i **BRETCHA**, Gemma (ed.) (2010). *Paisatge i participació ciutadana*, col·lecció “Documents”, Observatori del Paisatge, Olot. [Consulta: 2 de setembre de 2011]

Disponible a:
www.catpaisatge.net/cat/documentacio_doc_1.php

PIETX, Jordi i **BASORA**, Xavier (2009) “La custòdia del territori: un nou instrument de concertació basat en la implicació ciutadana per a conservar el paisatge” a **NOGUÉ**, Joan; **PUIGBERT**, Laura; **SALA**, Pere i **BRETCHA**, Gemma (ed.) *Ordenació i gestió del paisatge a Europa*, col·lecció “Plocs de paisatge”, sèrie “Eines”, núm. 2, Observatori del Paisatge, Olot. [Consulta: 2 de setembre de 2011]

Disponible a:
www.catpaisatge.net/cat/documentacio_plocs_ei_2.php

RIERA, Carles i **ROVIRA**, Elena (2007). *Concertació d’una metodologia de diàleg social i intervencions públiques sobre el territori*, Desenvolupament Comunitari i Direcció General de Participació Ciutadana, Barcelona. [Consulta: 2 de setembre de 2011]

Disponible a:
www10.gencat.cat/drep/binaris/Informe_diale social_interven_publicues_tcm112-79283.pdf

SABATÉ, Xavier, **ROMERO-LENGUA**, Jordi, **HUGUET**, Pol i **BASORA**, Xavier (2009).

FARRÉ, S. (2006). *Conflict Management: mediation workshop. A Socio-Emotional Approach*, Ariel, Barcelona.

FERNÁNDEZ MUÑOZ, Santiago (2011).
“Public Participation in the Territorial Development of the Landscape” in Cortina Ramos, Albert and Simancas Cruz, Moisés (dir.), *Challenges and Perspectives of Managing the Landscape in the Canaries*, Universitat Internacional Menéndez Pelayo – Canary Islands Government).

GUNTÍN, Rosalia and **SEGURA**, Juan Antonio (dir.). *Create and Media. Awareness-Raising Strategies*, Nexos Development Group. [Consultation: 2 September 2011]

Available in:
cepaim.org/publicaciones/Estrategiasdesensibilizacion.pdf

NOGUÉ, Joan; **PUIGBERT**, Laura; **SALA**, Pere and **BRETCHA**, Gemma (eds.) (2010). *Landscape and Citizens’ Participation*, “Documents” collection, Landscape Observatory, Olot. [Consultation: 2 September 2011]

Available in:
www.catpaisatge.net/cat/documentacio_doc_1.php

PIETX, Jordi and **BASORA**, Xavier (2009)
“The Custody of the Territory: a new instrument for concert based on citizens’ involvement in conserving the landscape” in **NOGUÉ**, Joan; **PUIGBERT**, Laura; **SALA**, Pere and **BRETCHA**, Gemma (eds.) *Developing and Managing the Landscape in Europe*, “Landscape Folds”, Tools series, issue no. 2, Landscape Observatory, Olot. [Consultation: 2 September 2011]

Available in:
www.catpaisatge.net/cat/documentacio_plocs_ei_2.php

RIERA, Carles and **ROVIRA**, Elena (2007). *Concert for a methodology for social dialogue and public interventions on the territory*, Community Development and Directorate-General for Citizens’ Participation, Barcelona. [Consultation: 2 September 2011]

Participar. Com incidir en les decisions que afecten el territori, Edicions Tres i Quatre i Institut del Territori, València.
[Consulta: 2 de setembre de 2011]

Disponible a:
www15.gencat.cat/cads/AppPHP/images/stories/publicacions/participar.pdf

TAMBURINI, Paolo (dir.) (2009). *Partecipare e decidere. Insieme è meglio*, Regione Emilia-Romagna, Bologna.
[Consulta: 2 de setembre de 2011]

Disponible a:
www.ermesambiente.it/wcm/ermesambiente/news/2009/novembre/13_ascuolapartecipazione/quaderni_17x24_partecipazione_251109_web.pdf

Available in:
www10.gencat.cat/drep/binaris/Informe_dialeleg_social_interven_publicues_tcm112-79283.pdf

SABATÉ, Xavier, **ROMERO-LENGUA**, Jordi, **HUGUET**, Pol and **BASORA**, Xavier (2009). *Participating. How to make an impact on the decisions that affect the territory*, Third and Fourth Editions and Institute for Territory, València.

[Consultation: 2 September 2011]

Available in:
www15.gencat.cat/cads/AppPHP/images/stories/publicacions/participar.pdf

TAMBURINI, Paolo (dir.) (2009). *Partecipare e decidere. Insieme è meglio*, Regione Emilia-Romagna, Bologna.

[Consultation: 2 September 2011]

www.ermesambiente.it/wcm/ermesambiente/news/2009/novembre/13_ascuolapartecipazione/quaderni_17x24_partecipazione_251109_web.pdf

WEBS D'INTERÈS

CONSELL D'EUROPA

[Consulta: 2 de setembre de 2011]

Disponible a:
www.coe.int

PAYS.MED.URBAN

[Consulta: 2 de setembre de 2011]

Disponible a:
www.paysmed.net

RECEP-ENELC

[Consulta: 2 de setembre de 2011]

Disponible a:
www.recep-enelc.net

DEPARTAMENT DE TERRITORI I SOSTENIBILITAT

[Consulta: 2 de setembre de 2011]

Disponible a:
www.gencat.cat/territori

WEBSITES OF INTEREST

EUROPEAN COUNCIL

[Consultation: 2 September 2011]

www.coe.int

PAYS.MED.URBAN

[Consultation: 2 September 2011]

www.paysmed.net

RECEP-ENELC

[Consultation: 2 September 2011]

www.recep-enelc.net

TERRITORY AND SUSTAINABILITY DEPARTMENT

[Consultation: 2 September 2011]

www.gencat.cat/territori

VII

REGIONS PARTICIPANTS PARTICIPATING REGIONS

GENERALITAT DE CATALUNYA

(Departament de Territori i Sostenibilitat)

Representants legals

Legal representatives

Oriol Nel·lo i Colom – secretari per a la Planificació Territorial (fins al novembre de 2010)

(until November 2010)

Damià Calvet i Valera – secretari de Territori i Mobilitat

(des del novembre de 2010)

(since November 2010)

Coordinadors generals

General coordinators

Joan Ganyet i Solé – director general d'Arquitectura i Paisatge

(fins al novembre de 2010)

(until November 2010)

Eduard Rosell Mir – subdirector general de Planificació Territorial i Paisatge

(des del novembre de 2010)

(since November 2010)

Coordinació tècnica

Technical Coordination

Jaume Busquets i Fàbregas

Cinto Hom i Santolaya

Col·laboració tècnica

Technical Collaboration

Júlia Rubert i Tayà

Josep M. Bosch Casadevall

Miquel Buch Clermont

Anna Domingo Sales

Lucía Guijarro Andújar

Xavier Huguet Bea

Anna Malleu Poch

Fina Royo Abelló

Margarida Sánchez Fernández

JUNTA DE ANDALUCÍA

(Consejería de Obras Públicas y Vivienda – Secretaría General de Ordenación del Territorio y Urbanismo)

Coordinació tècnica

Technical Coordination

Andreas Hildenbrand Scheid

Col·laboració tècnica

Technical Collaboration

Sophie Pasleau Callejón

REGIONE EMILIA-ROMAGNA

(Direzione Generale Programmazione Territoriale e Negoziata, Intese. Relazioni Europee e Relazioni Internazionali)

Representants legals

Legal representative

Enrico Cocchi

Coordinació del projecte

Project coordination

Barbara Fucci

Desenvolupament d'activitats

Implementation of activities

Elena Farnè

Valentina Manzato

Francesca Poli

Contribucions de
Contributions by

Claudia Fabbri
Barbara Marangoni
Vittoria Montaletti

Suport organitzatiu
Organisational support

Marisa Dalla Noce
Lorella Dalmonte
Gianluca Fantini
Enrica Massarenti

REGIÓN DE MURCIA

(Consejería de Obras Públicas y Ordenación del Territorio – Dirección General de Territorio y Vivienda – Servicio de Ordenación del Territorio)

Coordinació general
General Coordination

Antonio Ángel Clemente García

Coordinació tècnica
Technical Coordination

Soledad Almansa García

Col·laboració tècnica
Technical Collaboration

Luis Fernando Campano Azorín
Emigdia Morote García

REGIONE TOSCANA

(Direzione Generale delle Politiche Territoriali, Ambientali e per la Mobilità – Area di Coordinamento Pianificazione territoriale e paesaggio – Settore Pianificazione del territorio)

Responsable del projecte
Project Head

Maria Clelia Mele

Coordinadora tècnica
Technical Coordinator

Cinzia Gandolfi

Col·laboradors tècnics
Technical Collaborators

Francesco Berni
Cecilia Berengo
Andrea Chiarantini
Stefania Stefani

REGIONE UMBRIA

(Direzione Risorsa Umbria. Federalismo, Risorse Finanziarie, Umane e Strumentali Servizio Aree Protette, Valorizzazione Sistemi Naturalistici e Paesaggistici Sezione Valorizzazione dei Sistemi Paesaggistici)

Director del projecte
Project manager

Paolo Papa

Coordinador del projecte
Project coordinator

Maria Carbone

Equip tècnic
Technical staff

Mara Bodesmo

Consultors

Consultants

Università degli Studi di Perugia – Dipartimento di Scienze Economico-Estimative e degli Alimenti
Biancamaria Torquati
Giulia Giacchè
Leonardo Gioffrè

Col·laboradors
Collaborators

Chiara Bagnetti

COMISSÃO DE COORDENAÇÃO E DESENVOLVIMENTO REGIONAL DO ALGARVE

Vice-Presidente Arqto. Porfiro Sousa Maia

Coordenadors tècnics

Technical Coordinators

Arqto. Paisagista Henrique Cabeleira
Chefe de Divisão de Ordenamento do
Território, Conservação da Natureza
e Valorização da Paisagem – Direcção de
Serviços de Ordenamento do Território
Arqto. Paisagista José Brito

Col·laboradors tècnics

Technical Collaborators

Arqto. Paisagista Gonçalo Mártires
LOff, landscapeoffice Lda

REGIONE BASILICATA

(Dipartimento Ambiente, Territorio e Politi-
che della Sostenibilità – Direzione Generale)

Coordinació tècnica

Technical Coordination

Anna Abate

Col·laboració tècnica

Technical Collaboration

Angelino Mazza

GENERALITAT VALENCIANA

(Conselleria d'Infraestructures, Territori
i Medi Ambient)

Coordinació tècnica

Technical Coordination

Aránzazu Muñoz Criado – secretària autonò-
mica de Territori, Medi Ambient i Paisatge

Col·laboració tècnica

Technical Collaboration

Ana Puertas Medina
Gemma Surinyach Calonge
Ignacio Díez Torrijos
Ana Miguel Escriche

REGIONE LAZIO

(Direzione Regionale Territorio e Urbanistica)

Assessor

Advisor

Luciano Ciocchetti

Director

Director

Demetrio Carini

Direcció del projecte

Project Direction

Giuliana De Vito (Dir. Area pianificazione
paesaggistica e territoriale)

Coordinació tècnica del projecte

Technical coordination of the project

Paolo Benedetto Nocchi

Col·laboradors

Collaborators

Gianluca Gidari,
Raffaele Perrone

Suport tècnic

Technical Support

BIC Lazio: Ilaria Corsi – Responsabile
Unità Progetti Europei;
Mariella Iunni – Project manager;
Giovanni Pineschi – Coordinatore Tecnico;
Luc Bonnard – Gestione operativa

REGIONE LOMBARDIA

(Direzione Generale Sistemi verdi e Paesaggio)

Assessor

Advisor

Alessandro Colucci

Director general

General Director

Daniela Marforio

Directora de la Unitat de Projectes

Integrats i Paisatge

Director of the Integrated Projects and Landscape Unit

Benedetta Sevi

Coordinació i responsable científica del projecte

Coordination and scientific head for the project

Luisa Pedrazzini (DG Sistemi verdi e Paesaggio, Struttura Paesaggio)

Coordinació operativa del projecte
Operational coordination of the project

Cinzia Pedrotti (DG Sistemi verdi e Paesaggio, Struttura Paesaggio)

Col·laboració tècnica
Technical collaboration

Francesca Putignano (DG Sistemi verdi e Paesaggio, Struttura Paesaggio)

PREFECTURE OF MAGNESIA

(Development Company of Magnesia – KEKANEM SA)

Coordinació tècnica
Technical Coordination

Mr Aris Sapounakis

Col·laboració tècnica
Technical Collaboration

Elias Lampropoulos
Apostolos Tsaknakis

CONSELL DE MALLORCA

(Departament d'Urbanisme i Territori)

Representant legal
Legal Representative

Maria Lluïsa Dubon Pretus – consellera executiva del Departament del Territori (fins al maig de 2011)
(until May 2011)

Mauricio Rovira de Alós – conseller executiu del Departament d'Urbanisme i Territori (des de juny de 2011)
(since June 2011)

Coordinador general
General Coordinator

Jaume Mateu Lladó – director insular d'Ordenació del Territori (fins al maig de 2011)
(until May 2011)

Coordinació i execució tècnica
Technical Coordination and Execution

Jaume Mayans Sureda

Col·laborador tècnic
Technical Collaborator

lavola 1981 SA

RECEP-ENELC
Coordinació tècnica
Technical Coordination

Oriol Porcel Montané

REGIONE DEL VENETO
(Direzione Urbanistica e Paesaggio)

Responsable legal
Legal Responsible

Vincenzo Fabris

Coordinadora del projecte
Project Coordinator

Linda Mavian

Coordinadors tècnics
Technical Coordinators

Linda Mavian
Ignazio Operti

Col·laboradors
Collaborators

Elena Berton
Sabrina Pavan

Consultors
Consultants

Leopoldo Saccon
Maria Saccon

REGIONE BASILICATA

ISBN 978-84-393-8787-9

9 788439 387879

* A causa de la reforma Kallikratis, la Regió de Tessàlia va substituir KEKANEM com a soci a PAYS.MED.URBAN, gairebé al final del projecte.

* Due to Kallikratis reform the Region of Thessaly took over the place of KEKANEM as partner in PAYS.MED.URBAN, practically at the end of the project.